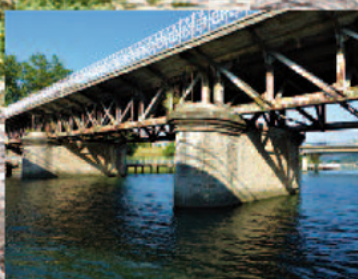

dissetenes

TROBADES
CULTURALS
PIRINENQUES

Aliance territorial pirinenque

Aliances territorials pirinenques

Les dissetenes Trobades Culturals Pirinenques es van dur a terme per via telemàtica el dissabte 28 de novembre del 2020 des de la sala Consòrcia del Centre de Congressos d'Andorra la Vella.

Organitzades per: Societat Andorrana de Ciències (SAC), Àmbit de Recerques del Berguedà (ARB), Amics de Besalú i el seu Comtat (ABC), Associació per a la Protecció del Patrimoni i la Memòria Històrica de la vall de Querol (APPMQ / APPMC), Casal del Conflent (CC), Centre Cultural Català del Vallespir (CCCV), Centre d'Estudis Aranès (CEA), Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès (CECR), Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib), Ecomuseu de les Valls d'Àneu (EVA), Grup de Recerca de Cerdanya (GRC), Grup de Teatre Ultrera, Institut d'Estudis Ceretans (IEC), Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell (IECAU) i PASTOR.

Patrocinades per: Comú d'Andorra la Vella, Institut Ramon Muntaner i FEDA Cultura.

Publicació patrocinada per: Institut Ramon Muntaner, Diputació de Girona, Departament Pirineus Orientals, Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran (IDAPA), Ministeri d'Afers Exteriors del Govern d'Andorra i Comú d'Andorra la Vella.

Amb el suport del Programa de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

©Societat Andorrana de Ciències
Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell
Institut d'Estudis Ceretans
Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès
Àmbit de Recerques del Berguedà
Ecomuseu de les Valls d'Àneu
Centre d'Estudis Ribagorçans
Centre d'Estudis Aranès
Amics de Besalú i el seu Comtat
Casal del Conflent
Centre Cultural Català del Vallespir
Associació per a la Protecció del Patrimoni i de la Memòria Col·lectiva
de la vall de Querol / Association pour la Protection du Patrimoine et
de la Mémoire Collective de la vallée du Carol
Grup de Teatre Ultrera
Association PASTOR
Grup de Recerca de Cerdanya

Primera edició, octubre 2021

Amb la col·laboració de:
Govern d'Andorra
Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran
Institut Ramon Muntaner - Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura
Diputació de Girona
Departament Pirineus Orientals
Institut d'Estudis Catalans
Comú d'Andorra la Vella

Fotografia de la portada: El pont de la Margineda, Andorra la Vella (Foto: AMB)
Disseny i maquetació gràfica: ARA Disseny® (ADMEG)
Impressió: Impremta Envalira
ISBN: 978-99920-61-59-6
DL: AND.246-2021

S U M A R I

Benvinguda	5
Miquel Canturri i Campos, Conseller de Cultura i de Promoció Turística d'Andorra la Vella	
Presentació	7
Àngels Mach i Buch, Presidenta de la Societat Andorrana de Ciències	
Agermanament de dos paisatges culturals: Vall del Madriu-Perafita-Claror i Les Causses & Cevennes	9
Susanna Simon i Torralba, directora del Pla de gestió de la vall del Madriu-Perafita-Claror	
Los lochs circumvehins. Xarxes d'avisos a la Seu d'Urgell dels segles xvi i xvii	13
Lluís Obiols i Perearnau, arxiver i historiador, President de l'IECAU	
La 'concòrdia' o millor la 'discòrdia' entre els arts de la pesca de Cadaqués, la Selva de Mar i Roses al segle xvi	23
Montserrat Moli i Frigola, II Università degli Studi di Roma "Tor Vergata", Real Academia de la Historia	
Relacions ramaderes transfrontereres al Pirineu oriental	40
Antoni Llagostera i Fernàndez, periodista, historiador i expresident del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès	
L'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus	47
Antoni Pol i Solé, arquitecte i urbanista (Canillo), i Joan Ganyet i Solé, arquitecte i polític (la Seu d'Urgell)	
"I aixequem un mur sobre l'aigua". Les relacions entre Catalunya i l'Aragó a la Ribagorça (fi segle xx - segle xxi)	61
Carles Barrull i Perna, historiador, i Òscar Jané i Checa, historiador i professor de la UAB	
Veïnatge cordial entre les valls de l'Arieja i del Segre durant les guerres de religió	73
Jean-Louis Blanchon, historiador	
La Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra. 38 anys de cooperació transfronterera	77
Pere Roquet i Portella, secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera	
Espionatge, contraban i transferència tecnològica al Berguedà preindustrial (finals del s. xviii i principis del xix)	83
Rosa Serra i Rotés, historiadora i Presidenta de l'Àmbit de Recerques del Berguedà	
Solucions transfrontereres per afrontar els reptes dels territoris de muntanya: el rol del futur acord d'associació entre Andorra i la UE	101
Landry Riba i Mandicó, veterinar i Secretari d'Estat d'Afers Europeus	
Presentació del llibre <i>Els Pirineus marítims</i> i l'estratègia pirinenca de cooperació	105
Maria Ubach i Font, Ministra d'Afers Exteriors d'Andorra	
L'àrea econòmica transfronterera (AET): un nou concepte socioeconòmic de frontera	109
Enric Quílez i Castro, informàtic, President del Grup de Recerca de Cerdanya i Coordinador del Col·lectiu "Hermann Schierbeck"	
Límits i fronteres: cooperació transfronterera a Europa	115
Joan-Carles Rodríguez i Miñana, notari, President de la Cambra de Notaris del Principat d'Andorra	

- 125 **La relació de l'Aran amb la plana de Lleida al llarg del temps**
Joan-Ramon González i Pérez, arqueòleg, i Maria José Atienza i Averós, historiadora
Associació Amics de la Seu Vella de Lleida
- 141 **La solidaritat entre els territoris pirinencs: alguns fets i situacions històriques amb implicació de les Valls d'Andorra**
Domènec Bascompte i Grau, historiador i arxiver del Comú de Canillo
- 161 **Com veien el Berguedà alguns dels primers excursionistes**
Ramon Felipó i Oriol, advocat i dinamitzador del Berguedà
- 173 **Adaptació de la plataforma ALBINA per a la traducció automàtica del butlletí d'allaus al Pirineu**
Ivan Moner i Seira, geòleg i nivòleg, Montse Bacardit i Penyaroya i Jordi Gavalrà i Bordes, del Conselh Generau d'Aran, i Guillem Martin i Bellido, físic, meteoròleg i nivòleg del Servei Meteorològic d'Andorra
- 177 **Comunitat de territoris transfronterers: Sextània**
Antoni Ubach i Mortés, exconseller del Govern d'Andorra d'Educació i Cultura, de Treball i Benestar Social (1982-1984)
- 181 **D'Andorra a Tolosa. Com s'hi anava a la segona meitat del segle XIX**
Jordi Guillaumet i Anton, historiador
- 185 **"Ni parent de lluny ni veí de prop": Aliances territorials al País Basc del segle XXI**
Xabier Kerexeta Erro, tècnic d'etnografia de la Diputació Foral de Guipúscoa
- 195 **La cooperació entre territoris a partir de la Xarxa Europea PATRIM**
Jordi Abella i Pons, antropòleg i director de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, i Pauline Chaboussou, directrice du patrimoine à la Communauté de Communes Couserans-Pyrénées
- 199 **Del Quart al Comú d'Escaldes-Engordany**
Montserrat Bota i Pararol, historiadora i arxivera d'Escaldes-Engordany
- 209 **La criminalitat a les Valls d'Andorra durant l'Antic Règim. Balanç historiogràfic i perspectives de futur**
Jorge Rodríguez i Pérez, historiador i arxiver
- 217 **Els segrestos dels ramats com a metàfora de la lluita per la possessió de la terra: Arcavell, Sant Julià de Lòria i els Coprínceps el 1896**
Teresa Rodrigo i Monsonis, cap de redacció documental del Comú de Sant Julià de Lòria
- 225 **Foren les patzeries de l'època moderna símbols de concòrdia? Reflexions entorn de les relacions pirinenques (segles XVI-XXI)**
Patrici Pojada, catedràtic d'Història Moderna de la Universitat de Perpinyà - Via Domitia, FRAMESPA, Universitat de Tolosa, CNRS
- 235 **Cloenda**, per Àngels Mach i Buch, Presidenta de la Societat Andorrana de Ciències
- 237 Recull d'imatges
- 241 Llista de participants en connexió telemàtica a les 17es Trobades Culturals Pirinenques (no exhaustiva)
- 243 Programa previst
- 245 Recull de premsa

B E N V I N G U D A

Miquel Canturri i
Campos, Conseller
de Cultura i de
Promoció Turística
del Comú d'Andorra
la Vella

Bon dia a tots i a totes.

Benvinguts a aquestes 17es Trobades Culturals Pirinenques, que aquest any han hagut d'adoptar un format diferent ateses les circumstàncies. Us saludem a tots igualment des d'Andorra la Vella. Aquest any, com deia, és un any diferent. Fa mesos que ens anem adaptant a una nova realitat, canviant dia a dia. De ben segur que els amics de la Societat Andorrana de Ciències plantejaven l'any passat, en la clausura de les 16es Trobades Culturals Pirinenques que es van celebrar a Sureda, al Rosselló, un escenari ben diferent per a la cita que acolim aquest any. Però tot plegat ens ha ensenyat a reinventar-nos i amb l'esforç de tots podem celebrar avui aquesta trobada telemàtica.

Agraïm l'oportunitat de la Societat Andorrana de Ciències per aquesta iniciativa i l'esforç per organitzar novament aquesta cita, que suposa un bon punt de trobada entre territoris del Pirineu que tants aspectes culturals i socials compartim. I novament aplaudim la seva encomiable tasca de difusió constant de la cultura.

Avui més que mai, i nosaltres com a institució pública ho sabem bé, hem de treballar i estar al costat de la cultura i dels agents que la promouen.

Un exemple és el recent projecte de dinamització del sector que hem tirat endavant a Andorra, que porta el títol "La cultura no s'atura" i que impulsem conjuntament el Govern d'Andorra i sis dels Comuns. La iniciativa engloba més de 100 artistes, 50 espectacles programats al llarg de tres mesos i es calcula que generarà un desitjat impacte econòmic en un sector molt tocat per aquesta gran pandèmia que estem patint.

L'aliança entre els sectors públics i privats és essencial avui, davant dels reptes que ens ha posat la pandèmia.

Avui pren més sentit que mai. Us encoratgem durant la jornada d'avui a debatre sobre allò que com a territori del Pirineu ens uneix.

Confiem que seran unes trobades molt profitoses per a tots plegats, i esperem trobar-nos ben aviat i que no sigui ja d'aquesta forma telemàtica.

Felicitats a tots, molt bona feina, molt bon matí i bona tarda.

Àngels Mach i Buch,
Presidenta de la
Societat Andorrana
de Ciències

Benvinguts a les 17es Trobades Culturals Pirinenques i les primeres realitzades en forma telemàtica, des de la sala La Consòrcia del Centre de Congressos d'Andorra la Vella.

Les Trobades Culturals Pirinenques varen néixer l'any 2004 per la iniciativa d'associacions culturals de tres territoris pirinencs: el Col·lectiu Pirineus Culturals, de l'Alt Urgell; l'Institut d'Estudis Ceretans, de la Cerdanya i la Societat Andorrana de Ciències. Cadascuna de les entitats va buscar el suport de les seves institucions per a la logística i la publicació de les actes en un llibre (el Ministeri d'Afers Exteriors d'Andorra, l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran (Idapa) i el Patronat Francesc Eiximenis - Diputació de Girona).

L'any següent, el 2005, s'hi van incorporar l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i PirineuFòrum. El 2006, l'Àmbit de Recerques del Berguedà i el Centre d'Estudis Ribagorçans. I el 2009, en la cinquena edició, s'hi van afegir el Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès i l'Institut d'Estudis Aranès, a més de l'Institut Ramon Muntaner com a patrocinador. Els Ajuntaments, Comuns i Mairies dels llocs on s'han anat realitzant aquestes trobades també hi han donat el seu suport. En la sisena edició, el Col·lectiu Pirineus Cultural es va transformar en Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell.

Les entitats promotores de les Trobades Culturals Pirinenques segueixen creixent amb nous territoris, i en la setena edició s'hi va incorporar el centre d'estudis Amics de Besalú i el seu Comtat. L'any 2014, vàrem créixer cap al nord amb dos entitats de la Catalunya Nord, el Casal del Conflent i el Centre Cultural Català del Vallespir. Les següents edicions es van dur a terme en aquests territoris, i al 2016 s'hi va afegir l'Associació per a la Protecció del Patrimoni i la Memòria Col·lectiva de la Vall de Querol de la Cerdanya

del Nord. Fins al 2019 en què s'hi van sumar dues entitats del Rosselló: el Grup Teatral Ultrera i l'Associació Pastor en ocasió de fer les 16es Trobades a la vila de Sureda. El nucli primigeni s'ha anat eixamplant fins a ser els 15 centres d'estudis que som actualment, amb la incorporació del Grup de Recerca de Cerdanya enguany, arribant a la Ribagorça i l'Aran d'un costat fins a la costa de Girona i la costa del Rosselló. La itinerància ha fet que hàgim pogut conèixer molt millor el territori pirinenc que ens és comú i la seva gent.

Organitzar unes jornades en el període incert de la pandèmia de la covid-19 era molt arriscat. Les Trobades Culturals Pirinenques, que s'han realitzat en forma presencial des del 2004 ininterrompudament en diferents indrets de la geografia pirinenca acollides pel centre d'estudis de cada lloc, s'havien previst en forma presencial inicialment el darrer cap de setmana d'octubre del 2020 al Capcir.

L'any pandèmic, atès que la coordinació de les trobades la duu a terme la Societat Andorrana de Ciències i per tal d'assegurar poder-la realitzar amb l'èxit que mereix, i després de fer consultes amb els altres centres, va fer decidir de realitzar aquesta edició a Andorra la Vella, en disposar Andorra de més mobilitat per a tots els pirinencs. I també retardar-les un mes per poder realitzar els canvis i sol·licitar les autoritzacions preceptives al Ministeri de Salut.

Agraïm molt sincerament l'acollida del Comú d'Andorra la Vella, que ens ha cedit la sala gran de La Consòrcia, de 570 m², amb una capacitat habitual d'entre 250 i 150 persones assegudes, per poder mantenir la distància necessària per garantir la salut dels participants, i amb un equipament tècnic de primer nivell. Tot i preveure prou distància entre els ponents i els assistents, una part de les ponències en vídeo i una part no presencial, un cop se'ns va denegar la presencialitat a causa d'un empitjorament de la situació sanitària, vam haver de recórrer a oferir les trobades en forma només telemàtica.

Agraïm a l'Institut Ramon Muntaner el suport tècnic per poder-les difondre en directe per streaming i per l'ajut en l'organització tècnica.

El cartell de la convocatòria conté la imatge del pont de la Margineda d'Andorra la Vella, que simbolitza els ponts entre els diferents territoris pirinencs. Una metàfora d'unió i de les aliances a relatar, des del País Basc fins a Cadaqués, a banda i banda de la serralada del Pirineu.

El tema central que va ser escollit, Aliances territorials pirinenques, és prou ampli per poder trobar material en els diferents territoris, i els autors ens han demostrat que la cooperació entre els territoris pirinencs ha estat important històricament com ho és actualment i ho serà en el futur també. Vàrem demanar als comunicants que trobessin la forma de recordar-nos aquests acords tant des del punt de vista històric, econòmic, de pastures, de pesqueres, de relacions comercials, de relacions socials, però també les altres aliances presents i del futur. Diferents projectes del Poctefa, de la Comunitat de Treball dels Pirineus, de cooperació transfronterera, de l'àrea econòmica Andorra-Pirineus... i el futur tractat d'associació d'Andorra amb la Unió Europea que s'està tramitant. Les aliances, acords, pactes, concòrdies, avinences i també desavinences han marcat els territoris pirinencs.

Finalment, agraïm a tots els ponents l'esforç per presentar els seus treballs de recerca i als assistents virtuals, el seguiment d'aquestes primeres trobades telemàtiques, pel seu suport.

Agermanament de dos paisatges culturals: Vall del Madriu-Perafita-Claror i Les Causses&Cevennes

Entre les principals comeses de la Unesco es troba la d'encoratjar els agermanaments entre béns catalogats com a patrimoni de la humanitat i la de promoure les associacions de tot tipus per fomentar l'intercanvi d'informació i les experiències entre països que sovint tenen configuracions i reptes similars. Sobre la base de relacions d'amistat i confiança, els agermanaments sovint representen el punt de partida per a l'enriquiment mutu. El mes de maig del 2017, la Comissió de Gestió de la vall del Madriu-Perafita-Claror va contactar amb les autoritats franceses gestores del bé de Les Causses&Cévennes per valorar la possibilitat d'establir un agermanament entre aquests dos béns amb característiques similars, en tractar-se de paisatges culturals inscrits en la llista del patrimoni mundial de la Unesco, i també de béns naturals, de muntanya, i amb una important riquesa ramadera i de pedra seca. La proximitat geogràfica i l'idioma també van resultar cabdals per facilitar aquest vincle, que comporta múltiples

Paisatge cultural de la Vall del Madriu-Perafita-Claror

Paisatge cultural des Causses & Cévennes

Susanna Simon i Torralba, directora del Pla de gestió de la vall del Madriu-Perafita-Claror

Paisatge cultural des
Causses & Cévennes

Paisatge cultural de la Vall
del Madriu-Perafita-Claror

avantatges mutus, com ara l'establiment de sòlids lligams institucionals i personals que puguin procurar una gestió eficient dels dos territoris i la compartició de bones pràctiques.

Descripció dels béns

La vall del Madriu-Perafita-Claror és una vall glacial pirinenca situada al sud-est del Principat d'Andorra amb una superfície de 4.247 hectàrees. El paratge conserva les estructures i els elements d'explotació, organització i gestió dels recursos naturals (bosc, pastures, fronteres, camins, aigua, ...), que revelen l'ús i l'evolució d'aquest territori al llarg de la història. La ramaderia i l'agricultura (junt amb la siderúrgia i l'activitat hidroelèctrica) han modelat el paisatge, però sempre amb un profund respecte de la muntanya i de manera a mantenir un equilibri amb l'entorn.

Va ser inclosa en la llista del patrimoni mundial de la Unesco l'any 2004 i continua sent l'únic bé del país inscrit.

Les Causses i les Cévennes són dos territoris del sud del Massís Central francès que s'estenen sobre més de 302.319 hectàrees. Les muntanyes i les valls profundes, representatives de la relació entre els sistemes agropastorals i el seu entorn biofísic, conformen la seva orografia. Així mateix, l'agropastoralisme ha modelat els paisatges durant tres mil·lennis, especialment a través de les rutes de la transhumància. Al departament de la Lozère, la transhumància d'estiu se segueix practicant de forma tradicional.

Les Causses i les Cévennes s'agrupen en la mateixa inscripció: "Causses i Cévennes, el paisatge cultural agropastoral del Mediterrani", i va ser declarat patrimoni mundial de la Unesco el 2011.

Les Causses&Cévennes ostenta una superfície setanta vegades superior a la de la vall del Madriu-Perafita-Claror, per la qual cosa se la podria considerar com una mena de laboratori on provar noves rutines i la reactivació de l'agricultura. A més, el turisme cultural és gairebé inexistent en el bé francès i es podria beneficiar de l'experiència d'Andorra.

En contrapartida, la vall del Madriu-Perafita-Claror podria assimilar l'experiència i el coneixement de Les Causses&Cévennes, i comptar amb el seu comitè científic, que inclou, entre d'altres, experts i professors universitaris. En el bé francès també s'inscriu l'Association des Artisans Bâtisseurs en Pierre Sèche" (Associació de Constructors Artesans de Pedra Seca), en la qual la vall andorrana podria tenir suport per recuperar murs i estructures de pedra seca.

Aquests factors van propiciar la signatura de l'agermanament, el 6 de juny del 2019 al refugi andorrà de l'Illa, amb el compromís d'ambdues parts de participar en intercanvis permanents i regulars, particularment amb joves i associacions locals i professionals, per desenvolupar línies de treball i cooperació en temes com la gestió, protecció, millora i també el turisme sostenible.

Els objectius del conveni d'agermanament se centraren en la creació d'una xarxa de cooperació i solidaritat per afavorir els temes de treball i les accions voluntàries entre associacions i joves de cada territori; la identificació de les sinergies necessàries per possibilitar intercanvis turístics, científics, educatius i culturals; l'obertura de les poblacions a altres territoris; i la compartició d'experiències i models de gestió sobre cultura i patrimoni.

A partir de la seva signatura s'han dut a terme diverses accions. En dues ocasions,

Paisatge cultural de l'Entente des Causses & Cévennes

Delegació andorrana a C&C, Juny 2019

Vall del Madriu Perafita-Claror i Causses&Cevennes

Visita dels alumnes del Lycée Compté de Foix a C&C, Abril 2019

6 de juny 2019 Refugi de l'Illa (Andorra)

Fira d'Andorra la Vella, octubre 2019

Les Causses&Cévennes han donat la benvinguda a estudiants del Lycée Compté de Foix d'Andorra la Vella, que han pogut descobrir aquest magnífic paisatge cultural. També s'han programat diversos desplaçaments de delegacions oficials d'ambdós béns per conèixer els paratges, i en ocasió d'un d'ells els representants de Les Causses&Cévennes van participar en un programa a Ràdio Nacional d'Andorra i en un estand a la fira d'Andorra la Vella compartit amb la vall del Madriu-Perafita-Claror.

En l'actualitat una de les actuacions més rellevants és, sense dubte, la col·laboració prevista amb l'Associació de Constructors Artesans de Pedra Seca en el projecte de rehabilitació de la farga del Madriu, al qual aportarà el seu assessorament i mà d'obra i formarà operaris nacionals perquè puguin optar al títol homologat que atorga.

Malauradament, la crisi sanitària de la covid-19 ha frenat altres accions previstes, com per exemple l'intercanvi gastronòmic al voltant de l'escudella, a Andorra, i de la festa de la sopa a Florac, o la voluntat de repetir l'experiència de compartir un estand, aquesta vegada a la fira de Montpel·lier, anul·lada per causa de la pandèmia.

Esperem reprendre molt aviat el contacte amb els nostres germans de Les Causses&Cévennes per poder continuar creant llaços d'intercanvi i de cooperació forts i duradors.

Los lochs circumvehïns. Xarxes d'avisos a la Seu d'Urgell dels segles XVI i XVII

Introducció

La Seu d'Urgell, estratègicament situada al mig del Pirineu, a la confluència entre les valls del Segre i del Valira, és una ciutat amb una importància indubtable en les rutes transpirinenques històriques. La seva centralitat la convertia en un indret fonamental per a les xarxes comercials que travessaven la serralada i, alhora, en un bon centre de recepció i redistribució de mercaderies, de persones i de notícies.

En aquest article no pretenem res més que fer una breu aportació al sistema d'avisos i, especialment, a la xarxa d'emissors i destinataris de les comunicacions que el municipi de la Seu d'Urgell rebia i emetia. Per fer-ho, utilitzarem la sèrie anomenada cartes d'universitats del fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell.¹ A part de les cartes escrites per particulars, la correspondència emesa per diferents autoritats i rebuda pel consolat de la ciutat es troba agrupada històricament en funció del remitent: cartes de reis, cartes de virreis, cartes de la Diputació del General... i també cartes d'universitats, que corresponen a les emeses pels organismes municipals de les respectives localitats (consells, consolats, paeries, etc.).²

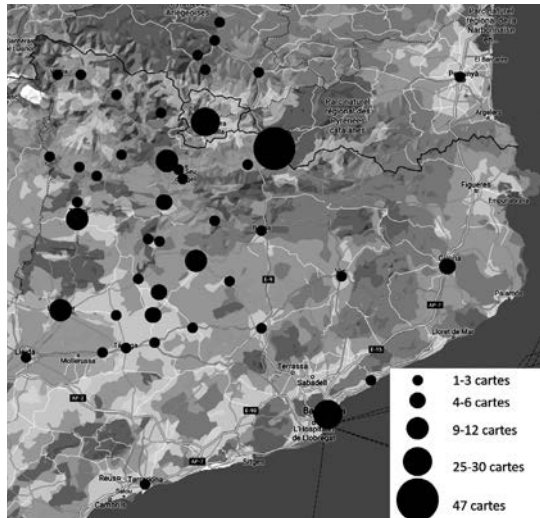
Aquesta sèrie documental conté un total de 223 cartes, repartides de forma molt irregular entre els anys 1515 i 1706.³ Els anys amb més cartes conservades són el 1641 (27 cartes), 1629 (16 cartes), 1651 (14 cartes), 1628, 1630 i 1642 (11 cartes cada any), 1639 (9 cartes) i 1631 (8 cartes). En altres casos es conserven de 4 a 6 cartes per any; en molts altres només 1 o 2, i també són diversos els anys en què no se'n conserva cap.

Pel que fa a les procedències, cal destacar especialment les enviades pel consolat de Puigcerdà, amb un total de 47 cartes. A força distància segueix la ciutat de Barcelona, amb 27. Seguidament, procedents d'Andorra es conserven 25 cartes, a les quals caldria sumar-ne dues més de Sant Julià de Lòria i una d'Encamp. Després trobem Castellbò i Balaguer, amb 12 cartes cada un, i Tremp, amb 11. Més enllà de les 9 cartes de Solsona i 6 d'Organyà, trobem tres

Lluís Obiols
Perearnau, arxiver i
historiador,
President de l'Institut
d'Estudis Comarcals
de l'Alt Urgell

Localització geogràfica de
l'origen de les cartes rebudes

poblacions de les quals es conserven 4 cartes de cada una (Girona, Guissona i Sanaüja). En tota la resta de casos només trobem entre 1 i 3 cartes.

També hem de tenir en compte que, en alguns casos, les cartes es reenviaven incloses dins d'altres comunicacions. Per tant, es pot donar el cas, per exemple, que disposem d'una carta dels cònsols d'Acs enviada als de Puigcerdà, i que aquests darrers la reenviessin als de la Seu. Per tant, de vegades, les cartes que tenim no estan dirigides directament als cònsols de la ciutat d'Urgell, sinó que les van rebre en ser reenviades pels receptors originaris.

Tot i que un treball exhaustiu requeriria el buidatge de la resta de correspondència municipal, així com dels acords continguts als llibres de consells i de la comptabilitat de la institució, creiem que aquest article aporta unes línies mestres que permeten caracteritzar, a grans trets, aquesta xarxa de contactes institucionals que facilitaven la gestió dels problemes que superaven l'àmbit estrictament municipal i requerien polítiques de coordinació o, si més no, necessitaven la informació necessària per prendre les decisions més oportunes en cada cas.

La pesta, la fam i la guerra

La vida durant els segles de l'edat moderna no era senzilla, i estava profundament marcada pels tres grans estralls que patia la societat: la pesta, la fam i la guerra. Així doncs, els avisos i les disposicions per al control de les malalties contagioses, els contactes per assegurar el proveïment d'aliments de primera necessitat i les comunicacions dirigides a la defensa contra les accions bèl·liques dels enemics formen el contingut de la pràctica totalitat de documents d'aquesta sèrie documental.

Els episodis conflictius (en aquests tres aspectes) deuriem generar un augment de la producció documental que, al seu torn, queda reflectida en el contingut d'aquesta sèrie documental. Així, és ben significatiu que un dels períodes dels quals es conserven més cartes, el quadrienni 1628-1631 (amb un total de 44 cartes) coincideixi amb una etapa important de pesta.⁴ Igualment, els anys 1641, 1642 o 1651, que també coincideixen amb un nombre remarcable de cartes, són anys en què els conflictes bèl·lics es trobaven plenament actius. D'altra banda, fem notar que les cartes referents als proveïments alimentaris, generalment permisos per comprar blat en altres localitats i portar-lo a la Seu, són notablement més escasses que les que informen sobre malalties contagioses o sobre moviments de tropes.

A part d'aquests tres temes, també en altres ocasions podem trobar informació interessant sobre aspectes força diferents, siguin avisos mutus o simples informacions unidireccionals. És el cas, per exemple, de la falsificació de moneda local de la Seu d'Urgell que s'estava fent a Andorra l'any 1628,⁵ de la declaració com a festa de precepte del dia de Sant Narcís, patró de Girona, el 1685,⁶ o de la comunicació rebuda sobre el títol de ciutat que el rei havia concedit a Cervera el 1703 i a Mataró el 1706.⁷

És interessant remarcar que les cartes rebudes pel consolat de la Seu d'Urgell contenen informacions no només de les localitats veïnes, ni tan sols només del Principat de Catalunya. Sovint els avisos s'estenien i, en un món amb molta més mobilitat de la que tradicionalment s'ha considerat, era important fer conèixer què passava en indrets llunyans per poder prendre les disposicions necessàries, ja fossin de preparació de la defensa, d'organització de tropes per socórrer militarment altres llocs, o per controlar persones i mercaderies procedents de possibles llocs infectats per les malalties contagioses. Així, per exemple, el 1641 i 1642 es rebien notícies sobre els moviments de tropes a la vall d'Aran, a l'Aragó, al Rosselló o al camp de Tarragona; el 1664 es tenia notícia de la pesta a "en algunas parts de la costa de Marsella y en Nostradam y en algunas vilas de Olanda", i el 1677 a Cartagena i Múrcia.⁸

La xarxa d'avisos

La supervivència davant dels perills d'aquella època depenia, en bona part, de la presa de decisions ben informades i amb l'antelació suficient per assegurar l'èxit de les accions empreses. Per assegurar-ho, la ciutat enviava i mantenia espies quan calia, per ser informada puntualment dels rumors i accions que es produïen en determinats llocs⁹ però, molt especialment, s'assegurava de mantenir (i correspondre) els avisos que rebia dels veïns, més o menys propers. Aquesta xarxa d'avisos, d'un enorme interès, no s'ha estudiat fins ara, i ens permet definir diferents àrees geogràfiques amb les quals hi havia una interacció especial. Ens hem permès la llicència de destacar tres àrees a partir de les seves inicials: A (Arieja-Andorra), B (Bisbat) i C (Circumveïns).

A. Arieja i Andorra. Abans de la progressiva implantació i reforçament de la frontera política pirinenca, un procés lent i llarg en el temps,¹⁰ l'Arieja era una zona amb la qual hi havia una notable relació. El fet de ser un dels principals passos transpirinencs ens permet entendre la intensitat d'aquests contactes.¹¹ Des de l'Arieja, les notícies

arribaven a la Ciutat d'Urgell a través de les valls d'Andorra o, en menor mesura, de la vall de Querol, via Puigcerdà.¹² Andorra, per l'especial lligam que tenia amb la Seu d'Urgell, amb qui compartia veïnatge i senyor jurisdiccional, era un dels grans emissors i receptors d'avisos amb la Ciutat d'Urgell.

B. Bisbat. Pel fet de ser capital de l'extensíssim Bisbat d'Urgell,¹³ la Seu d'Urgell tenia relació amb un conjunt de localitats força allunyades. Més enllà de les comunicacions primerenques relacionades amb les rogatives a sant Ermengol per demanar la pluja, que trobem per exemple amb Anglesola el 1540, Agramunt el 1584 o Balaguer el 1611,¹⁴ hem de destacar la coordinació entre les quatre principals localitats de les quals eren senyors jurisdiccionals els bisbes d'Urgell: la Seu d'Urgell, Tremp, Sanaüja i Guissona. Aquestes localitats, en l'època moderna, es reunien anualment en una assemblea coneguda com les "Vistes d'Oliana", i a les inquietuds i interessos comuns de la resta de municipis hi sumaven la política de coordinació que exercien davant els abusos de poder dels bisbes i els seus oficials.¹⁵

C. Circumveïns. Dins d'aquesta categoria hi englobem les cartes enviades pels municipis relativament propers. A grans trets, ens referim a un territori que seria el que formava part de l'anomenada vegueria ampla de Cerdanya, que incloïa part del vescomtat de Castellbò, fins a Coll de Nargó.¹⁶ En aquest conjunt cal destacar especialment les cartes rebudes de Puigcerdà, que sovint reenviaven informacions amb origen a Barcelona, al Rosselló o altres indrets,¹⁷ i també les enviades des de Castellbò, on arribaven informacions de la resta del vescomtat, del Pallars i de més enllà, fins a la vall d'Aran i la Ribagorça.

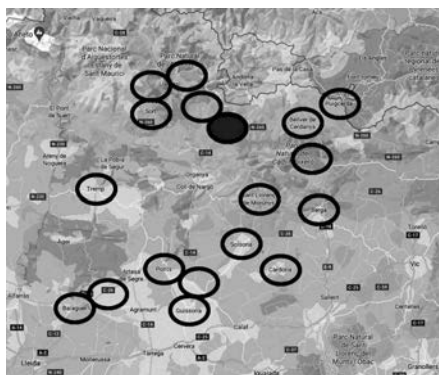
Principals àrees geogràfiques des d'on es rebien avisos a la Seu d'Urgell

Una menció a part la mereix la ciutat de Barcelona, cap i casal de Catalunya, principal capital i referent urbà en tots els aspectes. La Seu d'Urgell tenia en Barcelona el mirall en què buscar models i referents sempre que calgués, ja fos per a assumptes protocol·laris i de visibilitat del poder, per gestionar la defensa jurídica dels seus interessos i la seva capacitat d'influència, o per adquirir productes sumptuaris, notícies i rumors. En aquest sentit hem de tenir en compte que, al marge de la sèrie documental utilitzada en aquest article, entre la correspondència de particulars es conserva un nombre destacadíssim de cartes enviades pels síndics que la ciutat tenia aconduïts a Barcelona. Generalment es tractava d'advocats que escriviën regularment, sovint de forma setmanal, i feien arribar a la Ciutat d'Urgell les notícies i els rumors més actualitzats que corrien per la capital del Principat.¹⁸

Els recorreguts de la informació: alguns exemples

Quan es rebia un avís s'enviava a altres localitats importants d'una certa envergadura per tal que, d'una banda, el fessin arribar al seu entorn geogràficament més proper i, de l'altra, el reenviessin a altres poblacions destacades de més enllà que, al seu torn, es cuidessin de continuar difonent la informació. Tot i que es tracta d'unes cartes enviades, i no pas rebudes, pels cònsols de la Seu, ens fixarem amb les que van enviar el 23 i 26 d'agost de 1641 en què informaven d'un problema amb el Capítol. En aquella ocasió, la Ciutat d'Urgell va enviar comunicacions a Bellver, Puigcerdà, Bagà, Berga, Sant Llorenç de Morunys, Cardona, Solsona, Guissona, Sanaüja, Ponts, Cubells, Balaguer, Tremp, Sort, Rialp, Tírvia i Castellbò. Aquesta relació és prou significativa per veure quins eren els principals referents de l'entorn de la Seu d'Urgell, amb els quals s'intercanviaven avisos sempre que fos necessari. La difusió d'aquesta informació entre les poblacions més petites i properes també s'explicita en alguns casos, com quan el 1641 els de Peramea instaven a fer-ho: "faran avís per tots los llocs circumvehins".¹⁹

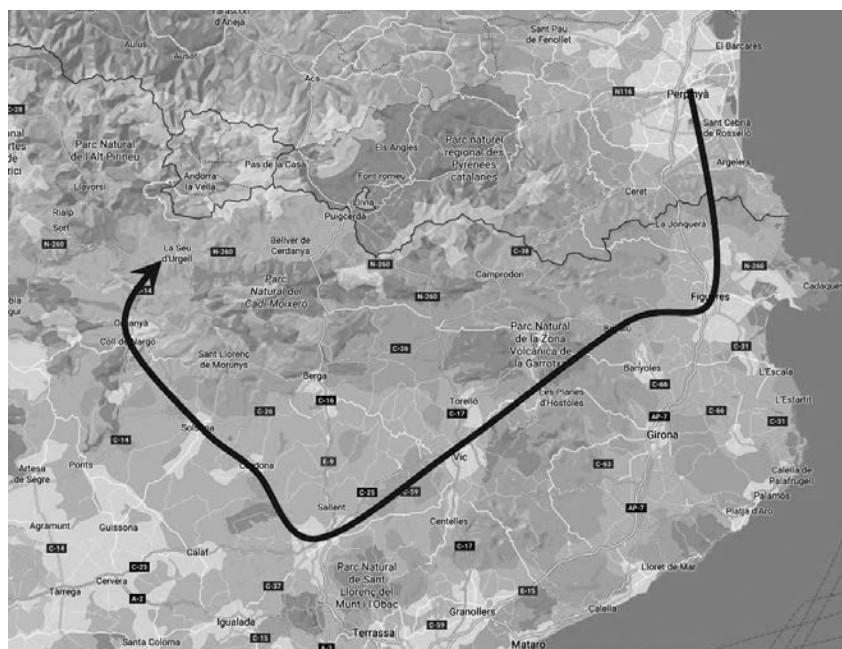
Pel que fa al reenviament d'informacions, el trobem explicitat en moltes ocasions. Ja el 1585 els de Puigcerdà informaven que s'havia assetjat el Mas d'Asil, tal com els ho havien comunicat des d'Acs;²⁰ el 1610 els d'Alins enviaven avisos a Tírvia, que havien rebut des de Vic de Sòs;²¹ el 1629 els andorrans envien cartes de Foix, Tarascó i Siguer,²² i deu anys més tard, des de Puigcerdà enviaven l'avís que els arribava de Puigbalador, rebut al seu torn des de Perpinyà.²³ Anys més tard, el 1641, una comunicació de Sarroca de Bellerà va circular per Peramea, Gerri de la Sal, Taús, Noves de Segre i Castellbò abans d'arribar a la Seu; una altra, escrita a Vielha, va

Localitats on es van enviar cartes des de la Seu d'Urgell el 23 i 26 d'agost de 1641

arribar-hi després de passar per Malpàs, Pallerols, Castellbò i Castellciutat; i una altra, escrita pel Governador de la frontera aragonesa, va passar per Balaguer, Agramunt, Oliana i Organyà.²⁴

Un fet que resulta especialment interessant, però, és la circulació dels avisos a gran distància, en múltiples escales. Ho veiem el 1628, quan els d'Organyà traslladen a la Seu un avís originari de Barcelona, que ha passat per Manresa, Cardona, Sanaüja i Ponts.²⁵ Deu anys més tard, també des d'Organyà avisen que hi ha pesta a Narbona i a Leucata, un avís que els havia arribat –en un recorregut insòlit– passant per Perpinyà, Figueres, Besalú, Vic, Manresa, Cardona i Solsona.²⁶ Més endavant, el 1676, des de Solsona avisaven que “de la ciutat de Barcelona tenim avís que en la ciutat de Cartagena y havie mal contagiós, y después ahir nos han donat avís los señyors pahers de la vila de Cervera y cònsols de la vila de Torà que en las vilas de Cambrils y Vilaseca y lloch de l'Hospitalet, en lo coll de Balaguer, y haurie suspita de mal contagiós, segons los avisos de Tarragona”.²⁷ Encara, el 1699, els de Barcelona reenviaven una carta rebuda des de Girona, amb l'avís que havien fet des de Perpinyà, rebut a través de Narbona, “que lo dit contagi estave declarat en Livorna y Gènova, y que en las ciutats de Nimes y de Montpellier y havia unas gravíssimas malalties”.²⁸

Recorregut seguit per l'avís de pesta a Narbona el 1638, entre Perpinyà i la Seu d'Urgell

En casos de perill urgent, les comunicacions tenien una agilitat sorprenent, i els municipis no estalviaven recursos per poder disposar de la informació necessària amb la rapidesa possible. Ho exemplificarem amb quatre cartes rebudes des de Balaguer el maig de 1678, en un moment en què els francesos estaven assetjant la vila de Puigcerdà.²⁹ El dia 11 de maig, des de Balaguer s'escribia a la Seu per oferir la seva ajuda. Per la importància del fet, la carta es va enviar amb un propi, una persona enviada expressament per a aquesta missió. L'endemà, dia 12, els de la Seu ja havien rebut la carta, i l'havien respost. El 14, la resposta ja havia arribat a Balaguer, i va ser contestada novament.³⁰ L'interès per rebre notícies feia preveure la possibilitat que el propi s'esperés a poder tenir les informacions necessàries: "y si acàs no's podien tenir les notícies certes en la ocasió arribarà lo propi, pot fer detenir vostra senyoria lo propi lo temps que'ls apareixerà, sols lo anelo d'esta ciutat no és més sinó aixir de cuydado". El dia 17 els de la Seu escrivien novament a Balaguer, que l'endemà ja havien rebut la carta i l'havien resposta i, encara, el 22 escrivien novament des de Balaguer a la Seu.³¹ Aquest exemple ens permet observar com les comunicacions no eren ni tan lentes ni tan escasses com tradicionalment ha plantejat bona part de la historiografia en referir-se a les zones rurals i de muntanya del nostre país.

Conclusions

La cooperació entre institucions municipals era fonamental per garantir la circulació àgil de la informació. Tot i que amb un to protocol·lari i ampul·lós, la ciutat de Barcelona ho explicitava el 1693, en comunicar a la Seu la canonització de Santa Maria de Cervelló, una comunicació que emmarca en "la antigua mútua y política correspondència que entre ella y vostres senyories, ab inviolable constància, ha fins vuy perseverat".³² D'una forma més senzilla, però ben clara, ho remarcaven els de Puigcerdà el 1639, en referir-se a "la deffensa y unió tinguda de bona veïndad per tans centenars de anys".³³

Aquestes relacions de bon veïnatge són les que permeten explicar que els avisos de perill arribessin a la totalitat de les localitats del país, tot estenent-se des de les principals poblacions, en forma de taca d'oli. El 1646, per exemple, des d'Esterri s'avisava "a los de la vall de Cardós, vall Farrera, coma de Tírvia, vall de Àssua, bescomptat de Vilamur, pla de Corts, ribera de la Seu y il·lustre Capítol, que de Sort se pot avisar",³⁴ i el 1677, des de Puigcerdà s'informava, en rebre un avís, que "encontinent havem procurat donar-lo als pobles circunvehins, per a que donen la mateixa notísia als altres, a efecte que los uns y los altres pugan donar orde al que serà més convenient fer per gordar-nos de tan gran desditxa".³⁵

La Seu d'Urgell, única localitat del seu entorn que tenia el títol de ciutat, demogràficament modesta però amb una economia i una mentalitat clarament urbanes, era vista pels seus veïns com un referent protocol·lari i un model a seguir davant les situacions de perill. Així, el 1628 els andorrans demanaven explícitament al Consolat de la Seu que "nos face mercè donar-nos avís de com nos avem de regir",³⁶ i el 1651 els d'Organyà demanaven consell "als concellers de aqueixa ciutat, com és just, perquè tenen Junta de Doctors, que nosaltres no la tenim, lo que suplicam a vostra mercè nos fasa mercè quin orde havem de tenir".³⁷ Aquesta demanda de consell als Cònsols de la Ciutat d'Urgell a l'hora de

prendre decisions es deuria veure agreujada per les situacions de psicosi col·lectiva que es vivien, especialment en moments d'epidèmia: el 1638 des de Castellbò informaven que la població estava esvalotada, i que "per donar satisfacció al plebeo avem resolt y determinat se tinga guarda uns quants dies, fins a tant que veyam en què pararà, que per así se diuen mil coses: uns diuen que los metges són fugits, altres diuen que los confessors no gosen anar ha confessar a ningú, y com no podem saber la veritat estam tots suspesos".³⁸

En darrer terme, creiem que cal remarcar el canvi en els referents territorials provocat a partir del segle XIX, primerament per la divisió provincial de l'estat i, en segon lloc, i en relació directa, per la política de construcció d'infraestructures de comunicació, especialment carreteres i ferrocarrils, de forma radial cap a les capitals de província, seguint els fons de vall i oblidant les comunicacions transversals.³⁹ Pel que fa a la relació amb altres localitats, és ben significatiu que conservem 47 cartes de Puigcerdà (capital de la vegueria des de l'edat mitjana i capital del corregiment des del segle XVIII) i 27 de Barcelona, capital del Principat i veritable referent urbà en tots els aspectes. En canvi, només conservem dues cartes procedents de Lleida, i en tots dos casos es tracta de comunicacions de caràcter general: el 1639 responien una carta de la Seu on s'avisava dels moviments de tropes a Cerdanya i al Pallars, i el 1685 donaven resposta a una demanda que la Seu d'Urgell havia enviat a diferents localitats en relació amb els abusos de poder dels oficials reials.⁴⁰

Finalment, pel que fa a les rutes seguides per la informació, veiem com, més enllà de la proximitat i el veïnatge, s'utilitzaven camins històrics que, travessant collades, permetien fer arribar àgilment la informació, al marge de les carreteres actuals. Ho trobem clarament a les comunicacions entre les poblacions de l'Arieja, com Foix, Tarascó o Siguer, amb Andorra, i també en altres casos. Potser un dels més significatius és l'avís que el 1641 es va enviar des de Sarroca de Bellera i que, travessant el Pla de Corts, va passar per Peramea i Gerri de la Sal des d'on, després d'enfilar cap a Taús i baixar a Noves, es va dirigir a Castellbò i, finalment, a la Seu.⁴¹ Avui, segons la "lògica il·lògica" de les principals carreteres asfaltades transitables amb comoditat pels vehicles a motor, per fer aquest recorregut caldria baixar tota la vall del Flamisell fins a la Pobla de Segur, remuntar la Noguera tot travessant el congost de Collegats i pujar fins a Sort per dirigir-se a la vall del Segre travessant el port del Cantó i la vall de Pallerols. Aquest fet és el que sovint ens fa oblidar la importància de localitats com Peramea, Taús o Castellbò, veritables nusos de comunicacions i llocs estratègics que caldria que els historiadors observéssim amb més atenció si ens volem aproximar a la realitat geogràfica, econòmica i social històrica del nostre entorn.

En aquest breu article només hem pretès caracteritzar, superficialment, els trets definitoris principals de la xarxa de contactes i de circulació de la informació al voltant de la Seu d'Urgell als segles XVI i XVII. Sens dubte, un estudi aprofundit permetria matisar-ne i precisar-ne altres aspectes i, òbviament, el buidatge del contingut d'aquestes cartes oferiria informacions d'interès per a l'estudi de les malalties epidèmiques, la seva expansió i les disposicions preses per a la prevenció del seu contagi, també sobre els fets d'armes de conflictes bèl·lics com la Guerra dels Segadors, però també sobre multitud d'altres aspectes: fires,

festes, xarxes comercials, problemes jurisdiccional, inseguretat als camins... Fins i tot, els segells de les cartes potser podrien aportar alguna nova dada sobre la sigil·lografia municipal catalana d'aquells segles.⁴² El creuament d'aquestes informacions amb les que puguin proporcionar altres sèries documentals conservades faria possible l'obertura de noves línies de recerca, inèdites en bona part, que ens aportarien visions diferents sobre el territori pirinenc i la seva història.

Notes

- 1- El fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell es conserva actualment a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell (ACAU).
- 2- No sabem quin és l'origen d'aquestes agrupacions en funció dels remitents, però ja l'any 1938 documentem un lligall de "Cartas de Birreis, capitans generals i altres", per exemple. OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: *Governar l'arxiu, governar amb l'arxiu: el municipi de la Seu d'Urgell (segles XV-XXI)*. Treball de recerca del Màster d'Arxivística i Gestió de Documents de l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents, 2021, p. 129.
- 3- Tot i que en alguns casos es troben incloses en aquesta sèrie, en aquest treball hem obviat les còpies de cartes escrites pels cònsols de la Seu d'Urgell i dirigides a altres institucions municipals.
- 4- SIMÓN I TARRÉS, ANTONI: "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII a Catalunya". *Estudis d'història agrària*, 9 (1992), p. 157-180.
- 5- OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "La documentació municipal de la Seu d'Urgell en els estudis històrics referents a Andorra". *L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació. Papers de recerca històrica*, 7 (2013), p. 35-43.
- 6- Cartes d'11 d'abril i 11 d'octubre de 1685.
- 7- Cartes d'1 d'abril de 1703 i 8 de gener de 1706 respectivament.
- 8- Cartes de Puigcerdà, 27 de novembre de 1664 i 25 de juny de 1677.
- 9- Vegeu diversos casos d'espies enviats pels de Puigcerdà al costat francès a final del segle XVI a OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "Pendre la possessió del castell de Arçèguel. La contribució puigcerdanenca als setges d'Arsèguel (1587-1593)". *Ceretània*, 6 (2012), p. 75-103.
- 10- Vegeu-ho, per exemple, a BOURRET, CHRISTIAN: *Les Pyrénées centrales du IXe au XIXe siècle. La formation progressive d'une frontière*. Aspet: Pyrègraph, 1995.
- 11- Vegeu-ho analitzat des de diferents punts de vista a POULJADE, PATRICE: *Le Voisin et le Migrant. Hommes et circulations dans les Pyrénées modernes (XVIe-XIXe siècle)*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2011.
- 12- Sobre la importància de la vall de Querol com a via de pas, vegeu OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "La vall de Querol al segle XVI: persones, idees, mercaderies i conflictes". *Ibix*, 9 (2016), p. 113-132.
- 13- A més, hem de recordar que fins al final del segle XVI bona part del territori que va conformar el Bisbat de Solsona, de nova creació, formava part de la demarcació diocesana d'Urgell. OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "Dissentir en lo repartiment del bisbat: la reacció del Consolat de la Seu d'Urgell davant la creació del Bisbat de Solsona (1590-1623)". *Oppidum: revista cultural del Solsonès*, 10 (2012), p. 20-42.
- 14- Cartes del 30 d'abril de 1540, 8 de maig de 1584 i 16 d'abril de 1611.
- 15- OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS; NOGUERA I CLOFENT, ANIOL: "L'assemblea de les vistes d'Oliana (segles XV-XVIII)". *Interpontos*, VI (2020), p. 75-104.
- 16- OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "El segle XVI: un segle de canvis a la Cerdanya". *Història de la Cerdanya*. Girona: Diputació de Girona, 2021, p. 474.
- 17- El 1650, per exemple, els de Puigcerdà avisaven de contagi de pesta a Girona, Sant Pere Pescador i Vilamacolum i altres llocs de l'Empordà, a Marsella i altres llocs de França. Aquest avis l'havien rebut dels cònsols de Vilafranca de Conflent. Carta de 29 de juny de 1650.
- 18- Vegeu-ho, en un exemple cronològicament posterior, a XAM-MAR ALONSO, CARMEN; OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "Una taula ben servida. Els regals institucionals de la municipalitat de la Seu d'Urgell (primera meitat del segle XVIII)". *III Congrés Internacional d'Història dels Pirineus. Actes i comunicacions*. Sant Julià de Lòria: Institut Estudis Andorrans, 2019, p. 725-748.

- 19- Carta de 30 de gener de 1641.
- 20- Carta de 28 d'octubre de 1585.
- 21- Carta de 29 de maig de 1610.
- 22- Carta de 13 de setembre de 1629.
- 23- Carta de 5 de gener de 1639.
- 24- Cartes de 5-6 i 12-15 de febrer i 14 de setembre de 1641.
- 25- Carta de 27 de setembre de 1628.
- 26- Carta de 12 d'abril de 1638.
- 27- Carta de 22 de juliol de 1676.
- 28 Carta de 28 d'abril de 1699.
- 29- JANÉ CHECA, ÒSCAR: "El Tractat dels Pirineus i els seus efectes". *Història de la Cerdanya*. Girona: Diputació de Girona, 2021, p. 536.
- 30- Com a curiositat, deixem apuntat que els de Balaguer informaven que, per al bon desenllaç d'aquest succés bèl·lic, "a esta ciutat se té tots los dies lo Santíssim Sagrament patent, fent professó tots los dies, que puge al Sant Christo".
- 31- Cartes d'11, 14, 18 i 22 de maig de 1678.
- 32- Carta de 7 de març de 1693.
- 33- Carta de 17 d'abril de 1639.
- 34- Carta d'1 de setembre de 1646.
- 35- Carta de 25 de juny de 1677.
- 36- Carta de 9 d'octubre de 1628.
- 37- Carta de 13 de febrer de 1651.
- 38- Carta de 7 d'abril de 1638.
- 39- OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS; FITÉ ERILL, DANIEL; PORREDON FELIU, JOSEP: "Infraestructures, comunicacions i noves capitalitats. La Seu d'Urgell i la creació de la província de Lleida". *La construcció del territori: geografia, identitat i usos polítics. Actes de l'XI Congrés de la CCEPC*. Valls: Cossetània, 2019, p. 317-332.
- 40- Cartes de 31 de maig de 1639 i 6 de març de 1685.
- 41- Carta de 5 i 6 de febrer de 1641.
- 42- Evidentment, la gran obra de referència en aquest aspecte continua essent la magna *Sigil·lografia catalana* publicada per Ferran de Sagarra entre 1916 i 1932.

La 'concòrdia' o millor la 'discòrdia' entre els arts de la pesca de Cadaqués, la Selva de Mar i Roses al segle XVII (*)

Al glamur intangible de Paolo

Premissa

En la "república de Cadaqués" (fig. 1), donat el seu isolament, en el context del cap de Creus, que és el final del Pirineu (fig. 2), els llagoters, els fogaters, els bolitgers i els xaveguers viatjaven més sovint a Nàpols, Savannah i fins a Alaska per pescar bacallà que a Roses, considerada l'enemiga natural, en la captura del peix, per l'Art de la Pesca de Cadaqués, el poder autèntic de la vila.

Per aquest motiu, preferien anar a Castelló d'Empúries (fig. 3), a tractar amb el representant primer del comte d'Empúries i amb el duc de Medinaceli, comte d'Empúries per matrimoni, a final de segle, que no anar a Roses i menys tractar amb els benets de Sant Pere de Roda, que els escanyaven amb censos i censals, que deixaren de pagar molt abans de les desamortitzacions dels segles XVIII i XIX, per obrar, amb les pesqueres fetes els diumenges, les vigílies i els dies predisposats, que autoritzaven els bisbes de Girona –a diferència de Sant Feliu de Guíxols, on l'Art disposava d'un Breu papal des de 1597, del papa Climent VIII Rospigliosi (fig. 4), a causa de la importància del cenobi benedictí de Santa Maria dels Àngels–. A Cadaqués aquestes pesqueres extraordinàries serviren per pagar la construcció de l'església de Santa Maria de Cadaqués i la decoració, segons els postulats del concili de Trento, és a dir projectant l'orgue, els retaules i els reliquiars, i també el que calia adobar o construir a les ermites

Fig. 1- Una barca a Cadaqués, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

Fig. 2 - Cap de Creus, final del Pirineu

Fig. 3 - Casal dels comtes d'Empúries a Castelló d'Empúries, fotografia de Valentí Fargnoli

Montserrat Moli i Frigola, II Universitat di Roma "Tor Vergata", Real Acadèmia de la Història

Fig. 4 - Breu de 1597 de Climent VIII Rospigliosi, autoritzant les pesqueres extraordinàries de Sant Feliu de Guíxols i Sant Pol, fotografia del manuscrit 291 de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Fig. 5 - El port de Portvendres, fotografia de Christiane Esteve de Pizabay

Fig.6 - La ciutadella i el port de Cotlliure

Fig. 7 - Cartografia de l'àmbit marítim de les Pesqueres de Cadaqués de 1570, Arnald Plujà i Canals, inventor

Fig. 8 - Cala Galladera

Fig. 9 - Cala Sa Sebolla

Fig. 10 - Punta de cala Nans, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

Fig. 11 - Cala Portaló

Fig.12 - Cala Culp

Fig.13 - Cala Jugadora

Fig. 14 - Cales Jugadora i Bona, al cap de Creus

Fig. 15 - Arc de Sant Martí sobre la cala Guíllola

Fig. 16 - Cala de Portlligat, fotografia del MAC. Girona

Fig. 17 - Cala Jóncols

dels sants Abdó i Senén, Baldiri, Sebastià i Quitèria. I a demostració que la pau dels Pirineus era lletra morta, l'Art de la Pesca de la vila viatjava sovint a Portvendres (fig. 5) i en especial a Cotlliure (fig. 6), on encara molts posseïen terres, o per pagar les contribucions i en especial a demanar la condonació de les multes per haver-se atrevit a pescar en les seves aigües territorials o a tallar-los les xarxes, en especial les de sardines i bonítols, a manera d'advertència, durant les guerres i les escaramusses amb França.

Mantenien autèntiques guerres marítimes amb Cotlliure i Portvendres però també amb els "moros", els algerians, "los inglesos y holandesos ho tots los que seran desanamichs", que els prenien vaixells i feien captius els pescadors, motiu pel qual es creà per influència dels mercedaris de Castelló d'Empúries una important confraria per redimir captius.

L'Art de la Pesquera de Cadaqués al segle XVII

Davant tants problemes al segle XVI, l'Art de la Pesca de Cadaqués decidí, el 1542, el 1571 i el 1590, dictar unes rígides ordinacions per pescar en deu de les seves deu turmentades cales (fig. 7), és a dir des de Galladera (fig. 8), al nord del cap de Creus, fins a Sa Sebola (fig. 9), a la punta de cala Nans (fig. 10). Es tractava de les cales Galladera, Portaló (fig. 11), Culip (fig. 12), la Clavaguera, Sa Fredosa, Jugadora (fig. 13), Bona (fig. 14), Guillola (fig. 15), Portlligat (fig. 16) i Sa Sebola (cfr. apèndix 1), per evitar problemes amb els Arts de la Selva de Mar al nord i amb Roses al sud, malgrat que la perillosa i important cala Jóncols (fig. 17) fos de Cadaqués. En les mateixes ordinacions s'indicava com s'havien de jugar les pesqueres a les diverses cales, com s'havia de pescar de dia i de nit, i que de tot el que es pesqués en diumenge, festius i vigílies, s'havia d'aportar la meitat del peix a la obra de l'Església (fig. 18). Segons Marcel Pujol Hamelink, de les quinze cales per a la pesca i l'encesa de Cadaqués (fig. 19), les més preuades eren les de Portlligat, cala Bona, Sa Fredosa, Culip i Portaló, seguides en segon lloc per Galladera, en tercer per Jugadora, Sa Figuera, Sa Sebola, Costa, Casals o Caials, Guillola, Clavaguera i Culleró, i en quart lloc Taballera de la Selva de Mar, avui Port de la Selva, però en les dades de què parlem se'n jugaren sols deu, per la por dels atacs dels francesos i els corsaris.

Amb el temps, i a causa de l'estrall de les guerres, les normes es flexibilitzaren segons el que passava: fins al punt que els pescadors de la cala d'Es Llaner el 1597 (fig. 20) pogueren organitzar-se com a port de pesca i anar a pescar a Portlligat i a les perilloses cales

Fig. 18 - Llevada d'un art d'almadrava des de la platja, Gravet d'A. Yáñez Reguart (1791-1795)

Fig. 19 - Pesca ab fester o teiera, Gravet d'A. Yáñez Reguart (1791-1795), vol II, p 43, làmina XVI

Fig. 20 - Cala Es Llaner

Fig. 21 - Cala la Pelosa

Fig. 22 - Cala del port de Portlligat, fotografia del MAC. Girona

Fig. 23 - Cala del port de Portlligat i l'illa de Mesina, fotografia del MAC. Girona

Fig. 24 - Cala Culleró

Fig. 25 - Detall dels rogers i els bacallans del Retaule de Sant Pere de Santa Maria de Cadaqués

Fig. 26 - Detall de les cúpules amb escames del retaule de Sant Pere de Santa Maria de Cadaqués

Fig. 27 - Salvador Dalí, cartell d'una llagosta de 1935

Fig. 28 - Retaule dels sants Joan Baptista i Joan Evangelista de Santa Maria de Cadaqués

de la Pelosa i Jóncols (fig. 21), en dura competència amb els llagoters de Roses, als quals pertanyia la primera (cfr. apèndix 2). L'any 1603, els llagoters de Portlligat (fig. 22) obtingueren permís per anar a pescar a l'illa de Messina (fig. 23), abundosa de bon peix; els de la cala Portaló a les Fulloles, els de Sa Sebola al faralló de Talimós, i els de les cales Clavaguera i la Fredosa al Pixat del Moro (cfr. apèndix 3). Tot això ocorria potser perquè l'any 1610 ja eren trenta-vuit els propietaris de dos llaüts, sense comptar els pescadors, fogaters, bolitgers i xaveguers, i era evident que les deu cales no abastaven per pagar el quart de la pesca per poder construir la monumental església que volien per a Santa Maria de Cadaqués. Per aquest motiu l'any 1611, l'Art de la Pesca afegí a les deu cales establertes el 1570 la de Culleró (fig. 24), per tractar de pescar molt més (cfr. apèndix 4). El problema s'agreujà quan, en ser excomunicat Cadaqués per no pagar els delmes, els anys 1668 i 1671, per fer-se perdonar pagaren la confecció a l'església de Santa Maria dels retaules laterals de Sant Pere, patró dels pescadors, situat a l'esquerra de l'altar major, i el dels sants Joan Baptista i Evangelista, a la capella del davant, pròpia dels ducs de Medinaceli i comtes d'Empúries. Per al primer, l'Art de la Pesca decretà que s'hi apliqués tot el pescat durant l'alba de Sant Pere i "que's juguïan tots los bolitxs, ancara que no estigan a punt [...] i se dona una part per cala per dorar lo retaule de Sant Pere, [...] des de Sant Pere fins a Tots los Sants [per]que totom visque" (cfr. apèndixs 5 i 6). Al retaule, el mestre pintor, fins ara no millor conegut, hi esculpí uns preciosos rogers i bacallans (fig. 25), mentre les cúpules originalment les cobrí d'escames (fig. 26), per fer fefaent que era l'Art qui l'havia pagat. Era també l'Art qui

s'encarregava d'ornar amb llagostes vives (fig. 27) l'altar de l'esmentada capella, la diada de Sant Pere, segons Salvador Dalí, per fer fefaent als descreguts vilatans com podia haver estat la passió de Crist.

L'any 1671, l'Art prometé "donar la part per cala al mestre escultor –no millor conegut fins ara–, que vol fer lo retaula de Sant Joan Baptista y Evangelista (fig. 28) pagat primer que sia lo mestre que ha adorat lo retaula de Sant Pere [...] i que la teia sia franca y que los de bolitxs los dias de festa que's pagui la meitat de qualsevol peix a l'Obra [...] tant de agulles com de altre peix", després de pactar-ho amb el patró de la capella, la comtessa d'Empúries Caterina d'Aragó i Sandoval, a qui deixaren de pagar censals durant uns anys i s'anticiparen així a les desamortitzacions dels segles XVIII i XIX. Veient que feien curt i que volien llogar un bon escultor manaren "que los dos bolitxs que pescàn ab los de la Selva [de Mar] a la cala de Tavallera (fig. 29) y demès cales també àjan de pagar la part". Descobrim així que les deu cales no eren suficients per pagar tantes obres i que els pescadors de Cadaqués s'endinsaven en les cales de Tavallera i Sa Prona (fig. 30) sense el consentiment de la Selva de Mar, que n'era propietària (cfr. apèndix 7).

La bronca amb Roses (fig. 31) començà durant la segona festa de Pasqua de Pentecosta, és a dir el Dilluns de Pasqua de 1672, quan en la pujada de la processó a l'ermita dels sants Sebastià i Quitèria (fig. 32), el Consell de Cadaqués sortí a l'encontre dels Cònsols de Roses per obligar-los a deixar les insígnies, en considerar que estaven fora de jurisdicció. Com que els de Cadaqués anaven armats fins a les dents, trencaren la vara del batlle de Roses i s'originà un gran tumult que

Fig. 29 - Cala Tavallera de la Selva de Mar, fotografia de Pacu Fernández

Fig. 30 - Cala sa Prona

Fig. 31- El cap de Creus des de Roses

Fig. 32 - L'ermita de Sant Sebastià de Sa Guarda de Cadaqués, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

Fig. 33 - La caseta de la cala Culip

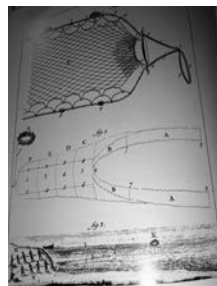

Fig. 34 - Sistema d'armat d'un bolig o xàvega. Gravat d'A. Yáñez Reguart (1791-1795), vol I, p 261, làmina XXIII

Fig. 35 - Golfet de Tavallera

Fig. 36 - La mar de Cotlliure

Fig. 37 - La carassa de l'orgue representant un turc, de l'orgue de Santa Maria de Cadaqués, fotografia de Valentí Fargnoli, ampliada per Josep Maria Llorens, MAC. Girona

Fig. 38 - Cap de turc situat a sota de la Mare de Déu del Roser de la trona de Santa Maria de Cadaqués, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

Fig. 39 - Josep Boscà, orguener, orgue de Santa Maria de Cadaqués (1689-1691)

acabà amb un plet davant la Reial Audiència de Barcelona, en el qual els Cònsols de Roses demanaren poder anar en processó a l'ermita amb llurs insignies i la propietat en exclusiva de les riques pesqueres de les cales de la Pelosa i Jóncols, on hi havia les clàssiques botigues i casetes per guardar els estris de pesca (fig. 33) (cfr. apèndixs 8 i 10).

L'estranya sentència o concòrdia atorgada per la Reial Audiència, el desembre del mateix any 1674, atorgà la Pelosa a Cadaqués i Jóncols a Roses, tot i que la darrera cala era propietat i estava més propera a Cadaqués, però també la més esponerosa (cfr. apèndix 9). La sentència fou mal acceptada per Cadaqués, que l'any següent ordenà que des de "Sant Joan de Juny, los que's trobaran esser de la Pelosa que púgan entrar [...] a la cala dels Jóncols" (cfr. Apèndix 10), un fet que revifà la polèmica, motiu pel qual el 9 de maig de 1674 es féu a Figueres una miniconcòrdia, amb el patrocini del virrei de Catalunya, Francisco de Tutavila del Rufo, marquès de San Germán, i els jutges del Reial Consell Pere Amagant i el doctor Josep Balaguer, els quals decretaren que ni Roses ni Cadaqués no podien pescar en les cales de Jóncols i la Pelosa durant les festes de Sant Roc i la dels Sis Màrtirs, amb la qual cosa no resolgueren absolutament res (cfr. Apèndix 9).

Cadaqués, l'any 1676, decidí infringir les regles establertes per la Reial Audiència i decidí "que les cales dels Jóncols y la Pelosa sian jugades [per Cadaqués] ab los de Roses" és a dir compartint-les (cfr. Apèndix 10), un fet que enrabia Roses, per la qual cosa l'any següent de 1677 rectificaren dient "que si no's pot pescar als Jóncols y la Pelosa que puguin anar [h]a pescar a altres cales, [...] las dos primeras seguida[s]", de les que els havia tocat a sort de la pesquera que se celebrava normalment per Pasqua (fig.34) (cfr. apèndix 11).

Per acabar amb la perpetua baralla, la successiva Reial Sentència de 6 de desembre de 1677 obligà Cadaqués a "dexà de pescar al[s] Jóncols y [la] Pelosa ab los de Rosas", un fet que enfurismà l'Art de Cadaqués, ja que Jóncols era propietat de la vila i de la Pesquera de Cadaqués (Cfr. Apèndix 12).

Quan el 1684, en una incursió francesa, dos llaüts de foc foren presos a Tavallera (fig. 35) per l'Art de la Pesca de Cotlliure (fig. 36) l'Art de Cadaqués ordenà als propietaris que "se'ls permeté pescar amb altres llaüts i organitzar una defensa consistent en que se àrmian dos llaüts de dos homens per cala, per guardar las calas de la pesquera" conjuntament amb els de la Selva de Mar, amb els quals mantenien fins aleshores una relació cordial (fig. 37) (Cfr. Apèndix 13).

Quan la Universitat de Cadaqués fou excomunicada dues vegades pel bisbe de Girona, el dominicà, amant de la música, Tomàs Auter, per no pagar el sou de l'organista, l'Art de la Pesca de 1687, que estava composta per 68 patrons i 34 fogaters decidí fer projectar un gran orgue per fer-se perdonar. L'Art decretà "que ningun puga pescar sinó amb un bolitx y llaüt y ab lo llaüt de son fogater" per tractar de pescar la màxima quantitat de peix possible (cfr. apèndixs 14 i 15).

Havent ataüllat vaixells pirates, l'any 1688 (representats a la trona i a la carassa de l'orgue de Santa Maria de Cadaqués) (fig. 37 i 38) l'Art ordenà que, com que les pesqueres disminuïren i podia haver-hi problemes amb els pirates, "que si los moros li prenian al bolitx, que als altres bolitxs tingan de llevar la gent de tal bolitx y los de foch y los agen de donar la part yqualment com ells, tant com durarà lo estiu" (cfr. apèndix 16) (fig. 39 i 40).

Acabat teòricament el conflicte amb Roses, s'obrí el de la Selva de Mar (fig. 41), els Cònsols de la qual anunciaren que per la por dels francesos, "volien anar a pescar a les cales del cap de Creus" o sigui a les cales de Culip, la Clavaguera, Sa Fredosa i Jugadora (fig. 42), davant la qual cosa l'Art de Cadaqués tement incidents decidí "que las companyies que seran de cap de Creus que [h]i vagen y que vejam primer als de la Selva lo que faran". Repensant-s'ho millor, l'Art decidí "que si los de la Selva nos venan ynquietar a las cales de cap de Creus, que alasoires nosaltres anem a Sa Prona i Tavallera ab tota la forsa que podrem y que'ns governem segons lo que ells faran [...] y que en tal cas [h]y vage la companyia de Sa Sebol·la y Culleró ab un bolitx de cada cala [...] y ab tota la companyia: y además [...] dos o tres homens de les altres cales" predisposats a combatre com si fos una batalla naval, com les lliurades regularment amb Cotlliure (fig. 43) (cfr. apèndix 15).

El conflicte es resolgué parcialment l'any 1691, quan l'Art de Cadaqués decidí arrendar les cales de Tavallera i Sa Prona a la Selva de Mar, atesa la gran quantitat de peix que necessitaven pescar per pagar tots els deutes (cfr. apèndix 18).

De tota manera, l'any 1692, quan encara no s'havia acabat de pagar l'orgue, es decidí per precaució no pescar a l'arrendada cala de Tavallera, llevat dels pescadors voluntaris que hi anaven regularment per Sinquagesma, a causa que vaixells francesos i algerians havien atacat i s'havien empadronat a la cala Jóncols (cfr. apèndix 17).

La fortuna pel gran orgue, que obrà l'orguener valencià Josep Boscà (València, ? - Barcelona, 1733) de 1689 a 1691 i que fou

Fig. 40 - Josep Boscà, orguener, i Antoni Campllonch, escultor - fuster. L'efecte dels ocellets de l'orgue de Santa Maria de Cadaqués

Fig. 41 - L'ermita de Sant Sebastià de la Selva de Mar, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

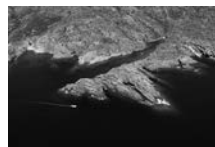

Fig. 42 - Les cales del cap de Creus

Fig. 43 - Pesca nocturna amb teies enceses, Gravats d'A. Yáñez Reguart (1791-1795), vol. II, p. 42, làmina XIV

Fig. 44 - Jaume Escarpenter, argenter de Girona. Reliquiari dels Sants Proti i Jacint de la capella de la Mare de Déu del Roser de Santa Maria de Cadaqués (1689)

Fig. 45 - El bolig per llisseries era un art per a totes les estacions de l'any que s'utilitzava en nits de fosca per bonança. Gravet d'A. Yáñez Reguart (1791-1795), vol. I, p. 278, làmina XLII

Fig. 46 - Santa Maria de Cadaqués, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

complementat amb la confecció dels reliquiaris dels sants Proti i Jacint (fig. 44), projectats el 1689 per l'argenter gironí Jaume Escarpenter (Girona, 1647 - post 1708?), fou degut al fet que durant l'octubre de 1689 el llagut de Pere Boera a Port Alguer – la cala més estimada i pintada per Salvador Dalí –, féu una pesca extraordinària de “vuitanta bonítols, [dels quals l'Art manà] ne fassan part a tots els de la cala y també als qui ayudaren fer el bol donant lo ters al art” per acabar de pagar l'orgue i els reliquiaris dels patrons de la vila (fig. 45) (cfr. apèndix 17).

Però com que encara mancaven diners, l'Art ordenà que s'afegissin a la pesquera les cales de “la Costa y Cudera, que sian ab totas tretza calas y que ells sols pugan pescar als Jóncols si los de Rosas no [h]i son” (cfr. apèndix 18), és a dir que decideixen incomplir altra vegada la concòrdia de 1677. Necessitaven fer grans pesqueres extraordinàries a tretze cales i no a les deu de sempre, si per casualitat els de Roses badaven amb l'arribada dels francesos.

La tranquil·litat durà poc, ja que després de l'ocupació dels francesos de Begur, els setges de Palamós i Sant Feliu de Guíxols pel mariscal Vandôme, l'any 1693, els francesos arribaren també a Cadaqués, on l'any 1694 la Universitat hagué de pagar-los dotze dobles perquè no s'emportessin les campanes (fig. 46) (cfr. apèndix 21), motiu pel qual tornaren a incomplir la concòrdia de 1677 i autoritzaren pescar en les tretze cales esmentades abans, inclosa la polèmica Jóncols per part dels llagoters de les cales Culleró i Sa Sebola, i manaren també que es preparessin tot l'Art fins i tot “que juguien tots los patrons de bolitxs que no tindran llaüt, però que si se te de fer algun sarvey, que en serquien com los demès que tindran” (fig. 47) (cfr. apèndix 22).

Alliberats dels francesos, l'any 1698 l'Art de Cadaqués decidí atorgar “una part per cala per construir la capella de Sant Andon [sic Abdó] y Senén” (fig. 48) ja proposada des de 1692 (cfr. apèndix 17), sobre la cala de Portlligat, convertit en el segon port de Cadaqués, per honorar les cendres dels sants, que segons la llegenda arribaren a Portlligat des d'Arles (fig. 49) i que a la façana porta la data de 1702. I per fer-ho fefaent, tornaren a empadronar-se per pescar més de la cala Jóncols, on havien d'anar a pescar els vaixells de les cales Culleró i Sa Sabolla mentre els llagoters de cala Bona havien d'anar a pescar a Sa Figuera i els de Portaló als Casals o Caials per pescar el màxim de peix possible (cfr. apèndix 23-27). D'altra banda, l'any 1705, en plena guerra de Successió, els quaranta-dos llagoters de l'Art decidiren fer un tall de cent setanta-cinc lliures i nou diners per ajudar l'Obra de l'Església, endeutada

fins al coll. I malgrat la gran destrossa de la guerra, decidiren que "se donaria la part de sant Abdon y Senén [...] fins a tant no sia acabat de fer, so es de Portlligat y no més". Per ornar la capella, malgrat trobar-se escurats, l'any 1706, en plena guerra de Successió, l'Art de la Pesca decidí donar "tot lo genero de pex fora al surell y se agen d'enplear tot lo [...] de dita pesca que hage de serbir per adornament de dita Capella", donant permís als llagoters de les cales Sa Costa i Jonquet per anar a Sa Figuera. També als de Clavaguera per pescar a les cales Jonquet i Caials i als del Jonquet per anar a la cala Tamariu i a la platja de n'Alfaràs (cfr. apèndix 28), i s'ampliava d'aquesta manera les cales esmentades per Marcel Pujol Hamelink.

Les pintures de l'ermita foren encarregades curiosament a dos pintors d'Arles. Es tractava del pare i fill Abdó i Salvador Ricart, que ja havien pintat les portes i la persiana dels orgues de Cadaqués (fig. 50) i de Castelló d'Empúries, i que encara feinejaven i treballaven a Cadaqués i Fortià en aquell període.

Colofó

Fins aquí les controvèrsies i les concòrdies o millor discòrdies entre els Arts de la Pesca de Cadaqués, la Selva de Mar i Roses, en gran part provocades per les excomunions dels bisbes de Girona, rebudes per Cadaqués, superades amb les obres costejades per Santa Maria de Cadaqués (fig. 51-53) i les ermites de la vila del cap de Creus.

Fig. 47 - Palangre de penjar en el qual s'alternen els pedrots i les peces de suro. Gravat d'A. Yáñez Reguart (1791-1795)

Fig. 50 - Abdó i Salvador Ricart, pintors d'Arles, Pintura d'una porta de l'orgue de Cadaqués, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

Fig. 48 - L'ermita dels sants Abdó i Senén de Cadaqués, fotografia d'E. Llorens, de l'Institut Amatller

Fig. 51 - 53 - Pintures de vaixells en les tapes dels comptadors d'aigua de Cadaqués, fotografia de Montserrat Moli i Frigola

Fig. 49 - Perspectiva del port d'Arles

Apèndix 1

[Llibre de Ordinacions de la pesquera de la vila de Cadaqués, fetes des de lo any 1542 fins vuy dia del any 1679]

(18 de març de 1570)

[1r-5r] Vuy a 18 de mars del any 1570 és estada lloada dita concòrdia demunt escrita per los cònsols, pròmens y patrons de dita vila, los quals són Pau Banyuls, Antoni Turell, Joan Sarinyana y Christofol Clapés, en dit any cònsols de dita vila.

Que tots los pescadors àjan de servir los capitòls següents

Primo, fonch ordenat per los susdits cònsols y consell totes les ordinacions davall escrites que tots los pescadors de dit castell ajen de servir [1v] capitòls que.s siguiran, ab las penes davall escrites, començant a **Galladera**.

Com se ha de encendre a Galladera

Primerament hordenam que tots los que seran primers de **Galladera**, que encendrà demunt, no gos passar lo **rech dels Tres Frares**; y davall, la **punta de Tramuntana de la illa de Portaló**.

Com se ha encendre a Portaló

Ítem, lo primer de **Portaló** que no gos passar la **punta de la illa de la part de marí**; y devall no gos passar lo **rech de la Velloso**.

Com se ha encendre a Colip

Ítem, lo primer de **Colip** no gos passar la **punta de la illa de Cullaró**, de la part de marí: y davall, no gos passar lo **Morro de la Serp**.

Com se ha encendre a la Clavaguera

Ítem, lo primer de **la Clavaguera** no gos passar lo **trayrar del Camallarís** o la **llosa del Front del Bol**; y si encendrà davall no gos passar la **punta de la Esquena** o la **llosa de la Pedra Negra**.

Com se ha encendre a la Fredosa

Ítem, lo primer de **la Fredosa** no gos passar la **Veta del Forcat**; y de la altre part, no gos passar la **cova del Infern**.

Com se ha encendre a cala Jugadora

Ítem, lo primer de cala **Jugadora** no gos passar la **punta de la illa del Forcat**; y de la altre part no gos passar la illa de **la Stufadora**.

Com se ha encendre a cala Bona

Ítem, lo primer de cala **Bona** no gos passar la **punta del [2r] Escar**; y de la altre part, no gos passar lo **vau del cap de la Creu**.

Com a Guillola

Ítem, lo primer de **Guillola** no gos passar la **Llosa de Cudera**; y de la altre part, nos gos passar la **punta del cap d'en Roig**.

Com [h]a Portlligat

Ítem, lo primer de **Portlligat** no gos passar lo **regàs del cap d'en Roig**; y de defora no gos passar lo **trayrà de la Farnera**.

Com a la Sebol·la

Ítem, lo primer de la **Sebol·la** no gos passar lo **rech de Aiguadolís**; y de defora no gos passar la **punta de Calanans**.

[3v] **Que los de Guillola no púgan anar a la illa de Mecina**

Ítem, vòlan los sobredits que ningun foch de **Guillola** no gos encendre a la **illa d'en Macina**; a pena de **perdre lo peix** y de vint sous de pena.

[5r] **Lo primer de Portlligat no vaja a la illa de Mecina**

Ítem, vòlan los sobredits que lo primer de **Portlligat** que no gos anar a encendre a la **illa d'en Mecina** sinó al lloch acostumat, a pena de vint sous y **peix perdut**.

Que las penes sían del com[p]ta y lo peix de la obra

Ítem, vòlan los sobredits que totes les penes emperò, de dinés, que sien del señor duch, com[p]te del com[p]tat [d'Empúries] y lo **peix que sia de la obra de la isglésia**, si no hi aurà interès de part.

Arxiu Parroquial de Santa Maria de Cadaqués (d'ara endavant APSMC), **Llibre de Ordinacions de la pesquera de la vila de Cadaqués, fetes des de lo any 1542 fins vuy dia present del any mil sis-cents setanta-sinch (1680)-1792** (d'ara endavant LOP) f. 1r-5r.

Apèndix 2

Com se ha de pescar a la platja del Llaner (8 d'abril de 1597)

[6v] Si per cas en dita platja del **Llaner** no s'i haurà fet enfoscac, que sían obligats de jugar tots los arts [que] se trobaran a la platja del **Llaner** trets ab llur llaüt –si doncs no pescaven a la **Pelosa** o als **Jóncols** o [h]a **Portlligat** o en qualsevol altre cala, que aquexos no tingan de esser jugats perquè estan jugats en altre pesquera.

APSMC, LOP f. 6v.

Apèndix 3

(1 d'abril de 1603)

[11v-12r] Lo segon de **Portlligat** és primer a la illa [illa de **Mecina**]. A 1 de abril de 1603 se ha feta resolució a la **Torra de la Punta**, per los patrons, que lo segon de **Portlligat** aja de fer la primera de la illa de **Mecina**, si la voldrà fer, y no altre.

Lo segon de **Portaló** és primer de **las Fullolas**.

Ítem, que lo segon de **Portaló** aja de fer la primera de **las Fullolas** y no altre, si ell la vol fer.

Lo segon de **la Sebol·la** és primer del **foralló de Talimós**

Ítem, que lo segon de **la Sebol·la** vaja al **foralló del [12r] Talimós**, y no lo primer.

Que ningun foch sinó de **la Clavaguera** vaja al **Pixat del Moro**.

Ítem, que ningun foch de **la Fredosa** [sic Fredosa] ni de altre cala sinó de **la Clavaguera** pugua anar encendre al **Pixat del Moro**.

No.s pot bolitjar a las calas durant la fosca de Tots Sants. Ítem, volem que, tant com durarà la fosca de Tots Sants, que no púgan bolitjar per las calas post que sia lo sol, a pena de perdre lo **peix**.

APSMC, LOP f. 11v-12r.

Apèndix 4

Se jùgan las calas des de Galladera fins a Portlligat (7 d'abril de 1611)

[13r] Se jugaren las calas del nostre terme, ço és, **Galladera, Portaló, Cullaró, Colip, la Clavaguera, la Fredosa**, cala **Jugadora**, cala **Bona, Guillola, Portlligat y la Sebola**, Y se determinà [que] se servasen tots los capítols dalt anomenats.

APSMC, LOP f. 13r.

Apèndix 5

Los que són de la cala pòdan fer la alba y no altres. Que's fassa la part del alba de Sant Pere (8 d'abril de 1668)

[7r] Se ha resolt que las albas vajan com lo any passat : que als que seran señors de la cala púgan fer la alba y no altre, y també que se aja de donar la part de las albas a **Sant Pere fins a Tots los Sants**.

APSMC, LOP f. 7r.

Apèndix 6

Se dóna una part per cala per dorar lo retaule de sant Pere (8 d'abril de 1668)

[14r] Se ha resolt donar una part a la Confraria de Sant Pere per a que pugua pagar al dorar lo retaule de la capella de dita confraria, ab lo modo y forma que.s donà ya lo any passat.

Que's jùgian tots los bolitxs, ancara que no estigan a punt

Se ha resolt [...] que's juguian y se admètian tots los patrons, tant los que (14v) no estan a punt com los que ho estan, que totom visque.

APSMC, LOP, f 14r-v.

Apèndix 7

Sé dóna una part per cada cala per fer lo rataula de sant Joan (31 de març de 1671)

[14v] Se ha resolt que.s promete de donar la part per cala al mestre escultor que vol fer lo rataula de sant Joan Batista y Evangelista, pagat primer que sia lo mestre que ha adorat lo rataula de Sant Pere, y que

si li donen al dit mestre escultor los dinés que a[v]uy ténan los obrers de dita Confraria de Sant Joan, y que lo restant aja de aguardar dit mestre escultor fins a tant sían guanyats de dita Confraria de Sant Joan, [...] a tant sían guanyats de dita part per cada cala, trahent primer lo que auran gastat de teia que sia franca. Y que los dos bolitxs que pèscan ab los de la **Selva [de Mar]** a **Tavallera** y demés cales també àjan de pagar la part.

Los dias de pesca que.s pàguia la mitat de qualsevol peix a la obra.

Se ha resolt que tots los que pescaran los dies de festa que són reservades que àjan de pagar la mitat del **peix** a la obra de la isglésia, tant de **agulles com de altre peix**.

APSMC, LOP, f. 14v.

Apèndix 8

Los de Jóncols pòdan entrar per segons a la Pelosa y [els] de la Pelosa als Jóncols (4 d'abril de 1673)

[14v-15r] Se resolgué a la casa de la vila [per] tots los patrons de bolitxs estant per a voler jugar las sorts de las cales de la pesquera [...] que los que.s trobaran esser de la **Pelosa** que púgan entrar per segons, quarts y sisè a la cala dels **Jóncols**.

APSMC, LOP, f. 14v-15r.

Apèndix 9

Concòrdia entre Cadaqués y Rosas sobre la pesquera dels Jóncols y la Pelosa durant lo Plet (9 de maig de 1674)

[15 v] Se feu en la vila de Figueras, una concòrdia entre la vila de Cadaqués (*) y Rosas de pescar en las cales de **Jóncols** y **Pelosa**, intervenint-hi el lo señor Virey [Francisco de Tutavila del Rulfo, duc de Sant Germàn] y don Pedro de Amigant y lo doctor Joseph Balaguer, jutjes del Real Consell. Y se resolgué entre dites dos vilas que lo dia de Sant Roch [16 d'agost] no passàs reva en lo joch de la pesquera de dites dos vilas, ni [h]a nou de setembre, que esta vila celebra festa dels Sis Sants Màrtirs, com de dita concòrdia consta en lo arxiu dels actes y papers de la vila, feta per Honofra Sastra, síndich de Rosas y dita vila ne té altra. Feta de ma de nostre síndich ANTONI MALLOL Y PELL.

APSMC, LOP, f. 15v.

(*) Els còsols de Cadaqués eren Josep Llorens, Jeroni Bohera, Antoni Escofet i Sebastià Albert.

Apèndix 10

Que al primer de la Pelosa pot entrar per segon als Jóncols y al primer dels Jóncols pot entrar per segon a la Pelosa (17 de juny de 1676)

[16r] Y han resolt dits pròmens que sempre que la cala

dels Jóncols y la Pelosa sían jugades ab los de Rosas, que als de **la Pelosa**, entren per segon als **Jóncols** y als de **Jóncols** púscan entrar per segons a la **Pelosa**.
APSMC, LOP, f. 16r.

Apèndix 11

Que se no.s pot pescar als Jóncols y Pelosa que puguin anar [h]a pescar a altres calas (20 d'abril de 1677)

[16r-v] Ha resolt [...] que si ab lo discorts del estiu no pusquiam anar a pescar a las calas dels **Jóncols** y **la Pelosa**, que en tal cas los tals bolitxs de dites dos calas que pугan entrar a dos calas de las tres que no seran sínó dos bolitxs y que pasada la nit que agen de tornar seguir ses rebas. Y que los tres bolitxs que entraran a las dites **tres calas** que no pугan amenar sínó dos fochs cada companyia. Y que los tals de **la Pelosa** y **Jóncols** ajen de entrar per segon, y consecutivam[en]t cada un per sa reva, entre-[16v]crehuats, y que aquestes dos calas sían las dos primeres seguida[s].

APSMC, LOP, f. 16r-v.

Apèndix 12

Nota (6 de desembre de 1677)

[16v] A 6 desembre 1677 se donà la sentència del plet de **Rosas** y se dexà de pescar al[s] **Jóncols** y **Palosa** ab los de Rosas.

APSMC, LOP, f. 16v.

Apèndix 13

Que los dos patrons de bolitxs que los han presos los llaüts de foch los francesos pугan pescar ab qualsevol llaüt, ancara que sia jugat a la pesquera (4 d'abril de 1684)

[19v] Se ha resolt que los dos bolitxs que ténan dos llaüts de foch presos a Coplliura [sic Cotlliure], que a las calas que.s trobaran dits dos bolitxs que pугan entrar a fer sas rebas ab qualsevol altre llaüt, ancara que sían jugats a la nostra pesquera, per aver presos dits dos llaüts al **golf de Tavallera**, que los havia tocat de anar a pescar a força dit any en dita pesquera de **Tavallera**. Assó se entén fins a tant que se auran rescatats o tornats dits llaüts per tot aquest present any y només.

Que se ármian dos llaüts de dos hòmens per cala per guardar las calas de la pesquera.

Se ha resolt de armar dos llaüts ab dos hòmens per cala per a guardar las calas de la pesquera.

APSMC, LOP, f. 19v.

Apèndix 14

Que.s fase anar dos bolitxs a Tavallera (26 de gener de 1687)

[21r-v] Si acàs no.s troban dos bolitxs que voluntàriament vullan anar a pescar a **Tavallera**, se jugaran tots als altres a sorts y als qui tocarà que [h]i vagen per forsa. Y ohida la proposició [...] se ha deliberat lo següent: que si no.s tròban dos bolitxs voluntaris per anar a **Tavallera**, que.s júguia a sorts y an als que tocarà, que [h]y vagen: y en cas [que] an als que tocàs no y volían anar, que no sían admesos a la nostra pesquera [21v] que no sían passats vint anys.

Y que sempre y quan[t] [...] per algun impedim[en]t no podien anar a pescar a **Tavallera**, que alasoires sían admesos altre vegada en nostra pesquera sens yncórrer la reva que los à tocat. Sinó que quan[t] tornaran jugar per tornar a **Tavallera** tingan de córrer la sort com als demés, perquè no han pogut complir lo que estaven obligats. Però [...] si los dos bolitxs avian ya pescat a **Tavallera** una fosca o dos o alguna partida del estiu y que després los suchchis algun ympediment, que.s tinguessin de retirar a **Cadaqués**, que los tingan de jugar en algunes calas y que alasoires sían [l]libres de no tornar concórrer anar a **Tavallera** fins sían discorreguts los vint anys.

APSMC, LOP, f. 21r-v.

Apèndix 15

Que no.s vage pescar la darrera festa de Pascua (1 d'abril de 1687)

[22r] Als cònsols de la **Selva [de Mar]** avian dit al síndich que volian venir a pescar a las calas de **cap de Creus**. Se ha resolt que avuy ninguna companyia de las que són jugades no vagen a pescar, però de vuy en avant que las companyies que seran de **cap de Creus** que [h]y vagen y que vejam primer als de la **Selva [de Mar]** lo que faran. **Que sí.s té de anar a Tavallera, que [h]y vage la companyia de la Sabolla y Culleró.**

Se à resolt que si los de la **Selva [de Mar]** nos vénan ynquietar a las calas de **cap de Creus**, que alasoires que nosaltres anem a **Tavallera** ab tota la forsa que podrem y que.ns governem segons lo que ells faran.

Y que en tal cas que [h]y vage la companyia de **la Sabolla y Culleró** ab un bolitx de cada cala de dites dos calas y ab tota la companyia; y ademés de la gent de dites dos calas que [h]y vagen dos o tres hòmens de les altres cales.

APSMC, LOP, f. 22r.

Apèndix 16

Que si [h]y ha algun bolitx que no [h]u age y se esgarrave y no.l podia adobar que los tres dies seguits pendrà un altre bolitx: y si los moros li prenían al bolitx, que als altres bolitxs tingan de llevar la gent (20 d'abril de 1688)

[23r-v] Y si per cas Déu permetés que aquell bolitx que no aurà ab als altres los **moros** lo prenguesen, lo que Déu no vulla. I [23v] que en tal cas los altres bolitxs tingan de llevar tota aquella gent del tal bolitx y los del foch y los agen de donar la part yqualment com ells, tant com durarà lo estiu.

APSMC, LOP, f. 23r-v.

Apèndix 17

Girada la lluna de nou a vell antes de Tots Sants, se segueix la pesquera com antes. Tracta de bonitols (28 d'octubre de 1689)

[24r] De un lunat que fou Pera Jover a **port Elguer** [sic Alguer] sota axò d'en Parot, que aya sarca[r] **vuitanta bonitols**, que fósan hobligats [que] dits bonitols ne fasan part a tots als de la cala y també als qui ayudaren fer el bol, donant un ters a l'art [per pagar l'orgue projectat per Josep Boscà]. Y que de asi al devant no [y] hi ayga ninguna persona que se atravescha a fer bol ni ab art ni bolig en ninguna hora de la nit en ninguna cala sensa [l]licència dels matexos que seran de dita cal[li]a, a pena de deu lliures y al **pex perdut**, so [h]és, al ters del acusador y al ters del qui és de la cala y l'altro ters aplicado[s] als cofres de sa asclència [Caterina Aragon i Sandoval, Comtessa d'Empúries], so [h]és, que los de la cala fàsan alba en dita cala ab son degut tem[p]s o enfoscat.

APSMC, LOP, f. 24r.

Apèndix 18

Se anyadèxan a la pesquera la Costa y Cudera, y que ells sols púgan pescar als Jóncols si los de Rosas no [h]y són (17 d'abril de 1691)

[25r-v] Se ha resolt [...] que se anyàdega **la Costa** y **Cudera**, que sían ab totes tretza calas. Y al que es trobarà a **Cudera**, que sia primer de als **Jóncols** y al de **la Costa** que sia segon [...] si los de **Rosas** no [h]y són. Y al que.s trobarà de **Culera** [sic Cudera] que lo foch no puga passar al vau del **cap de la Creu** y que lo foch de Culera puga encendra allí ahont encén al foch de **la Guillola** y que al foch de **Guillola** aja de passar devant. Y també que en cas no [h]y sia un bolitx de **Cudera** o de **la Costa** y hi anirà un o més bolitx[s] de les altres nostras calas, que en tal cas al bolitx que s'í trobarà aja de esser sempre primer, ters, quinté y seté; però si hi són tots dos de **Cudera** y **la Costa**, que no púgan entrar d'altres.

Tracta del arrendament de Tavallera

En las dos calas que s'í trobaran esser quatre bolitxs, que [de] las dos dites calas ne aja de anar un de cada cala a **Tavallera**; y si acàs arrèndian a cala **Prona**, com se diu, que los cònsols fassan dil[lig]èncias de poder-hi entrar o que nos àjan de donar altra cala compatent; y també que si dits dos bolitxs hi pèscan des de Sinquagesma fins a Tots Sant, que no [h]y àjan de anar de vint anys. APSMC, LOP, f. 25r-v.

Apèndix 19

Que per aquest any no [h]y vaja a Tavallera (8 d'abril de 1692)

[25v] Y ha resolt [...] no s'í vaja. Entès, emperò, que si per cas per Sinquagesma hi vòlan anar un o dos bolitx[s] voluntaris, que los aya de valer per los vint anys que ab la dalt dita conclusió està posat y [en] altres c[ll] onclusions està dit.

Se ha resolt que se jùg[u]llia axí com lo any passat [1691], Y si per cas hi haurà algun o alguns que tròbian axugador a **Cudera**, que del[s] dia que trobaran axugador a un any, que del **peix** que.s pendrà a **Cudera** se los aja de donar dos parts y que.s donga als **sants Abdon** [sic Abdó] y **Senén** una part de **Portlligat**.

APSMC, LOP, f. 25v.

Apèndix 20

(24 de març de 1693)

[26r] Que jùg[u]llia **la Costa** y **Cudera** com se ha jugat los dos anys més atràs [1691-1692].

APSMC, LOP, f. 26r.

Apèndix 21

(13 d'abril de 1694)

[7r] Entrant a la pes[c]hera **la Costa** y **Cudera**, que lo qui sarà primer de **Cudera** siga primer de la cala dels **Jón[c]hols** y lo primer de **la Costa** siga segon de la cala dels **Jón[c]hols**; y asent a la cala dels **Jón[c]hols** los de la cala **Cudera** y de **la Costa**, que ningun altre bolitx ni fo[c]h puga entrar als **Jón[c]hols**.. Y també àn resolt que júguian tots los patrons de bolitxs que no tindran llaüt, però que si se té de fer algun sarvey, que.n serq[en], com los demés que.n tindran.

APSMC, LOP, f. 7r.

Apèndix 22

(1 d'abril de 1698)

[7v] És astat proposat [...] si donarien [u]n[a] part per cal[li]a per fer la **capella de Sant Andon** [sic Abdó] y **Senén**. Y à resolt [...] que se li fassa.

Se ha jugat [...] que lo que serà de **Chularó** [sic Culleró] sia primer del[s] **Jonchols** y qui sarà de **sa Sabolla** que

sia segon dels **Jonchols** y que asent-i tos dos a la cala **Jonchols** ningun altra bolitg los pug[ui] inpedir; y an no sent sinó una cala que qualsevol altra [h]y pot antrar par sa reva, donant la primera al de la cala que li tocha de dret.

APSMC, LOP, f. 7v.

Apèndix 23

(21 d'abril de 1699)

[27r] Se donàs la part per cala a **sant Abdon** [sic Abdó] y **Senén**, en disminució de aquelles dotssa dobles [que] prangué la vila lo any 1699 per pagar a los fransessos (*), ab pacte que [de] tots los que no pescaran se aja de fer un conpoto y àjan de pagar per sa part lo que los tocharà. Y tot lo posseït que muntarà de més de las dotsa dobles aja de servir per augment de dita capella. Y per colactòs de dita àrt són Sabastià Llorens y Juan Buera.

APSMC, LOP, f. 27r.

(*) Perquè no s'emportessin les campanes de Santa Maria de Cadaqués.

Apèndix 24

(13 d'abril de 1700)

[27v] Se ha resolt [...] que.s done la part per totas las calas a **Sant Abdon** [sic Abdó] y **Senén** en disminució de aquelles dotse dobles [que] prengué la vila lo any 1694 per pagar los fransessos.

Per a cobrar dita part se ha elegit Antoni Moret, Rafel Beranguer, Sebastià Costa del Pual y Francesch Ferrer menor.

APSMC, LOP, f. 27v.

Apèndix 25

(18 d'abril de 1702)

[28r] Essent la **capella de Sant Abdon** [sic Abdó] y **Senén** comensada, y que si donariem una part per cala per acabar-la de fer [...] Se li dónguia una part per cala per fer la **capella de Sant Abdon y Senén**.

APSMC, LOP, f. 28r.

Apèndix 26

(14 d'abril de 1705)

[28v-29r] Lo qui axirà de cala **Bona** que tinga de anar a la **Figuera** y el que anirà de **Portaló** tinga de anar als **Casals** [sic Caials] per reva.

Se à proposat que los fogaters que no assistiran a lo menos lo primer y segon, que tingan obligació de assistir en las calas dels **Casals** [sic Caials] y la **Figuera**. Que càigan en pena de tres lliures per quiscuna de las vegadas que faltaran, sempre que.s perdria per balatrínia y quan[t] serà mal tem[p]s no càigan en ninguna cosa. [29r] [És] estat proposat [...] si se donaria una part per

cala per a pagar 175 lliures, 9 dinés [que] davem a la obra. Se ha resolt no se fasa part sinó que se fasa un tall de dites 175 lliures.

Se és proposat [...] si se donaria la part de **sant Abdon** [sic Abdó] y **Senén** [...] que se doni la part de dit sant fins a tant sia acabat de fer, so és, de **Portlligat** y no més.

APSMC, LOP, f. 28v-29r.

Apèndix 27

(14 d'abril de 1705)

[43v] Se han ajustats com[p]tes de la obra de la isglésia, y en presència del senyor rector, a casa de la vila, lo qual [h]i agut del tersó que donaven del **pex** à valgut per la vila 432 lliures, 3 sous, las quals avem pagades a la obra de la isglésia de aquelles 612 lliures, 3 sous [que] [h]y deviém, ab que quedam a dèurar a dita obra 175 lliures, 9 dinés.

APSMC, LOP, f. 43v.

Apèndix 28

(6 d'abril de 1706)

[30r] À resolt [...] que se júguia la **Costa** y al **Jonquet**, que el axir de cala **Bona** se vaja a la **Costa** o a la **Figuera**, y en axir de **Clavaguera** se baya al **Jonquet** o als **Casals** [sic Caials].

Al matex [...] de la pasquera del **Jonquet**, del pont del **caph d'en Roitx al Tamariu** y de allí a la **plaja d'en Alfaras**, tot línia recta.

Sli bolian donar la part de totas las calas a **Sant Apdon** [sic Abdó] y **Sena** [Senén], Y ha resolt [...] que se lo dónguia la part de totas las calas a **Sant Apdon** [sic Abdó] y **Sena** [Senén], y las nits d'obra que no se li dongui ninguna cosa. Ay se li dongui la part de tot **genero de pex fora al surell** y se agen d'enplear tot lo que proseirà de dita pesca que age de servir **per adornament de dita capella**.

APSMC, LOP, f. 30r.

Apèndix 29

Lèxic marítim essencial

segons Marcel Pujol i Hamelink.

Agulla. Peix de cos allargat de l'ordre dels beloniformes (*Belone belone*), acabat en un bec agut i dentat, de colors verdosos i argentats.

Alba. Primera claror del dia, moment que la llum del sol comença a emblanquir l'horitzó.

Anxova. Seitó o aladroc (*Engraulis encrasicolus*), de la família dels clupeids. Té de 12 a 20 centímetres de llarg, cos llarg amb escates grosses, de color blavós per sobre i blanc pels costats i el ventre, amb una línia fosca longitudinal que separa la part blanca de la blava.

Art. Nom que hom aplica a diversos ormeigs de pesca constituïts per xarxes proveïdes d'un cop, i en general a tots els ormeigs constituïts per xarxes. Es poden dividir en arts de deriva, de fons, de cercol o encerclament i de róssec o arrossegament.

Barca. Embarcació menor, normalment de fusta, moguda per mitjà de veles de rem, emprada especialment per a pescar, i també per a navegar a distàncies curtes.

Barraca. Casa petita i rústica com les que habiten els que exerceixen oficis en llocs solitaris i allunyats, com a les cales de pesca per part dels pescadors.

Bau. Terme emprat entre Roses i Portbou per a designar aquella roca que es troba a flor d'aigua, perillosa per a la navegació, i que sovint es pot endevinar, quan el mar està una mica mogut, per la presència de bombolles i escuma en l'aigua just per sobre de la roca.

Bisol. Peix de l'ordre dels perciformes, de la família dels escòmbrids (*Scomber japonicus*, *Scomer colias*), semblant al verat, però més petit i d'ulls més grossos.

Boga. Peix de l'ordre dels perciformes, de la família dels espàrids (*Boops boops*), de cos afusat, amb quatre llistes longitudinals laterals grogues.

Bol. Acció de calar i llevar la xarxa per a pescar i pesca que se n'obté.

Bolig. Ormeig de pesca –amb característiques d'art d'encerclament i d'arrossegament– semblant a l'art de platja o xàvega, però de dimensions més petites.

Bolítja. Peça de xarxa que es calava en determinades cales i llocs de pas de peixos pelàgics, especialment bonítols, per tal de barrar-los el pas i poder-los pescar.

Bolítjar. Calada de bolig i el peix pescat amb el bolig.

Bonítol. Peix de l'ordre dels perciformes, de la família dels escòmbrids (*Sarda sarda*, *Pelamys sarda*), de cos fusiforme amb el dors de color blau fosc i el ventre blanc que forma grans bancs que s'apropen a la costa per fresar. I el bonítol de ventre ratllat, peix de l'ordre dels perciformes, de la família dels escòmbrids (*Euthynnus pelamys*), semblant al bonítol, però més robust, amb cinc o sis bandes longitudinals característiques al ventre.

Botiga. Barraca per a guardar eines o ormeigs.

Cala. Entrada que fa la mar en una costa brava i que hom aprofita per a treure i avarar les embarcacions.

Calador. Lloc apte per a calar les xarxes de pescar.

Cenyir. Envoltar amb l'art una mata de peix i el llaut de foc en la pesca a l'encesa.

Eixarxiot. Es tractaria d'un art de dia, ja que s'inclou dins les ordinacions dels arts, i no de l'encesa.

Eixugador. Lloc de la costa, amb pendent suau i planer, apte per a llevar (o eixugar) l'art.

Encenedor. Punt de l'entrada de la cala on es situa el llaut de foc quan encengui i surti a buscar la mata de peix.

Encesa. Pesca de nit amb bolig (de Port-Bou a Roses) o xàvega (de Begur a Lloret) i llum.

Escar. Lloc a la vora del mar disposat de manera que per un pla inclinat poden ésser tretes de l'aigua les embarcacions.

Faralló. Roca més o menys aguda que sobresurt del nivell de la mar, generalment pròxima a la costa.

Foc. Llagut que porta el fester a la pesca a l'encesa (i la tranyina).

Fogater. L'encarregat d'encendre i mantenir el foc del fester al llaut de foc.

Fosca. Nit sense lluna.

Freu. Pas o canal relativament estret i generalment poc fons situat entre dues terres pròximes (entre la costa i una illa o entre illes).

Llaüt. Petita embarcació d'arqueig variable, aparellada amb vela llatina, per a pesca i el cabotatge.

Llosa. Pedra plana situada al fons del mar.

Ormeig. Nom genèric dels conjunts d'elements que constitueixen un estri de pescar, com arts, canyes, palangres, etc.

Part. Allò que toca a cadascú quan hom distribueix una cosa entre dues persones o més; la part difereix segons si s'és el patró de la barca o el propietari de l'art, la despesa del foc, la funció i l'edat del *remitger* o *pescador*.

Patró. Persona que comanda una embarcació menor (i pot ser-ne la propietària).

Peix de l'obra. Part del peix pescat en dies de festivitat religiosa i que pertoca a l'Església, destinat a fer obres o bé per redimir captius.

Peix de ventura. Peix que es dona en agraïment per la feina feta, un cop feta la part; com el *cabàs de la morralla*.

Pescador. Persona que es dedica a la pesca.

Pesquera. Pesca i lloc destinat a la pesca, cala.

Prima. Es tracta del moment en què el sol es pon.

Punta. La part més extrema i avançada de la costa.

Quart. Dit de cadascuna de les parts d'una quantitat o d'un tot dividits en quatre part iguals (hom l'indica sovint amb el símbol matemàtic de la fracció: $\frac{1}{4}$).

Racó. El fons d'una cala o caleta, o bé l'espai comprès entre dues parets que formen angle i que queda mig ocult.

Rebol. El fet de calar el segon art abans d'haver acabat de llevar el primer.

Reganar. Pescar a l'encesa amb fitora, de nit i amb llum.

Reva. Tanda, torn.

Revolt. Peces de xarxa d'uns 100 metres de llargada, en forma de mitja lluna, que van adossades a la cua de l'almadrava, la funció de les quals és fer que les tonyines girin cap en terra, seguint la cua.

Sardina. Peix de l'ordre dels clupeïformes, de la família dels clupeïds (*Sardina pilchardus*), de color blavós, amb els flancs i el ventre de color argentat brillant, que habita les zones costaneres i que hom captura i consumeix en grans quantitats, pel seu gran valor nutritiu.

Sardinal. Art de deriva formant per xarxes rectangulars, les malles de les quals són de la mida adequada perquè s'hi emmallin les sardines i altres peixos de mida semblant.

Solta. Art de fons amb una xarxa molt llarga i alta, no tant com l'aladrava, que es cala verticalment amb ploms. *Solta clara*, cega.

Sorell. Peix de l'ordre dels perciformes, de la família dels caràngids (*Trachurus trachurus*), amb la línia lateral ribetejada d'escudets ossis, el dors gris verdós o blavós i el ventre argentat i que hom menja fresc o en conserva.

Sort. Sorteig, atzar al qual hom confia la decisió d'alguna cosa.

Teia. Fusta resinosa de pi i d'altres arbres, provinent del cor de l'arbre, que crema amb molta facilitat. Estella grossa d'aquesta fusta, emprada antigament per a fer llum, o bé petita, emprada per a encendre un foc.

Terç. Cadascuna de les parts d'una cosa dividida en tres parts iguals. Com a delme, l'impost reial sobre el rendiment que corresponia a la tercera part del delme.

Trairar. Pescar a l'encesa amb traire.

Verat. Gènere de peixos teleostis de l'ordre dels perciformes, de la família dels escòmbrids (*Scomber* sp), amb l'aleta caudal molt escotada i dues aletes pectorals dorsals, molt apreciats per llur carn. Inclou dues espècies: (*S. Scombrus*), el verat comú, i (*S.colias japonicus*), el verat d'ull gros.

Xàvega. Llaüt emprat en la pesca amb art de xàvegar. Art de pesca, de platja, de transició entre els d'encerclament i els d'arrossegament, de grans dimensions.

Fonts manuscrites

- Arxiu Parroquial de Santa Maria de Cadaqués

Llibre de Ordinacions de la pesquera de la vila de Cadaqués, fetes des de lo any 1542 fins vuy dia present del any mil sis-cents setanta-sinch (1680)-1792. Trasledat de altre llibre vell per mi, ANTONI MALLOL y PELL, clavari de dita vila, lo present any 1675.

Articulas fets per las Universitats de Cadaqués y de la vila de Rosas del plet se intentà en la Real Audiència sobre de la capella de Sant Sebastià y Santa Quitèria y de las pesquerias de Jóncols y la Pelosa, any 1672, copiada per mi Antoni Mallol y Pell el mes de setembre de 1674.

Testaments (1618-1683, (1694-1710) i quatre carpetes del segle XVIII.

Censals de la Confraria del Santíssim Sacrament.

El tot completat amb els Llibres Sacramentals de Baptismes, Noces i Òbits dels anys esmentats conservats des de 1594.

- Arxiu Municipal de Cadaqués

Llibre de conclusions del Consell de la vila de Cadaqués (1623-1660).

Llibre y reste de comptes de Santa Maria (1661-1700, 1678-1679).

Comptes (1661-1720).

Correspondència (1552-1694, 1700.1780).

Relació de mariners i pescadors.

Censals del Santíssim (1692-1793).

Hisenda, títols, drets i possessió de béns (1661).

Talles, estimes i catastres (1617-1845).

Padrons municipals.

Llibre de marmosseria dels censals (1684-1776).

- Arxiu Històric de Girona

Ordinacions, capítols i concòrdies relatives a la pesca en el mar de Roses, Manuscrit 50.

- Arxiu Diocesà de Girona

Visites Pastorals: 1657, 1662, 1667, 1680, 1681, 1687, 1688, 1689-90, 1704.

El tot completat amb els Manuals de la notaria eclesiàstica i les Lletres episcopals de la diòcesi dels anys esmentats.

- Arxiu Privat de Cadaqués

Llibre de notes de Pere Cassanyas, mestre de cases de Cadaqués.

Bibliografia

- ANTONIO SÁÑEZ REGUANT, *Diccionario Histórico de los Artes de la Pesca Nacional*, Madrid, Viuda de Joaquín Ibarra, 1791-1795, 5 vol.
- FEDERICO RAHOLA Y TRÉMOLS, *Algunas noticias acerca de las antiguas comunidades de pescadores en el cabo de Creus*. Memoria leída en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el día 13 de junio de 1903, Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1904.
- EMERENCIÀ ROIG I RAVENTÓS, *La pesca a Catalunya*, Barcelona, Barcino, 1927.
- JOSEP PLA, *Cadaqués*, Barcelona, Juventud, 1947 i les reedicions posteriors.
- ANNA MARIA DALÍ, *Tot l'any a Cadaqués*, Barcelona 1950, Ibídem, *Des de Cadaqués*, Barcelona 1980, Ibídem, *Salvador Dalí vist per la seva germana* (1949), edició de M. Seguranyes, Figueres 2012.
- JOSEP MASSOT I MUNTANER, "Els abats de Sant Feliu de Guíxols", *Studia Monastica*, vol. 13 (1971) 332-402.
- GAJETÀ RAHOLA I ESCOFET I JOSEP RAHOLA I SASTRE, *La marina mercant de Cadaqués*, Girona, Dalmau Carles Pla, 1976.
- CARLES BAS I RAMON CAMPRUBÍ, "La pesca a Catalunya", Barcelona, Destino, 1980.
- JOSEP M. MADURELL I MARIMON, "L'Almadrava de Tossa i la pesca del corall al comtat d'Empúries i a la Selva de Mar", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (d'ara endavant AIEG), XXV-XXVII, 1981, 29-62.
- FERRAN CANYAMERES, *Diccionari de marina*, Barcelona, Pòrtic, 1983.
- JOSEP M. SIGALÉS, *Diccionari nàutic*, Barcelona, Jovenutut, 1984.
- JOSEP RAHOLA SASTRE, "Cadaqués. 'Les Ordinacions de la Pesquera'", *Revista de Girona*, 106, 1984, 57-61.
- LLUÍS MIQUEL I LLUÍS BOFILL, *Mapa del Cap de Creus, Cadaqués i la Costa del Mar d'Amunt i la de la Mar d'Avall des de Cap Gros a Norfeu*, Cadaqués 1987.
- JOAN NADAL I FORTIÀ, *La pesca a l'encesa*, Figueres, Carles Vallès, 1991.
- JOAN SALA I LLOBERAS I JOAN DOMÈNECH I MONER, *La pesca*, Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona (*Quaderns de la Revista de Girona* 49), 1994.
- SALVADOR DALÍ, *Diari 1919-1920*. Les meves impressions i records íntims, Barcelona 1994, edició de Fèlix Fanè.
- FRANCESC OLLER, *Vocabulari de navegació*, Barcelona, Noray, 1995, Ibídem, *Bots i barques*, Barcelona, Noray, 1995.
- ARNALD PUJÀ I CANALS, *Estudi del cap de Creus. La costa. Diccionari toponímic, etimològic i geogràfic*, Figueres, A. PUJÀ, 1996, Ibídem, *Llançà al segle XVIII*, Figueres, Ajuntament de Llançà, 2003.
- PERE GIRE, "Universitats endeutades i fiscalitat comunitària. Les universitats del comtat d'Empúries (1659-1705)", *Recerques*, 33, 1996, 53-75.
- MONTSERRAT MOLI I FRIGOLA, "Bartomeu Triay, Josep Boscà i els orgues a Girona. L'orgue de Cadaqués (1689-1691 i 1706-1708)", AIEG, XLVII-XLVIII, 2006-2007, 217-285, Ibídem, "La ciutadella ideal de la Torre de les Creus" 1 i 2, "Sol Ixent. Revista de Cadaqués," 7 (2007) 57-58 i 8 (2007) 52-53, Ibídem, "L'argenter Jaume Escarpenter (Girona, 1647-post 1708?)", a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Homenatge a Josep Puig Vayreda, 51 (2020), 503-516. .
- AAVV, *Les Ordinacions de la pesquera de Cadaqués (s. XVI.XVIII)*, Girona, Fundació Promediterrània per a la conservació, l'estudi i la difusió del patrimoni marítim, 2006. Molt especialment la contribució de MARCEL PUJOL I HAMELINK, "Peix, ormeig i barques durant l'Edat Moderna, 71-101, on l'estudi està complementat per una acurada aportació del lèxic marítim.
- ANTONINA RODRIGO, *García Lorca en el país de los Dalí*, Barcelona 2008, Ibídem, *Ana María Dalí y Salvador. Escenas de su infancia*. Barcelona, 2008.

(*) A la mort de la mare, el 24 de desembre de 2003, vaig passar una temporada a Cadaqués, en el curs de la qual vaig transcriure *Les Ordinacions de la pesquera de Cadaqués (s. XVI.XVIII)*, que és el text que he usat per aquesta publicació i per les anteriors sobre el retaule de l'Altar Major i l'orgue de Cadaqués. Cfr a aquest propòsit: "Morir a Cadaqués fent Retaules", a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLVII (2006), 149-214 i Ibídem, "Bartomeu Triay, Josep Boscà i els orgues de Girona. L'orgue de Cadaqués (1689-1691 i 1706-1708)", a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLVIII (2007), 217-285.

Relacions ramaderes transfrontereres al Pirineu oriental

En les novenes Trobades Culturals Pirinenques, celebrades a Puigcerdà (20 d'octubre de 2012), en una comunicació presentada per Florenci Crivillé i jo mateix, vàrem parlar dels *Espais i activitats de pastura transfronterera catalana*

Avui, al panorama general i impressionista que vàrem presentar aleshores, voldriem fer un pas més en l'anàlisi i insistir en una situació a la qual no s'ha donat el relleu que es mereix.

En aquella comunicació de 2012 vàrem parlar dels drets i propietats de Molló a Rotjà, de l'important lloc de pastura del Campmagre i de la dependència de Prats de Molló dels ramats empordanesos, del ramal nord transfronterer del camí ramader de Marina, i del cas de Llivia, propietari de béns dins a l'estat francès, al Carlit.

Aquests fets són molt diferents del que passa al Pirineu més central i oriental, amb els diferents "Lies i passeries" (dels quals la independència d'Andorra és un cas extrem) i del tractat d'Elizondo de 1785 i els drets de pastura, que afectaven clarament els Pirineus occidentals i que foren objecte de litigi, amb persistències honorífiques com el "tributo de las tres vacas".

És molt diferent el tracte que va rebre el Pirineu oriental en el darrer dels tractats de delimitació fronterera de Baiona, el de 26 de maig de 1866, que afectava la zona des d'Andorra fins al mar Mediterrani, amb l'afegitó de l'Acta addicional als tres tractats anteriors de Baiona, de límits entre Espanya i França (26 de maig de 1866) i l'Acta final de l'arranjament de límits, que posa punt final a la delimitació definitiva de la frontera (11 de juliol de 1868).

En el tractat de delimitació fronterera de Baiona de 26 de maig de 1866 s'estableixen clarament situacions de permeabilitat fronterera per al bestiar, en el Pirineu oriental, en llocs molt concrets:

Artículo 18.

Los habitantes de Guils con sus ganados y efectos tendrán el paso libre, como y cuando quisiesen, entre Puig Farinós, Roca Colon y Pico de la Tosa, para comunicarse con los terrenos que el citado pueblo tiene inmediatos á la fuente de Bovedó.

Antoni Llagostera
i Fernández,
periodista, historiador
i expresident del
Centre d'Estudis
Comarcals del
Ripollès

Artículo 19.

Los ganados de Guils y los de la Tour de Carol disfrutarán en comun de todos los pastos naturales, hoy existentes en el terreno circunscrito por la línea que, partiendo del punto en que la frontera internacional abandona el arroyo de San Pedro, un poco más arriba de la aldea de este nombre, sigue la frontera hasta el arroyo de Llinás, sube por este hasta el Coll de la Somera, toma en él por la carretera Mitjana hasta el río Tartarés, cuyo lecho sigue contra corriente para ganar la cresta de una ligera ondulacion que llega al Talayador; de aquí va á la roca del Aguila, y por la orilla meridional del bosque de Latour á encontrar la carretera Mitjana, por la cual vuelve al punto en que esta antigua via cruza al río Tartarés: despues descende por éste y el arroyo de San Pedro que se deriva de él, hasta el punto de partida.

Bien entendido que en todo este terreno *FACERONI* franceses ni españoles podrán en adelante roturar, plantar, edificar ni emprender cosa alguna que cambie la naturaleza y destino del suelo.

Para legitimar este estado actual de cosas que difiere del antiguo y anular toda pretension en contrario, el Gobierno francés abonará á Guils dentro del primer año de la ejecucion de este Tratado una remuneracion en metálico igual á la mitad del valor de todos los pastos naturales comprendidos dentro del espacio cerrado por la linea que se acaba de describir entre el punto de partida en el arroyo de San Pedro hasta el Talayador, pasando por el Coll de la Somera y la que va del Talayador al Pico de la Tosa para dirigirse por la cresta á la Roca del Águila, y continuar por lamisma cumbre, que los españoles llaman sierra de la Baga, y los franceses lo Cim del Bosch, hasta la roca ó pico Castillo, y en seguida por lo alto de la sierra de La Tour á llegar al punto más próximo al de partida en el arroyo de San Pedro donde viene la nueva línea á cerrar el perímetro. Deben no obstante sustraerse á este terreno dos porciones en que no se han modificado los antiguos usos, á saber: una comprendida entre la carretera Mitjana y las corrientes de los ríos Tort y Tartarés, y la otra entre el barranco de los Mollars, el Talayador, la Roca del Aguila, la orilla meridional del bosque de Latour y la carretera Mitjana.

El justiprecio de esta indemnizacion se liará por peritos nombrados por los dos Gobiernos.

...

Artículo 21.

Conforme á la convencion de 12 de Noviembre de 1860, continuará gozando de completa franquicia el uso libre de los caminos que cruzan el término enclavado de Llivia y el de Puigcerdá en favor de los franceses que vayan de un punto á otro de la Cerdaña francesa, tanto para el servicio agrícola como para las operaciones de comercio y demas usos de la vida. La misma libertad y franquicia se conserva tambien á los españoles que atraviesen el territorio francés entre Llivia y Puigcerdá por el camino directo que une á estas dos villas atravesando el río Reur por el puente de Llivia, cuyo puente pertenece por mitad á España y á Francia.

Por ambas partes se establecerá el servicio de Aduana, de modo que no embarace el goce de estas exenciones.

Esta libertad de circulacion no altera en lo demas la soberanía territorial sobre estos caminos; y así los extranjeros que cometieren crímenes, delitos ó contravenciones, en cualquiera de dichas vías, estarán sometidos á los Tribunales y Autoridades del país en que se halle el camino.

...

Artículo 23.

En virtud de la transacion de 1754, los ganados de Llivia tienen libre paso al través del territorio de Angustringa, con objeto de ir á los pastos de Carlit y regresar de ellos. Para tomar el camino de la Creueta ó de la costa de Nambet, que conduce á dichos pastos, van los ganados los años pares, partiendo de la Carrerada, confin del Tudor de Sareja, por los sitios denominados Tudor, Nivel y Encenírma, á lo largo del borde exterior de la cuesta de Angustringa: y los años impares van por el otro lado de Tudor, suben sucesivamente por los parajes llamados el Honemort y la Coma de Alargan, y tuercen á la izquierda hacia la sierra de Angustringa, por debajo del sitio conocido por la Cadira del Capellá, para tomar el camino de la Creueta.

A fin de que los ganados de Llivia tengan el paso libre por dichos sitios, están obligados los habitantes de Angustringa á dejarlos alternativamente en barbecho un año de cada dos, en concordancia con el paso de los rebaños.

Mas como quiera que esta servidumbre de dejar los campos en barbecho o exponerlos al pisoteo del ganado sea onerosa para Angustringa y no indispensable para satisfacer las necesidades de Llivia, quedará abolida tan pronto como Angustringa ofrezca á Llivia un camino permanente que á juicio de los peritos respectivos pueda reemplazar sin inconveniente los dos pasos actuales.

Luego que el camino permanente esté recibido por los peritos y puesto en uso, las reses de Llivia que durante los cinco primeros años se saliesen de la vía y entrasen en los campos cultivados de Angustringa, podrán ser expulsadas de ellos sin incurrir en la pena de prendamientos, ni en la de multa, á menos que los pastores las forzasen voluntariamente, en cuyo caso quedarán sujetos á la pena de su infraccion. Transcurrido el plazo de los cinco años, los ganados de Llivia estarán sometidos al reglamento general sobre prendamientos á que se refiere el art. 30 del presente Tratado.

Mientras no se abra el camino permanente, ocho días antes por lo menos de que los ganados hayan de salir para Carlit, el Alcalde de Llivia dará conocimiento de la época precisa del paso al maire de Angustringa, para que se tomen oportunamente las medidas de precaucion que se crean útiles; pero llegado el día prescrito, no se podrá impedir de modo alguno que los ganados de Llivia atraviesen las tierras designadas por donde deben dirigirse á Carlit, sea cual fuere el estado de cultura en que se encuentren las que no hayan quedado en barbecho.

Artículo 24.

Tendrán paso los de Llivia por el camino de la Mola que va al estanque de la Pradella, para sacar de su propiedad del Bach de Bolquera la madera que pueda conducirse á lomo; pero como esta vía no se presta al transporte de maderas de mayor dimension,

se conservará á Llivia para este efecto el uso del camino llamado de Coll Pau, que pasa por Estavar y Egat, y al través del bosque del Estado conocido por la Calma, va á parar al Bach de Bolquera.

Si por cualquier circunstancia la Administracion francesa tuviere necesidad de interceptar este camino, se pondrá de acuerdo con la Administracion española para proporcionar á Llivia un paso conveniente.

Artículo 25.

Se autoriza á Llivia para recomponer y mejorar á. su costa los malos pasos de los caminos de la Creueta y de la Mola, siempre que no sea con perjuicio ajeno.

Artículo 26.

Queda subsistente la compascuidad que hoy existe entre Angustrina y Llivia en los pastos comunales del terreno circundado por el límite que divide las dos jurisdicciones, y por la ,línea que parte del Prat del Rey, pasa por la Culi-1 . a del Capellá y los Escubilis, y sigue la cresta de la sierra de Angustrina hasta encontrar el territorio de Llivia.

En el tractat de delimitació fronterera de Baiona de 26 de maig de 1866 s'estableix una atenció important a dos casos molt específics, els canals de l'Aravó de Puigcerdà i la sèquia d'Angostrina:

Artículo 20.

El canal que conduce las aguas del Aravó á Puigcerdá, situado casi todo en Francia, seguirá perteneciendo con sus riberas tales como quedaron modificadas á consecuencia del paso de la carretera imperial que conduce á España, y como propiedad privada, á la villa de Puigcerdá, segun lo era antes de la division de la Cerdaña entre las dos Coronas.

Las relaciones entre el propietario y los regantes se arreglarán por la Comision internacional de Ingenieros que se ha de nombrar para el régimen de las aguas, conforme previene el Acta adicional concerniente á las disposiciones generales aplicables á toda la frontera, y fechada en el mismo dia que el presente Tratado.

...

Artículo 27.

Tendrán derecho á regar con las aguas de la acequia de Angustrina tanto los del pueblo de este nombre como los de Llivia, usando de ellas en cada semana, los franceses desde el domingo al salir el sol hasta el miércoles al ponerse, y los españoles desde este momento hasta la salida del sol el domingo siguiente. El establecimiento de las reglas para el régimen de estos riegos y para la policía de la acequia quedará encomendado á la Comision internacional de Ingenieros que debe nombrarse para regularizar el uso de aguas en la frontera.

En el tractat de delimitació fronterera de Baiona de 26 de maig de 1866 s'estableix, però, en una situació excepcional, la permeabilitat de la frontera en un tram de més de 20 quilòmetres del total de 120 quilòmetres afectats (a vol d'ocell) entre Andorra i el Mediterrani.

Es tracta de l'article 28 d'aquest tractat, el tercer dels signats entre França i Espanya de delimitació fronterera al detall, durant el segle XIX, que estableix:

Artículo 28.

La situación singular de Llívia enclavada en Francia, y más principalmente las sinuosidades y extremada escabrosidad del Pirineo, obligan á varios fronterizos, ya españoles, ya franceses, para trasladarse de un punto á otro de su propio país, á valerse de algunos trozos de camino que atraviesan por territorio extranjero, por lo que continuarán gozando unos y otros de la franquicia necesaria para su libre circulación por estos pasos; pero con expresa condición de no abandonar el camino y de quedar éste absolutamente prohibido para el servicio de los agentes extranjeros de la fuerza pública. Dichos pasos son:

...

2.º Para españoles y franceses, la senda que del Puig ó Roca Colon, punto común de los tres términos municipales de Set Casas, Mantet y Prats de Molló, va al Pla de la Muga, siguiendo las sinuosidades de la Cresta y pasa alternativamente de un país á otro. ...

Si els "lies i passeries" són una mostra d'aliances territorials pirinenques al Pirineu central i occidental, al Pirineu oriental no existeixen.

Vol dir això que no existeixen aliances territorials pirinenques al Pirineu oriental?

No, ans al contrari, però les aliances territorials pirinenques en aquesta zona oriental tenen unes característiques diferents.

Hi ha un fet, molt transcendent, que és l'existència de l'article 55 del Tractat del Pirineus, que estableix que els catalans mantenen tots els drets que tenien abans de la guerra.

Cal fixar-se en el fet que estem davant un article que és d'aplicació solament als catalans (una denominació bastant genèrica, però concreta), sense que n'exclogui els comtats annexionats del nord o els del Principat de Catalunya, però en cap cas inclou els aragonesos, navarresos o bascos.

L'article 55 del Tractat dels Pirineus diu:

"En virtud del present tractat, tots els catalans i altres habitants de la dita província, tan prelats, eclesiàstics, religiosos, senyors, gentilshomes, burgesos, com els altres habitants, tant de viles del país pla, sense cap excepció, podran entrar, tornar i podran efectivament restablir la possessió i gaudi de totes les seves possessions, honors, dignitats, privilegis, franquícies, drets, exempcions, constitucions i llibertats, sense poder ser cercats, molestats ni inquietats, en general i en particular, per qualsevol motiu o pretext que hi hagi, per raó de tot el que ha passat des del naixement

d'aquesta guerra: i per aquests propòsits, Sa Majestat Catòlica acordarà i farà publicar, en bona forma, les declaracions de abolició i de perdó, en favor dels catalans, aquesta publicació es farà el mateix dia de la pau: llavors d'aquestes declaracions, serà permès a tots i a cadascú en particular, o de retornar en persona a casa seva, a gaudir de les seves propietats, o, en cas que els vulguin establir la seva estada a altres parts de Catalunya, ells poden fer-ho, i enviar a aquest país de Catalunya, els seus agents i procuradors, per prendre en nom seu, i per a ells, possessió dels dits béns, per conrear i administrar, recaptar els fruits i rendes, i portar a tot arreu on millor els sembli: no poden ser la forçats per anar en persona a prestar homenatge als seus servents, que els seus procuradors poden satisfer en el seu nom: i sense que la seva absència pugui impedir la lliure tinença i gaudi de la propietat dels dits béns, que tenen tot el poder i la llibertat de vendre o alienar per venda, donació o d'una altra manera; a la càrrega que aquells que estan compromesos pel règim i cultura de la propietat, no són sospitosos del governador i dels magistrats del lloc en què aquests béns es situen: en aquest cas, serà per veu pels propietaris, altres agradables i sospitosos però, seguint la voluntat i el poder de Sa Majestat Catòlica, que li recepti el seu lloc d'estada a aquests dits catalans, va dir que no tornarà al país agradable, però les altres llibertats i privilegis que tenen, que que gaudien, a distribuir derivat es pot revocar. Així es mantindrà a voluntat i al poder de Sa Majestat Molt Cristiana, prescriure el lloc per viure a aquells del comtat del Rosselló, accessoris i dependències, que es retiraren a Espanya, no tornaran a dit comtat agradable, sense que les altres llibertats i privilegis que haurien estat acordats pugui ser revocada i alterada."

Aquest article és especialment important, ja que el Tractat dels Pirineus de 1659 als Pirineus orientals permet que continuïn l'estat de coses existent abans de la guerra.

Cal fixar-se que no esmenta en cap cas els drets de pastura o de pas, però el que sí que queda clar és que continuen vigents, per als i sols per als catalans, totes les "posseessions, honors, dignitats, privilegis, franquícies, drets, exempcions, constitucions i llibertats", i aquestes inclouen els tractes, condicions i aliances preexistents, entre els quals cal tenir present els drets de pastura i de pas.

És una situació estranya, però que va perviure i perviu encara avui, malgrat que la impermeabilització de la frontera produïda durant la Guerra Civil espanyola, la Guerra Mundial i la postguerra va trencar bastants vincles, però no tots. El cas dels drets de tres propietaris de Molló a pasturar a la vall de Rotjà, a Mentet, n'és una mostra fefaent.

L'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus

1- Manifest dels 300

Tres-centes persones significatives d'Andorra, de l'Alt Pirineu català, de l'Ariège i dels Pirineus Orientals s'hi han sumat.

És un fet molt notable, gens habitual.

En la vida de les persones, de les famílies, de les empreses i de les societats, arriba un moment en què cal posar les llums llargues. No n'hi ha prou amb les inèrcies i les mirades exclusivament cap a dins. Arriba un moment en què cal plantejar-se un salt d'escala.

Tal com evoluciona el món, Andorra s'ha adonat que no pot viure aïllada del context, i ha encetat negociacions per a l'establiment d'un acord amb la UE que ens sembla indispensable.

Els signataris del Manifest posen a consideració dels negociadors d'un costat i l'altre de la taula un potent projecte de futur, basat en una clara simbiosi.

Com és sabut, Andorra és el pol demogràfic, econòmic i de serveis més important del Pirineu, però dol d'un territori petit que limita les seves possibilitats de desenvolupament.

D'altra part, Andorra està envoltada de valls pirinenques amb les quals ha mantingut al llarg de segles i mil·lennis una estretíssima relació, i que tenen una densitat de població més baixa i una menor renda per càpita, però que pertanyen a la Unió Europea.

Els signataris del Manifest suggereixen i demanen a les autoritats d'Andorra i de la UE la creació d'un ens singular: una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, en benefici dels 250.000 habitants residents permanents.

Per què parlem de simbiosi? Perquè totes les parts, encara que diferenciades, amb aquesta associació o unió econòmica en resultarien beneficiades.

Andorra encetaria un ambiciós rol territorial com a pal de paller d'una extensa zona d'alta muntanya, de les més atractives del migdia d'Europa en història, paisatge, cultura i riquesa lingüística i mediambiental.

Un autèntic tresor.

Antoni Pol i Solé,
arquitecte i urbanista
(Canillo)

Joan Ganyet i Solé,
arquitecte i polític
(La Seu d'Urgell)

Només cal esmentar els parcs naturals, les estacions d'esquí i el patrimoni arquitectònic i monumental que encabeix.

No cal dir que, per la seva extensió, aquesta àrea es veuria en el mapa d'Europa i que, a més, tindria les més altes probabilitats de fer-se amb l'aval, a tot el món, de la marca Pirineus.

Els pirinencs veïns hi sortirien guanyant, fruit d'un nou impuls econòmic i social i d'un notabilíssim increment de la seva singularitat.

No es tracta, és clar, de plantejar en absolut cap canvi en l'estatus polític andorrà, ni de repartir l'actual riquesa, sinó de posar unes sòlides bases per magnificar la prosperitat general futura a curt, mitjà i llarg termini.

2- Un projecte col·lectiu

La proposta de creació de l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus (AEEAP) és el fruit de la necessitat de fer confluïr les diferents vies de futur per als territoris pirinencs en una de concreta, de possible desenvolupament, en un món cada dia més globalitzat.

S'ha partit, inicialment, de visions des d'Andorra i de l'Alt Urgell provinents del món de l'arquitectura i l'urbanisme, fonamentades en dues trajectòries professionals diferents però complementàries i que durant els darrers quaranta anys s'han anat perfilant a través de diversos articles escrits en diferents mitjans de comunicació i que han anat confluïnt, a través de les idees exposades, en una mateixa visió final que ha possibilitat la trobada i l'establiment d'una via comuna de sortida.

I a la qual s'hi han anat afegint altres caps i altres veus.

Així els principals textos conjunts:

- que s'iniciïn el 24 de gener del 2017 (*Andorra cap a Europa, amb el Pirineu*);
- la ponència *El futur d'Andorra i el seu entorn pirinenc en la Unió Europea* presentada a la 30a Diada Andorrana de la SAC a la 49 Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent el 19 d'agost del 2017 dins del tema general *Andorra i l'acord d'associació amb la Unió Europea*;
- el *Manifest per la creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus* elaborat el 2018 amb més de 300 signants representatius dels territoris pirinencs implicats, en ocasió dels 25 anys de l'aprovació de l'acord trilateral Andorra-França-Espanya;
- la present ponència, *L'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus*, presentada a les 17es Trobades Culturals Pirinenques el dia 28 de novembre a Andorra la Vella dins del tema general Aliances Territorials Pirinenques, organitzades per la SAC i tretze centres d'estudis o associacions culturals dels Pirineus.

El 1993, amb el reconeixement internacional d'Andorra com a estat de dret, es produeix una situació nova i excepcional fins llavors als Pirineus, que serà l'aparició d'un tercer estat, que passa de tenir la simple consideració de fet a la de dret.

Les possibilitats que aquest canvi ofereixen per al desenvolupament futur d'Andorra i el seu entorn són noves i extraordinàries, en comparació amb la situació precedent en què Andorra era considerada com a subjecte polític inclassificable i no independent, és a dir sense sobirania pròpia reconeguda.

Andorra passa a tenir la consideració de subjecte internacional de ple dret.

Certament l'AEEAP és un projecte col·lectiu del qual els sotasignats del Manifest només

som uns impulsors entre molts interessats i en el qual hi serà implicada properament tota la societat civil i pública de les àrees concernides.

Bona mostra en són els noms dels signants del Manifest, entre els quals, del costat andorrà, per exemple hi ha quatre ex-caps de govern i cinc ex-síndics generals.

Un projecte col·lectiu en el qual tot està per fer i tot és possible.

Ens consta que el Govern d'Andorra actual hi està treballant i preveu la necessitat de constituir el marc jurídic d'aquesta àrea econòmica especial Andorra-Pirineus per les noves possibilitats de desenvolupament que ofereix.

Cal, però, la implicació de tothom, perquè cadascú de nosaltres, des del nostre àmbit d'interès i coneixement, professional o personal, podem enriquir i concretar el projecte.

Ningú més ho pot fer per nosaltres i només units ho podrem fer, perquè el repte és major i requereix de tota la nostra força.

3- El món s'ha fet petit

L'evolució del món, en general, va en la direcció d'una continuada i major relació entre totes les seves parts, entre els territoris veïns, entre els estats, entre les empreses i entre les persones i alhora entre tots ells, barrejats.

Els avenços tecnològics, la mobilitat, les comunicacions, la disponibilitat d'energia, les aliances polítiques, l'economia global desenvolupada en els darrers cent anys estan conduint al fenomen de la mundialització generalitzada.

Una globalització en la qual el tot és present en les parts més petites i on les parts bateguen i se sincronitzen amb el tot o, altrament, decauen.

És a dir on el local adquireix un nou enfoc passant del tancament o aïllament total en si mateix, a una obertura total vers l'enfora més allunyat.

Però la globalització, ben entesa, comença amb els veïns.

Ha de passar necessàriament pels veïns.

Ha de cobrir totes les escales territorials, si vol tenir la capacitat i la força de resistir, dins la nova dimensió global en la qual el món avui s'articula, que interpel·la i afecta contínuament, des de la globalitat fins a la particularitat més remota.

Aquest canvi dimensional es posa de manifest clarament amb Andorra.

Fins al tercer quart del segle xx el seu nivell màxim de relació internacional era amb els seus estats veïns, França i Espanya.

A partir de la fi del darrer quart del segle xx el nou topall de relacions esdevé la Unió Europea i la resta del món.

Aquest canvi es produeix, o el fa possible, l'assoliment de la condició d'Andorra d'estat de dret reconegut internacionalment després de la Constitució de 1993.

Aquest esdeveniment, que ha obert Andorra políticament al món, l'ha tancat o separat, contradictòriament més, en relació amb els seus veïns immediats, per l'adquisició plena de la seva condició d'Estat.

Aquesta anomalia, que es contradiu amb la tradició històrica mil·lenària andorrana, de profund i actiu bon veïnatge amb el seu entorn, o de complementarietat amb els territoris veïns, mereix ser corregida i recuperar aquest intens i peculiar veïnatge amb l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus.

4- La globalització comença amb els veïns

El fenomen de la interacció entre els diferents territoris veïns, països, nacions, estats i imperis és molt antic i pot dir-se que ha existit des de sempre a una escala d'entorn continental.

Però a escala intercontinental i mundial s'ha anat accentuant els darrers segles fins a passar avui a ser un fet incorporat normal gràcies a les noves tecnologies de transport i comunicació.

Per a Andorra, l'entrada a l'ONU com a 184è estat, el 1993, va ser el moment oficial de la seva entrada a la globalització.

Si bé els lligams que se sol establir a escala internacional són essencials per a la supervivència política internacional, els vincles que cal teixir amb els territoris veïns són clau per al desenvolupament i la viabilitat econòmica i social.

Per tant els veïns, França i Espanya, han estat i són fonamentals.

I dins d'aquests, l'entorn territorial a 50 quilòmetres al voltant d'Andorra, esdevé crucial.

Ho ha estat històricament per la via de la complementarietat territorial.

Però en la globalització esdevé clau assolir una massa crítica en territori i població que pugui fer front als canvis globals que s'estan plantejant ja.

Es tracta de superar l'estatus de veïns i fronterers, i crear un estatus nou, que impliqui una equiparació en drets econòmics, establerts sobre una voluntat de compartir el desenvolupament i la prosperitat futures, creant un nou equilibri regional i uns nous lligams de cohesió i prosperitat compartida, per a encarar el futur amb més garanties.

L'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus aporta la solució.

5- La unió fa la força

La divisa nacional andorrana és curta i senzilla, però alhora clara.

Davant la petitesa i marginalitat, el medi muntanyenc i perifèric, el despoblament i les males comunicacions, no hi ha cap altre millor recurs que la unió.

La història n'està plena d'exemples.

Des del *fer veïnat* de cada casa del poble amb dues o tres més, per ajudar-se sense condicions i cegament en totes les activitats i esdeveniments de la vida, fins a la Constitució de 1993.

El *cada cap un barret* és una expressió només a l'abast dels que pensen ser poderosos i rics, o més que els altres, els que van sobrats per la vida...

Els avantatges econòmics que es poden obtenir per a Andorra, en passar d'una població o mercat interior de 80.000 a 250.000 habitants i d'un territori de 500 a 7.500 quilòmetres quadrats són molts més que el simple resultat quantitatiu de multiplicar per 3 o per 15.

El nivell de complexitat al qual es pot accedir per gestionar l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus pot obrir una sèrie de portes que avui no som capaços de poder imaginar.

El ventall de noves qualitats que es podran desenvolupar en la nova realitat i que permetrà establir l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, AEEAP, degudament emmarcada dins la Unió Europea serà molt més ampli que el de les seves aportacions quantitatives.

Per exemple, la retenció de joves amb formacions diverses que avui no poden instal·lar-se als territoris pirinencs i han de marxar a fora.

La millora de la cohesió dels territoris pirinencs a partir del projecte de l'AEEAP, permetrà alhora la irradiació al seu entorn d'una influència de desenvolupament positiu que, per efecte mirall, retornarà amb nou dinamisme i altres impactes positius dins l'àrea.

6- Retrobar un altre equilibri, el dels vasos comunicants

Per un costat, el desenvolupament andorrà dels darrers gairebé cent anys s'ha basat sobre la idea d'un creixement continu, sense límits i fonamentalment quantitatiu, ja que l'oferta que s'ha sabut proposar i la demanda que l'equilibrava se satisfieien mútuament i no només calia renovar i actualitzar-se mútuament per assolir la satisfacció d'ambdues parts. Per un altre costat, el decreixement sofert en l'entorn pirinenc d'Andorra en els darrers cent anys ha provocat l'abandonament dels pobles fora de les carreteres generals, el despoblament de bona part del territori i una marginalitat creixent de tot el territori respecte a les grans zones urbanes de la plana on s'ha concentrat la major part de la població i que ha produït al Pirineu català una situació que es pot resumir en disposar del 20% del territori de Catalunya i només un 1% de la seva població.

A la banda del Pirineu francès el cas és similar.

Si a partir de la segona meitat del segle XIX es va enfonsar un dels principals pilars del model econòmic andorrà de l'època, el món del ferro i les fargues, i no s'hi va poder fer res per insuficiència de mitjans, de tot tipus, obrint un llarg període de pobresa i emigració que havia de durar prop d'un segle, al primer quart del segle XXI s'estan enfonsant altres pilars que cal reforçar o replantejar i complementar per evitar un nou daltabaix, i per sort existeixen mitjans per fer-ho.

Els reptes globals ja estan trucant a la porta, com el canvi climàtic, la contaminació de l'aire i de l'aigua (per emissions de CO₂ o altres), la petjada ecològica, la no-sostenibilitat del creixement de l'economia de mercat lineal i no circular, la pandèmia i la seva incidència en la societat pirinenca, etc., i demanen estar preparats per actuar i fer-ho abans de que sigui massa tard.

La petjada ecològica andorrana ja ha superat estrictament el seu territori.

El model de desenvolupament per creixement en taca d'oli ja no és viable.

Cal emprar la via de la complementarietat, és a dir gestionar millor els recursos de què disposem en el conjunt dels territoris amb tots els veïns de proximitat per tal de repartir el desenvolupament pel sistema de vasos comunicants.

Avui Andorra, com a estat, té moltes més necessitats i no té sentit satisfer-les incorporant al seu territori estrictament tot el que necessita, alhora que pot comptar amb un entorn amb el qual comparteix moltes semblances, tant en el pla físic com humà, una societat, un entorn natural, una cultura, una economia de serveis i uns objectius de desenvolupament molt semblants.

L'establiment d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus ha de permetre reequilibrar els territoris cedint uns el seu excés de creixement i assumint els altres l'excedent però no de manera indiscriminada sinó concertada i complementària, tenint en compte voluntats, recursos i potencialitats de cadascú.

El desenvolupament i la transformació d'Andorra ha generat en el seu entorn una positiva i incipient influència de dinamització econòmica que, ben concertada i ampliada

per la via de la complementarietat lleial i ordenada ha de donar excel·lents resultats de desenvolupament econòmic i consegüentment socials.

A ningú no li cal créixer desbocadament amb més població sinó recuperar la que ha perdut fins a aturar-se en el seu llindar òptim de desenvolupament, que sigui alhora reparador i qualitatiu i alhora que aportï cohesió puntual i general al conjunt dels territoris inclosos en l'AEAP.

Amb un creixement poblacional estabilitzat, els equipaments i serveis necessaris també s'estabilitzen i permeten preveure les inversions necessàries i optimitzar els recursos, a més que aporten benestar al conjunt.

7- Musculatura econòmica

El món efectivament es fa cada cop més petit.

Al segle XXI ningú no pot viure aïllat sense interferències de tercers.

Fins i tot els països més petits han de competir amb altres països, en haver de ser presents en el mercat global on ens ha conduït l'economia total amb la producció, intercanvi i distribució de tots els serveis possibles i imaginables a nivell mundial.

Ser presents al món, econòmicament, implica unes capacitats que a escala global l'economia del país encara no ha desenvolupat, tot i que algunes empreses fa anys que sí han assolit una presència internacional.

I, tot i que hi ha hagut altres empreses que ho han intentat, la majoria han hagut de retornar sense haver pogut assolir els objectius proposats.

La participació de l'espai econòmic europeu, que ha de permetre l'acord d'associació d'Andorra amb la UE, exigirà del teixit econòmic andorrà uns canvis i una adequació a unes regles de joc noves.

Per fer-ho i poder adquirir la musculatura necessària és convenient un període d'adaptació i d'adquisició d'experiència.

La creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, dins la qual, progressivament es permeti unes condicions especials d'activitat econòmica similars a les d'una plena integració han d'ajudar a assolir en el futur unes relacions de lliure intercanvi amb la UE gairebé plenes.

Un símil simple però clar és el de quan s'ensenya a fer un pastís als petits de casa; la pasta de base es va fent poc a poc, barrejant progressivament els ingredients diversos i no fent-ho tot de cop, per evitar malmetre la pasta i que s'agrumolli, no agafi la consistència necessària i no arribi a bona fi.

8- Els quatre nivells de relació europea

Andorra participa avui, podríem dir esquemàticament, de quatre nivells de relació europea. El primer nivell, el continental, el més elevat institucionalment, de relació directa amb la Unió Europea i amb la qual s'està negociant l'acord d'associació, després d'haver signat uns pocs acords, els més importants el duaner de 1990 i el de cooperació el 2005.

L'efecte sobre les persones i la societat andorrana d'aquests es pot dir que és indirecte i cau lluny dels ciutadans, en el pla econòmic (ajuts) com d'infraestructures (crèdits), tot i tenir un impacte econòmic.

L'assumpció obligada de bona part del cabal jurídic europeu en diversos dominis, entre ells el financer, fa que els desavantatges es puguin veure avui superiors als avantatges, si no es va més enllà.

El segon nivell, l'estatal, és el de relació directa amb cadascun dels seus 27 estats membres. Els més representatius dels quals són França i Espanya en primer terme i després Portugal. Històricament amb els dos primers s'ha tingut i es té una relació estreta en tots els nivells que van des de correus i ensenyament fins a infraestructures.

No obstant això, l'evolució d'Andorra i el seu reconeixement internacional com a estat han fet que les inversions pirinenques que interessin a Andorra esdevinguin cada cop més complexes i difícils d'aconseguir per insuficient disponibilitat de recursos.

El tercer nivell, el regional, és el de la relació amb la Comunitat de Treball dels Pirineus.

Si bé s'ha obtingut una millora de les relacions pirinenques regionals, dins dels tres estats durant els darrers 40 anys, Andorra encara només pot aportar recursos i no rebre'n, tot i poder participar en tots els programes del seu interès i participar-ne en diversos.

El quart nivell, el local, és el menys evolucionat, tot i ser el més antic i de proximitat.

Aquest és de tots els quatre el que més repercussió té sobre la vida de les persones i el seu dia a dia.

Fins avui no es troba jurídicament emmarcat de manera general en cap figura, sinó tot el contrari, les relacions en aquest nivell s'han vist complicades per l'efecte frontera entre estats membres de la UE i un país tercer.

L'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus cobriria aquest buit o dèficit, alhora que simplificaria i enfortiria o donaria un gran i nou impuls a aquestes.

Si bé ja es funciona, de manera aïllada, en diferents aspectes administratius (transfronterers, residus, tractaments mèdics...), econòmics i socials, no es troba considerat globalment com una possibilitat per desenvolupar, segurament per la condició d'Andorra com a país tercer i genera en la frontera entre França i Espanya una anomalia dins la Unió Europea, com la que representen els altres microestats europeus.

Precisament l'AEAP pot ser una bona solució a l'encaix d'aquestes anomalies dins de la UE per la seva vocació de millora de la vida dels ciutadans d'aquesta àrea de frontera entre tres estats, seguint els objectius de la UE de compartir i posar en comú recursos i projectes, per anar avançant plegats cap a noves realitats.

9- Un nou model d'ordenació territorial

El desenvolupament andorrà del segle xx i principis del xxi sembla tenir dues característiques bàsiques.

1- S'ha produït des d'un creixement expansiu en taca d'oli i quantitatiu.

2- S'ha limitat a l'interior d'Andorra.

La història sembla que dona una segona oportunitat i ensofereix-nos la possibilitat de canviar aquesta primera etapa en una segona.

3- D'un creixement qualitatiu, sostenible i equilibrat d'un costat.

4- I en complementarietat amb l'entorn o de desenvolupament compartit, d'un altre.

La diferència amb els creixements urbans de la Seu d'Urgell o Puigcerdà, i fins i tot Tolosa del Llenguadoc, mostren que no han disposat l'ocasió d'una segona fase amb la

capacitat d'incidir en el seu entorn, o dit simplement de traspassar desenvolupament al seu entorn regional d'una manera estructurant i complementària, amb el qual es troba més íntimament relacionat.

Si Andorra disposa d'una segona oportunitat serà, sens dubte, gràcies a la seva condició d'estat reconegut internacionalment, fet que li permet una relació directa no només amb els dos estats veïns sinó i també amb la Unió Europea, cosa que li suposa poder singularitzar el seu posicionament territorial.

La constitució i desenvolupament de l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus ha de permetre dur a terme aquest nou model d'ordenació territorial basat en la complementarietat territorial, per la qual i de manera holística podríem dir cada part del territori a una escala diferent, es complementa amb el seu entorn immediat i assoleixen junts uns millors resultats i eficiència.

Sí que és cert que ens fem tots interdependents econòmics però aquest risc també és una oportunitat per ser més eficients, més equilibrats i més solidaris.

El funcionament de la Terra, en el pla natural, n'és la millor mostra, científicament avalada, des del seu conjunt com a planeta fins a la seva més petita part.

Totes les espècies es troben relacionades entre si i amb el medi.

10- Una qüestió també de sobirania

Tot evoluciona amb el temps, és una llei natural i, per tant, tot el que succeeix dins la natura, encara que sigui intangible, com el concepte de sobirania, igualment.

Cap concepte, ni idea, ni fet és perenne.

La història ens ho mostra contínuament.

Pensar o creure que l'estatus andorrà, per tenir mil anys a sobre, té garantit el proper mil·lenni, sobretot després del 1993, en haver estat reconegut internacionalment com a estat de dret, és una banalitat i fins i tot una temeritat.

Res no esdevé més incert quan més ferm se sent, fonamentant-se sobre certeses.

La *ironia* de la vida, que no és altra cosa que el seu esdevenir cíclic, per naturalesa intrínseca de tota realitat viva, i que fa que tot el que avui és a dalt demà sigui a baix i viceversa, i així indefinidament, ens ho confirma.

Per tant si no es fa res i es creu que tot es mantindrà igual, no serà per la condició cíclica esmentada.

Així doncs, el concepte de sobirania, en general, està condemnat també a variar en el temps.

El tancament d'Andorra en si mateixa té aquest gran perill.

La condició d'independència i reconeixement internacional acceptats avui no han de ser-ho necessàriament demà, en un marc evolutiu i globalitzador, a més a més accelerat.

I la condició d'intangibilitat del concepte, en no poder ser sostingut per la força o la grandària, ens fa doblement vulnerables.

Però sí que podem i hem de recolzar-nos sobre un dels punts forts que tenim, i és la nostra implantació en els límits entre dos grans estats.

Aquesta especificitat, que ens diferencia clarament dels altres microestats, és la que cal enfortir.

I el millor per fer-ho és lligant-nos més amb els dos territoris veïns, al nord i al sud, és a dir construir un nou intangible, l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, a cavall dels tres estats, en l'àmbit econòmic, que reforci, connecti, interaccioni, cohesioni i equilibri les tres poblacions i territoris implicats alhora, oferint-los unes millors alternatives de vida, en un entorn que sempre serà difícil i marginal, en ser perifèric i d'alta muntanya, però que si s'uneix i suma els seus recursos i potencialitats, encara que siguin limitats i precisament per això, podrà enfocar millor el temps a venir.

Quedar-se sols, gestionant els propis però escassos recursos, debilita les possibilitats de sobirania futura perquè d'aquí a cinquanta anys, tot i poder ser més rics, quedar-se aïllats en un món que no para d'unir-se, és anar cap a un suïcidi polític, ja que es podrà fàcilment justificar el marginal, condicionar o simplement eliminar com a subjectes polítics independents, en un món totalment interdependent.

Si Andorra es compenetra econòmicament de manera excel·lent amb tot el seu entorn, no només no serà eliminada sinó que serà potenciada per interès propi dels veïns a continuar preservant i desenvolupant un model de gestió regional de complementarietat territorial econòmica d'èxit i que afavoreix totes les parts implicades.

11- El nou paper dels microestats

Històricament els microestats poden considerar-se singularitats produïdes a recer dels grans esdeveniments de la història dels territoris veïns i de posicionaments marginals, que han sorgit després de processos llargs i complexos, en els quals tota una sèrie de fets barrejats d'atzar i de voluntats polítiques els han configurat i permès arribar a la situació actual.

La situació geopolítica de la major part dels microestats, després del seu reconeixement internacional, els ha permès de destacar clarament respecte dels territoris del seu entorn que han quedat sovint, per dinàmiques pròpies dels estats en els quals es troben, en posició de marginalitat geogràfica i econòmica.

I han incorporat problemes en el seu desenvolupament com despoblació, abandonament de pobles, crisi econòmica, pèrdua de serveis i manca d'infraestructures, que han arribat a esdevenir crònics.

Però, en el passat, per la via de la complementarietat econòmica, aquests territoris han estat suport de molts dels microestats actuals, que per raons de la seva petitesa i posicionament, passaven una situació de dependència econòmica dels veïns, que en alguns casos ha durat molts segles.

En un món cada vegada més globalitzat, els microestats europeus, tot respectant la seva identitat nacional i per interès regional i de supervivència pròpia futura i un millor encaix en el continent europeu i la Unió Europea, han de comprometre's amb el desenvolupament del seu entorn i han de convertir-se en motors de reequilibri territorial.

Han de coresponsabilitzar-se, amb els estats veïns, de l'equilibri i la sostenibilitat econòmica regional i la petjada ecològica del conjunt.

Per la via de la complementarietat econòmica han de participar activament a la conformació i assoliment de la sostenibilitat econòmica d'un territori ampli al seu entorn, el configurat inicialment per aquells amb els quals han existit relacions històriques des de sempre.

Cal preveure, doncs, tenint en compte les diferents realitats, però de comú acord, els mecanismes polític-administratius que ho facin possible en benefici de totes les parts. En el cas d'Andorra la creació de l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus és la via que permetrà assolir aquests objectius.

12- Un nou llinar de progrés econòmic

La transició de la vella a la nova Andorra que, en el pla institucional i polític, es pot dir que va passar entre 1866 (Nova Reforma) i 1993 (Constitució), també va suposar la transformació econòmica del país, amb uns anys preliminars previs, d'intents fallits d'atorgament de concessions d'explotacions diverses i que van començar el 1838, amb una concessió del comú d'Encamp per unes mines de ferro i plom, i van arribar fins al 1929, amb la concessió del Consell General a Fhasa per a l'electrificació i construcció de carreteres per tot el país. Avui el model econòmic desenvolupat des del 1929 es troba en crisi estructural pròpia, per esgotament del model, i conjuntural, per necessitat d'adaptació a una nova conjuntura mundial en els sectors que n'han estat fins fa poc els pilars, comerç, finances i turisme.

La rapidesa amb què es produeixen els canvis i la globalització de l'economia, que ha unificat el món en un sol mercat, exigeixen una flexibilitat i rapidesa d'adaptació superiors als aplicats fins avui i, sobretot, la incorporació d'un grau de complexitat molt superior en la correcta anàlisi dels mateixos.

Andorra es troba en un impàs i moment de canvi obligat i indefugible.

Ha d'accedir a un graó, llinar o nivell superior de desenvolupament que li permeti diversificar la seva economia i ser menys dependent de l'exterior i alhora un nou model d'ordenació del territori que li permeti desenvolupar-se sense consumir-lo.

L'entorn pirinenc es troba igualment en un moment clau en què ha de trobar l'aturador al despoblament del territori i l'abandonament dels pobles i un model d'ordenació del seu territori que li garanteixi un dinamisme propi més enllà de la seva terciarització i dependència de les zones urbanes de la plana.

Tothom és conscient que per fer aquests canvis, convenients a engegar-los amb la màxima brevetat, calen uns recursos econòmics i un marc jurídic nous, en el cas andorrà, que les estructures actuals i la posició aïllada actual no permeten.

L'acord d'associació amb la Unió Europea ha de facilitar disposar del nou marc jurídic general a escala europea que permeti una decidida i segura obertura econòmica del país a l'exterior per captar les inversions i l'accés als crèdits necessaris per a una adequada transformació, però també pot aconseguir una consolidació i el reforçament de les capacitats i les estructures interiors si s'obté l'establiment de l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus i el seu reconeixement dins d'aquest i així poder obrir altres vies de finançament o donar més sentit i facilitar les anteriors, en implicar, en els projectes que afectin l'àrea, dos ciutadans de la Unió Europea per cada andorrà.

En símil casteller, per a fer un castell de 5 nivells calen unes dues-centes persones a la base mentre que per a fer-ne un de 9 nivells en calen quatre-centes.

Si Andorra vol poder assolir graus de desenvolupament més alts (de més complexitat i alhora qualitat) li cal una base més àmplia (territorial, poblacional i també intangible).

L'AEAP l'hi pot permetre.

13- Avantatges

La creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, dins del marc de l'acord d'associació amb la Unió Europea comportarà beneficis per a totes les parts compromeses. En general i del conjunt:

1- Millora i dinamització de l'economia andorrana *versus* la del seu entorn pirinenc i viceversa. per l'ordenació, racionalització, optimització i estalvi de recursos que comportarà l'AEAP i l'assoliment d'una plena i real complementarietat.

2- Obtenció de recursos econòmics dels tres estats i de la Unió Europea, per als projectes conjunts de desenvolupament i equilibri de l'àrea.

3- Participació d'un mercat econòmic interior, immediat i en condicions especials, de 250.000 habitants i 7.500 km².

4- Lliure circulació a efectes laborals, per a tots els residents dins de l'àrea que compleixin uns determinats requisits.

5- Lliure actuació d'empreses dins l'àrea, d'empreses radicades en la mateixa àrea que compleixin uns determinats requisits.

6- Lliure accés a tots els serveis, infraestructures i equipaments de l'àrea per als residents (hospitaris, educatius, esportius, lúdics i de lleure...).

7- Nou model d'ordenació territorial basat en la complementarietat, sostenibilitat i equilibri dins l'àrea i cadascuna de les seves parts.

8- Participar en un ens supraterritorial en l'àmbit de l'àrea, en la presa de decisions de planejament territorial i econòmic afectant al conjunt de territoris.

9- Preveure amb els veïns les respostes o preparació dels recursos per a fer front conjunt als reptes de la globalització, del canvi climàtic, de les pandèmies, dels riscos naturals, etc.

10- Participar en el desenvolupament conjunt d'un territori d'alta muntanya europea per fer-hi convergir la sostenibilitat natural i econòmica, l'equilibri territorial, la preservació del patrimoni cultural, la bellesa i harmonia natural, el benestar i la qualitat de vida dels seus habitants.

11- Fer compatible l'afirmació i preservació de les identitats territorials respectives, amb el compromís de desenvolupament equilibrat del conjunt pirinenc implicat.

12- Accés a una nova escala territorial, local i de proximitat, que potenciarà cada part i les farà més visibles internacionalment a partir del conjunt.

13- Disposar de més credibilitat i força per liderar la marca Pirineus al món.

14- Oferir a les societats respectives més oportunitats de treball i desenvolupament professional i empresarial i concretament més alternatives que les actuals per als joves i així poder-se quedar en els territoris respectius i no haver d'emigrar.

15- ...

14- La importància d'una frase

L'any 1981, Santiago Gómez Reino, alt funcionari del Consell d'Europa, tornant d'una reunió a Suïssa de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines, va contactar Joan Ganyet, aleshores diputat al Parlament de Catalunya i tinent d'alcalde de l'ajuntament de la Seu d'Urgell, per dir-li que entre les conclusions s'hi havia inclòs la següent: "Cal

estendre l'experiència de cooperació transfronterera de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines a altres àrees muntanyenques d'Europa, en especial als Pirineus."

En aquell moment no hi havia cap instància institucional que relacionés les regions pirinenques franceses (Aquitània, Migdia-Pirineus, Llenguadoc-Rosselló) amb les seves homòlogues espanyoles (Catalunya, Aragó, Navarra, Euskadi).

Joan Ganyet va entrevistar-se amb el president de la Generalitat, Jordi Pujol, que va copsar la importància del tema, i va decidir-se convocar la primera reunió del que esdevindria la Comunitat de Treball dels Pirineus a la Seu d'Urgell (a l'hotel El Castell).

Jordi Pujol hi va convidar tots els presidents de les regions pirinenques franceses i espanyoles, que van assistir-hi.

La presidència va recaure en el polític alemany Karl Ahrens.

Com que abans de l'aprovació de la Constitució andorrana no era clar l'estatus internacional del país (no era regió, no era encara estat reconegut internacionalment), no hi van ser convocades les autoritats andorranes.

Joan Ganyet va suggerir a l'aleshores cap de Govern d'Andorra Josep Pintat que sol·licités prop del president Pujol la presència andorrana en aquella reunió fundacional.

Així es va fer.

A vegades una frase d'un acord pot desencadenar un rosari de conseqüències. Aquell punt de les conclusions de la reunió de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines va cristal·litzar en la creació de la Comunitat de Treball dels Pirineus.

Estem convençuts que una referència, al més àmplia i explícita possible, en el futur acord d'associació Andorra-Unió Europea, de la conveniència i l'establiment d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, podria ser també decisiva.

15- L'acord d'associació Andorra-Unió Europea, 'win-win'?

L'acord duaner amb la Unió Europea, signat el 1990, es va saber plantejar, negociar i desenvolupar de tal manera que els seus bons resultats han arribat fins avui i van permetre assolir la Constitució, havent prèviament encaixat les relacions econòmiques amb l'entorn. L'acord de cooperació amb la Unió Europea, signat el 2005, tot i estar ben plantejat, no s'ha desenvolupat a la pràctica, i si bé serveix avui com a precedent per a nous acords és alhora un referent del que cal evitar.

L'acord d'associació amb la Unió Europea, en vies de negociació, ofereix una oportunitat històrica per enfocar el futur amb unes noves bases de relació econòmica amb el nostre entorn, en accedir als avantatges del mercat interior europeu, d'uns 500 milions de persones.

El repte és gran però l'oportunitat d'obtenir certs avantatges és única si s'encerta a crear el nou marc jurídic que ha de permetre el desenvolupament econòmic de l'Andorra de futur, per als propers cent anys.

Avantatges per a Andorra que també han de comportar avantatges per a la Unió Europea, si el marc de noves relacions que s'estableix es fa cercant, a part del ja positiu encaix del microestat andorrà dins la Unió Europea, una prosperitat compartida per a ambdues parts. Esdevé essencial, però, enfocar l'acord, en aquesta ocasió, no només en un pla general sinó també a en l'àmbit regional i local i poder encaixar bé Andorra en la Unió Europea

econòmicament i territorialment, d'un costat, i preparar-la per a la nova escala dimensional que suposa la globalització, d'un altre.

Podem imaginar dos escenaris per a la negociació de l'acord d'associació Andorra-Unió Europea.

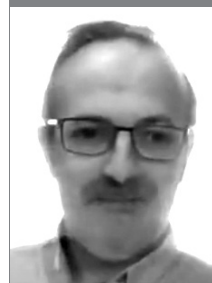
En l'escenari A la part andorrana legítimament, i com és la seva obligació, defensa la preservació d'algunes peculiaritats de l'economia del petit país pirinenc enfront del gegant comunitari (l'exemple més evident és el tabac); en l'escenari B, a més de la defensa de les peculiaritats andorranes, els negociadors andorrans posen sobre la taula la ferma voluntat de contribuir, des de les seves possibilitats, a la construcció d'Europa i per fer-ho, ofereixen un projecte imaginatiu de cooperació avançada amb els seus més propers veïns comunitaris: la creació de l'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus.

De manera immediata, l'atmosfera de la taula negociadora canviaria, ja que les dues parts veurien un horitzó *win-win* a curt i mitjà termini: Andorra i la UE hi sortirien guanyant.

Andorra adoptaria un rol actiu participant en el desenvolupament socioeconòmic d'una zona d'alta muntanya comunitària, alhora que amb el salt d'escala poblacional i geogràfic podria fer front amb una dimensió adequada als grans reptes de futur (sanitaris, econòmics, urbanístics, mediambientals...) que té plantejats.

"I aixequem un mur sobre l'aigua". Les relacions entre Catalunya i l'Aragó a la Ribagorça (fi segle xx-segle xxi)

Al segle xxi, mirant i remirant la Ribagorça des d'un mapa podem tenir la sensació que aquest territori rural i muntanyenc és la perifèria de la perifèria pel que fa a les relacions món urbà-món rural o capital-territori. La Ribagorça, i molt especialment la vall de la Noguera Ribagorçana, ha esdevingut perifèrica i marginal a ulls de l'Aragó, però també de Catalunya (per exemple, la zona de la Terreta), i a ulls d'un regne d'Espanya autocomplaent amb la dictadura franquista i amb la *modèlica* transició. Ara bé, aquest paper actual, hereu de l'evolució administrativa paral·lela, on també es diferencien Catalunya i Aragó, és un territori molt despoblat, amb mitjanes demogràfiques de menys de 5 hab/km² i que en les darreres dècades ha encarat la seva economia cap al monocultiu del turisme, i amb una reescriptura turística de la memòria històrica que no ha estat sempre ideal: tradicionalment la seva posició central a la serralada pirinenca va afavorir tot un conglomerat d'institucions i tensions entre diferents territoris que

Carles Barrull i Perna,
 historiador
 (CERib, IRMU)

Òscar Jané i Checa,
 historiador i professor
 de la UAB
 (CERib, UAB)

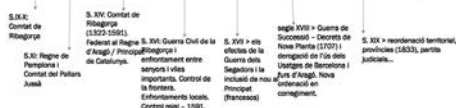
Les Ribagorces

En aquest article volem analitzar les relacions històriques i les relacions entre els diferents nuclis i valls ribagorçanes, per tal d'entendre si hi ha hagut un trencament social, administratiu i d'altres caires en aquesta zona entre Catalunya i Aragó, i si aquest ha estat interioritzat o no.

La seva posició estratègica va afavorir la creació del Comtat de Ribagorça, sorgit a principi del segle IX com a marca del Comtat de Tolosa, juntament amb el Pallars. Ambdós territoris es varen independitzar el 872 amb Ramon I, i a partir del 920 cogovernats per dos dels seus fills: a la Ribagorça i al Pallars. Des d'aquesta posició perifèrica, el Comtat de Ribagorça va aconseguir crear una nova seu episcopal a Roda d'Isàvena, independent de la Seu d'Urgell (956) i va ampliar els territoris fins a la Noguera Ribagorçana (975). La crisi de la família comtal va tenir lloc arran de la saïfa d'Abd al-Malik el 1006 i va portar primer a l'ocupació palleseca de les dues riberes del riu i posteriorment el reclam del comtat de Ribagorça per un descendent castellà com era Guillem I i més tard pel rei Sanç III de Pamplona, que va fer entrar l'antic comtat dins l'òrbita pamplonesa i, mirant cap a Sobrarb, els varen elevar a la categoria de regne amb Gonçal, fins que al 1045, al morir el rei assassinat, tot aquest territori fou annexat pel seu germanastre el rei Ramir I d'Aragó. Integrat dins del regne d'Aragó, el Comtat de Ribagorça va esdevenir un títol nobiliari dels futurs monarques aragonesos en un territori regit per un veguer o suprajunter que controlava les rendes reials des del Pallars fins al Sobrarb en un període on la frontera entre Catalunya i Aragó oscil·lava entre el Cinca i el Segre depenent de les pressions que els nobles catalans i aragonesos realitzaven al rei a les Corts: recordem que aquests canvis també es poden resseguir amb els diferents testaments del rei Jaume I. Fou Jaume II qui va crear de nou, el 1322, el Comtat de Ribagorça com un territori autònom dins del Regne d'Aragó amb institucions i una administració paral·lela a la del regne d'Aragó, i regit pels Usatges de Barcelona, amb capital a Benavarri.

- La situació geogràfica i geoestratègica de la Ribagorça
- Les diferents etapes de "partició" entre Catalunya i Aragó:
- Política i jurídica

- ☒ Lingvistica
- ☒ Social i economică
- ☒ Religioasă

quasi-bisbes com Alaó, Lavaix o Sant Victorià d'Asan, que des de final del segle xi tenia com a priorats els antics monestirs d'Urmella, Sant Pere de Tabernes i Ovarra. El bisbat com el de Roda, que el 1100 es va estendre a Barbastre fins que les tropes del bisbe Esteve d'Osca la van ocupar al 1116. Aquest bisbat tenia reclamacions de dominis per part de Jaca-Osca, d'una banda, i per la Seu d'Urgell de l'altra; i amb aquest darrer bisbat van signar el 1140 el concordat amb què el Bisbat de la Seu d'Urgell creava tres enclavaments dins del de Roda a les zones de Castanesa, Areny i Peralta i, uns anys més tard, el 1151, es traslladava la seu de Roda a Lleida.

Tot aquest conglomerat es va començar a centralitzar primer al segle xvi amb la creació de nous bisbats com els de Jaca, Barbastre o Solsona i un nou entramat amb la guerra civil ribagorçana, en el marc de les alteracions de l'Aragó. Això va suposar una *centralització* ribagorçana, en comprar el rei Felip II el títol comtal ribagorçà i entrar la Ribagorça plenament a l'Aragó (1591). Més tard, amb la Guerra de Successió i els Decrets de Nova Planta a l'Aragó (1707) i a Catalunya (1716) es va castellanitzar l'administració i el territori, i la creació dels corregiments, amb el de Benavarri com un dels més castigats econòmicament per Felip V: es va demanar no tenir alcalde major per les càrregues econòmiques que tenien i aquesta reclamació va ser denegada pel monarca.

Tot i aquesta partició administrativa entre Catalunya i Aragó, les relacions socials persisteixen. Així, quan els francesos entren a Catalunya (i Aragó), al segle xviii durant la Guerra dels Segadors i al segle xix amb la Guerra del Francès, annexen tota la Ribagorça a Catalunya perquè entenen que era la fórmula administrativa històrica, sense separar relacions socials i econòmiques entre les diferents riberes.

També, tot i la creació del Bisbat de Barbastre el 1574, les relacions varen mantenir-se, i fins i tot en els primers canvis diocesans –ja en ple franquisme (1956)– els enclavaments urgellencs varen passar a Lleida. No és fins a la reordenació administrativa de 1995 que es crea el nou Bisbat de Barbastre-Montsó en què es transfereixen totes aquestes parròquies lleidatanes, i es quan comencen els diferents litigis per les obres d'art de Sixena i de la Franja, reclamades des del nou bisbat i el nou Museu diocesà de Barbastre.

Un altre fet que cohesiona bona part dels territoris ribagorçans i aquestes relacions nord-sud, i sobretot oest-est, és el de la llengua: les valls de la Noguera Ribagorçana i de l'Isàvena són catalanoparlants, amb parlars de transició vers l'aragonès de la vall de l'Èssera. El tracte i la utilització de la llengua pròpia enfront de la castellanització de la Ribagorça mostren una evolució molt diferent entre ambdós territoris.

De fet, tot i que la dictadura franquista desplega tot un seguit d'instruments encaminats a centralitzar la societat, a separar o despoblar tot aquest territori pirinenc i a crear una frontera similar a la del territori ocupat militarment els anys quaranta amb els salconduits que eren necessaris per desplaçar-se d'un poble a un altre, o la predisposició de les elits franquistes d'annexionar Lleida a l'Aragó i la depressió de l'Ebre, no se'n va sortir. Tanmateix, aquest trencament s'aguditzava a la Noguera Ribagorçana durant l'estat de les autonomies i arriba fins als nostres dies, amb el procés d'independència de Catalunya. Com s'ha accelerat, doncs, aquest esquinçament de relacions seculars?

2. L'herència franquista

La dictadura franquista, que arran de la Guerra Civil Espanyola va ocupar el territori des del 1938, va mantenir aquesta separació. Aquest era un territori frontera en tots els sentits i ben aviat va portar contingents per fer obres públiques, primer amb presoners de guerra i després treballadors d'altres comunitats on mancava treball i sobrava mà d'obra. Es va començar a aplicar l'explotació integral del riu Noguera Ribagorçana amb la construcció de centrals hidroelèctriques: Senet 1951, Vilaller 1952, Bono i Llesp 1953, Escales i Pont de Suert 1955, Boí 1956, Caldes i Pont de Montanyana 1958, Canelles 1959, Santa Anna 1962, i Baserca 1983; també més al sud, Mequinensa 1965 i Riba-roja 1967.

És en aquest moment, als anys cinquanta, en què es comencen a construir nous campaments per als treballadors de l'empresa explotadora hidroelèctrica (Enher) a prop d'Aneto, Areny de Noguera, Pont de Montanyana o Camporrells, al mateix temps que es construïa un nou barri al Pont de Suert que va convertir aquesta localitat en un nou centre comarcal, amb el barri de l'Enher i el barri de barraques de Nueva Baena, alhora que s'anegaven les terres, camins i ponts de les valls, especialment a l'embassament d'Escales amb Celles-Aulet-Castarné de les Olles; el de Canelles, amb Bellmunt, Finestres, Blancafort de manera directa i indirectament, a Casserres del Castell i Soriana i al de Santa Anna amb Tragó de Noguera, Blancafort, Boix i Canelles.

Les infraestructures varen trencar valls i camins i varen convertir els rius en amplies embassaments per a la generació d'energia cap a l'àrea metropolitana. Paral·lelament, un altre institut com la Direcció General de Patrimoni Forestal, reconvertida més tard en l'Icna, va començar a portar jornalers i a expropiar terres amb vista a una repoblació forestal del territori, amb un pla integral a la capçalera del Noguera Ribagorçana que afectava des del túnel de Vielha fins al Pont de Suert i des de Castanesa fins a la vall de Boí (1955). Nuclis com Soliveta, Puigfel, Colls, Mongai, Montfalcó o l'Estall resultaren afectats amb aquesta nova política de replantació de boscos i de camps, en què es compraven o s'expropiaven propietats que impossibilitaven la feina a pagès.

Un altre fenomen que es va materialitzar a la dècada dels 60 és la recentralització administrativa dels ajuntaments creant macromunicipis: cert és que aquesta tendència ja venia del segle XIX, amb la creació per part de l'estat liberal dels ajuntaments. Procedia a reagrupaments d'ajuntaments que no eren viables econòmicament atenent criteris exclusivament demogràfics, cosa que va afavorir la centralització administrativa, amb diferents lleis especialment el 1857 i 1870. Els diferents ajuntaments varen seguir al llarg de la primera meitat del segle XX i el franquisme, amb la dura postguerra, va recentralitzar serveis o va començar a aplicar de nou aquesta legislació amb l'excusa de la viabilitat econòmica:

Montanui va abastar els antics termes de Bono i Castanesa; Areny els antics termes de Cornudella i Betesa; Sopeira el de Santorens; Viacamp els de Fet, Montfalcó i Finestres; Tolba el de Lluçars; Benavarri els de Purroi, Pilçà i Calladrons, i Estopanya el de Casserres del Castell; Vilaller a Senet; Barruera a Boi, Taüll, Durro i Cardet; el Pont de Suert a Llesp, Malpàs i Viu de Llevata. Esplugu de Serra, Sapeira i Castissent es van unir a la llista de pobles que van passar a Tremp i el van convertir en el municipi més extens de Catalunya;

Alcamora a Sant Esteve de la Sarga; Corçà a Àger i Tragó de Noguera a Os de Balaguer. Aquests fenòmens varen contribuir notablement al despoblament del territori, provocaren un important abandonament de nuclis i crearen de nou un mar de boscos, d'una part, i d'aigua de l'altra, que va desestructurar el territori, ja que va afavorir els serveis i les millores dels caps de municipi però s'abandonaren els serveis de les pedanies i es creà una profunda frontera a la vall de la Noguera Ribagorçana. I tot i això, les relacions històriques i socials entre els territoris es mantingueren, especialment perquè la carretera general N-230 va ser la que millor connectava aquests nuclis amb Lleida i amb França. Tanmateix, es van agreujar les diferències i l'empobriment juntament amb el despoblament del territori, fet que va deixar prou tocada la societat ribagorçana.

3. El trencament amb la Transició

L'arribada de la dita Transició va portar nous aires de llibertat que semblava que podrien canviar moltes coses: per exemple, en el tema de la llengua es va firmar la Declaració de Mequinensa (febrer de 1984), que tingué un precedent un mes abans a Montanui, en què els alcaldes ribagorçans reclamaren l'ensenyament de la llengua catalana a l'Aragó. A partir d'aquella declaració, el govern de l'Aragó va introduir l'ensenyament de la llengua catalana a diferents escoles de la Franja, i any rere any ha anat guanyant centres. Tot i això, els anys vuitanta, el compromís d'utilitzar la llengua catalana per part de l'administració local es va reduir a un cicle cultural, *Tardaó Cultural* i, a partir dels anys noranta, a no res. Sí que és cert, però, que alguns municipis han apostat per la retolació bilingüe. Però, en ple segle XXI, les activitats en llengua catalana s'han reduït a l'àmbit escolar i a la voluntat d'algunes associacions, com el Centre d'Estudis Ribagorçans (CERlb), alhora que diverses lleis de llengües aragoneses, com la del LAPAO, ha menyspreat les llengües pròpies i han afavorit la castellanització. A més, en algunes zones catalanoparlants previstes en les lleis de llengües, com ara la vall de l'Isàvena o les Paül's, tot i estar en zona catalanoparlant, des del 2004 o des del 2019 s'hi ensenya llengua aragonesa. Això ha fet que a les Paül's, des de 2010, diuen que parlen i escriuen en benasquès, tot i que en realitat ho fan més en castellà. I si tenim en compte que en aquest territori les diferents activitats infantils són en llengua castellana, fins i tot a l'escola i en municipis com Benavarri, capital cultural, hi ha més actuacions en llengua aragonesa que en llengua catalana, cosa que mostra un futur ben negre a la pervivència de la llengua.

Declaració de Mequinensa

Reunida a Mequinensa, representants dels Ajuntaments aragonesos d'Ayerri, Benavarri, Bonansa, Montanui, Port de Montanyera, Tolo, Sall, Fraga, Torralba de Cinca, Mequinensa, Fado, Noya, Plan, Canet, Valderroure, La Colomera i l'Alcaldia, sota la presidència del Conseller de Cultura de la República General d'Aragó, D. José María Pantoja.

SOM CONSCIENTS de la importància històrica que té aquesta primera trobada d'Alcaldes i Consellers de la zona castellanoparlant d'Aragó.

RECONÈM que dins de la nostra Comunitat Aragonesa es parlen diferents llengües i que la llengua catalana que se parla a la Franja Oriental pertany al patrimoni cultural d'Aragó.

RESULTEM les denominacions despectives de "chapeureau" i d'altres paraules que encara s'apliquen a la nostra llengua materna.

DECLAREM:

1. Que es urgent desenvolupar l'estatut d'autonomia d'Aragó pel que respecta a la conservació i estudi de les nostres llengües lingüístiques.

2. Que es urgent desenvolupar mides concretes per aconseguir la normalització lingüística d'Aragó, i que, en el cas de la llengua catalana, significa escolaritzar amb la norma i gramàtica catalana, sense menyspreu de les peculiaritats lingüístiques de cada poble o comarca.

PROPOSEM:

1. Accelerar les gestions davant del Ministeri d'Educació i Ciència per a que el català pugui ser ensenyat com assignatura optativa i parlar en llengua aragonesa, a les escoles i centres d'ensenyament dels municipis de la Franja Oriental d'Aragó que ho demanin.

2. Que la Universitat d'Aragó doni suport i fomenti la producció literària autòctona i a tots aquells estudis i tesis que tracten de la problemàtica sociolingüística de la Franja Oriental d'Aragó.

3. Que la Universitat de Saragossa, dins dels seus Plans d'Estudi i d'Investigació es faci càrrec de les necessitats culturals i lingüístiques d'Aragó.

Per la nostra part, ENS COMPROMETEM a fomentar l'ús públic del català als nostres pobles, retolació bilingüe de centres i places, escoles, mitjans de comunicació, etc...

SOM PLENAMENT CONSCIENTS de que l'integració cultural i política d'Aragó no es possible sense que tots els aragonesos reconeixem com a pròpia la llengua catalana i lingüística de la Franja Oriental d'Aragó.

MEQUINENSA, 1 de febrer de 1984

És en el context de la Transició, de la Declaració de Mequinensa de 1984 i del II Congrés de Llengua Catalana de 1986 que es va voler fer fins i tot una mancomunitat de municipis a banda i banda de la Noguera Ribagorçana, entre Bonansa, Montanui, Sopeira, Areny de Noguera i el Pont de Montanyana juntament amb la zona del Pont de Suert, Vilaller i la Vall de Boí. Aquesta mancomunitat transfronterera es volia fer el 1985. Però a la zona més oriental aragonesa es va constituir la mancomunitat de la Ribagorça Oriental, amb seu a Benavarri, mentre a Catalunya la nova comarcaltització reassignava encara la Ribagorça dins del Pallars Jussà tot i que a partir de 1987 es crea per fi la nova comarca de l'Alta Ribagorça juntament amb les de Pla d'Urgell i el Pla de l'Estany.

A partir d'aquest moment comencen a crear-se diferents mancomunitats a la zona ribagorçana: Baixa Ribagorça a Graus; Ribagorça Central a Campo, Alt Èssera, a Castilló de Sos; Isàvena Mitjà a la Pobla de Roda, i Vall d'Isàvena a la zona de Castigaleu, i queda al marge de la mancomunació de serveis la vila de Benasc. En la reordenació territorial aragonesa la Ribagorça Oriental va esdevenir mancomunitat d'interès comarcal el 1991 i els estudis posteriors reforçaren la idea de dues Ribagorces. Tanmateix, a partir de 1995 ja es comença a parlar d'una sola Ribagorça, amb seu a Graus, i el debat parlamentari de les Corts d'Aragó de 1997 acorda una Ribagorça, sense cap oposició política comarcal (en aquest sentit el Matarranya aconseguix ser comarca sense passar per la mancomunitat); la llei de creació comarcal s'aprova finalment el 2002, cosa que fa reagrupar els 34 municipis de les diferents mancomunitats (Benasc inclòs) en una sola comarca amb seu a Graus i amb una capitalitat cultural a Benavarri.

Amb la creació de les autonomies a Espanya (1978-1982), es podia pensar que la força d'aquestes permetria una òptima col·laboració entre comunitats. O en tot cas, aquesta és la interpretació optimista de la qüestió. Sí que sabem que la mateixa Constitució espanyola plantejà d'entrada entrebancs a certs acords autonòmics, especialment entre Catalunya i el País Valencià, per exemple, a escala econòmica o cultural, és a dir, política. I així doncs, l'observació de la realitat ens porta a veure i entendre que l'accés a més poder polític i econòmic d'alguns territoris ha engrandit les distàncies entre espais veïns i tradicionalment homogenis. Fins i tot més que les mateixes fronteres d'estat, que, contràriament, han hagut de rebaixar el seu pes i provocar col·laboracions en el si de la UE. Això ha estat provocat per l'enfortiment (desitjat) de les comunitats autònomes.

En el cas de la Ribagorça, Alta Ribagorça i Pallars Jussà, es pot veure que en l'aposta turística cada territori promociona el seu patrimoni i recursos tancat en si mateix i es fan ben pocs projectes transversals de territori, com ara el de la Ribagorça Romànica o més recentment el reconstruït camí de Sant Jaume per la Val d'Aran i la Ribagorça. Si en el projecte del sud, el riu és l'element en comú, en aquest espai pirinenc el *romànic* serveix de motor com a element simbòlic que banya pràcticament tots els pobles del territori. La idea era mirar de posar en marxa un projecte pilot per potenciar projectes en comú, per intentar frenar el procés de despoblació. Així, el projecte finançava estudis de mercat per a produccions locals, ajuts a la recerca, experimentació agroalimentària, millores relatives als serveis, recursos turístics o el patrimoni natural. Tot plegat va fer que alguns projectes finançats arribessin a bon port. Un va ser el de la poma de muntanya. Tanmateix, caldria

saber si aquests projectes van servir finalment per als seus propòsits: evitar el despoblament i incidir en la col·laboració d'una àrea amb interessos comuns però separada per dues realitats administratives, de les quals ambdues bandes són a l'extrema perifèria.

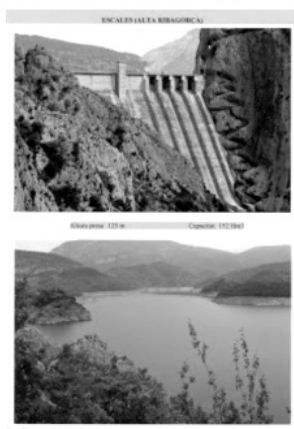
Ara bé, també en clau interna, i emmiranllant-se a banda i banda del Noguera Ribagorçana s'observen moltes problemàtiques o carències amb l'administració que persisteixen any rere any i que contribuirien a dinamitzar econòmicament la vall: bona prova d'això és la carència d'activitats, projectes i instruments culturals com un arxiu, un museu o una biblioteca que sigui comarcal a l'Alta Ribagorça, o de polítiques patrimonials més enllà de les turístiques i del romànic, o de polítiques culturals més enllà de les festes i de les conegudes i reclamades falles. Internament, a la zona de la Terreta, els antics ajuntaments d'Espluga de Serra i Sapeira, annexionats el 1970 a l'ajuntament de Tremp, també reclamaven, des del 2010, la segregació municipal al·legant que l'ajuntament els cobrava els mateixos impostos però no rebien els mateixos serveis que un ciutadà de Tremp; la llunyania del cap de municipi, situat a la Conca de Tremp, a més d'una hora de viatge d'anada i tornada, i el desconeixement tant per Tremp com pel Pallars Jussà de tot aquest territori que es troba en una altra vall afavoriren un referèndum, en el marc del referèndum per la independència, en què quasi per unanimitat apostaren per la segregació de Tremp. Després de les reunions amb Ajuntament i Generalitat es van buscar fórmules més properes a la ciutadania, com una EMD o millorar les pistes, i després de dilatar-ho molt i dels silencis tant de polítics com de tècnics, i de no portar-ho ni al Parlament ni a la Diputació, deu anys després encara tot segueix igual.

4. Altres elements de cohesió

Un dels temes principals que serveixen per marcar espais de poder i de control té a veure amb els serveis bàsics. A quina escola han d'anar els infants? A quin hospital s'han de traslladar els malalts? Com es fa la tria? Durant anys, hi ha hagut un ús obligat-interessat-necessari dels serveis per part dels habitants dels espais limítrofs de la Ribagorça, entre Catalunya i Aragó. Però allò que abans era un fet *normal* (anar a l'institut a Pont de Suert, tot i ser d'Areny de Noguera) o bé anar a l'hospital a Tremp, Vielha, i sobretot, a Lleida, tot i ser de l'altra banda de la *ratlla fronterera*, ha anat fent-se més complicat.

En un article publicat el 2011, ja vam explicar com el fet de dir que Catalunya expulsa els pacients de l'Aragó és molt demagògic, però que el que sí que passa és que Catalunya accepta els pacients a les urgències dels CAP i dels hospitals, però no per a tractaments continuats, que diu que es realitzin als hospitals d'Aragó. Abans d'aplicar aquest protocol a Catalunya, els hospitals aragonesos (Barbastre) ja van fer el mateix amb gent nascuda a l'Aragó que va emigrar a Catalunya i que a l'Aragó hi passa les vacances d'estiu, en aplicació a tractaments llargs.

De fet, aquests acords existeixen, com demostren els acords entre el govern socialista de Marcelino Iglesias i diversos ens comarcals (com ara l'Aran o la Ribagorça), però la realitat porta a veure que, tal com es deia més amunt, pacients de llarga durada es veuen obligats a desplaçar-se a Barbastre o bé a Osca amb serveis més reduïts, o fins i tot a Saragossa, en lloc de poder anar a Lleida, per exemple. I és que aquest és un fet que preocupa

de fa temps les poblacions de la Franja. L'agrupament d'alcaldes que de manera recurrent demanen una solució al tema no fa sinó evidenciar que tot i els acords que existeixen i es reiteren, les derivacions que es fan tant a Lleida cap a l'Aragó com a l'inrevés persisteixen. Marcel Pena explicava per Ràdio Terra el 2015 que "una quarantena d'alcaldes de la Franja de Ponent han reclamat que els veïns d'aquesta zona fronterera puguin continuar rebent atenció mèdica a Catalunya, com fins ara. I recorden que fins al 2015 està vigent un conveni en aquest sentit entre Aragó i Catalunya. Els últims mesos nombrosos veïns s'han queixat que, després de la primera visita, els metges lleidatans els remeten a Barbastro. El motiu és un protocol nou de l'hospital Arnau de Vilanova, de Lleida, que deriva als respectius hospitals de procedència els pacients d'urgències que no requereixen ingress".

En definitiva, la solució que troben molts habitants de la Franja és tan simple com empadronar-se a casa de familiars o de la manera que poden a terres oficialment catalanes. Àlvar Llobet explicava que "entre el 10 i el 15% de ciutadans de diversos municipis de la Franja de Ponent

s'empadronen en localitats lleidatanes per por de no ser tractats a l'Arnau de Vilanova". De fet, si aquests acords es mantienien era gràcies a un fons de cohesió que havia de desaparèixer.

Però si hi ha una qüestió fonamental que preocupa els habitants d'aquest espai frontera és el de les urgències sanitàries. És una realitat deficitària per a les poblacions d'ambdues bandes. Només cal seguir les queixes i manifestacions dels mateixos habitants de l'Alta Ribagorça davant la manca d'efectius d'urgència (ambulàncies, etc). Tanmateix, els problemes sorgeixen també en el moment del seu ús i de saber cap a on han d'anar les ambulàncies o quin ús en poden fer. És quelcom evident davant la multitud d'accidents de la N-230, quan les ambulàncies aragoneses, per exemple, es troben davant el dubte d'anar a algun hospital de referència important com l'Arnau de Vilanova, l'Aran o Tremp quan hi ha urgència. En aquest sentit, segueixen arribant les veus davant la necessitat d'uns acords que, quaranta anys després de la tria de la Constitució espanyola, són cada vegada més necessaris i més difícils d'assolir. Aquest nou conveni específic, que

s'emmarca en el conveni marc subscrit l'any 2005 entre els governs català i aragonès, concreta les formes i vies de comunicació i coordinació entre el 061 CatSalut Respon i el SEM, d'una banda, i el 061 Aragón, de l'altra, amb una vigència de quatre anys. Alhora, cal remarcar que "no modifica les competències en atenció sanitària que són pròpies de cadascun dels governs". És a dir, els problemes i les tendències a protegir la potestat autonòmica seguiran sent prioritaris davant les necessitats dels habitants de la Franja, que seran els que patiran més aquesta frontera freda.

Pel que fa a les vies de comunicació, és evident que hi ha alguna pàtina de decisions que remunta més enllà de la mort de Franco, com és el cas en la xarxa de comunicacions feta amb la mancomunitat catalana o durant la dictadura de Primo de Rivera, que afecta en part les comunicacions de llocs com Àger-Montrebei-Pont de Montanyana o Graus-Benavarri-Pont de Montanyana-Areny o Graus-Castigaleu (1910). En molts casos, la Generalitat no va portar a terme el que tenia previst, ni en allò que es va tornar a apuntar al Pla General d'Obres Públiques el 1935. Altrament, més enllà dels usos que en puguin fer els usuaris de manera esporàdica, o bé durant temporades d'hivern o estiu, l'elecció d'un tipus de vies o unes altres, la promoció de les comunicacions cap a una banda o altra, poden fer clarament desenvolupar o minvar les relacions entre pobles, espais econòmics o altres que potser en temps anteriors havien gaudit d'un millor tipus de relacions.

L'explosió del turisme contrasta encara amb la precària situació de comunicacions existents a la zona catalanoaragonesa que va de Lleida a la Val d'Aran. El 1986 va aparèixer publicat al Plan General de Carreteras, en el Catálogo de Interés General del Estado, el tros que va de Lleida a la frontera amb França de la N-230, de "Tortosa a Francia por el valle de Arán", que destriava Lleida-Benavarri / Benavarri-Areny / Areny-Pont de Suert i amunt. És a dir, tota la Noguera Ribagorçana que ressegueix la frontera entre Catalunya i Aragó. Però no ens enganyem, l'interès real no era pas incentivar les relacions directes dels habitants de banda i banda i les interaccions econòmiques locals, sinó apropar els turistes de la neu als espais de muntanya. És a dir, fer que la distància entre aquells que venien de Barcelona, essencialment, i la Val d'Aran o la vall de Boí (amb l'obertura de les pistes de Boí-Taüll el 1990) es minimitzés. Prova de tot això es l'anulació primer d'un eix prepirinenc que connectaria la Ribagorça i els Pallars, i més tard el constant endarreriment de les obres de l'eix pirinenc, que queden aturades tant a la banda pallaresa com a la ribagorçana. I ara ja fa un temps que es parla de l'autovia nova, però per què? Per a un ús de trànsit motoritzat vingut de França o bé per a usos turístics temporals? I això sense tenir en compte els efectes reals sobre el territori, ja que es tracta sobretot, a més de comunicacions, d'unió de punts externs i no pas de solucions interiors.

Per últim, és obvi que hi ha conflictes derivats de tot el que s'ha esmentat en els

primers apartats. Els conflictes són un dels instruments més efectius a l'hora de crear *diferència* entre els habitants de la Ribagorça de banda i banda. Entre els conflictes més palpables i que han assolit grans espais de temps a la premsa i entre els polítics de torn, com a mínim a la zona de l'Aragó-Catalunya, hi figuren la qüestió lingüística o els béns de l'Església. En suma, tot plegat respon a un altaveu situat en un espai que ha patit un gran èxode poblacional, desestructurat i que només respon a cartes populistes per obtenir respostes electorals. El tema de la identitat de la Ribagorça i dels ribagorçans ha estat a l'ordre del dia tant a Catalunya com a l'Aragó, i per extensió el de tota la Franja. Així es va analitzar en un monogràfic de *Ripacurtia* el 2003 per entendre la qüestió des d'àmbits diversos, en què s'endinsava en un territori fins llavors procliu a controvèrsies estèrils. Quines són, doncs, aquestes qüestions, i per què donen tant de si?

La qüestió o problemàtica lingüística respon d'entrada a dues realitats. La primera és la manca de tota estructura administrativa com a tal a la Franja que en faci d'ella mateixa una realitat. I per tant, la Franja (de Ponent) no existeix en realitat més que pel fet de compartir una mateixa llengua, el català, dins d'un territori que no és Catalunya, l'Aragó. La segona raó té a veure amb la dificultat que hi ha hagut des del restabliment de la democràcia el 1978 de reconèixer el català com a llengua pròpia a l'Aragó, com ja hem esmentat.

L'altre tema ha estat sens dubte provocat arran del canvi de diòcesi de Lleida a Barbastre entre 1995 i 1998: el dels béns de la Franja. Es portava a terme així una unificació territorial entre territori eclesiàstic i polític que no sempre ha existit, i que generalment només s'ha anat fent en àmbits fronterers d'Estat.

Conclusió

En ple segle XXI, la frontera catalanoaragonesa a la Ribagorça ha esdevingut una veritable frontera per a moltes entitats i administracions; un espai fronterer molt més fort i marcat que les ratlles frontereres entre estats de la Unió Europea. La vall de la Noguera Ribagorçana s'ha convertit en un territori quasi despoblat en què, tot i que les relacions socials i econòmiques encara persisteixen, s'han aixecat murs de col·laboració a banda i banda del riu. Tot i que fou la dictadura franquista qui va començar afavorir aquesta realitat, construint embassaments al riu Noguera Ribagorçana que van despoblar i annegar pobles, repoblant camps i boscos, i allunyant els ajuntaments del nucli de població, serà la Transició democràtica

i el govern de les autonomies qui poc a poc anirà mirant cap a la capital provincial i comarcal alhora que oblidarà les relacions o les problemàtiques d'aquesta vall perifèrica. Els conflictes identitaris i les problemàtiques persisteixen en uns territoris quasi despoblats que, d'una banda, socialment o familiarment mantenen les antigues solidaritats però, de l'altra, no fan polítiques de vall que beneficiïn i dinamitzin el conjunt dels habitants.

La utilització de serveis educatius, sanitaris, infraestructures, la gestió del riu i dels embassaments, la promoció turística entre ambdós territoris són una aposta necessària entre dos governs, diputacions, comarques on es barregen altres conflictes com la llengua catalana a la Franja o conflictes com els de Sixena i dels béns de la Franja, i que repercuteix negativament en un territori buidat que necessita més embranzida.

Bibliografia

BARRULL, CARLES. [dossier] "La descoberta d'una realitat a l'Aragó: identitat i conflicte a la franja ribagorçana catalanoparlant a finals del segle XX". *Ripacurtia*, [en línia], 2003, Núm. 1, p. 87-102.

- "Autocomplaença, crítica i oblit en la gestió del patrimoni a la conca de la Noguera Ribagorçana". *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, [en línia], 2006, p. 241-255.
- "Les relacions entre fronteres". *Trobades Culturals Pirinenques*, [en línia], 2006, Núm. 2, p. 13-16.
- La cristianització y 'ribagorzanización' de un territorio prepirinaico: Areny y el valle de Soperuny (siglos VIII-principios del XI)". *Ripacurtia*, [en línia], 2006, Núm. 4, p. 154-173.

- BARRULL, C.; FRANCÉS I PASCUAL, À.; PASCUAL I ANMELLA, C. "La Terreta: natura, patrimoni i silenci on la Ribagorça i el Pallars s'abracen". *Trobades Culturals Pirinenques*, [en línia], 2015, Núm. 11, p. 141-146.
- ESPLUGA, J.; CAPDEVILA, A. (1995) *Franja, frontera i llengua. Conflictes d'identitat als pobles de l'Aragó que parlen català*. Lleida: Pagès Editors.
- ESPLUGA, J. (2005) *Planeta Franja. El trencaclosques del català a l'Aragó*. Lleida: Pagès Editors.
- ESPLUGA, J. (2008) *Com embolicar la Franja amb una fulla de pi*. Calaceit: Iniciativa Cultural de la Franja.
- HERRANZ, A. (2002) "Infraestructuras y desarrollo económico en el Pirineo central (1850-2000)". *Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*, 2. Àger.
- JANÉ, Ò. "Fronteres autonòmiques i fronteres d'Estat. Una comparativa dels usos polítics i de les realitats socials dels darrers quaranta anys", dins *La construcció del territori: geografia, identitat i usos polítics*, Actes de l'XI Congrés de la CCEPC, Cossetània, Valls, 2019, p. 137-155.
- SANCHO, A. "Paisatge i mirades a la Ribagorça menys coneguda: la progressiva construcció d'un indret marginal". *IBIX Annals* 2010-2011. 343-366.
- "Canvi rural, transformació del paisatge i polítiques territorials a la Terreta (Ribagorça, Catalunya/Aragó) Tesi doctoral dirigida por Joan Tort i Donada (dir. tes.). Universitat de Barcelona (2011).
- SISTAC, H.; SISTAC, R. (2020) "La despoblació als Aspres del Montsec (Ribagorça, Llitera i Noguera). 60 anys després de la inauguració de la presa de canelles. *IBIX*. Publicació biennal de Cultura, Arts, Lletres, Música i Ciència dels dos vessants del Pirineu, 2020, núm. 11, p. 267-276.
- SISTAC, R. "Creure's la frontera: la identitat en territoris limítrofs". dins *La construcció del territori: geografia, identitat i usos polítics*. Actes de l'XI Congrés de la CCEPC, Cossetània, Valls, 2019, p. 365 384
- TARAZONA, C. (2019) *Pinos y penas. Repoblación forestal y despoblación en Huesca*. Barbastre: Bartolo Edizioni.

Veïnatge cordial entre les valls de l'Arièja i del Segre durant les guerres de religió

Al segle XVI, la Cerdanya i la vall de Querol semblen un camp de batalla ininterromput entre els catalans i la gent del nord, dita habitualment gascons, ja siguin exèrcits, bandolers o hugonots. Grups armats d'uns centenars a milers d'invasors franquegen regularment el coll del Pimorent i porten incendis, saquejos i morts. El novembre de 1521, un exèrcit francès s'empara de la torre Cerdana de Porta abans de fer voleiar les seves banderes a la plana de Sant Martí, a la vora de Puigcerdà.¹

L'1 de setembre de 1565, el virrei fa cremar moltes cases a la vall de Querol «per raho de les bandositats».² El desembre de 1581, «entraren per la vall de Querol tres Cents y vynt y sinc francesos urgonaus y altres los quals havie enviats a serrar galceran cadell los quals passant per los lochs robaven lo que podien ys menjaren cinquanta moltons de la vila y devallaren fins a la seu de urgell».³

El 28 d'abril de 1583, 650 francesos «entrels quals hi havie molts ugonaus»⁴ saquegen la Tor de Querol abans de fugir cap a Salit, Bena i el Pimorent perseguits pel sometent de Cerdanya.⁵ L'octubre de 1588, 600 hugonots s'apropen de «les portelles de Horlu». La primavera de 1598, Pere Descatllar i el sometent cerdà derroten un exèrcit de 3.000 francesos a Angostrina i Vilanova de les Escaldes. "Los derrotaron matando más de trescientos, siguiéndoles les tomaron el bagaje, recobraron los despojos y ganaron lo que aquellos habían hurtado matando más de mil".⁶

Jean-Louis Blanchon,
historiador

La torre cerdana de Portè

El Castell de Querol

En el si d'un ambient tan conflictiu, hem tingut la sorpresa i la sort de trobar a les *Archives Départementales de l'Ariège*, a Foix, un document que diu exactament el contrari (ADA, 220 E dépôt). El 1586, Barcelona torna a enviar a Puigcerdà una primitiva decisió de 1574 que fa esment de bones relacions de banda i banda del coll de Pimorent. Ens trobem al mig de les guerres de religió franceses que ensangonen horrorosament el país fins al 1598 amb el text de tolerància d'Enric IV l'*Edit de Nantes*. En donem la transcripció:⁷

El tragner de Puigcerdà S. XIV. No cal tocar al comerç cerdà

Molt honorable Per los deputats nostres predecessors del trienni 1572 fou escrita y tramesa al predecessor vostre en lo matex trienni la letra en folio 152 del Registre comu segon de dits Deputats registrada del tenor seguent:

Al molt honorable m^o Joan Angel Deputat local de la Vila y Collecta de Puigcerdá Molt honorable. Los consols de la vila de Dax⁸ del regne de França y los de aqueixa vila de Puigcerdá nos han scrit y lo sindic de dita vila Dax nos ha deduit que per la gran pobresa y necessitat que es en la dita vila Dax per causa del gran carrec que alliste de resistir als Ugonaus enemics de Deu y del Rey qui tenen los Camins y passos de tal manera presos y empatxats que nols es possible per aquella terra poder anar a les fires de diversos locs de França, com tenien acostumat per expedir los cordellats,⁹ que en aquelles parts de Dax se acostumen fer, de que viuen los alli habitants, y que volrien si fer se pot dites robes y mercaderies portar a dites fires de França passant aquelles per lo present Principat y comtats sens pagar drets suplicant nos siam servits dexarlos passar dits cordellats, y a la tornada los serpellatges¹⁰ y diners que portaran de dites fires, sens pagar los drets del General, perque haventse de pagar, y havent esser excessius ports y despeses dels Camins que per aqueixa via seran molt larcs, nols convindria anar a dites fires; certificant nos que ultra la gran merce quen rebran se fortificaran molt per a mes resistir a dits enemics. Perço desitjant nosaltres fer tot benefici als dits suplicants, maiorment per causa tant justa com es per a mes valerse contra dits enemics, Ab tenor de les presents y ab consell y parer dels magnifics assessors y advocats ordinaris de dit General devall escrits, vos diem y manam que sempre que per los consols Dax vos sera demanat quels dexeu passar dita roba anant a dites fires de França o, tornant com es dit, aquelles posar façau en manifest y pagant lo dret del General, que per capitols de cort se acostuma de pagar per robes y mercaderies de transit, los doneu una persona que us aparega ser de molta confiança, lo qual a despeses de qui dites robes passaran haja de assistir a la entrada de aquelles y continuament anar

ab elles fins sien en França, de manera que no reste en aquest Principat y comtats, encarregant vos molt que inseguint lo benefici que en aço als dits suplicants desitjam fer, en la estima de dites robes tingau y tenir façau tota la consideratio y mirament que en be de ellos tenir se puga, perque aquexa es nostra voluntat.

Dat en Barcelona a XVI de febrer de MDLXXVIII. Ardiacha Cernero.

Vist Joan Baptista Serra assessor.

Vist Gort assessor.

los deputats del General del Principat de Cathalunya residents en Barcelona

Domini Deputati de consilio assessor mandavit mihi ludovico Rufet scribe maiori generalis Cathalunye.¹¹

E perque per part de la dita vila Dax nos es ara suplicat lo matex, Perço y per les matexes raons de la preinserta letra, vos diem y manam ab consell y parer dels magnifics assessors y advocats ordinaris del General devall scrits que cerca lo passar y portar cordellats a les fires de França, y tornar y portar de alli los serpellatges y diners dels cordellats y altres coses de sa propia provisio, façau y serveu y fer servir façau lo contengut en la dita preinserta letra segons feyen los nostres predecessors en aquex offici de diputat local y fent los bon tractament, no permetau que en altra cosa sien gravats.

Dat en Barcelona a VIII de maig MDLXXXVI

Don Pedro Boteller y de Oliver

Vist xarrat assessor

Los deputats del General del Principat de Cathalunya residents en Barcelona

Vist Calvo assessor

In registro comuni n° f° CXXXVI

D'això, en resulta que:

- Acs i Puigcerdà redacten junts la carta a la Generalitat mentre França i imperi espanyol són el més sovint enemics.
- Entre el 1574 i el 1586, més de deu anys, les relacions entre dues viles veïnes de països enemics no van empitjorar.
- Acs i Puigcerdà no són enemics entre elles, ja que l'enemic comú és l'hugonot.
- La solidaritat entre pirinencs mobilitza més que la pertinença a estats llunyans.
- Puigcerdà accepta que el peatge no sigui pagat i Barcelona, no. Entre pirinencs, ens comprenem. Puigcerdà està disposat a fer sacrificis per ajudar veïns mentre no té res a guanyar-hi sinó la lluita contra els hugonots.
- Barcelona fa confiança a un cerdà per vigilar que la roba no entri

El retaule de sant Martí d'Ix prefereix el bandolerisme a l'habitual partició de la capa

il·legalment a Catalunya. L'honestetat cerdana no és sotmesa a crítica.

D'altra banda, coneixem la inseguretat de la Cerdanya al segle XVI. El bandolerisme català pertorba la vida d'una terra a mig camí dels pobles de Nyer i d'Arsèguel, dels Nyerros i dels Cadells. La rudesia del castell dels barons d'Ur, contemporània de l'Escorial o d'Azay-le-Rideau, ens assabenta que, a la Cerdanya, la prioritat és resguardar-se. Malgrat això més val fer passar les mercaderies per les valls del Segre i de la Tet que no pas per les de l'Arièja o de l'Aude. La seguretat és més al sud que al nord. Entenem per què en aquests anys molts seran els occitans que trien l'emigració a Catalunya.¹²

Al castell dels barons d'Ur, entenem que l'important és la seguretat

Notes

1- ALART. *Notices historiques sur les communes du Roussillon*. 1ère série.

2- SALVADOR GALCERAN VIGUÉ. *Dietari de la fidelíssima Vila de Puigcerdà*. Barcelona 1977. Full 14.

3- SALVADOR GALCERAN VIGUÉ. *Dietari de la fidelíssima Vila de Puigcerdà*. Barcelona 1977. Full 17v.

4- SALVADOR GALCERAN VIGUÉ. *Dietari de la fidelíssima Vila de Puigcerdà*. Barcelona 1977. Full 18v.

5- J.-L. BLANCHON. *La Cerdagne devant la rivalité franco-espagnole au XVIe siècle*. Conflent XXIX, 1965.

6- AGUSTÍN PUYOL SAFONT. *Hijos ilustres de Cerdaña*. 1. Cita de Feliu de la Peña, *Anales de Cataluña*, llib. XIX, cap. XII.

7- Text ja publicat a les *Etudes Roussillonnaises*, tom XII, 1993 amb el títol «Rivalité franco-espagnole au XVIe siècle»

8- Es tracta del balneari actual d'Acs-les-Thermes (Arièja) i no de Dax, la sotsprefectura del departament de les Landes.

9- Drap de llana filada a casa que formava uns regruixos a manera de cordons i servia per fer peces de vestit de tota mena. (*Diccionari català-valencià-balear*)

10- Potser xarpellera, teixit d'estopa grollera.

11- L'assessor al Consell del Primer diputat m'ha enviat la present carta a mi, Ludovic Rufet, secretari general de la Generalitat de Barcelona.

12- GIRALT i NADAL. *La population catalane de 1553 à 1717: l'immigration française et les autres facteurs de son développement*.

La Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra. 38 anys de cooperació transfronterera

Bon dia,

En primer lloc volia agrair a la Societat Andorrana de Ciències el fet que m'hagi convidat a fer aquesta petita ponència en el context de les 17es Trobades Culturals Pirinenques, amb el títol genèric de *Les aliances territorials pirinenques*.

Bé, jo la ponència l'he titulat *La CTP i Andorra. 38 anys de cooperació transfronterera*, i el que intentaré breument explicar-vos és aquesta trajectòria d'Andorra a dins de la CTP que va des del 1983 fins al dia d'avui.

La CTP va néixer l'any 1983 a l'empara del Consell d'Europa, que l'any 1980 havia aprovat una convenció sobre cooperació transfronterera d'entitats territorials. És important destacar que la creació de la CTP és anterior a l'adhesió d'Espanya a la Comunitat Europea i Andorra n'ha estat membre des del primer moment de la creació de l'organisme. Conjuntament, en aquell moment, amb Aquitània, Midi-Pyrénées, Languedoc-Roussillon, Catalunya, Aragó, Navarra i Euskadi. Actualment, com sabeu, la remodelació territorial francesa ha fet que en lloc de tres regions siguin dues, l'Aquitània i Occitània.

Inicialment la CTP s'ha estructurat com un organisme de naturalesa política sense personalitat jurídica. Es van crear un seguit de comissions amb l'objectiu que s'impulsessin projectes de cooperació. D'aquestes comissions destaca la d'infraestructures, que era liderada per Catalunya. En aquesta comissió es va establir un full de ruta de les infraestructures necessàries al conjunt del Pirineu i bàsicament per desenclavar els territoris de muntanya del Pirineu; avui en dia, a excepció del túnel de Salast, totes les infraestructures previstes en aquell pla s'han realitzat.

Altres comissions, com la de cultura, medi ambient o cartografia van realitzar un bon nombre de projectes, però sempre amb dificultat perquè fossin finançats, un dels grans problemes en aquelles èpoques inicials de la CTP.

Pere Roquet i
Portella, secretari
general de
l'Organisme Andorrà
de Cooperació
Transfronterera

La Comunitat Europea, l'any 1989, va posar en marxa els programes comunitaris de suport a la cooperació transfronterera, els coneguts Interreg. En aquells primers Interreg Andorra va participar-hi de manera molt tangencial. Concretament en dos projectes, Pyrenées Sures i Pyrenées Propres –no sé, si algú se'n recorda–, que bàsicament consistien en un material de divulgació que va ser pagat amb diners de la Unió Europea i a Andorra ens en van facilitar exemplars perquè els poguéssim distribuir (cartells i tríptics). Va ser una participació molt lleugera, però va ser la primera vegada que vam estar dins d'un projecte de cooperació finançat per la Unió Europea.

Els anys noranta s'inicia una reflexió dins l'organisme sobre la conveniència que la CTP desenvolupi un paper de primer ordre dins aquests programes Interreg amb l'objectiu d'impulsar projectes de cooperació amb el comissariat de Brussel·les evidentment. El debat se centra sobre la conveniència que la CTP tingui personalitat jurídica, perquè fins aleshores no la tenia.

L'any 1993 la presidència de Languedoc-Roussillon, emparada en la llei d'associacions francesa, va crear l'associació de la CTP, una mica per sortir del pas del fet que no tenia personalitat jurídica. Però aquest pas no va resoldre la necessitat de disposar de personalitat jurídica, amb tots els inconvenients que això suposava.

L'any 1997, a Andorra, seguint els torns bianuals de presidències de la CTP, li va correspondre ostentar-ne la presidència. El Govern l'any anterior havia delegat la representació política dins la CTP als Comuns i en el moment d'assumir la presidència, la Reunió de Cònsols va escollir com a president de la CTP, en representació de tots els Comuns, el Cònsol major d'Ordino, en aquell moment el senyor Josep Duró. Per tant, el Cònsol d'Ordino, el senyor Josep Duró, va esdevenir el nou president de la CTP. El Govern va designar un secretari general, que vaig ser jo.

Andorra assumeix la presidència en un moment en què la debilitat de l'organisme era manifesta, fonamentalment perquè tot i els treballs de les comissions, algunes amb més encert que d'altres, no es concretava en una política sòlida de cooperació. En gran manera també per la manca de finançament amb el qual poder desenvolupar els projectes. La necessitat de donar a la CTP una personalitat jurídica esdevé un objectiu inajornable i així s'entén des de la presidència andorrana. Del 1997 al 1999 que Andorra en té la presidència es treballa intensament en la redacció del primer esborrany d'estatuts d'un Consorci de la CTP. Aquest primer esborrany va ser redactat per l'aleshores secretari general de política exterior de la Generalitat de Catalunya, el senyor Joaquim Llimona, però amb la idea que teníem al cap era difícil en el context d'una CTP amb socis d'un costat i l'altre, amb territoris i administracions d'un costat i de l'altre de la frontera. Això va fer que quedés una mica aquest document en *stand by*.

L'any 2005, no hi entraré, va fer més coses la presidència andorrana en aquell moment. Jo crec que va ser important també, això va donar com un cert impuls a les posteriors presidències que van agafar-ne el relleu per treballar en la personalitat jurídica. Andorra aquí va ser com un motor d'arrencada perquè tot això tornés a agafar una inèrcia.

L'any 2005 és un any important perquè Espanya i França signen un tractat bilateral, conegut com a Tractat de Baiona. Aquest tractat va donar la cobertura jurídica necessària per signar

el 2005 convenis administratius de cooperació transfronterera entre administracions d'un costat i l'altre de la frontera francoespanyola. Per tant això ja permetia que es creés un consorci sota el dret espanyol en què formessin part entitats administratives de regions franceses i comunitats autònomes espanyoles, però és clar, Andorra quedava fora del consorci. Bàsicament perquè Andorra no era signatària del conveni bilateral.

D'aquesta manera la CTP va entrar en el període de programació del 2007-2013. És a dir, aconsegueix ser consorci, té personalitat jurídica, té capacitat d'actuar en tant que personalitat jurídica i per tant pot optar a ser autoritat de gestió d'un programa operatiu de la Unió Europea, que era un dels grans objectius de la CTP.

En paral·lel, el nou programa recollia aquest nou programa 2007-2013. També recull per primera vegada un element molt important: inclou per primera vegada Andorra com a territori elegible per la realització de projectes de cooperació. Jo sempre dic que cal no oblidar que de *Poctefa*, la 'A' és Andorra, perquè és un programa operatiu de cooperació transfronterera Espanya-França-Andorra. Per tant, Andorra entra de ple en el joc de la cooperació transfronterera promoguda per la Unió Europea a través dels programes. Evidentment amb unes limitacions. El territori andorrà és un territori elegible, però el soci andorrà no pot rebre finançament. Aquí, al principi, hi va haver molts dubtes si rebriem diners. No. No es pot rebre diners d'una bossa on no n'hi hem posat. Però sí que podem formar part, participar en projectes que poden ser de molt interès per a Andorra tot i que no rebem finançament.

Així neix en definitiva. En certa manera el 2007 és la combinació d'un procés de la CTP per arribar a ser un *player* de primer nivell en la cooperació transfronterera a la zona del Pirineu.

El programa es va iniciar amb Andorra fora del Consorci. Tot i que estàvem dins del programa, era una situació bastant anòmala, que personalment vaig viure i puc donar testimoni que de part de tots els socis hi va haver la voluntat sempre que Andorra no se sentís menystinguda per no formar part del Consorci; vam tenir un suport fantàstic de tots els socis i de totes les parts implicades. Cal dir-ho també que tothom empenyia perquè Andorra acabés entrant al Consorci, i efectivament Andorra acaba entrant al Consorci. I què passa? Doncs que al cap de cinc anys d'haver-se signat el tractat bilateral, el 16 de febrer del 2010, Andorra, Espanya i França signen el Protocol d'esmena i adhesió del Principat d'Andorra al tractat sobre la cooperació transfronterera, el conegut Tractat de Baiona.

El tractat estipula que Andorra ha de crear un ens públic per participar en els organismes de cooperació. És en aquest sentit que Andorra aleshores crea l'OACT, l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera. És un organisme on hi ha el Govern i hi ha els Comuns, que presideix el ministre d'Afers Exteriors i en què el Govern designa un secretari general –en aquest cas sóc jo el secretari general fins al dia d'avui–. Aquest organisme és el que representa Andorra dins del Consorci de la CTP, perquè Andorra com a estat no pot estar dins d'un consorci.

Així entrem a formar part del Consorci de la CTP; amb aquest artefacte jurídic aconseguim formar-ne part.

L'any 2013 Andorra en va assumir novament la presidència. Les presidències de la CTP són rotatives i cada dos anys, per ordre alfabètic, van saltant. Per tant d'aquella que us he dit del 97-99, tornem a saltar al 2013 amb una nova presidència andorrana. En aquell moment el president de l'OACT era el ministre que corresponia com diuen els estatuts de l'OACT, el Ministre d'Afers Exteriors, el senyor Gilbert Saboya. Per tant, el senyor Gilbert Saboya pren el càrrec de president de la Comunitat de Treball dels Pirineus i el Govern, a mi, em torna a nomenar secretari general de la CTP per segona vegada.

Aquesta segona presidència andorrana va estar marcada per dos fets. Moltes coses van passar. Va ser una època una mica complicada, però bàsicament dos fets. En primer lloc va escaure que just en aquell moment hi havia el procés de creació del programa Poctefa del període 2014-2020 i en segon lloc –i això va ser una iniciativa de la presidència andorrana– posar en marxa un procés de reflexió en el si de la CTP, que posteriorment s'ha concretat en el pla estratègic que té la CTP.

Entrem en el primer element. Andorra, en assumir la presidència de la CTP, també feia de l'autoritat de gestió del programa, perquè la CTP és una autoritat de gestió. Aquest fet va suscitar no pocs dubtes sobre si un país tercer podia presidir l'autoritat de gestió d'un programa de la Unió Europea. No entraré aquí en detalls, però seria motiu d'una altra conferència només per aquest fet. Però en tot cas, finalment la mateixa Unió Europea va concloure que no hi havia cap problema. Amb el benentès que les decisions finals sobre el programa eren preses pel comitè de seguiment del programa, el qual sempre està presidit per un estat membre. Com podeu imaginar, el fet de dirigir l'autoritat de gestió en un moment fonamental de creació del nou programa va ser una experiència tremenda pel que suposa de coneixement dels programes operatius de la Unió Europea. En el procés de negociació d'aquest programa, del 2014-2020, vam aconseguir que es preveïés la possibilitat de realitzar projectes bilaterals. És a dir, projectes amb socis andorrans i francesos, o andorrans i espanyols, a diferència de l'anterior període, en què necessitàvem socis francesos i espanyols. Això ens va donar moltes possibilitats, perquè, és clar, ens podíem centrar en temes molt concrets que ens implicaven només amb la part francesa o amb la part espanyola. Aquest fet va permetre afrontar projectes com per exemple el Sapiga. És un projecte de protecció de l'accés a Andorra pel costat francès amb tota la qüestió d'allaus. Això és un projecte que va ser bilateral entre l'estat francès i Andorra, finançat pel Poctefa al 65% i també pels governs d'Andorra i francès. Per tant això és un pas substancial perquè hem pogut fer un projecte realment d'entitat.

El segon element per destacar de la darrera presidència andorrana és l'inici del procés de reflexió dins de la CTP. Una mica qui som, on volem anar, d'on venim. Una reflexió que feia falta. Perquè hi havia el Poctefa, i era una mica morir d'èxit, perquè el Poctefa acabava sent el 99% de la CTP i això tampoc era l'objectiu que es pretenia. És per això que des d'Andorra, que en teníem la presidència, vam organitzar un seguit de reunions amb els membres de la CTP que van desembocar en un document que va ser el punt de partida per a les posteriors presidències –Aquitània, que a partir d'aquell document va començar a elaborar una proposta d'estratègia pirinenca i que posteriorment la presidència d'Aragó va agafar. El president Lambán la va agafar com un objectiu de la seva presidència i així va

ser que la va aprovar en el segon plenari de la presidència d'Aragó-. Actualment la CTP disposa d'una estratègia que és una gran eina també per afrontar l'elaboració del nou programa 2021-2027.

En definitiva, per a Andorra el programa Poctefa ha estat l'eina indispensable per incorporar-se de ple en les polítiques de cooperació transfronterera de la Unió Europea. Ja ho he dit, el període 2007-2013 va ser el banc de proves. La veritat és que allí vam veure que es podia participar en un projecte sense rebre finançament i que se'n podien extreure coses positives i interessants.

El programa 2014-2020 ha estat, jo diria, la consolidació una mica que Andorra pot participar i participa en projectes. Hem estat en 31 projectes, i Andorra, sumant totes les aportacions en tots els projectes, ens n'anem per sobre dels dos milions d'euros d'aportació en aquests projectes, per tant ja és una xifra que és important.

També destacaria que el Ministeri d'Educació ha aportat cada any en el Pressupost General la quantitat de 100.000 euros per finançar els socis andorrans que participen en projectes Poctefa que suposin recerca. Per tant això també és un primer pas molt important i que s'ha de valorar molt positivament per part dels socis de totes les parts que componen el comitè de seguiment, des dels estats membres, fins a la comissió, els socis, tots. Per tant, crec que en aquest sentit anem pel bon camí.

Ara estem en un moment en què estem confeccionant el futur programa 2021-2027. Aquesta vegada no tenim la presidència de la CTP, per tant tenim un paper diferent, però evidentment hi estem totalment implicats i intentant que Andorra quedi en una molt bona posició dintre d'aquest futur programa.

I aquest 2021-2027, crec que haurà de ser la consolidació definitiva, la participació en els programes de cooperació transfronterera. I això, penso, ha de ser un objectiu fonamental per a Andorra en aquests anys futurs. Crec que la cooperació cada vegada tindrà més importància; ja l'està tenint i també diria que la classe política s'està adonant que aquesta cooperació és més que necessària.

Aquest nou programa té un element molt interessant, ja que el nou programa permet preveure àrees o zones funcionals. Aquestes àrees funcionals es defineixen com a zones amb alt grau d'interaccions i interdependències en les quals és necessari actuar simultàniament en diferents sectors, buscant un desenvolupament territorial integrat per afrontar els reptes de futur a través d'estratègies integrades. Aquesta és una mica la idea. Crec que per a Andorra i per als territoris veïns, cal tenir una visió àmplia. No veig solament Andorra en aquest context sinó junt amb els territoris veïns: històricament hem estat absolutament relacionats en tots els àmbits (social, cultural, econòmic), i en aquest moment estem treballant en aquestes àrees funcionals conjuntament amb la Generalitat de Catalunya i els departaments francesos de l'Haute-Garone, l'Ariège i el Pirineus Orientals, amb els quals ja hem fet una proposta d'àrea funcional que territorialment tindria un abast que seria el Pirineu Est. No entraré més en detalls, perquè encara hi estem treballant i hem de veure com acaba de concretar-se, però penso que aquesta àrea funcional (que tinc l'esperança que el programa reculli) serà un bon punt de partida, un nou punt de partida en la cooperació.

En aquest nou programa, aquesta àrea funcional segurament estarà limitada a uns àmbits de cooperació. No tocarà tots els àmbits, però si se sap aprofitar bé i els polítics hi donen la importància que ha de tenir i l'impuls que necessita, crec que pot ser molt bo, no només per a Andorra, sinó per a tots els territoris veïns, molt especialment amb aquells que hi ha més intensitat de relació, com ara l'Alt Urgell, per exemple, perquè al final aquesta àrea funcional tindrà una certa autonomia dins del programa i tindrà una bossa de diners per desenvolupar projectes de cooperació. A més crec que permetrà que la gent es conegui més, que això és un factor tremendament important; en la cooperació hi ha un element de sortida fonamental que és que la gent s'ha de conèixer. La gent s'ha de conèixer per poder fer coses conjuntament. I aquest nou programa 2021-2027 penso que ha de ser la consolidació que Andorra és un *player* de primer nivell en la cooperació.

Finalment diré que el Govern d'Andorra, la idea que té –en concret en els temes de negociació amb la Unió Europea– és que si aquesta àrea funcional finalment és recollida en el programa, que s'incorpori en l'acord d'associació. Per tant, penso que la CTP, com a resum i finalitzant aquesta petita ponència, ha estat un instrument que al llarg de trenta-vuit anys –evidentment trenta-vuit anys són molts i hi ha hagut alts i baixos– ha estat útil per a Andorra per entrar en el joc de la cooperació diguem-ne *institucionalitzada*. (Al final, la cooperació sempre existeix, fora del que probablement és la institució.)

Ara, la satisfacció almenys personal que tinc és que estic veient que almenys una part de la classe política del país realment s'adona que el tema de la cooperació és important per a Andorra. Desgraciadament, aquesta percepció no la vaig tenir la primera vegada que vam tenir-ne la presidència, tot i que el senyor Duró va ser molt bon president. Encara ara la gent recorda amb estima la dedicació que va tenir. Però no hi havia consciència en la classe política de la importància de la cooperació amb els territoris veïns. Ara això crec que ha començat a canviar, i la veritat és que és una satisfacció de veure que al final el tema de la cooperació avança en benefici de tots.

Moltes gràcies per la vostra atenció.

Espionatge, contraban i transferència tecnològica al Berguedà preindustrial (finals del s. XVIII i principis del XIX)

Introducció

La innovació és una de les característiques definidores de la Revolució Industrial però també ho fou del període anterior a l'esclat d'aquesta. A Catalunya, de la mà d'institucions com l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, de final del segle XVIII, o la Junta de Comerç, immediatament finalida la Guerra del Francès, i de la iniciativa d'empreses i particulars, la innovació es present arreu,¹ fins i tot en un comarca prepirenca com és el Berguedà.

Al Berguedà, tant lluny de Barcelona però més a prop de la frontera amb França, s'hi van donar les condicions per al canvi, tant en els processos productius i com a conseqüència de la introducció de la nova maquinària, i de la implantació de coneixements apresos, per vies diverses, que van fer possible assentar les bases perquè aquest procés totalment transformador que fou la industrialització fos possible des de l'últim terç del set-cents per a Catalunya. Al Berguedà les contínues guerres del segle XIX van paralitzar la industrialització i la van retardar fins a l'últim terç del XIX.²

Els historiadors de l'economia i els economistes ja han demostrat que la innovació, sovint associada als avenços tècnics, no esdevé motor de desenvolupament d'un territori si no troba una disposició al canvi en la societat receptora, que ha de tenir coneixements tècnics, diners per invertir, però també actituds mentals adequades.³

Moviments, connexions, trànsits i circulacions

Aquesta actitud oberta, receptiva, es donava a Berga i a molts pobles del Berguedà a final del segle XVIII, on florien multitud d'iniciatives, contactes i transferència de coneixement amb els territoris veïns i també amb França, connectats amb una espessa xarxa de camins de bast. Tot i que a l'actual comarca no hi havia ni un sol quilòmetre de carretera apte per a la circulació de carros, tartanes o diligències, els camins eren intensament transitats i senyorejats per traginers i llargues rècules de mules que feien el transport. Una xarxa deficient que fins al primer terç del s. XIX no

Rosa Serra i Rotés,
historiadora i
Presidenta de l'Àmbit
de Recerques del
Berguedà

frena el comerç ni els contactes, cosa que sí que farà en l'arribada de la industrialització.⁴ Aquest trànsit intens de final del XVIII no era novetat, sinó fill d'una llarga tradició que, en el cas de les relacions amb l'altre costat de la frontera, ni el bandolerisme, la inquisició, els problemes jurisdiccionals, les guerres de religió o la reorganització de les diòcesis del segle XVI no havien anul·lat, i que sí que va trontollar en els períodes de les guerres de 1640⁵ i de 1700-1716 i postguerres, quan les prohibicions aboquen el comerç al contraban, però no l'anul·len. Ho demostren els estudis sobre

la immediata postguerra que documenten la impressionant distribució geogràfica dels corresponsals dels comerciants de Barcelona l'any 1716, d'Amsterdam a Gènova i de Marsella a Liorna i Roma,⁶ i de la distribució dels proveïdors de les botigues de teixits de Barcelona, Igualada, Mataró i Berga entre 1700 i 1810 més enllà dels Pirineus.⁷

Francisco Zamora (1757-1812), funcionari de l'estat borbònic a Catalunya i encarregat dels afers criminals de l'audiència de Barcelona, tenia l'objectiu de recollir informació d'utilitat per a Espanya i la monarquia borbònica. Va recórrer Catalunya i va posar en marxa un excepcional qüestionari que van respondre bona part dels pobles que va visitar. Quan visita la Guingueta d'Ix explica:

«...pasando por las Guinguetas, barrio perjudicial en la parte de Francia por ser el origen del contrabando y la destrucción del famoso pueblo de Puigcerdà. Nótese que hace 40 años que en las Guinguetas no había más que un mesón, 14 que se puso la primera tienda, y en el día hay dos soberbios mesones y cinco almacenes de géneros que ya se ve no son para el pueblo, pues no hay más que cuatro casas»⁸

I de Sant Julià de Lòria escriu, entre d'altres coses, que «Hay muchas tiendas de géneros prohibidos [...]. Hay un armero para componer las carabines de los contrabandistas...»⁹

I encara més lluny de la frontera, com per exemple a Taradell, a la confluència de la plana de Vic, el Montseny i les Guilleries, diu que «Las mujeres se ocupan en el contrabando».¹⁰

El contraban s'estén al llarg del temps a Castellar de n'Hug, «al que se dedica una parte de los vecinos», segons informa Pasqual Madoz en el seu Diccionario del 1840,¹¹ i es manté actiu fins a la llarga etapa de l'autarquia franquista, avançat del s. XX.

Amb l'esclat de la Revolució Francesa es produeixen grans canvis. La tensió entre la França revolucionària i l'Espanya monàrquica i catòlica reforçarà la frontera amb l'objectiu de crear un cordó sanitari contra la contaminació revolucionària al mateix temps que Catalunya acull molts francesos antirevolucionaris. Les relacions comercials es paralitzen quan esclata, el març de 1793, la Guerra Gran o francoespanyola, i encara més amb

l'ocupació de Catalunya durant l'imperi napoleònic. Guerres que no fan sinó reforçar la frontera física i la mental,¹² tot i que, acabades, el trànsit es reprèn, però afeblit. Com més valents esdevenen els estats, més frontera és la frontera.¹³

Per aquests camins, els fronterers i els transpirinencs transitaven, a més dels marxants i els traginers, centenars d'homes i dones, treballadors estacionals, que es movien aprofitant les oportunitats que oferien determinades productes i zones del país. Es tractava de feines puntuals com per exemple la verema, la sega, la collita d'olives o pinyons, la tala de suro o altres de durada més llarga, com el carboneig i tots els treballs relacionats amb la tala i el ròssec de la fusta dels boscos.

S'ha calculat que el 1887 els pobles de les comarques pirinenques (Vall d'Aran, Alta Ribagorça, Pallars Sobirà i Jussà) i els de la part nord del Ripollès i Berguedà, entre un 10 i un 25% de població feien aquestes feines temporals, i per tant abandonaven periòdicament els seus pobles.¹⁴ Aquest és un fenomen rellevant que les fonts històriques recullen:¹⁵

«Salen de los montes muchas gentes en el invierno y pasan en Empurdan y llano de Barcelona, unos mendigando y otros trabajando» [Corregiment de Berga]

«De este pueblo salen en invierno y primavera cientos de hombres por serrar madera en el Principado y Reino de Aragón, con provecho de muchos» [Castellar de n'Hug]

Una pràctica que s'allarga en el temps, com molt bé explica el geògraf Pau Vila¹⁶ sobre la Cerdanya entre 1820 i 1840, i en pobles com Gósol, on encara era molt potent el 1930:¹⁷

«Quan l'emigració vers l'avall era més difícilment faedora, ja els gosolans salvaven l'estronament hivernal de les activitats pageses, campant-se la vida muntanyes enllà cap al Pallars i la Ribagorça [...] on hom podia guanyar-se la vida estancant i cardant la llana de les cases pageses; era l'ofici de paraire. Això ja és del passat; però ara si no hi ha paraires hi ha esquiladors. Aquests aprofiten l'interregne pre-estiuenc per fer-se un adjutori en metàl·lic anant des de les terres d'Urgell fins a i Cerdanya.

Però el tipus d'activitat complementaria més notable i més remunerada es la dels negociants de bestiar, en la qual excel·leixen. La Fira de Tots-Sants n'és un bon exemple [...].

Aquest traficar, que els porta d'una banda a l'altra, ve de lluny. Ja d'anys, la gent de la Vall d'Aran deia gosolà a tot home que vestís llarga brusa ramadera. Negociants, paraires, esquiladors han atemperat, doncs, l'èxode muntanyenc a Gósol.»

Homes de negocis també transiten, lluny de casa, lluny de Catalunya. És el cas d'una bona colla de comerciants gironellencs que van a comerciar amb la costa mediterrània, amb pobles gallecs i asturians, que freqüentaven les fires de Castella com la de Medina Sidonia, entre 1747 i 1799. Organitzats en companyies mercantils van fer diners i alguns es van instal·lar definitivament a les Castelles.¹⁸

Mobilitat i també especialització en la comercialització, en productes que avui ens sorprenen i que generaven una temporal i intensa activitat comercial, seguint les rutes

que connectaven pobles, viles i ciutats, sovint de les terres més planes. És ben coneguda la feina de les trementinaires, les dones de Tuixén, Josa, la Vansa i Gósol, que anaven pel món, carregades d'herbes i olis, *guarint i curant tots els mals*.

Menys coneguda però prou notable era l'especialització de productes, força dels quals peribles, de poc pes, que venien homes i dones que recorrien el país a peu, com a molt amb algun animal de càrrega. És el cas dels gerds de Castellar del Riu o dels naps de Fumanya¹⁹ que es venien lluny del Berguedà. També especialització en productes manufacturats singulars com els que es fabricaven a Bagà, per exemple, on feien «los moldes para hacer las hostias con mucha perfección»²⁰ o al convent de Sant Francesc de Berga, que «soberbiamente situado, y en el se ha puesto una fabrica de sayal, con 12 o 14 telares para servir toda la provincia».²¹ El sargil és una tela rústica de llana, de baix preu que es fabricava des de l'època medieval i amb la qual, entre altres coses, es confeccionaven els hàbits dels franciscans, ermitans i penitents. Al s. xviii els hàbits els fabricaven al convent de Sant Francesc de Terrassa. A Gironella que, tot i ser una

«villa reducida y se miserable termino, hace un comercio con los botones de pelo y cerda, que fabrican sus naturales, llevándolos con otros productos, a vender, á Castilla, con cuio arvitrio suplent lo limitado de sus cosechas, que apenas bastan para el abast de quatro meses...”²²

Jaume Caresmar, que l'any 1771 va escriure el *Discurso sobre la Agricultura, Comercio y Industria del Principado de Cataluña*, a instàncies de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de la Junta de Comerç, explica que tot el producte de la caça era també objecte de comercialització. En un temps, el de final del s. xviii, en què els llops i els ossos –se'n localitzaven a Peguera, Gósol, Saldes, Massanés, Gavarrós i l'Espà– estaven a punt de desaparèixer a causa de la «solicitud y diligencia con que procuran su caza los moradores de estos lugares». Tots els pobles de la subdelegació de Berga venien la carn de les llebres, conills, perdius, coloms silvestres, pajarillos regulars, i porcs senglars; les pells i les plomes, fins i tot les de les gallines, pollastres i volateria domèstica.²³

Un altre interessant aspecte d'aquesta mobilitat és el relacionat amb el calendaris festius. Zamora ens explica que, fent el camí del monestir de Santa Maria de Serrateix cap a Cardona,

«Encontramos mucha gente que venía de la fiesta mayor de Cardona recordándonos esto lo que tantas veces hemos observado, y es que estas clases de fiestas o concurrencias excitan la aplicación, promueven las comunicaciones, su civilidad y los matrimonios. Por cuya causa son utilísimas en un país de tanta población dispersa como hay en Cataluña»²⁴

Aquesta gent que es movia d'un lloc a l'altre, que omplia fondes i hostals –Zamora en parla amb coneixement de causa i no els recomana gens ni mica–, que és present a mercats i fires, que es relaciona intensament amb clients i proveïdors, que coneix la vida urbana i la rural, que sap caminar amb prudència en funció de les hores de llum, de la pluja, de la calor, que manté vives estretes xarxes de solidaritat, i que sempre para l'orella és, sens cap mena de dubte, part principal d'aquesta actitud mental oberta que hem comentat anteriorment. I encara més, un dels canals a través dels quals s'introdueixen

les modernes tecnologies mecàniques i els nous models de treball i de gestió del treball d'aquest període de canvi.

I és d'això, d'aquestes modernes tecnologies,²⁵ que volem comentar amb més detall; unes ments obertes que es mantenen al llarg del temps. El 1930, la igualadina Mercè Valls i Almirall, una jove de 23 anys que va arribar a Gósol per fer de mestra de l'escola de nenes, va veure en els gosolans aquesta predisposició:

«Moltes vegades, al vespre, quan ens reunien amb els amos de la casa per passar la llarga vetllada, venia gent que havia arribat de poc [en referència als gosolans que tornaven aquests treballs temporals] i disfrutaven explicant el que havien vist. Recordo la il·lusió amb què un explicava una funció de circ, i un altre una revista musical. Però, de tant en tant, et topaves amb algun que havia anat a Madrid i s'havia trobat al carrer d'Atocha amb els estudiants revolucionaris, o bé amb un altre que arribava de Toulouse i t'explicava les coses que l'havien enlluernat dels comerços.»²⁶

Carbó de pedra, a final del s. XVIII ²⁷

L'any 1786 l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona publicava la memòria *Carbón mineral y su aprovechamiento industrial como combustible*, obra de Josep Comes i Bonells.²⁸ Comes impulsava la secció d'Història Natural i és autor d'una quinzena, dels quals destaquem *Informes sobre el carbón de piedra descubierto en Tarrega por el Alcalde Mayor de dicha villa* (1786), *Sobre el carbón de piedra* (1786), *Sobre las Salinas de Cardona* (1786), *Como se produce la piedra de Montjuic y la sal de la montaña de Cardona* (1787), *Sobre el análisis del carbón de St. Martin Sesgueioles* (1792).

La seva obra més important és el treball sobre el carbó mineral, un encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, preocupat com estava per les contínues queixes que generava entre la població la contaminació pels fums del carbó que cremaven indústries i calefaccions domèstiques.²⁹ En el seu informe considera que el carbó mineral és una bona alternativa al vegetal, escàs i car, i proposava seguir el model d'Anglaterra i deixar de perdre boscos. L'obra conté un inventari de les zones carboníferes identificades en aquella època, que en el cas del Berguedà eren les registrades per Josep Solanell i Josep Farguell.³⁰

De l'interès del projecte de Solanell i de Farguell se'n va fer ressò el clergue anglès Joseph Townsend (1739-1816), que el 1786 va publicar un llibre sobre els seus viatges a Espanya amb el títol *A journey through Spain in the years 1786 and 1787*. Townsend fou el viatger britànic de més àmplia formació i més capacitat analítica de tots els que van visitar Espanya al segle XVIII. Va entrar a Espanya per Girona, va visitar Barcelona dos cops, d'arribada i de tornada cap a Anglaterra, va conèixer el metge il·lustrat Francesc Santponç i Roca (Barcelona 1756-1821), i una llarga llista de científics i tècnics que li van permetre escriure elogiosos comentaris sobre Catalunya en general i Barcelona en particular.

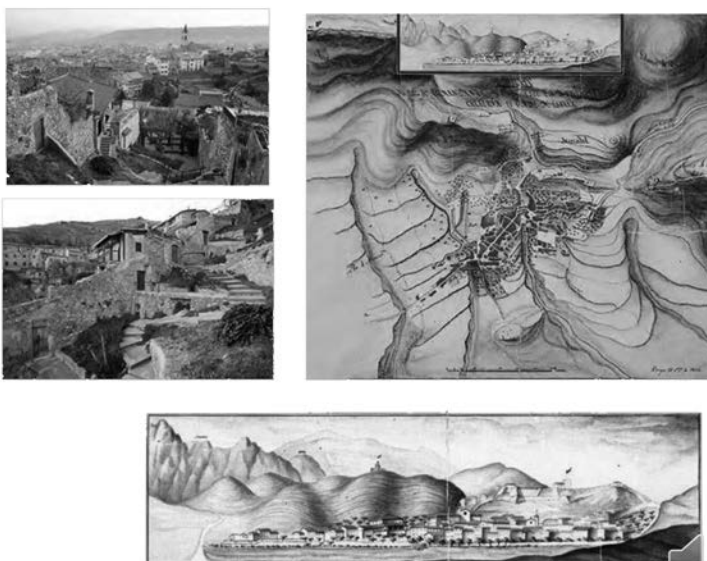
No es estrany que Townsend, fill del país pioner de la mineria del carbó i en l'ús de màquines de vapor, mostrés interès pel carbó del Berguedà. En el seu llibre escriu que Solanell i Farguell van obtenir permís de la corona, cosa que la documentació disponible corrobora:

«Antes de abandonar Cataluña deseaba ver algunas de las numerosas minas que explotan en las montañas, pero no pude hallar el momento; me hicieron, sin embargo, el favor de darme una copia de una cédula que contiene una noticia detallada de todas las minas descubiertas en la provincia; ha sido hecha por los oficiales de la corona para empleo del Gobierno. Parece ser, según esta cédula, que, aunque los minerales no han producido mucho hasta aquí, sea al fisco, sea a los particulares, hay allí, sin embargo, muchas minas de antimonio, de hierro, de plomo, de cobre, de plata, hasta de oro, y varias de carbón. Algunas de ellas están demasiado alejadas de las orillas del mar para poder ser fácilmente transportadas; otras no pueden ser explotadas con beneficio por falta de madera para las galerías. Pero lo que hay de más notable es que dos contratistas particulares, don José Solanell, de Ripoll, y [José Farguell] Canadell, comerciante de Berga, habiendo obtenido conexión de la corona, han emprendido el hacer trabajar algunas minas de carbón en parroquias diferentes y alejadas las unas de las otras, en tanto que, para abrir una con éxito, sería menester no sólo hábiles mineros, sino también un capital tal como pocos individuos en España serían capaces de proporcionarlo.»³¹

Que el projecte de Solanell de Foix i Farguell i Cañadell era preindustrial quant a les fargues –potser ja industrial quant als forns de vidre, com argumentarem més endavant–, no n’hi ha cap dubte. Creiem, però, que eren coneixedors de les enormes oportunitats que la nova tecnologia de la màquina de vapor oferia, tant a la indústria com a la mineria. Francesc Santponç, net de l’apotecari de Berga Francesc Santponç, va tenir un paper destacat en la difusió de mecanismes emprats a l’estranger, entre els quals cal destacar la màquina de vapor.³² Finalitzats els estudis a la Universitat de Cervera, Santponç es va formar a Montpeller, Tolosa de Llenguadoc i París abans d’instal·lar-se a Barcelona, on preparava completes memòries que llegia, com Comes, a l’Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona, de la qual era membre des de 1786. Des de l’edat mitjana i fins a finals del s. XVIII, centenars d’estudiants catalans van passar els Pirineus per estudiar a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, especialment a partir de 1714, quan els Borbons clausuren totes les universitats catalanes i impulsaren la de Cervera. Entre 1724 i 1763 es comptabilitzen més de set-cents estudiants catalans a Tolosa.³³

A Memoria sobre las ventajas de un nuevo método inventado en Oxford (Inglaterra) para aplicar la potencia á un timon en las maquinas movidas por caballería (1788), Una nueva máquina para elevar con ventaja pesos muy considerables (1790) o Memoria sobre el vapor de agua considerado como fuerza motriz

Berga, finals del segle XVIII

y nueva aplicación de su potencia i *Máquina Simplificada para elevar el agua por medio del fuego* (1801) on, tot i ser textos genèrics, Santponç hi repassa els ginys que utilitzaven a Europa en aquells moments.

La societat, que constituïren finalment Solanell i Farguell el 14 d'abril de 1784, tenia com a objectiu buscar carbó de pedra i fer fargues de ferro i aram,³⁴ però els permisos per aconseguir autorització d'explotació del carbó arribaren tard i tot indica que el projecte de les fargues no es va materialitzar.

Que el negoci de la mineria tenia oportunitats a ulls dels Farguell ho demostra el fet que l'any 1804 els germans Ramon i Josep Farguell i Canadell seguien en plena *febre minera* i amb la dèria de construir noves fargues que aprofitarien el mineral que pensaven trobar. Aquest any l'Intendent General els concedí l'establiment sol·licitat per buscar mineral de ferro i coure, res no es parlava de carbó, en un espai molt més limitat que el sol·licitat el 1783, i que aleshores havien dibuixat com una circumferència de «tres leguas» al voltant de la muntanya de Ferrús. Comprenia les parròquies i sufragànies dels pobles i termes de Fígols, Fumanya, Peguera, Vallcebre, Saldes, Maçaners, Espà, Moripol, Sisquer, Montcau, Guixers, Pedra i Coma, Llinars, Castellar del Riu, Espinalbet, Sant Pere de Madrona, Berga, la Baells i Cercs.

El permís atorgat el 1804 als germans Farguell els autoritzava a buscar i explotar mines de ferro i coure en un espai molt més reduït:

«Estableció perpetuamente a Joseph i Ramon Farguell Canadell (...) Facultad de buscar Minas de Fierro, y Cobre en los términos (...) Pedra, y Coma, Guixés, Cisquer, Montcalp y Llinás, sitios todos dentro la subdelegación de esta villa de Berga constituyendo para beneficiar las menas que hallaren las Fraguas, martinetes, y otras oficinas, y maquinas, a este fin oportunas».

Com s'explica el silenci administratiu a unes reiterades peticions per part de dos emprenedors que, per mitjà de procuradors, es feien presents i insistents a Madrid? La principal raó fou que l'explotació del carbó no estava regulada per la legislació espanyola; la legislació existent només atenia a recursos metàl·lics o els de llarga tradició i consum com per exemple la sal o el mercuri. El carbó era novetat.

Els Solanell de Foix de Ripoll i els Farguell de Berga: el projecte de les fargues

Els Solanell de Ripoll es van instal·lar a final del segle xv a Ribes de Freser, on obtingueren, del Veguer de la vall de Ribes, una part important dels drets i béns de la família Ribes. Ennoblits a mitjan segle xvi, quan ja figuren com a cavallers i donzells, s'emparenten amb famílies com els Descatllar, originaris de la Pobra de Lillet, o els Foix de Bagà. Retornen de nou a Ripoll al segle xviii quan ja havien prosperat i s'havien enriquit especialment amb el negoci de les fargues; des del segle xviii regenten les fargues de la Corba i Roques Blanques.³⁵

El 1679 els Foix de Bagà es van emparentar amb els Solanell de Ripoll i una branca de la família va viure en aquesta casa de la plaça major. A final del segle xviii la família Solanell de Foix i de Graell era propietària de la gran masia de la Torre de Foix (Guardiola de Berguedà), que el 1829 passà, per deixa testamentària de Gertrudis de Magarola de Solanell de Foix –esposa d'Anton de Magarola–, a Marià de Foix i d'Ornós, de Bagà.³⁶

Josep Solanell de Foix i de Graell demana el 1781 a la intendència de Barcelona permís per construir entre el Molí de Guardiola i la font de la Vedella (actual terme de Cercs) una farga de ferro i d'aram que havia de funcionar amb carbó de pedra que assegurava que havia identificat a les seves propietats situades a la parròquia de Sant Climent de la Torre de Foix. Afirmava que, amb aquest carbó, havia fet proves amb experts per tal que pogués ser usat com a combustible de fargues i martinets de ferro i aram que a Ripoll feien funcionar els gremis de Cañoneros, Llaveros, Herreros, Sarrajeros y Caldereros i que aquest carbó també es podria fer servir a la farga de Sant Llorenç, propera a Bagà i a la Torre de Foix.³⁷

Solanell compartia objectiu amb el berguedà Josep Farguell i Canadell que, un any abans, el 1780, també havia sol·licitat permís per explotar carbó per a les fargues que volia construir entre la font de la Vedella i el pont de Miralles, a l'aiguabarreig del Llobregat i la riera de Vilada; també s'atribuïa haver identificat mines de carbó a Figols i a Sant Corneli (Cercs) i assegurava haver fet proves amb carbó de pedra a la seva farga de Fórnsols. Tot indica que Solanell de Foix i Farguell s'havien repartit la zona a explotar per evitar litigis. Els Farguell estan documentats des de mitjan xviii en els negocis de les fargues,³⁸

concretament les de la vall de la Vansa (Alt Urgell) i sobretot a Fórnsols, on Antoni Farguell i Alberni hi és documentat des de 1735. La farga de Sant Sadurní de la Pedra (Solsonès) és iniciativa del seu fill, Josep Farguell i Canadell, des de 1772, el qual també posà en marxa el 1778 la farga d'aram de Castellar de la Ribera Salada.

A l'Alt Berguedà hi havia, entorn el 1780, unes quantes fargues actives. Segons Caresmar,³⁹ la de Bagà amb martinet que es proveïa de mena de la vall de Querol «que conducen sus naturales llevandose de retorno, la sal, que cargan para Francia»; la de Sant Andreu de l'Espà i Feners,⁴⁰ que també treballa amb la mena de la vall de Querol; la de Castellar de n'Hug,⁴¹ que era «común» i que feia servir la mena de la vall de Ribes; la de Palmerola s'estava reparant per poder fabricar ferro comú.⁴² Caresmar no esmenta la de Sant Llorenç, prop Bagà, que està documentada des de 1741.⁴³

Totes, excepte la de les Heures, a la riera de Merlès (la Quar) i construïda el 1805 per la família propietària del mas, van ser creades per gent de fora. La primera farga de la comarca, a Castellar de n'Hug, va ser construïda per Joan Pau Porra, fargaire de la vall de Ribes, membre d'una família d'origen italià. La de Sant Llorenç fou iniciativa de quatre socis, dos clavetaires d'Espinosa i Campdevàrol, un comerciant barceloní i un ferrer de Gisclareny. Els Anglada, originaris de Llivia, posen en marxa la farga de l'Espà, i la de Palmerola és obra d'un fargaire cerdà, Bernat Panicot, d'origen francès. Els Farguell van entrar en el negoci de les fargues més tard i lluny de casa seva.⁴⁴

Els forns de vidre: innovacions i frustracions

Solanell i Farguell optaren per fabricar vidre, també amb carbó mineral, seguint el model de les fàbriques que hi havia a la zona de Llenguadoc, prop de la parròquia d'Albi. I és que des de mitjan s. XVIII els forns de vidre francesos havien iniciat una notable transformació amb la producció de *verre brun façon d'Angleterre*.

És el cas d'una bona colla de *verreries* que esdevenen, de ben segur, modèliques per als emprenedors catalans, perquè el que volen fabricar ja no és vidre domèstic –porrons, setrills, almorratxes, gots de vidre, etc.–, o de farmàcia i perfumeria –flascons, canadelles, pots d'ungüents, figuetes, embuts, ampolles, etc.–, sinó que aposten per fabricar vidre gruixut per a ampolles i garrafes per transportar vi, aiguardent i oli; potser també vidre pla per a finestres i portes.

Els models deuriem ser fàbriques de vidre com la de Carmaux, prop de l'Albi, la qual va fabricar prop de 500.000 ampolles anuals entre 1758 i 1849. Des de la seva creació el 1752, la fàbrica de Carmaux fou un projecte ambiciós i innovador: fou la primera fàbrica d'ampolles amb forns de carbó mineral al Llenguadoc. Les ampolles,⁴⁵ destinades al transport del vi de la zona, afavoriren l'exportació del vi a llargues distàncies en bones condicions d'emmagatzematge.⁴⁶ També van fabricar ampolles per al moscatell o vi moscat (vi dolç natural), el conegut Muscat de Frontignan.

No foren ni els primers ni els únics a França, perquè la fabricació d'ampolles de vidre verd per a l'emmagatzematge i el transport de vi va desenvolupar-se primer a la regió de Bordeus i arribà també a París i a la vall del Serna, però les de Llenguadoc i la Provença foren els models per als emprenedors catalans. A la primera meitat del segle XVIII, s'han

documentat a la Provença una trentena de fàbriques de vidre, que subministren el producte al port de Marsella, el més important de la Mediterrània, des d'on exporten ampolles a les colònies franceses d'Amèrica i de l'oceà Atlàntic.⁴⁷

També es van fabricar altres contenidors, especialment garrafes de boca ampla per emmagatzemar i transportar llimones confitades, fruites en aiguardent, anxoves, etc.; ampolles quadrades amb broc petit per a l'oli i les olives; i altres recipients de vidre més petits per emmagatzemar medicaments o productes terapèutics líquids.

Farguell i Solanell van enviar un expert, Anton Peroler,⁴⁸ a la regió de l'Albi, amb unes clares instruccions sobre el que havia d'observar, preguntar, aprendre o espïar. Es volia saber si el carbó mineral es tractava d'alguna manera abans de ser cremat al forn; com eren els forns de vidre; fins i tot, si es podria localitzar algun treballador disposat a desplaçar-se fins al Berguedà per construir el forn que s'havia d'ubicar probablement a Cercs. També es pretenia contractar un expert miner, un tal *Monjo*, que seria qui, amb l'ajuda d'altres treballadors contractats, obriria la mina.

No podem concretar si l'interès era el vidre verd o el vidre pla, que era el projecte que impulsaven el 1791 els barcelonins Joan d'Espona, ciutadà honrat, l'advocat Bonaventura Vall-lloçera i Modolell, i Antoni Amat i Pont, comerciant de *panyos* originari de Sabadell.⁴⁹ Aquests, juntament amb Andreu Planes i Bonaventura Carbonell, negociant i propietari, de Ripoll, volien transformar una farga construïda

«para fabricar hierro ordinario, como son porrones, vasos y redomas, etc., que ya se hacían en el País. Y como de resultas de haber venido después algunos Operarios Extranjeros, que habían dado á entender, que con algunos remedios de poca consideración se podría habilitar dicha Fábrica, para hacer en ella, Vidrios planos, se habían gastado unas 9000 ll catalanas en varias pruebas, construcción de Hornos etc.»

Tot i que van aconseguir fabricar vidre de bona qualitat, el procés productiu no era òptim i van optar per fer venir d'Alemanya altres operaris que tampoc van resoldre els problemes. És aleshores quan contracten «Mr. Scalabrino, Director de la [Fàbrica] de Gemenos», – prop de Marsella i on funcionava, des de 1786, una fàbrica de vidre pla –, i amplien el nombre de socis de la companyia Fàbrica de Vidrios Planos. Decideixen contractar tres obrers experts: Aubrof, Abbá i Adam, que havien de construir les «Oficinas, Hornos y Piedras de aplanar, crisoles y demás utensilios».

La guerra amb França va obligar a contractar aprenents del país, «Sopladores y Aplanadores del País, en cuyo aprendizaje perdimos, por lo menos, la décima parte del Vidrio que se fabricó», i encara més, quan els francesos van entrar a Ripoll, «se hecharon a perder varios efectos y utensilios».

Un negoci ruïnós, també perquè les mines de carbó es considerava que eren massa lluny i el transport del carbó fins a Ripoll encaria el producte final. Com que el forn, malgrat els canvis que havien proposat els diferents experts estrangers, no funcionava bé, Josep Francisco Mornau,⁵⁰ director de la Fàbrica de Vidrios planos establecida en Ripoll, i gendre d'Antoni Amat i Pont, confiava, en una data posterior a la Guerra del Francès, que amb una nova inversió la fàbrica podia rendir.⁵¹

Tot indica que no va ser així perquè Bonaventura Carbonell i Mercader, un dels socis del projecte i propietari de la farga objecte de tots aquests experiments de transformació fallits, signà, el 15 d'abril de 1807, contracte d'arrendament de la farga de ferro, martinet, soqueria o tots els instruments i eines, i les dues cases annexes, a favor de Benet Amils i Pere Palau, dos fargaires de la parròquia de Sant Cristòfol de Campdevànol, pel preu de 2.750 lliures i per al període de cinc anys. Transcorreguts aquests cinc anys, es va constituir una nova societat, ara amb Ramon Jordana, Benet Amils i Pere Palau, per fabricar claus,⁵² la qual cosa evidencia que el projecte que defensava Francisco Mornau no reeixí.

Els Farguell emprenedors

Els Farguell se'ns presenten com a grans emprenedors i amb bons contactes en una època de canvis. Ramon Farguell i Canadell (Berga, ? - 1809), el germà de Josep, l'impulsor del projecte d'explotació carbonífera, fou l'home encarregat de fer efectiva la resposta del *Cuestionario* de Zamora a Berga.

Els germans Farguell i Carles Vilardaga i Canudas acompanyaren Francisco de Zamora durant la seva estada a Berga. Vilardaga era net de Josep Vilardaga, un passamaner de Berga instal·lat a Barcelona i fill de Carles Vilardaga i Savall, que el 1775, amb «crecidos caudales empleadas en el comercio» fou ennoblit i retornà amb el seu hereu a Berga, des de on feien negocis; per exemple posà en marxa una fàbrica d'indianes a Manresa, amb el gironellenc Joan Arenys i Xipell i el tècnic Joan Gebellí.⁵³

Ramon fou l'encarregat de complimentar el qüestionari «del partido y veguería de la villa de Berga»⁵⁴ i el de Berga ciutat⁵⁵ el 1789. Algunes de les respostes, com per exemple la de la pregunta 90 sobre mines de la sotsvegueria, són molt breus. tenint en compte que els projectes sobre les mines ja estaven en dansa. No imaginem res més que una actitud prudent a l'espera de resoldre la petició d'explotació i, sobretot, per mantenir en secret el lloc on s'havien identificat els jaciments de carbó i evitar, d'aquesta manera, una possible competència.

Els Farguell van diversificar els seus negocis i apostaren també per la innovació que aleshores liderava la filatura de cotó. Per això també fou molt prudent la resposta en relació amb la indústria tèxtil cotonera de Berga i l'ús de maquinària:

«Las mujeres y niños se aplican en algunas operaciones del Campo, como escardar los trigos, pero esto dura poco, a lo q. más se aplica es en el hilar lana, algodón y cáñamo, y los niños y viejos en sacar las miesses hace el algodón de pepita, y en cardar y texer algodón, se hila con tornos con unas nuevas máquinas, que cada muger hila una libra cada día muy fino, De tornos de hilar algodón, o lana ay pocos, o casi ninguno qe no lo tenga. Máquina de hilar algodón nuevamente inventada ay catorze. De telares de algodón solo hay en Berga y abrá algunos... El algodón todo es de América, a excepción de los qe vienen hilados para medias y mussolinas finas, qe son de Suecia (...) Sólo en Berga han decaído las fábricas de lana, por averse empleado sus operarios en las fábricas de algodón».

Josep Farguell i Canadell morí l'any 1809. A la capella dels Dolors de l'església parroquial de Berga hi ha una lauda sepulcral amb els noms d'alguns membres de la família Farguell:

Marianna Alberni, esposa de Joan Farguell (+ 18 de novembre de 1753); Antoni Farguell, fill de Joan Farguell (+ 4 de gener de 1775); Marianna Canadell, esposa d'Antoni Farguell (+ 10 de maig de 1780); Mossèn Anton Farguell, fill d'Antoni Farguell i Marianna Canadell (+ 3 d'agost de 1802); Antònia Llord, esposa de Josep Farguell i Canadell (+ 10 setembre de 1806); i Ramon Farguell Canadell, solter (+18 de maig de 1809).

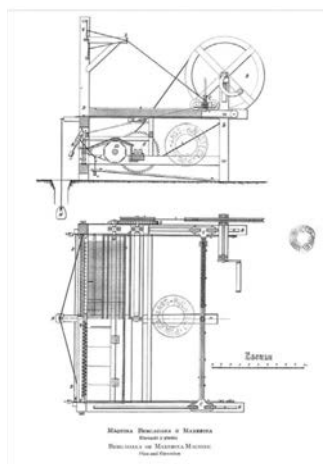
El patrimoni de Josep Farguell i Canadell passà al seu fill Pau Farguell i Llord, que morí el 1819 i deixà orfes tres fills menors d'edat. El febrer de 1825 els tutors dels fills arrendaren, per quatre anys i pel preu de 2.600 lliures d'entrada i 650 lliures anuals, a Manuel Rovira la farga de les Heures de la Quar. El 1844 es venien la farga de Fórnoles.

Déu n'hi do, però, de l'ambició dels projectes que impulsaven els Farguell i dels beneficis que van donar. La família va acumular una fortuna considerable, cosa que va permetre a la següent generació, els Farguell i Caum, iniciar una nova etapa a Barcelona. Joaquim (Berga 1814 - Barcelona 1877) ho va fer com a industrial, sense que haguem pogut identificar detalls d'aquesta faceta, però sobretot com a rendista i inversor; també com a polític.⁵⁶

Una màquina de filar excepcional: la berguedana

L'any 1756, la Society Instituted at London for the Encouragement of Arts de Londres va posar en marxa un programa de foment de la innovació tecnològica amb aplicacions industrials, amb la concessió de premis en metàl·lic. Un dels premiats fou Thomas Highs (1718 - 1803), que el 1764 va inventar una màquina de filar que el mateix any fou millorada pel teixidor James Hargreaves (1720-1778).

El 12 de juliol de 1770, Hargreaves va obtenir una patent per la *Jenny* de 16 fusos, però ja feia anys que se'n construïen i se'n perfeccionaven amb més fusos. L'espionatge industrial, que sovint és sinònim d'innovació tecnològica, no tenia aturador. El 1749, John Holker (1719 - 1786), un fabricant anglès nascut prop de Manchester, s'instal·la a la regió francesa

de Rouen; per la seva expertesa en el camp de la indústria tèxtil, aconseguí el suport de l'inspector industrial de la zona i fundà una empresa dedicada a la fabricació de vellut de cotó, totalment desconeguda a França.

Va incorporar màquines i una vintena de treballadors anglesos que va reclutar en un viatge clandestí que realitzà a Anglaterra. El 1771, Holker havia enviat el seu fill a Anglaterra per a una nova missió d'espionatge industrial, ara per conèixer les noves màquines, la *Jenny* de Hargreaves i la *Waterframe*, la màquina de filar accionada per energia hidràulica d'Arkwright. John Holker fill s'interessà especialment per la *Spinning Jenny* que, desmuntada i de contraban, va portar a Sens, on es comencen a fabricar ràpidament i s'escampen per tot el país perquè era la màquina adient per al sistema de treball a domicili.

L'any 1784, Nicolas-Henry de Roux, marquès de Gaubert, va contractar dos maquinistes francesos per construir dues màquines de filar 36 fusos que van construir en un taller del carrer Escudellers de Barcelona. L'any següent Roux demana a l'administració ajuda per poder pagar el sou de dos tècnics; tenia a punt sis filadores, i sis més en construcció, i es proposava viatjar a França a buscar més ajut tècnic per poder avançar en el seu projecte. L'ajuda no va arribar i Roux va vendre les *Jenny* a la Real Compañía de Hilados de Barcelona, que les posà en marxa en la que es considera la primera fàbrica de filats de cotó de Barcelona. La fàbrica d'Erasme de Gònima, en marxa des de 1797, també estava equipada amb 21 màquines *Jennys*.

Amb tot la *Jenni* va triomfar, com havia succeït a la Gran Bretanya i a França, al taller domèstic de les zones tèxtils de la Catalunya central fins al Prepirineu, on la màquina no solament es va conèixer amb rapidesa sinó que es començà a millorar augmentant-ne el nombre de fusos. El 1772 la indústria cotonera havia arribat a Berga i el 1789 ja hi treballaven 14 màquines de filar de fusos múltiples.

El 1792 els berguedans Ramon Farguell i Canadell i Francesc Anglarill presenten a la Junta de Comerç una sol·licitud de patent per a una màquina de filar de 64 fusos. El mateix any, Manuel Flotats, fabricant de cintes de seda de Cardona, i Salvador Pallarola, de la Seu d'Urgell, contracten un mecànic de Manchester, Bernard Young, que havia treballat a França i que deuria arribar a Cardona procedent de la Seu d'Urgell, i li encarreguen fer una màquina de cardar, una de debanar i una de filar de 78 fusos.

El bon resultat que va donar la màquina de filar de Young va portar Flotats i Pallarola a presentar a la Junta de Comerç una privativa de construcció i venda per a sis anys. La Junta de Comerç va encarregar a dos fabricants experts en filatura, Jacint Ramon i Ramon Bosch, que van destacar que, tot i que la màquina de filar de 78 fusos era eficient i barata, hi havia al Principat màquines semblants –probablement la que havien fabricat els berguedans Farguell i Anglarill–, per la qual cosa recomanaven no concedir la privativa.

La Junta no en féu cas i concedí la privativa el 9 de març de 1793. El 1796 els emprenedors cardonins van informar la Junta que només havien venut vuit màquines i es queixaven que se'n construïen a molts llocs i que per tant no es respectaven els seus privilegis.

El que succeí és que Martí Vinyas, un fuster de Cardona que havia après a construir màquines amb l'anglès Young, havia fet tractes amb el berguedà Jacint Anglarill. El conveni que van signar establia que el fuster de Cardona construiria vuit màquines de 75 i 80 pues a canvi

de 720 lliures quan hagués finalitzat la feina que tenia a mig fer per a la fàbrica de Manuel Flotats de Cardona. Les màquines per als berguedans havien d'estar acabades el juliol de 1792, per tant pocs dies abans que els cardonins sol·licitessin formalment la privativa el 9 d'agost, i sis mesos abans que els fos concedida, el 9 de març de 1793.

El 1797 la Junta de Comerç afirmava que les màquines de Flotats i Pallarola no eren les millors, que n'hi havia de més bones, segurament les que va construir a Berga Ramon Farguell i Montorcí, àlies *Maixerí* –renom derivat del francès *Machine*–,⁵⁷ fuster d'ofici i que no era parent de Josep i Ramon Farguell, que el 1808 ja les feia amb 110 fusos, tot i que no n'hi ha proves documentals.

Aquestes són les *berguedanes*, les que donen nom i renom, prestigi i llarga vida a la filatura domèstica, no només a Berga sinó arreu de la Catalunya tèxtil. Farguell havia trobat la manera d'encabir el màxim nombre de fusos, fins a un total de 120, a la *Jenny*. Arribà al límit tècnic d'aquesta màquina de fusos múltiples i, pel que en sabem fins ara, no se superà mai.⁵⁸

Els estrangers que arribaven al Berguedà i al Bages per treballar en la indústria cotonera ho feien des de França seguint els camins tradicionals, perquè «Todo este partido era muy queto hasta que con la entrada de forasteros para las fabrica se han compuesto algo, aunque se han despertado los genios».⁵⁹ El 1752 el cònsol de França a Barcelona escriu que el nombre de francesos immigrants a Catalunya no parava de créixer pel fet que les mesures proteccionistes vigents a Espanya obliguen a produir tot el teixit que es necessitava i això estimulava l'entrada de ma d'obra qualificada –esmenta la xifra de sis mil francesos– procedent del país veí, fins i tot de Carcassona i de Nîmes.⁶⁰

Zamora veu amb recel la instal·lació d'una fàbrica de *ratinas frisadas* a Ribes de Freser, per part d'un francès, perquè considera que és massa a prop de la frontera.⁶¹ Les ratines eren un teixit de llana gruixut molt apte per a l'hivern i que es fabricava a França. A casa nostra les ratines es comencen a fabricar el 1783 a Olot.⁶²

A Tolosa de Llenguadoc es desplaçaren, el 1806, el fabricant i maquinista Pablo Serrano, que el 1801-1802 va introduir les màquines Waterframes a Manresa, i tres germans de la família Martí Serra de Cardona –instal·lats a Barcelona i Manresa–. A la ciutat francesa van contactar amb el maquinista Jean Abadie, a qui van encarregar la construcció d'una trentena de màquines, entre elles sis Mule-Jennies de 120 fusos, per un import total de 32.080 lliures per a la seva fàbrica de Sùria. A final d'any el francès ja era a Sùria per posar en marxa les màquines que havien de funcionar amb l'energia hidràulica del Cardener.⁶³

De l'enorme influència de França en la transmissió del coneixement tècnic i científic n'és també un bon exemple la lentíssima traducció que Antonio Carbonell, bibliotecari i professor del Seminario de Nobles de Madrid y de los Reales Estudios de San Isidro, inicia el 1720 i conclou el 1790, dels dos volums de l'*Encyclopédie Méthodique*, amb el títol *Encyclopedia metódica. Fábricas, artes y oficios*.

Notes

- 1- ASTIGARRAGA, Jesús. ZABALZA, Juan: «"Economía Política" y "Comercio" en los diccionarios y la literatura enciclopédica española del siglo XVIII». *Bulletin hispániques*, Université Michel de Montaigne Bordeaux, 111-2 | 2009 *Varia*, p. 387- 427. VELASCO, Alberto i YEGUAS, Joan: «Intel·lectualitat i encàrrecs artístics al segle XVIII: els erudits de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes». *Urtx: Revista cultural de l'Urgell*, núm. 25, 2011, p. 337-359. Molt especialment tota l'extensa bibliografia de la Societat Catalana d'Història de la Ciència i la Tècnica, a través de l'edició de les actes de la revista anual, de les trobades, col·loquis i edicions conjuntes amb altres institucions, que es poden trobar a <https://blogs.iec.cat/schct/>
- 2- Sobre aquest tema vegeu SERRA ROTÉS, Rosa: «Carlisme i industrialització durant la Guerra dels Set Anys al Berguedà». *La industrialització al Berguedà i el fenomen carlista*. D. MONTAÑA; J. RAFART (coord.). V Simposi d'Història del Carlisme, Avia 13 de maig de 2017, Centre d'Estudis d'Avia , p. 17-49. BALCELLS, Albert; SERRA, Rosa *Les colònies industrials a la conca del Llobregat. 150 anys d'història*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2019. SERRA ROTÉS, R. *Mines, miners i ferrocarrils industrials al Berguedà*. Barcelona, Llibres de l'Índex, 2020.
- 3- MALUQUER DE MOTES I BERNET, Jordi. «El desenvolupament regional i la teoria dels milieus innovadors innovació tecnològica i espionatge industrial a Catalunya als inicis del segle XIX». *Homenatge al Doctor Jordi Nadal: la industrialització i el desenvolupament econòmic d' Espanya / La industrialización y el desarrollo económico de España*, coord. por Miquel Gutiérrez i Poch, vol. 2, 1999, p. 1080-1100.
- 4- SERRA ROTÉS, Rosa «Carretera, ferrocarril i industrialització a la comarca del Berguedà (Barcelona) al segle XIX i principis del XX». III Congrés Internacional d'Història dels Pirineus 16, 17 i 18 de juny del 2017, La Seu d'Urgell / Andorra, juny 2017. Editat per CEHiP i Institut d'Estudis Andorrans, 2019, p. 487-500.
- 5- JANÉ, Òscar. *La identitat de la frontera pirinenca. Efectes socials i polítics al nord de Catalunya des de la creació de Montlluis (1677-1698)*. Patronat Francesc Eiximenis, Diputació de Girona, 2008. ESPINO, Antonio; JANÉ, Òscar (ed.) *Guerra, frontera i identitats*, Editorial Afers, 2015.
- 6- TORRES i RIBÉ, J. M. «Els corresponsals del comerç català amb Europa al començament del segle XVIII». *Recerques* 23, (1990), p.115-139.
- 7- TORRA FERNÁNDEZ, L. «Botigues de teixits, crèdit comercial i crèdit al consum. Xarxes comercials a la Catalunya del segle XVIII». *Recerques* 41 (2000), p. 5-30. De la mateixa autora i per a Barcelona «Cambios en la oferta y la demanda textil en Barcelona(1650-1800)». *Revista de historia industrial*, núm. 22, (2002), p. 13-44.
- 8- ZAMORA, Francisco de *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*, a cura de Ramon Boixareu. Col·lecció Documents de Cultura, Ed. Curial, Barcelona 1983, p. 92. «Comercialización y consumo de tejidos en Cataluña (1650-1800)». *Revista de historia industrial*, núm. 11, 1997, p. 177-196.
- 9- ZAMORA, Francisco de *Diario de los Viajes*, p. 158.
- 10- ZAMORA, Francisco de *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*, p.73.
- 11- MADZO, Pascual *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al Diccionario geográfico-estadístico de España y sus posesiones de ultramar*, Barcelona 1985.
- 12- POUJADE, Patrice *Le voisin et le migrant. Hommes et circulations dans les Pyrénées modernes (XVIe-XIXe siècle)*. Collection Historie. Presses Universitaires de Rennes 2011.
- 13- JANÉ, Òscar (coord.) *Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: Un model en construcció? / Du Traité des Pyrénées à l'Europe du XXIe siècle: Un modèle en construction?*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació: Museu d'Història de Catalunya, 2010.
- 14- FERRER ALÓS, Llorenç «Destrucción y construcción de los mercados de trabajo en Cataluña durante el siglo XIX». *Inmigración, trabajo y servicio doméstico en la Europa urbana, siglos XVIII-XIX*. Isidro Dubert Garcia; Vicent Gourdon (ed.), 2017, p. 11-134.
- 15- FERRER ALÓS, Llorenç «Més enllà dels gremis i de les fàbriques d'indianes. La diversitat de formes de produir a la Catalunya del segle XVIII i primera meitat del s. XIX», a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, N° 83, 2017, p. 183-211.
- 16- FERRER ALÓS, Llorenç «Destrucción y construcción de los mercados de trabajo», p. 111-134.
- 17- VILA, Pau «L'èxode muntanyenc. La resistència de Gósol». *La Publicitat*, 31 de desembre de 1930.
- 18- SOLÀ, Àngels; BUSQUETS, Josep «Comerciants gironellencs a "les Castilles" en els segles XVIII i XIX». *L'EROL, revista cultural del Berguedà*, 2013, núm. 118, p. 11-16.

- 19- FERRER ALÓS, Llorenç «Més enllà dels gremis i de les fàbriques d'indianes. La diversitat de formes de produir a la Catalunya del segle XVIII i primera meitat del s. XIX». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 83, juny 2017, p. 183-211.
- 20- ZAMORA, Francisco de *Diario de los Viajes*, p. 97.
- 21- ZAMORA, Francisco de *Diario de los Viajes*, p. 100.
- 22- Biblioteca de Catalunya, secció de Manuscrits, Junta de Comerç 142 bis. 1780. *Discurso sobre la Agricultura, Comercio y Industria del Principado de Cataluña*. Biblioteca de Catalunya, fol. 389.
- 23- *Discurso*, fol. 389-391.
- 24- ZAMORA, Francisco de *Diario de los Viajes*, p. 158.
- 25- Sobre aquest tema vegeu SERRA ROTÉS, Rosa «Carlisme i industrialització durant la Guerra dels Set Anys al Berguedà». *La industrialització al Berguedà i el fenomen carlista*. D. MONTAÑA; J. RAFART (coord). V Simposi d'Història del Carlisme, Avia 13 de maig de 2017, Centre d'Estudis d'Avia, p. 17-49. SERRA Rotés, R. «La berguedana i l'espionatge industrial». *Eix. Cultura Industrial, Tècnica i Científica*. Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, núm.9, p. 60-63.
- 26- VALLS ALMIRALL, M. *Mercè Memòries de Gósol*. Col·lecció Auró, núm.1, Àmbit de Recerques del Berguedà / Ajuntament de Gósol, 1993. En l'apèndix d'aquesta publicació podeu trobar reproduït l'article de Pau Vila, publicat a *La Publicitat* el 31 de desembre de 1930, amb el títol «La resistència de Gósol».
- 27- SERRA ROTÉS, R. *Mines, miners i ferrocarrils industrials al Berguedà*. Barcelona, Llibres de l'Índex, 2020, Capítol 1. «Les primeres notícies sobre el carbó i l'asfalt (1786-1870) », p. 11-38.
- 28- SOLÉ I SABARIS, Ll. «La geologia catalana abans del Dr. Almera i de Lluís Maria Vidal». *Butlletí de l'Institut d'Història Natural* n. 50, Barcelona 1985, p. 29-37. CAMOS CABECERAN, A. «De la història natural a l'evolucionisme: aspectes de l'estudi de la natura a Catalunya i a Espanya als segles XVIII i XIX». Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2007.
- 29- MARTÍ ESCAYOL, M. A. «Indústria, medicina i química a la Barcelona de finals del segle XVIII. El tintatge i la introducció del carbó mineral des d'una perspectiva ambiental». *Recerques*, 44, Barcelona 2002, p. 5-20. MARTÍ ESCAYOL, M. A. «Salut pública i control social. La ciència al servei de les institucions». *Diàlogos. Revista Electrónica de Historia*. Universidad de Costa Rica, Facultad de Ciencias Sociales, vol. 2, núm.1, 2001.
- 30- NOGUERA CANAL, J; SISTACH TOMÀS, M. *La mineria al Berguedà*, Berga 1991, p.16-18.
- 31- ARAGONÉS, E. «Primeres notícies de la geologia de Catalunya (1786-1791)». *Notícies de natura*, Barcelona, 9, p.1-16. GUTIÉRREZ CLAVEROL, M; ORDAZ GARGALLO, J. «Anotaciones geológicas de Joseph Townsend en su viaje por Asturias en 1789». *Trabajos de Geología*, Universidad de Oviedo, 2010, 30, p.395-411.
- 32- AGUSTÍ-CULLELL, Jaume. *Ciència i Tècnica a Catalunya en el segle XVIII o la introducció de la màquina de vapor*. Barcelona: IES, 1983. MOTAVA GADEA, Maria: «Francesc Santponç i Roca i la màquina de Gensanne (1802?)». *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, volum XIV, 2014, p. 35-81.
- 33- POUJADE, Patrice *Le voisin et le migrant*, p.143.
- 34- Per a les fargues d'aram vegeu: MATEU SUBIRÀ, Joaquim «Les fargues del Montseny» *Monografies del Montseny*, núm. 9, 1994, p. 157-180. MATEU, Joaquim «La Farga d'aram i l'artesanía derivada». *Fargues de ferro i fargues d'aram*, *Quaderns* 18, CECB, 1997, Banyoles, p. 77-92. PRIVAT, Lluís: «Aspectes funcionals de la farga de Banyoles». *Fargues de ferro i fargues d'aram*. *Quaderns* 18, CECB, Banyoles, 1997, p. 135-136. PALMADA, Guerau «La farga de Borgonya i la farga d'aram de Banyoles als segles XVII-XVIII. Noves dades documentals sobre la seva història» *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. LIX, 2018, p. 285-334. BENET I CLARA, Albert «La industrialització d'un poble de la Catalunya central: Sallent (1750-1808)» *Revista Pedralbes*, VIII, Barcelona 1989, p. 339-347. BENET I CLARA, Albert «Les fargues d'aram y de filferro al segle XVIII» *L'activitat industrial a la Catalunya interior*. Manresa, p. 51-65.
- 35- NIETO I SIERCO, J. «Fargues a la vall de Ribes (segles XV-XVI-XVII). Una aproximació històrica dels seus inicis, a través dels seus protagonistes». *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 2009, p.115-128.
- 36- MARTÍ ESCAYOL, M. A. «Indústria, medicina i química a la Barcelona de finals del segle XVIII. El tintatge i la introducció del carbó mineral des d'una perspectiva ambiental». *Recerques*, núm. 44, Barcelona 2002, p. 5-20. MARTÍ ESCAYOL, M. A. «Salut pública i control social. La ciència al servei de les institucions». *Diàlogos. Revista Electrónica de Historia*. Universidad de Costa Rica, Facultad de Ciencias Sociales, vol. 2, núm.1, 2001.
- 37- NOGUERA CANAL, J; SISTACH TOMÀS, M. *La mineria al Berguedà*, Berga 1991, p.16-18.

- 38- COMAS ANGELET, R.; SÀNCHEZ VICENTS, J. «Els Farguell de Berga, constructors de dues fargues», *L'Erol, revista cultural del Berguedà*, 2018, Núm. 138, p. 30-38.
- 39- *Discurso*, fol. 388 i 389.
- 40- COMAS ANGELET, R.; SÀNCHEZ VICENTS, J. «La farga de l'Espà (Saldes)». *L'Erol, revista cultural del Berguedà* 2018, núm. 136, p. 33-40.
- 41- COMAS ANGELET, R.; SÀNCHEZ VICENTS, J. «Les fargues de Castellar de n'Hug». *L'Erol, revista cultural del Berguedà* 2017, núm. 134, p. 39-45,
- 42- COMAS ANGELET, R.; SÀNCHEZ VICENTS, J. «Les fargues de la riera de Merlès». *L'Erol, revista cultural del Berguedà* 2018, núm. 137, p. 53-59.
- 43- COMAS ANGELET, R.; SÀNCHEZ VICENTS, J. «La farga de Sant Llorenç prop Bagà, a l'actual municipi de Guardiola de Berguedà». *L'Erol, revista cultural del Berguedà* 2018, núm. 135, p. 57-64.
- 44- COMAS ANGELET, R.; SÀNCHEZ VICENTS, J. «Les fargues del Berguedà, un patrimoni injustament oblidat». *L'Erol, revista cultural del Berguedà*, 2017, núm. 133, p. 55-61.
- 45- Sobre l'evolució de les ampolles de vidre al llarg del s. XVIII, PUTTER DE, THIERRY: «Quelques réflexions à propos de l'étude des bouteilles d'usage en France au XVIIIe siècle», a *Bull. AFAV* 2014, p. 136-139. LOSIER, Catherine «Bouteilles et flacons: Les Contenants utilitaires français du début du XVIIIe siècle au début du XIXe siècle. Aspects techniques et sociaux» *Reprinted from Journal of glass studies*, volume 54, 2012, p. 151-173.
- 46- SERRA, Laurence: «La concurrence entre Marseille et les ports du Ponant pour le commerce des bouteilles en verre à destination des îles françaises d'Amérique (XVIIIème et XIXème)», *Bull AFAV*. Paris: Éd. Association Française pour l'Archéologie du Verre, 2013, 155-161.
- 47- SERRA, Laurence: «Les verreries marseillaises de la fin de l'ancien régime à la révolution industrielle. La migration et l'implantation des fabriques autour du port motivée par les nouveaux marchés maritimes et coloniaux » *Provence historiques*, fascicule núm. 236, 2009, p. 151-173. COMMANDRE, Isabelle; SERRA, Laurence; CAILLET, Mairie; GRATUZE, Bernard: «Un siècle et demi de production verrière dans les hauts cantons héraultais: l'atelier industriel du Bousquet-d'Orb (fin XVIIIe- milieu XXe s.)» *Études héraultaises*, Montpellier: Association Etudes sur l'Hérault, 2012, 42, p. 221-232.
- 48- El cognom Peroler es remet a la persona que fa perols, o en ven i per tat sinònim de calderer, expert en l'aram, el coure batut, laminat o forjat, i que en aquest cas podria ser un renom per a un expert en aquest ofici.
- 49- La seva filla, Josepa Amat i Miquel, heretà de la mare, Anna M. Miquel, la finca de Can Deu de Sabadell on hi havia dos molins drapers, dels més grans de Catalunya. Es va casar amb Josep Francesc Mornau, comerciant de Barcelona i comisario honorario de guerra, a qui féu hereu universal dels seus bens.
- 50- El matrimoni Mornau i Amat també tenia negocis en la fabricació d'indianes a Barcelona.
- 51- Biblioteca de Catalunya. Sala Reserva. F. Bon. 20852. MORNAU, Joseph Francisco "Don Joseph Francisco Mornau director de la fabrica de Vidrios Planos, que se restableció en Ripoll, con la denominacion de Juan de Espona y Compañía, presenta á los señores interesados en la misma fabrica el limpio resultado de las 32 fundiciones, que en ella se hicieron baxo la administracion de don Francisco Plá..." 13 p.
- 52- GRAELLS I PUIG, Eudald *La Indústria dels claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la farga catalana*. Fundació Salvador Vives Casajuna 1972, p. 50. Per conèixer la història posterior d'aquesta farga, coneguda amb el nom de Farga Palau, vegeu BALLONGA, Jordi i FERNÁNDEZ, Magda: «La Farga Palau de Ripoll» *Quaderns de didàctica i difusió* núm. 20. Museu Nacional de Ciència i la Tècnica de Catalunya 2011.
- 53- SOLÀ PARERA, Àngels Aigua, *indústria i fabricants a Manresa (1759-1860)*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages 2004, p. 46-47.
- 54- ZAMORA, F. de *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona, Curial Ed., 1973.
- 55- SERRA I COMA, R.; FERRER ALÓS, LL. «Un qüestionari de Francisco de Zamora (1789)» *Estudis d'història agrària*, núm. 5, 1985, p. 159-207.
- 56- NOGUERA CANAL, Josep *Industrialització i caciquisme al Berguedà 1868-1907*, Tesina presentada. Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, 2003, p. 88 i 89.
- 57- Els pobles de la frontera catalanofrancesa anomenaven *maxina* (del francès *machines*) la Jenny, i per tant és lògic que el destre fabricant de *maxines* fos conegut amb l'àlies de *Maxerí*, a l'entorn de 1808.
- 58- SERRA ROTÉS, Rosa «Carlisme i industrialització durant la Guerra dels Set anys al Berguedà»; SERRA ROTÉS, R. «La Berguedana i l'espionatge industrial» *Eix. Cultura industrial, tècnica i científica*, núm. 9, p. 60-63.
- 59- ZAMORA, Francisco de *Diario de los viajes*, p.101.

60- VILAR, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III. «Les transformacions agràries del s. XVIII català». Barcelona, Ed. 62, 1986, p. 137.

61- ZAMORA, Francisco de: *Diario de los Viajes*, p. 89.

62- PUIG I REIXACH, Miquel: «Abans que hi arribés el cotó: el treball de la llana a la Garrotxa al segle XVIII» *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, núm. 15, 2005, p. 39-75.

63- SOLÀ PARERA, Àngels *Aigua, indústria i fabricants a Manresa*, p. 181-182.

Solucions transfrontereres per afrontar els reptes dels territoris de muntanya: el rol del futur acord d'associació entre Andorra i la UE

És evident que afrontem, tots junts, reptes majúsculs provocats per la pandèmia que ens va començar a afectar ara ja fa més d'un any. Reptes que poden ser socioeconòmics i ambientals, però que, al cap i a la fi, es tradueixen en reptes estretament lligats a un factor que fins ara no sempre incloïem en les equacions: la incertesa.

En efecte, no sembla possible planificar a llarg termini. No sembla possible donar per fet o per segur gran cosa... Hem hagut d'aprendre a moure'ns en terrenys poc estables, a sortejar obstacles que no podem anticipar i a conviure amb aquest nou element que és la incertesa.

En aquest context, els territoris fronterers de muntanya es troben abocats a identificar solucions que els portin a assolir diversos objectius indispensables: garantir la salut de les seves poblacions residents, assegurar la seguretat sanitària dels seus visitants, posicionar-se novament com a destí turístic, però també com a destí de vida.

Així mateix, aquests territoris es troben confrontats a lluitar decididament per mitigar els efectes del canvi climàtic, identificant de manera precisa els factors d'amenaça i implementant ràpidament mesures suficients.

Finalment, i no sent una qüestió menor, cal que els territoris de muntanya treballin per diversificar la seva economia, per reduir les dependències existents i que aquesta situació de crisi multinivell, inimaginable fa pocs mesos, ens ha permès identificar i que contribueixen a reduir la nostra capacitat de resiliència davant de noves situacions d'emergència. En aquest àmbit, la promoció de la innovació i la connexió amb els territoris de la plana són molt rellevants.

Andorra, per la seva condició d'estat enclavat al Pirineu, i també per la seva situació de país de frontera, ha viscut, i viu, aquesta situació de pandèmia mundial des d'una perspectiva certament particular. Cal recordar que fins al febrer del 2020 estàvem acostumats a rebre més de 8 milions de turistes/visitants per any (que representaven

Landry Riba
i Mandicó, veterinari
i secretari d'Estat
d'Afers Europeus.
Govern d'Andorra

una pressió aproximada de 100 visitants/habitant) i que el flux fronterer de viatgers i mercaderies era constant i ininterromput.

Ara, però, ens trobem una perspectiva diferent. En primer lloc perquè la nostra condició d'estat, però especialment la condició d'estat tercer en relació amb la Unió Europea, ens exclou de qualsevol mecanisme de solidaritat i de cooperació que la UE hagi disposat per als seus estats membres, països de l'EEE o candidats a una futura adhesió. Malgrat compartir fronteres amb dos estats membres de la Unió i malgrat disposar d'un acord de cooperació, que Andorra va signar amb la UE l'any 2004 i que preveu de manera explícita la cooperació en matèries com la salut pública, les institucions europees l'han considerat sovint un marc jurídic insuficient per articular col·laboracions.

En segon lloc perquè la nostra condició de país amb una economia altament depenent de la frontera i dels fluxos comercials i de persones que s'hi troben associats ens posa en situació d'extrema fragilitat davant d'esdeveniments que alteren el funcionament propi de la frontera en la seva dimensió econòmica i social. Així, per exemple, les restriccions a la mobilitat acordades pels nostres països veïns han tingut conseqüències negatives directes i molt significatives per a l'economia andorrana. Anticipar i mitigar aquests efectes en moments on la incertesa predomina és, al nostre entendre, el veritable repte. Els marcs jurídics existents han demostrat les seves mancances i han exposat, clarament, els seus límits.

Serà molt difícil poder tornar a crear una sensació de certa certesa sobre el que ha de venir. Però també és un molt bon moment per extreure'n lliçons i aprenentatges.

Durant aquests mesos hem vist com les accions de cooperació regional, bilateral o trilateral han aconseguit resultats més efectius i més ràpids que les accions de caràcter nacional, multilateral o, com s'assenyalava anteriorment, dependents de la Unió Europea. Aquest fet ens ha confortat en un plantejament que ja intuïem i que pensem que cal poder materialitzar a mitjà termini perquè permetrà, sense cap mena de dubte, aportar una mica de seguretat en aquests moments convulsos.

Aquest plantejament no és cap altre que el de poder desenvolupar el que ja preveia la mateixa Comissió Europea en el marc dels treballs de preparació del programa Poctefa per al període de programació 2021-2027. Estem parlant d'espais funcionals que permetin una certa concentració de projectes concrets en espais geogràfics definits que, alhora, presenten necessitats específiques i diferents d'altres espais dins de la mateixa serralada del Pirineu.

La noció *espai funcional* es correspon a espais geogràfics continus i contigus en els quals existeix una interdependència funcional: conques hidrogràfiques, espais d'ocupació laboral, fluxos econòmics, relacions socials i culturals, etc. Poden compartir un mateix estatut administratiu o no, i hi cap la possibilitat que les interdependències puguin ser transfrontereres.

Els treballs acadèmics han demostrat que aquests espais funcionals acostumen a ser operatius mitjançant sistemes de governança multinivell, fet que els confereix una capacitat de transferència directa cap al territori que altres models no assoleixen. Així mateix, permeten aplicar polítiques públiques de manera més homogènia i eficient i permeten conjuminar els "espais de vida locals" amb els "espais de vida regionals".

És per aquesta raó que el Govern d'Andorra ha manifestat la seva voluntat de poder articular, conjuntament amb França i Espanya, i en el marc del període de programació 2021-2027 del programa Poctefa un espai funcional representatiu de la realitat física, social, econòmica i cultural dels territoris fronterers de muntanya del Pirineu oriental.

L'acord de cooperació entre Andorra i la UE signat el 2004 inclou en les seves disposicions una referència al concepte d'espai pirinenc, entès com un territori compartit entre Andorra i els territoris veïns del Pirineu i Prepirineu al nord i al sud. Aquests dos conceptes, *espai pirinenc* o *espai funcional* són, al nostre entendre un mateix fet, que no ha estat implementat fins ara perquè, senzillament, no hi ha hagut la necessitat de fer-ho. Però la realitat actual ens dona l'oportunitat de bastir elements que han de contribuir a generar oportunitats i una certa seguretat.

Andorra negocia actualment un acord d'associació amb la Unió Europea. Un acord ambiciós que ha de permetre la participació progressiva i estructurada del nostre país en el mercat interior de la Unió. El projecte d'acord inclou un apartat específic relacionat amb la cooperació entre Andorra i la UE que revesteix, ara més que mai, una importància cabdal per millorar i completar els mecanismes de cooperació existents actualment. Així, Andorra proposarà poder migrar els continguts de l'acord de cooperació del 2004 dins del futur acord d'associació amb vista a disposar d'un únic instrument jurídic que porti totes les garanties per desenvolupar els àmbits de cooperació que quedin sota el seu àmbit d'aplicació.

Entenem que la negociació de l'acord d'associació representa una oportunitat única per garantir el recorregut a llarg termini d'un espai funcional compartit, amb menció expressa en les disposicions de l'acord i dotat d'un marc jurídic que tindrà la consideració d'acord internacional. I que completi, alhora, el objectius de la CTP, i especialment els que figuren en l'estratègia pirinenca.

Així, ens trobaríem actualment construint la base de l'edifici, creant un espai funcional per poder implementar projectes de cooperació transfronterera dins del marc del programa Poctefa que donin resposta a les necessitats particulars dels territoris que en formaran part. Aquesta base ha de servir per avançar cap a un espai funcional permanent, inscrit en l'acord d'associació entre Andorra i la UE, que permeti aplicar polítiques públiques comunes, com a solució a problemes de caràcter regional, amb una visió de llarg termini i en benefici de la població que hi resideix.

Les regions frontereres de muntanya han de poder afrontar els nous reptes socioeconòmics i mediambientals malgrat les incerteses. Estem convençuts que si som capaços de desenvolupar estructures facilitadores de la nostra cooperació transfronterera i, alhora, d'incloure-les en instruments jurídics que en garanteixin la pervivència en el temps podrem bastir un entorn menys incert, més resilient i que ajudarà a afrontar millor els reptes que el Pirineu ha d'encarar en els propers temps.

Presentació del llibre *Els Pirineus marítims* i l'estratègia pirinenca de cooperació

Senyora presidenta de la SAC,
Senyores i senyors,

És un plaer poder presentar avui de manera virtual la publicació de les 16es Trobades Culturals Pirinenques que van tenir lloc el 26 d'octubre del 2019 a Sureda (Sorède) al Rosselló, Departament dels Pirineus Orientals amb el títol *Els Pirineus marítims*.

Voldria agrair a la Societat Andorrana de Ciències la invitació a presentar avui el llibre i haver organitzat a Andorra aquesta nova edició de les Trobades Culturals Pirinenques, la primera realitzada de manera virtual, en unes condicions molt especials.

Des del 2004 que es va organitzar la primera edició de les Trobades Culturals Pirinenques a Sant Julià de Lòria, cada any s'ha donat protagonisme a diferents indrets dels Pirineus. Les trobades són una excel·lent oportunitat de portar els Pirineus a l'abast de tothom i els setze volums que recullen les ponències de conegedors dels Pirineus constitueixen una riquesa inestimable.

Voldria posar en relleu el fet que les trobades organitzades el 2019 van poder tenir la cooperació de catorze associacions culturals del Pirineu, amb la col·laboració del Govern d'Andorra, l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i de l'Aran, l'Institut Ramon Muntaner, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona i el Departament dels Pirineus Orientals.

Això ens porta a destacar el dinamisme del teixit cultural present en el territori dels Pirineus i la seva voluntat i interès de compartir els coneixements i les experiències a través de les 29 ponències, totes elles d'una gran qualitat, riquesa i precisió.

Així doncs el 2019 Sureda va ser la protagonista d'aquestes trobades i la publicació ens permet de conèixer de

Maria Ubach i Font,
Ministra d'Afers
Exteriors

més a prop les especificitats que caracteritzen aquest poble de 3.200 habitants situat al Rosselló.

Jean-Jacques Serra ens explica la història dels forns solars a través del pare Himàlaia, un pioner de l'energia solar d'origen portuguès i precursor del desenvolupament sostenible. Va crear el primer forn solar a Sureda el 1900. Podem destacar la importància de l'energia solar als Pirineus Orientals, avui més que mai reconeguda.

Sureda va ser la capital del fuet català, estri fet a base de fusta de lledoner, o *micocoulier* en francès. La indústria del fuet coneix un creixement al segle XIX i Sureda tenia dues fàbriques, va guanyar diversos premis en concursos agrícoles i exposicions de productes industrials. A partir dels anys 1970 l'activitat va perdre importància pel fet del procés mundial de la mecanització i l'última fàbrica va ser cedida a una associació en la qual treballen persones en situació de discapacitat però que han adquirit els coneixements ancestrals per produir aquest producte tan específic. D'aquesta manera s'ha pogut preservar un patrimoni artesanal gràcies al treball de persones amb discapacitat. Això ens ho explica la Florence Grémion en la seva ponència.

René Le Gall també ens diu que a Sureda hi havia una farga, propietat del marquès d'Oms, senyor de Sureda que produïa claus, ferradures i diferents eines a base de ferro. La farga va deixar de funcionar el 1790 per manca d'aigua i el senyor de Sureda va marxar cap a Barcelona en el context de la Revolució Francesa. Cal destacar el magnífic treball de recuperació d'aquest patrimoni gràcies a l'Associació PASTOR.

Del llibre podem veure que hi ha uns vincles molt estrets entre els Pirineus de muntanya i els Pirineus marítims, entre d'altres, en el pla gastronòmic; en el cultural un exemple n'és el Grup Pyrene, al capdavant del qual hi havia l'Esteve Albert, que va unir les poblacions del Pirineu des d'Andorra fins al Mediterrani amb la representació del Pessebre Vivent.

Del punt de vista d'Andorra, i així ho explica en Domènec Bascompte, els vincles són polítics i institucionals amb els Pirineus Orientals, tenint en compte que el Prefecte del Departament dels Pirineus Orientals va ser fins al 1993 el Delegat Permanent (representant del Copríncep francès), però també agrícoles, comercials, educatius o turístics.

Un mitjà que permet estrènyer els lligams entre diferents poblacions del Pirineu són els agermanaments entre viles. L'Àngels Mach diu que aquests agermanaments ens permeten arribar al mar. Perquè el contacte entre autoritats locals, associacions culturals és la manera reforçar la cooperació entre viles però també reforça la cooperació transfronterera.

Les parròquies d'Andorra han establert agermanaments entre Canillo i Arès al Bassin d'Arcachon; Andorra la Vella amb Valls, Foix i Sant Pol de Mar; Escaldes-Engordany amb Sabadell, l'Etang-Salé i Lalín; Sant Julià de Lòria amb Calonge i Sant Antoni; i Encamp amb Rouillac, Mojácar i l'Alguer, entre d'altres.

Les garanties per afrontar avui un futur ple d'incerteses passen per crear una unitat d'acció, per desenvolupar la cooperació que es pot dur a terme a través de diferents capes: la local, com és el cas dels agermanaments; la regional, en el cas d'Andorra passa per les regions frontereres com ara Occitània i Catalunya, o la nacional.

Un element és, tanmateix clau, la cooperació en els diferents àmbits ha de tenir més impacte en el desenvolupament de les nostres economies i sobretot els ciutadans n'han

de poder percebre els beneficis. Certament, en cadascun dels nostres territoris estem treballant amb totes les energies i els mitjans de què disposem per fer front a una situació molt crítica, però no és menys cert que mitjançant la cooperació i el treball conjunt podem potenciar i amplificar l'efectivitat de les accions, especialment en àmbits on la cooperació esdevé quasi bé essencial.

En aquest sentit, el Govern d'Andorra ha llançat un pla d'acció fins al 2023, sorgit arran de la crisi sanitària, que recull els projectes transversals que han de donar resposta a les necessitats més immediates en l'àmbit de la salut així com donar suport a les empreses i a inversions de futur. Aquest pla d'acció recull iniciatives que promouen la cooperació transfronterera i el treball en el marc de la CTP.

La Comunitat de Treball dels Pirineus és un organisme de cooperació transfronterera que té i tindrà en el en els propers anys un rol essencial.

La CTP disposa actualment de dos instruments que poden ser de gran utilitat per afrontar els grans reptes, d'una part l'estratègia pirinenca i de l'altra part el nou programa Poctefa 2021-2027.

L'estratègia pirinenca ens ha de permetre en un futur influir en les polítiques que hauran de regir els nostres territoris, fomentar la presència de les nostres iniciatives en les estratègies europees i canalitzar recursos per finançar els projectes que ho han de desenvolupar.

L'altre instrument de què disposem i en què la CTP té un paper de primer nivell és el programa Poctefa. Ens trobem en la fase final del programa Poctefa 2014-2020 i alhora estem treballant intensament en l'elaboració del nou programa per al període 2021-2027.

Per a Andorra el programa Poctefa ha estat la gran oportunitat per accedir als projectes de cooperació transfronterera propiciats per la Unió Europea.

Així doncs, estem donant molta importància a algunes qüestions en l'elaboració del programa per al nou període 2021-2027, que al nostre entendre poden ser crucials per desenvolupar la cooperació en els territoris fronterers del Pirineu.

En concret, em refereixo a la possibilitat que es preveu en el nou programa de crear àrees funcionals. Les àrees funcionals serien àrees amb un alt nivell d'interaccions i interdependències en les quals és necessari actuar simultàniament en diferents sectors per al desenvolupament futur, esdevenen per a alguns territoris transfronterers al Pirineu com una gran oportunitat per desenvolupar la cooperació i les relacions existents.

El Govern d'Andorra considera essencial que en el marc del proper programa es pugui definir, entre d'altres, una àrea funcional en els territoris de muntanya de la part est del massís pirinenc, on històricament les relacions i la cooperació han estat sempre vigents, intensificades en els darrers temps per la voluntat de totes les parts en diluir l'efecte frontera, amb l'objectiu de fer una Europa més pròxima als ciutadans i fomentar el desenvolupament integrat i sostenible dels territoris.

D'altra part, la cooperació transfronterera d'Andorra amb els Pirineus Orientals i l'Ariège, del costat nord de la frontera, i amb l'Alt Urgell del costat sud és una prioritat del Govern. Hem pogut veure durant aquests mesos de crisi sanitària que la solidaritat entre territoris ha estat crucial.

Des del 2017, Andorra i Occitània organitzen el Diàleg Andorra-Occitània, que és l'ocasió

de posar en comú projectes de cooperació transfronterera en els diferents àmbits. Enguany el 23 d'octubre, el diàleg Andorra-Occitània va tenir lloc a Andorra en modalitat semipresencial i hi van participar, per part de França, el Prefecte de la Regió d'Occitània, els Prefectes de l'Arieja i dels Pirineus Orientals així com el Conseller regional, representant de la Presidenta de la Regió d'Occitània i la Presidenta del Departament de l'Arieja. Per fer aquest diàleg més operacional s'han creat grups de treball en l'àmbit de la salut, del turisme, del medi ambient i de l'agricultura i de l'educació.

Una cooperació molt estreta també hi ha amb la Generalitat de Catalunya i més concretament amb la comarca de l'Alt Urgell, amb la quals els vincles a més de ser culturals i lingüístics també tenen per objectiu posar en comú accions d'ajuda i d'interès mutu.

A través d'aquesta cooperació Andorra pretén reforçar els vincles amb les autoritats locals i regionals dels territoris veïns, intercanviar experiències i coneixements així com reflexionar en projectes que puguin ser beneficiosos per ambdues parts.

També us volia parlar d'un altre eix de cooperació transfronterera que passa a través d'un organisme internacional que és la Unesco.

Les Falles de Sant Joan d'Andorra, una festa d'interès cultural, va ser declarada patrimoni immaterial de la humanitat per la Unesco el dia 1 de desembre de 2015. La candidatura es va presentar conjuntament amb França i Espanya, i participen localitats de la Vall d'Aran i municipalitats del Pays de Luchon, Vallée de la Barousse.

Actualment estem treballant un projecte de candidatura transnacional (Andorra, Espanya i França) a la llista del patrimoni mundial, *Els testimonis materials de la construcció de l'estat dels Pirineus: el copríncipat d'Andorra*. El treball es duu a terme amb experts d'Andorra, de l'Arieja i de l'Alt Urgell entre altres.

Una altra candidatura binacional (França i Andorra) a la llista del conveni de patrimoni cultural immaterial (2003), *Les festes de l'os als Pirineus*, està en curs de redacció. La candidatura, que encapçala França, ja ha entrat en la recta final de redacció i la idea és presentar-la a la Unesco el març 2021. Hi treballen l'Alt Vallespir, el Ministeri de Cultura d'Andorra així com els Comuns d'Encamp i Ordino.

Finalment, una acció de cooperació tripartida en la qual col·laboren la Comissió Nacional Andorrana per a la Unesco, la Generalitat de Catalunya i la Universitat de Perpinyà es du a terme pel que fa a l'edició i traducció al català del Correu de la Unesco.

Explicant els diferents eixos de cooperació transfronterera que desenvolupa Andorra he volgut fer part que en la política exterior d'Andorra s'acorda una importància particular als Pirineus. Som conscients que el treball en comú que puguem fer entre els diferents territoris haurà d'anar en benefici del conjunt dels ciutadans.

La lluita contra la covid-19, en la qual tots ens trobem immersos, està també fent possible el sorgiment del potencial que tenen les nostres institucions i la nostra societat.

Estem convençuts que l'acció conjunta i coordinada de les institucions i del conjunt de la societat ens permetrà sortir d'aquesta crisi més forts i més ben preparats per afrontar el futur. Les Trobades Culturals Pirinenques són, sense cap dubte, una acció concreta que permet reforçar i garantir la cooperació entre els diferents territoris dels Pirineus.

Moltes gràcies per la seva atenció.

L'àrea econòmica transfronterera (AET): un nou concepte socioeconòmic de frontera

A la Cerdanya, de la frontera entre l'estat espanyol i l'estat francès sempre n'hem dit *la ratlla*, una mica entre un to burlesc i irònic, ja que això és el que és: una ratlla sobre un mapa, perquè no es correspon en general amb cap accident geogràfic remarcable.

Des d'un punt de vista pràctic, la frontera ha representat moltes coses, però fonamentalment ha implicat una forta diferenciació entre dos modes de fer ben diferents. És evident que a un costat i l'altre de la ratlla es parlen idiomes diferents, si bé, en teoria, a tots dos costats es parla també català. És clar que això és més una voluntat que un fet estricte, ja que mentre que al costat espanyol el català està molt estès i força normalitzat (és un dir), a la banda francesa predomina sobretot el francès i el català és una llengua d'estar per casa, especialment per a la gent gran. La major part dels joves i de la gent de mitjana edat ni el parlen ni els importa gaire, tot i que hi ha excepcions.

Una de les coses que ha representat la frontera és l'intercanvi econòmic. Primer, de manera més o menys il·legal, amb el contraban, cosa que succeeix encara avui dia amb una altra frontera propera: la d'Andorra. Durant molts anys, els espanyols anaven a Bourg-madame, o a la Tor de Querol, a cercar productes que no es trobaven al mercat espanyol, com el cafè o el tabac, però també els plàstics o certes medicines, com els antibiòtics.

Més endavant, la cosa va canviar. Al comerç interfronterer sobretot s'aplicaven impostos (aranzels) i la frontera entre França i Espanya era similar a la que encara hi ha entre França i Andorra o entre Espanya i Andorra. Podies passar segons què, però en determinades quantitats. Si no, havies de pagar les taxes duaneres.

Amb l'arribada del Mercat Comú, la frontera

Enric Quílez i Castro,
informàtic,
President del Grup de
Recerca de Cerdanya
i Coordinador del
Col·lectiu "Hermann
Schierbeck"

Pont internacional.
Conurbació de Puigcerdà-Bourg-madame

va canviar totalment. De fet, a efectes econòmics, va desaparèixer. Si hi afegim el tractat de Schengen, estem en un espai on predomina la lliure circulació de béns i de persones. No hi ha controls a la frontera –llevat de casos excepcionals, com ha passat ara amb la pandèmia de la covid-19–. Els espanyols poden anar a comprar a França i viceversa, sense cap problema. Això encara es va potenciar molt més amb la implantació de la divisa comuna: l'euro.

És normal veure com els espanyols van als supermercats francesos a comprar iogurts o formatges, mentre que els francesos venen al costat espanyol a omplir el cotxe de benzina o a adquirir tabac. Només cal veure la quantitat de botigues d'aquests productes que hi ha a tocar de la frontera.

De fet, la cosa ha anat força més lluny des de llavors. Com que l'habitatge al costat espanyol es va encarir enormement a causa de la forta demanda per part dels barcelonins, que volien tenir una caseta o un piset a la Cerdanya, molta gent del país van contemplar horritzats com no podien comprar-se un habitatge de tant com s'havien apujat els preus. Per sort, al costat francès l'especulació havia estat menor i la construcció no s'havia encarit tant.

El resultat pràctic d'aquesta dinàmica va ser que molta gent de Puigcerdà, Llívia i rodalies van anar a comprar o llogar habitatges a Bourg-madame, Câldegues, Palau, Ocejá, Enveig o Ur. De fet, en totes aquestes poblacions hi ha barris on només hi ha espanyols, pràcticament.

Altrament, algunes poblacions com Puigcerdà i Bourg-madame estan a tocar. Això ha creat *de facto* una conurbació. Altres zones que en un futur pròxim es trobaran també en contacte seran Puigcerdà i Ur o Age-Vilallobent i Palau-Ocejá.

Això fa que aquests municipis es posin d'acord a compartir serveis comuns o organitzin esdeveniments culturals conjuntament, com és el cas del Festival Transfronterer (Puigcerdà i Bourg-madame). La cosa ha anat evolucionant i actualment la frontera no només és totalment permeable sinó que comença a convertir-se en un motor de serveis i d'activitats econòmiques conjuntes. Prova d'això és un parell d'infraestructures comunes de primera magnitud: l'Escorxador Transfronterer (Ur) o, sobretot, l'Hospital Transfronterer (Puigcerdà). Tots dos són molt importants al seu sector i contracten molt personal qualificat, especialment, l'hospital.

Totes aquestes coses estan fent possible la creació d'una veritable xarxa transfronterera, si bé la cosa està molt lluny encara d'un desenvolupament òptim.

Acte del Festival
Transfronterer

Cartell anunciador del Festival
Transfronterer

Per exemple, l'Hospital Transfronterer s'alimenta elèctricament de la xarxa espanyola. Si pogués fer-ho de la francesa, l'estalvi econòmic seria considerable. Però de moment, les grans xarxes de serveis (electricitat, internet, aigua, etc.) arriben fins a la frontera, però no la depassen. Cadascú té la seva. Un aspecte a solucionar en un futur si volem que el concepte *transfronterer* tingui un significat ple.

La presència de la frontera i, per tant, l'àrea efectiva de contacte entre dos estats força diferents, però tots dos integrants de la Unió Europea, ofereix algunes possibilitats interessants. Per exemple, el sistema educatiu. Alguns pares porten els seus fills a l'escola francesa, ja sigui l'habitual, amb la llengua francesa com a vehicular, o bé la Bressola, amb forta presència del català. També a l'institut de batxillerat a Espanya hi ha la possibilitat de cursar el Batxi-Bac, que permet continuar els estudis a la universitat francesa.

Actualment s'està estudiant la possibilitat de desenvolupar una nova infraestructura educativa transfronterera al municipi de Llívia, però el projecte encara es troba a les beceroles.

Les possibilitats educatives no estan plenament desenvolupades. Crec que la presència a la zona de tres llengües (català, castellà i francès) més l'anglès, que és força universal, permetria crear una àrea molt interessant pel que fa a intercanvis culturals i lingüístics que actualment està poc explotada.

Fet i fet, és habitual que al costat espanyol, quan cerques un treball de cara al públic, et demanin no només el domini del català i del castellà, sinó que també és important conèixer el francès. A l'altre costat de la frontera, passa una mica el mateix, si bé no

Interior de l'Escorxador Transfronterer, a Ur

Vista exterior de l'Hospital Transfronterer, Puigcerdà

INS Pere Borrell, Puigcerdà

de manera tan generalitzada i es demana, sobretot, castellà. Molta gent a França menysté el català i el considera una llengua de segona, per desgràcia.

Juntament amb la creació d'una àrea educativa transfronterera seria interessant una implicació més gran de les activitats culturals a un costat i l'altre de la frontera. Això és encara massa incipient. Per exemple, les associacions culturals franceses rarament actuen al costat espanyol, i viceversa.

És cert que es fan algunes coses en comú, com la Diada de Cerdanya (Institut d'Estudis Ceretans) o el Festival Transfronterer (Ajuntament de Puigcerdà i Mairie de Bourg-madame), però la cosa no té un volum important. La possibilitat de posar en contacte actors, cantants, escriptors, etc. d'ambdós costats de la frontera és una opció molt atractiva encara per explorar i explotar.

Les àrees transfrontereres no són cap invent cerdà. Hi ha alguns models a seguir i m'agradaria esmentar-ne dos de molt potents: l'àrea tecnològica francosuïssa i l'àrea economicointindustrial dels Estats Units i Mèxic.

A la zona fronterera entre els Estats Units i Mèxic hi ha una franja on conviuen les indústries nord-americanes que fan servir molta mà d'obra mexicana, que és més barata que l'autòctona. Així tothom hi surt guanyant, excepte la classe treballadora nord-americana de la zona, que després acabava votant Donald Trump.

Aquesta zona combina la mà d'obra abundant amb la indústria en una relació simbiòtica. És un model que podem copiar a petita escala. En el nostre cas, el procés seria l'invers: es tractaria d'atraure mà d'obra d'altres zones properes on en sobra (àrea metropolitana de Barcelona) i instal·lar empreses de tecnologia espanyoles i franceses a la Cerdanya.

La gràcia és que aquestes empreses tindrien accés, no només al mercat espanyol, sinó també al mercat francès de manera immediata.

L'altre model és el tecnològic, que es dona a la frontera francosuïssa, amb instal·lacions com el CERN. És evident que Europa no ens construirà una infraestructura tan gran i costosa com el gran col·lisionador d'hadrons a la nostra vall, però s'hi poden instal·lar altres entitats molt més petites, lligades al món científic i universitari. A mig camí entre Tolosa i Barcelona, seria un lloc ideal per viure-hi, investigar i treballar.

Cartell anunciador de la Diada de Cerdanya de l'any 2012

Ciutat d'El Paso, a la frontera entre els EUA i Mèxic

CERN, a la frontera entre Suïssa i França, a prop de Ginebra

Interior del gran col·lisionador d'hadrons, al CERN

És cert que caldria millorar les comunicacions en tots els àmbits: tant les més clàssiques, com ferrocarrils i carreteres, com les més modernes (internet o el 5G).

Un altre camp on pot haver-hi cooperació i desenvolupament transfronterer és l'esportiu, no tant en l'aspecte lúdic o competitiu, com en el sentit més purament econòmic. Font-romeu, per exemple, té unes instal·lacions molt conegudes d'alta muntanya. També la baixa Cerdanya podria oferir infraestructures d'alt rendiment esportiu, en un entorn d'altura, saludable i immillorable en molts aspectes per a la pràctica de molts esports, estades, etc.

El petit tren groc recorre la major part dels pobles de l'alta Cerdanya

Altres aspectes de cooperació interfronterera en l'àmbit econòmic podrien ser les energies alternatives, especialment l'energia solar i la geotèrmica. En la primera, ens podríem beneficiar del fet que l'alta Cerdanya ha estat pionera en instal·lacions solars d'avantguarda i també perquè a Llo es va obrir la primera central solar econòmica de la comarca.

L'energia geotèrmica va lligada també a coses com les aigües termals i sulfuroses (aigües medicinals), que han tingut molta importància tradicionalment a la comarca (Dorres i Llo al costat francès o Senillés al costat espanyol), cosa que podria aplicar-se en forma d'un circuit combinat de balnearis i banys medicinals. A més a més, molt a prop hi ha altres punts termals en actiu com Caldea i les Escaldes (Andorra), Sant Tomàs (Conflent) o els Banys de Sant Vicenç (Alt Urgell).

Un altre camp econòmic actualment en desenvolupament és el cultiu vinícola (vins de gel) i altres productes vinícoles o la fabricació i comercialització de licors esperitosos aromatitzats amb plantes cerdanes.

En definitiva, caldria crear una gran àrea econòmica transfronterera (AET), lligada al turisme, la ciència, l'economia, l'educació, la cultura, els serveis, els esports i el lleure, aprofitant la frontera francoespanyola i l'existència ja de múltiples iniciatives en aquest sentit, com pot ser l'Hospital Transfronterer, a ple rendiment.

No perdem de vista que hi ha importants partides econòmiques lligades a fons europeus que es podrien destinar a desenvolupar aquestes iniciatives.
Crec que és un projecte que pot interessar tant als estats espanyol i francès, com a Catalunya, com a la Unió Europea i, per descomptat, als cerdans i als pirinencs en general.

Límits i fronteres: cooperació transfronterera a Europa

Resulta il·lustratiu de comparar les definicions del terme *frontera* a la Viquipèdia, en les llengües que ens envolten.

Així, en català trobem que "una frontera és el **LÍMIT GEOGRÀFIC IMAGINARI** entre dos països" (majúscules i negreta afegides).

I encara:

"**abans** de l'establiment de fronteres precises, hi havia terres neutrals (...) i els **elements de relleu físic**, com les muntanyes i els rius, **actuaven de barrera** entre les comunitats. **Moltes fronteres es van traçar per la força**, sense comptar amb el beneplàcit de la població (...) i dividint ètnies i nacions. **Aquest fet ha estat la causa de nombroses guerres** al llarg de la història. (...) Per últim, **determinades zones poden establir noves fronteres a l'interior de l'antic Estat un cop aconseguida la independència.**" (negretes altre cop afegides).

Tres idees força, doncs, en la versió en català:

1. "una frontera és el **LÍMIT GEOGRÀFIC IMAGINARI** entre dos països" (abans ja ho eren elements de relleu).
2. Moltes es traçaren per la força, sense respectar la població, i això comportà guerres.
3. Es creen noves fronteres en assolir la independència.

Aquesta versió de la Viquipèdia s'assembla força (però en català arriba molt més lluny) de la que del terme *border* en fa la *Wikipedia* en anglès, la més utilitzada:

"Borders are **GEOGRAPHIC BOUNDARIES** of political entities or legal jurisdictions (...)

Borders are **ESTABLISHED THROUGH AGREEMENTS** (...) (un altre cop, majúscules i negretes afegides).

Veiem que aquí se subratlla molt l'element d'acord a l'hora de fixar fronteres, quan, probablement, aquest sigui potser el darrer dels mètodes efectivament usats per fixar-les, tant en la història com en l'actualitat (casos de Turquia i Grècia avui al Mediterrani oriental

Joan-Carles Rodríguez i Miñana, notari, President de la Cambra de Notaris d'Andorra

o la progressiva expansió xinesa pel mar que, no sense intenció, anomenen de la Xina meridional).

La *Wikipédia* en francès comença definint *frontière* com segueix:

“Une frontière est un espace d'épaisseur variable, de la ligne imaginaire à un espace particulier, **SÉPARANT OU JOIGNANT DEUX TERRITOIRES**, en particulier deux États souverains.”

De manera molt interessant introdueix la concepció *séparant ou joignant*, per la qual la frontera no només separa, sinó que també pot reunir.

Interessant també que s'introdueixi el concepte *sobirania*.

Havent vist ja el contingut de la descripció de *frontera* en l'article en català, a ningú no sorprendrà que la *Wikipedia* en espanyol incideixi molt en aquest terme de *sobirania*, però fins i tot anant molt més enllà:

“La frontera es la zona territorial de tránsito social entre dos culturas, entre países, o en sentido general y amplio, es el límite o línea de una parcela o un predio”.

Comença bé, subratllant l'element de comunicació (“tránsito social entre dos culturas, entre países”) que també apareix a la versió francesa (però donant per establert que a banda i banda de la frontera hi ha “dos culturas”, per tant diferents), però acaba introduint per primer cop en aquesta disquisició un element propi del dret privat de propietat, quan estableix: “en sentido general y amplio, es el límite o línea de una parcela o un predio”.

Aquesta comparació que gosàriem dir *patrimonialista* entre el territori d'un estat i un predi privat no l'hem vista en les versions anglesa, francesa ni catalana i seria força similar a la que tindrien reis, ducs, comtes en altres segles llunyans, quan no havia viquipèdies.

Més endavant, en el mateix article, la versió en espanyol reprèn el concepte de *sobirania* i encara s'hi esplaia més:

“Los Estados tienen una característica esencial: la soberanía, esto es, la facultad de implantar y ejercer su autoridad DE LA MANERA EN LA QUE LO CREAN CONVENIENTE. Para que el ejercicio de la soberanía (según cop que empra el terme) por parte de los Estados NO PERJUDIQUE A OTRAS NACIONES, se crean límites definidos en porciones de tierra, agua y aire. En el PUNTO PRECISO Y EXACTO en que estos límites llegan a su fin es cuando se habla de fronteras.” (majúscules sempre afegides)

1. “DE LA MANERA EN LA QUE LO CREAN CONVENIENTE” no sona a arbitrarietat?;
2. “NO PERJUDIQUE A OTRAS NACIONES”: no hagués estat millor referir-se “a los ciudadanos de otras naciones”? (substituir el terme *nación* per *estado* és probablement ja demanar massa)
3. “el PUNTO PRECISO Y EXACTO”: on ha quedat “la ZONA TERRITORIAL DE TRÁNSITO SOCIAL entre dos culturas” de la definició inicial?

Finalment, no apareix en la versió en espanyol de la *Wikipedia* res que s'assembli a “que **determinades zones poden establir noves fronteres a l'interior de l'antic Estat un cop aconseguida la independència**”, com llegim en l'escrita en català. *Nihil novum sub sole*. Hem de reflexionar també sobre l'etimologia del terme *frontera*, com fan la *Wikipédia* en francès i també la *Wikipedia* en espanyol (com podeu veure, es repeteix la pauta que l'una segueix força l'altra, tot i que introduint-hi autèntiques “esmenes a la totalitat” quan convé).

Segons *Wikipédia.fr*:

"Étymologie.

Le substantif féminin *frontière* est dérivé, avec le suffixe -ière, de *front*, au **sens militaire**. *Frontière* est attesté, en ancien français, dès le XIIIe siècle: selon le *Trésor de la langue française informatisé*, sa première occurrence connue se trouve dans les *Faits des Romains* avec le sens de "**front d'une armée**". *Frontière* est ensuite attesté, avec les sens de "place fortifiée **faisant face à l'ennemi**" dans un acte datée d'octobre 1292 (...) " (negretes afegides, per ressaltar el caire de "límit fins on arriben els exèrcits" del mot "frontera").

Aquest apartat *Etimología* a la *Wikipedia* en espanyol és molt més concís i gairebé perd el sentit militar, per subratllar l'anatòmic. Només hi diu:

"Este término en su etimología viene del sustantivo desusado "fronte" del latín "frons" o "frontis" frente y del sufijo "era" que indica, paraje, lugar y objeto."

És a dir, la *frontera* seria, etimològicament parlant, allà fins a on arribaren en el seu moment els "nostres exèrcits", encarant-se a l'"enemic" ("faisant face à l'ennemi, diu la *Wikipèdie*").

Com hem vist, la sola etimologia realment diferent de les comentades és, és clar, la de quina llengua deu menys al llatí de les consultades, l'anglesa, el terme de la qual *border* (fins i tot, *boundary*) té similituds amb l'espanyol *borde*, com a "línea que limita la **parte exterior o más alejada del centro** de una cosa" (altre cop, negreta afegida).

Tanmateix, no creiem que sigui només cosa del llatí; l'anglès utilitza un terme etimològicament provinent de *límit* en lloc que de *front militar* probablement perquè els seus límits han estat històricament *borders* físics o geogràfics, en tractar-se Gran Bretanya d'una illa i, dins d'aquesta, el límit angloescocès ve marcat pels rius Esk a l'oest, els parcs forestal i nacional Kielder i Northumberland i el riu Tweed a l'est, tot elements de relleu; l'angloal·lesa la trobo més difícil de justificar geogràficament, tot i començar a l'estuari del riu Dee al nord i fins al del riu Severn al sud, passant per les Shropshire Hills o el parc nacional de Brecon Beacons. De tota manera, la història, el dret, els costums... són molt més propers entre Anglaterra i Gal·les ("el dret d'Anglaterra és l'ordenament jurídic que regeix en el territori d'Anglaterra i Gal·les", diu altre cop la *Viquipèdia*), que entre Anglaterra i Escòcia, on es manté viu un clar sentiment independentista i de nació separada, com ho demostren els referèndums que s'hi ha fet i el/s que es farà/n.

El Regne Unit no ha viscut, com sí que ho ha fet malauradament tants cops l'Europa continental, l'enfrontament militar d'exèrcits en el seu territori (sobretot si no considerem perpetrats per exèrcits els malauradament cada cop més habituals atacs terroristes que s'esdevenen darrerament en el seu territori): la darrera invasió que va patir va ser la normanda de Guillem el Conqueridor, fa gairebé mil anys (batalla de Hastings, any 1066); la duríssima i heroica batalla d'Anglaterra davant el terror nazi, recordem-ho, va ser aèria (on es trobava el front, a Londres, a Coventry?). Els britànics han combatut molt i molt bé, fins i tot molt més d'allò que els pertocava, però sempre fora de casa.

Ultra l'explicació anterior, a ningú no se li escapa l'interès polític de definir els límits INTERIORS al Regne Units com a *borders* i no com a *frontiers*.

Tanmateix, en llengua anglesa també existeix el terme **frontier**, menys utilitzat, l'origen

del qual en aquesta llengua **també comporta una connotació militar**, car prové de: **"the extreme limit of settled land beyond which lies wilderness**, especially in reference to the western US before Pacific settlement" (atenció que "Pacífic" es refereix aquí al límit oceànic, no pas al caràcter de l'assentament o "settlement").

Aquí ja som fora del Regne Unit i fixem-nos que *beyond* "the extreme límit of settled land" "lies wilderness", no pas un altra gent, nació, país o exèrcit; *wilderness*, és a dir, en termes jurídics, *res nullius*, terra "sense amo", susceptible doncs de ser legitimament ocupada.

És la mateixa intenció que subjau a anomenar *reconquista* la d'una terra... que duia 800 anys en mans d'altri!

Abandonant ara un poc el tema del front, incidim un xic en la idea de "límit", "border, boundary" en anglès, "borde" en espanyol.

Recordem la definició en aquest darrer idioma:

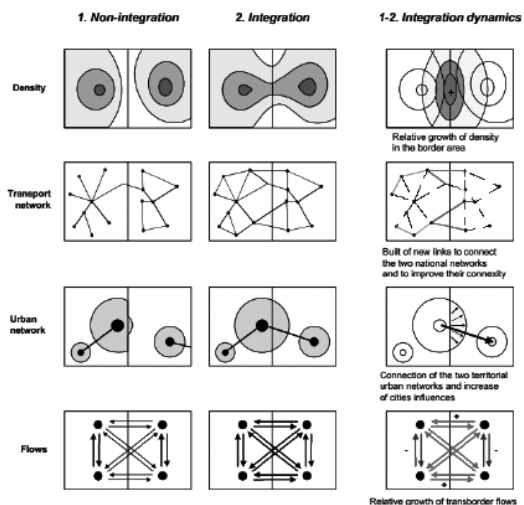
"Borde: Línea que limita la **parte exterior o más alejada del centro** de una cosa";

O la de *frontier* en anglès: **"the extreme limit of settled land beyond which lies wilderness"** ("el límit extrem de la terra colonitzada, més enllà del qual hi ha la salvatgeia").

Són importants aquestes definicions perquè no pressuposen un *enemic* enfront, sinó que es desenten de què hi ha més enllà ("which lies wilderness"); simplement es tracta de "the extreme limit" o, com s'apressa a clarificar la definició espanyola: "la parte exterior o **más alejada del centro**".

Això denota una visió centralista, que oblida que aquells que són al límit o frontera tenen tot el dret a relacionar-se amb l'altra banda, amb la qual sovint és molt més senzill compartir (especialment si les fronteres no respecten els límits naturals i s'han establert per la força). El resultat d'això que dic es correspon a les següents imatges, on veiem a l'esquerra la concepció *centralista* i a la dreta el resultat d'aplicar la lògica de la igualtat de drets entre centre i *perifèria*.

Hi veiem com territoris que en principi es donaven l'esquena després s'interrelacionen, fins i tot amb més intensitat que amb aquells que abans eren *els seus*:

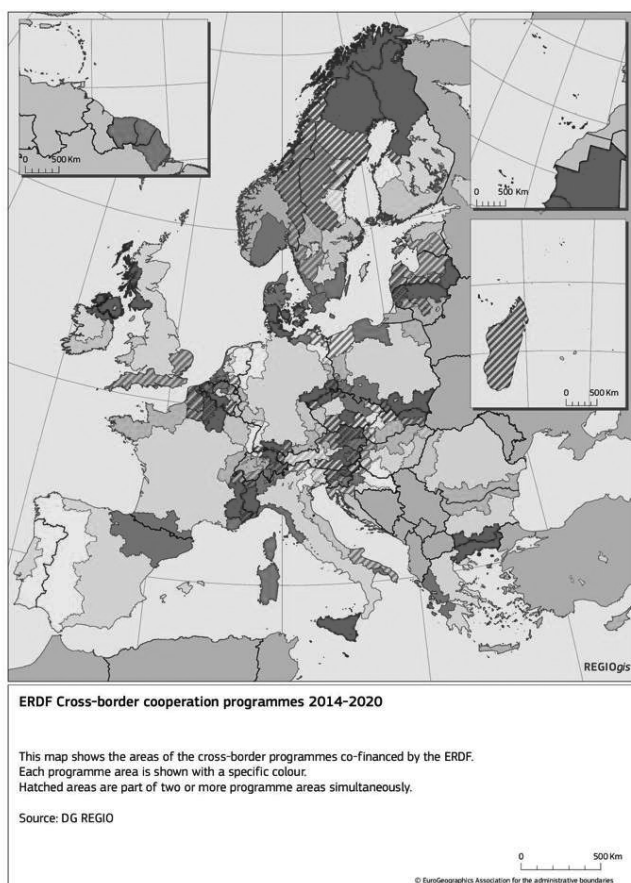
Font: De Boe, P., Grasland, C., Healy, A., 1999.
Spatial Integration. Study Programme on
European Spatial Planning 14, Final Report

Fixem-nos que, no només el territori fronterer abandona, doncs, la concepció de *límit* o *perifèria*, sinó que pot passar fins i tot a esdevenir un nou *centre* d'interrelació entre els dos territoris o cultures; la qual cosa, finalment, no només beneficia (culturalment, econòmicament, laboralment, socialment...) el territori fronterer mateix, ans també les dues entitats anteriorment *enfrontades* i ara interrelacionades.

Cooperació transfronterera a Europa

Si ens hi fixem, totes les fronteres d'Europa, repeteixo totes, són sota programes diversos de cooperació transfronterera.

Això es veu perfectament en el mapa adjunt de DG Regio, la Direcció General de Política Regional i Urbana de la Comissió Europea:

(fixem-nos que s'hi inclouen no només les fronteres terrestres, ans també les marítimes: sud-est d'Irlanda amb Gal·les, sud-est d'Anglaterra amb l'est del Benelux i costes normanda i bretanya, nord-oest d'Itàlia amb Còrsega, Itàlia adriàtica amb oest de Grècia, Dinamarca amb sud de Suècia i Noruega, les costes del mar del Nord de gran part de les ciutats hanseàtiques, a les actuals Alemanya, Polònia, Letònia, Estònia, Lituània, Finlàndia, est de Suècia...)

O en aquest altre, encara més detallat (però només de 2007):

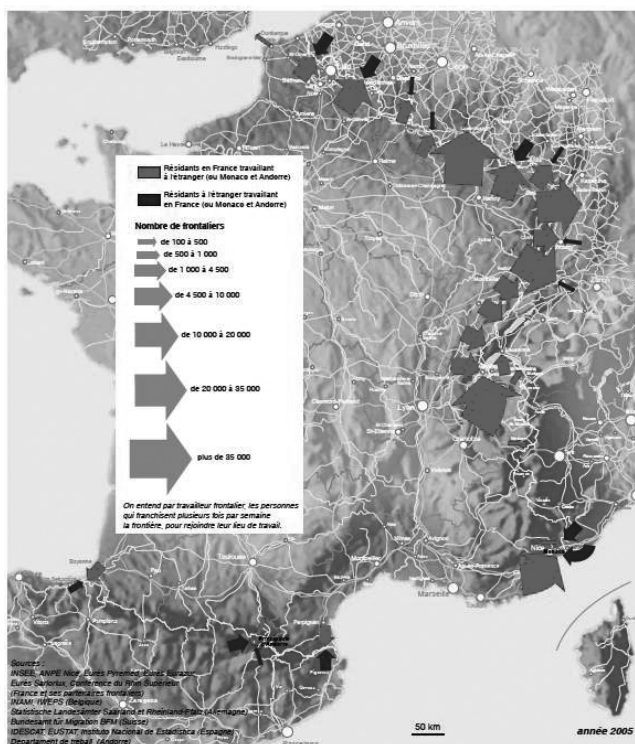

Segons l'alemanya Dra. Silke Haarich, consultora experta en desenvolupament regional

Com hi podem veure, França exporta diàriament molts més treballadors dels que atrau; però, d'altra banda, la part positiva és que aquests "migrants laborals intraeuropeus" mantenen llur residència a França, la qual cosa deu indicar:

- que el mercat laboral és més atractiu a l'exterior que a França;
- que, tanmateix i malgrat els desplaçaments, hom prefereix continuar residint a França;

reunion transform
opérateur de opérations
transportation réunion

- que les infraestructures i les polítiques d'interrelació fronterera funcionen raonablement bé, almenys en aquest punt concret.

Veurem ara quines són les fases d'aquesta progressiva cooperació transfronterera.

Les fases de la cooperació transfronterera

- **"No existen relaciones.** Es el punto de partida. Cada zona fronteriza mira hacia adentro (su propia capital de estado) y se percibe como periférica y desfavorecida. Las relaciones con el otro lado de la frontera son caracterizadas por estereotipos y desconfianza.
- **Intercambio de información.** Primera fase de cooperación. Identificación de ambos lados que la frontera es generador común de problemas y recursos.
- **Consulta.** Se entiende la interdependencia transfronteriza a través de análisis comunes, más allá de la frontera. Acciones separadamente realizadas, pero se prevén acciones conjuntas en el futuro.
- **Cooperación.** El objetivo común se establece y las acciones se llevan a cabo de acuerdo con una agenda compartida (y dentro de los límites de las competencias, autoridad y capacidades de cada actor).
- **Armonización:** Las políticas se diseñan teniendo en cuenta la naturaleza transfronteriza del área. Se acuerda compartir recursos (p. ej. Hospitales).
- **Integración:** Las fronteras son virtuales. Total integración en el proceso de elaboración de políticas."

Font: Dra. Silke Haarich

Establert l'anterior, només és qüestió d'abocar-se a internet per trobar infinitat d'exemples d'aquesta cooperació transfronterera a Europa.

Alguns d'aquests exemples, els més rellevants per a nosaltres (Comunitat de Treball dels Pirineus, Poctefa...), són tractats amb detall per altres col·legues que també participen en aquestes Jornades; uns quants, a l'atzar, us els mostro tot seguit.

Projecte Trails, un exemple de col·laboració transfronterera

Trails és un projecte de cooperació territorial que pretén incrementar el nombre d'enllaços ferroviaris de mercaderies entre Catalunya i la regió francesa d'Occitània. El seu objectiu bàsic és fomentar el desenvolupament sostenible del territori transfronterer i reforçar la integració econòmica i social de la zona.

UNIVERS, una aliança a l'entorn de la formació transfronterera i la interculturalitat

El projecte Univers, presentat ahir a Brussel·les, té com a objectiu promoure estratègies d'innovació a llarg termini que es poden reproduir en altres regions europees i també internacionalment (4 de febrer 2020).

L'aliança transfronterera Pirineus-Mediterrània demanarà a la Generalitat i les regions del Llenguadoc-Rosselló i Migdia-Pirineus més coordinació ferroviària.

Què és CCI PirineusMed II?

CCI PirineusMed II és un projecte impulsat per les cambres de comerç d'Andorra, Girona, Lleida, Occitanie Pyrénées-Méditerranée i Pyrénées Orientales cofinançat pel Fons Europeu de Desenvolupament Regional (Feder) mitjançant el programa Interreg V A Poctefa (2014-2020), que fomenta les aliances entre pimes, autònoms i microempreses.

El programa Interreg-Poctefa pretén ajudar, en aquest cas, a crear un espai de creixement econòmic i social a l'àrea transfronterera Catalunya-França-Andorra.

L'augment de les relacions comercials i de les aliances estratègiques ha estat un dels pilars de treball de les cambres de comerç. Unes actuacions que tenen com a finalitat promoure un teixit empresarial àgil, dinàmic i sostenible, que aposti per la innovació, la competitivitat i la internacionalització. Una de les oportunitats passa pel mercat transfronterer, un mercat desconegut però proper que presenta grans oportunitats.

En aquest context, les cambres de comerç d'Andorra, Girona, Lleida i Perpinyà es van unir el 2012 per crear CCI PirineusMed, base del projecte actual, per sumar esforços, promocionar i fomentar les relacions empresarials entre aquests quatre territoris. Després d'un projecte aprovat per l'Interreg-Poctefa i amb uns resultats exitosos, la Cambra Occitanie Pyrénées-Méditerranée se suma a la iniciativa, amb la qual cosa amplia la zona d'actuació i equilibra el consorci.

Suport a la cooperació per a la mobilitat intracomunitària de treballadors en espais transfronterers i per països de l'espai econòmic europeu

15/05/2018, 14:02

La present convocatòria està finançada pel programa EaSI, i dintre del programa s'articula l'eix Eures, que promou la mobilitat geogràfica dels treballadors i l'impuls a aconseguir noves oportunitats d'ocupació. Eures es pot utilitzar per finançar accions per promoure la mobilitat voluntària de les persones a la Unió, de forma justa, i eliminar els obstacles de la mobilitat.

I tants d'altres...

Finalment, *last but not least*, cal no oblidar les presents Trobades Culturals Pirinenques i tot el que duen a terme per tal d'ajuntar culturalment territoris de banda i banda de les nostres muntanyes, que per a nosaltres no han estat mai fronteres, ans lloc de trobada; no debades les nostres mares, pares, padrines i padrins sovint es trobaven travessant carenes i no pas baixant a la vall. O és que algú pensa que per anar de la Massana a Canillo baixaven fins a la capital i tornaven a enfilar (a la muntanya, millor no perdre l'alçada);

o que per anar de Pal (a Andorra) a Tor (al Pallars, però a molt escassos quilòmetres de la frontera), baixem fins a Andorra, la Seu i Llavorsí pel port del Cantó i tornem a pujar per Alins, Norís...? No sabeu que a Os de Civís (Catalunya) només és possible d'arribar-hi còmodament per carretera des de Bixessarri (Andorra), que per molt de temps les escombraries les recullen els serveis de neteja de l'Hble. Comú de Sant Julià de Lòria (Andorra), que la neu a la carretera la treuen les llevaneus andorranes i que fins i tot la guàrdia civil ha de demanar pas a la policia andorrana per accedir-hi?

La relació de l'Aran amb la plana de Lleida al llarg del temps

Introducció

El Pirineu és la frontera nord del país, però la línia política no coincideix amb la divisòria d'aigües, la que podríem considerar com la més natural, per la qual cosa aquella esdevé una frontera totalment artificial. Prova d'això són, a més dels vincles culturals entre un vessant i l'altre de la serralada, les tres excepcions en les quals la línia oficial separadora segueix criteris diferents. Això passa a la Cerdanya, tristament dividida pel Tractat dels Pirineus, el qual posava fi, l'any 1659, d'una manera ben traumàtica per a Catalunya, a una llarga guerra de més de trenta anys entre Espanya i França. Després hi ha el curiós cas d'Andorra, que pels conflictes de propietat entre els senyors que hi tenien dret, ha esdevingut un estat independent des del 1278. Finalment hi ha l'Aran, que tot i predominantment encarat cap al vessant atlàntic, ha mantingut des del segle XII una vinculació política amb els regnes del sud, ja que no podia esdevenir un país independent de dret, ho aconseguia així de fet. Des de Lleida estant, la relació amb la llunyana terra aranesa sembla de vegades gairebé inexistent, però simplement si parem una mica d'atenció als condicionants geogràfics, històrics i polítics podem comprovar que al llarg del temps hi ha hagut un lligam entre l'Aran i la plana de Lleida més constant i real que allò que a primera vista podia semblar per la distància

La part meridional del Pirineu té una sèrie de serralades, o Prepirineu, que doblen la distància que hi ha fins a arribar a la plana lleidatana respecte a la que hi ha per la banda nord. Els passos més fàcils són pels seus extrems est i oest. Pel mig hi són les muntanyes més altes, de totes maneres l'Aran mostra una relativa facilitat de pas i afavoreix la relació directa entre Tolosa i Lleida des de sempre

Joan-Ramon González i Pérez, arqueòleg, i Maria José Atienza i Averós, historiadora, Associació Amics de la Seu Vella de Lleida

física i la diferència cultural existent. El propòsit d'aquesta comunicació és posar de manifest la vinculació que sense cap dubte ha existit entre dos territoris que d'alguna manera estaven condemnats a relacionar-se, menys del que hauria estat desitjable, però més del que es pot pensar en un primer moment.

Una geografia separadora?

La ciutat de Lleida està al mig de la depressió nord-oriental de la vall de l'Ebre o més coneguda com la Depressió Central Catalana, és a dir la plana d'Urgell, que a l'entorn de la capital del Segrià es coneix com a plana de Lleida, que cap a l'oest té continuïtat en la Llitera. Lleida està gairebé equidistant de Barcelona i Saragossa, al mig de la ruta natural que comunica la costa mediterrània amb la part central de la vall de l'Ebre. Aquesta vocació de ciutat intermèdia la té des de l'època romana, si bé llavors era entre Tàrraco i Caesaraugusta. En aquest sentit val la pena de recordar que la posició interior de la vella Llerda ha fet que tingui una vocació marítima resolta gràcies a la relativa proximitat de les platges tarragonines, sobretot Salou i Cambrils, que esdevenen sobretot als estius gairebé barris lleidatans, compartits també amb aragonesos i més darrerament amb altres turistes europeus.

Hem comentat la posició de Lleida en l'eix est-oest, però la situació en l'eix nord-sud és igual o potser una mica més important. No cal dir que la vall del Segre és una esplèndida via de comunicació natural entre les terres pirinenques i les ebreques. El Segre, a més de ser el principal riu de Catalunya i l'afluent més important de l'Ebre, té la peculiaritat d'un recorregut atípic: neix a la cara nord del pic del Segre, prop del Puigmal, i de seguida gira cap a l'oest fins a la Seu d'Urgell, llavors baixa cap al sud fins a Artesa de Segre, on torna a dirigir-se cap a l'oest fins a Camarasa i llavors cap al sud a través de la Plana, però a partir d'Alcarràs i fins a trobar l'Ebre a Mequinensa es posa en una zona estreta i cada cop més muntanyosa: el Baix Segre. Aquesta mena d'autopista natural per comunicar la plana amb la muntanya té tres grans rius que complementen aquest paper de camí nord-sud: el Cinca (amb els grans afluents orientals: l'Èsera i l'Isàbena), la Noguera Ribagorçana i la Noguera Pallaresa, sense menystenir la Valira, però de recorregut més curt. La baixada directa amb cabals importants, avui controlats pels diversos embassaments, donen la peculiaritat hidrogràfica a la vall del Segre i al seu paper de comunicar des d'èpoques prehistòriques les terres del Pirineu amb les de la plana.

De totes maneres cal reconèixer que el camí no era fàcil, especialment pels diversos congostos que les aigües han format tallant les barreres de les serres prepirinenques que caracteritzen la banda meridional del Pirineu; si ens limitem solament a les dos Nogueres, per ser les més directament implicades amb l'Aran, tenim de sud a nord els passos de Fet, Montrebei i Escales per la Ribagorçana; Coscoll, Terradets i Collegats per la Pallaresa. Aquí rau, com ja s'ha dit, una de les peculiaritats del vessant sud pirinenc respecte del septentrional. Concretament les diverses serres paral·leles que formen el Prepirineu i que no solament donen dificultat al viatger, sinó que allunyen en gairebé el doble la distància que hi ha des del mig de la plana fins al cor de la gran serralada, respecte al panorama que tenim pel nord, on el Pirineu va perdent alçada sense trobar gairebé cap obstacle

Haute - Garonne

Montgrí

Ribagorça

Segura

Garroña

Vielha

Cardener

Balaguer

1

Noquera Pallaresa

El Pallars

2

Noquera Ribagorçana

Ribagorça Oriental

Alta Ribagorça

3

Rocà deth santet

Espases de Vielha

La Val d'Aran és al vessant atlàntic del Pirineu, però no tot el territori aranès té aquesta circumstància geogràfica, ja que si mirem els límits topogràfics comprovarem que ultrapassen una miqueta la serralada axial cap al vessant mediterrani. Concretament, formen part del territori aranès les capçaleres del riu Noguera Ribagorçana i Noguera Pallaresa. El primer recordem que neix al peu del Tuc de Molières, prop de l'hospital de Vielha, i que la Ròca del Santet, a un parell de quilòmetres de la

Els límits de l'Aran polític no coincideixen amb els geogràfics. Per la banda nord-est no acaba al Plan de Beret sinó que segueix els inicis de la Noguera Pallaresa més enllà de Montgarri. Per la banda sud fa el mateix respecte a la Noguera Ribagorçana, la Roca del Santet marca la porta de la Val abans de l'Espitau de Vielha i de l'actual túnel.

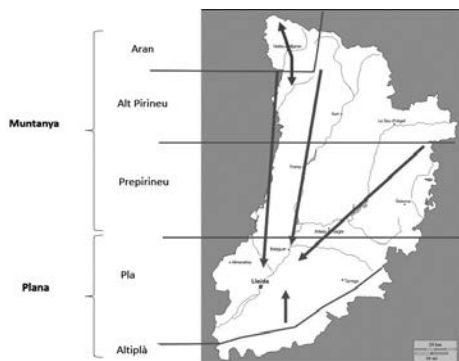
Passant les muntanyes

Aliances territorials pirinenques

de l'Aran canvià definitivament al segle xx amb la construcció de la carretera que a partir de 1924 feia factible el pas dels vehicles a motor pel port de la Bonaigua. Però sense cap dubte la construcció del túnel de Vielha ha estat l'obra que més ha modificat els costums i les maneres de viatjar d'una banda a l'altra de la serralada. Primer fou el túnel dit d'Alfonso XIII, que a partir de 1948 facilità considerablement l'arribada, o la partida, al país aranès; molt millorat des del 2007 pel nou vial soterrani anomenat Juan Carlos I.

No cal, o potser sí, recordar que els dos passos esmentats van a buscar els dos rius, la Pallaresa un i la Ribagorçana l'altre, que com ja hem dit porten de manera natural directament cap al Segre i cap a les terres de la plana meridional presidida per Lleida. Si bé cal reconèixer que les primeres línies d'autobús solament ho feien per la Bonaigua, i abans de 1924 es quedaven a peu de port; però el més curiós és que, per exemple, la pionera Pirenaica Pallaresa, creada l'any 1912, partia de Tàrraga, on els seus viatgers potencials arribaven en tren des de Barcelona, primer fins a Gerri de la Sal, després Sort i més endavant Esterri. Va caldre esperar al 1925 perquè l'empresa Alsina-Graells, creada cinc anys abans, comunicés Ponts amb Lleida i així ja es podia pujar a l'Aran en autocar, tot i que calia transbordar. L'any 1930 fou comprada per aquesta companyia la primera línia d'autobús, i sense descuidar els accessos des del cap i casal, també incorporava millor comunicació amb Lleida.

L'arribada per la Ribagorça va trigar una mica més tot i que la Primera del Flamisell ja va estar operativa només inaugurar-se, l'any 1913, la carretera que portava de la Poble de Segur a Capdella, vinculada totalment a l'explotació hidroelèctrica i a les obres conseqüents. Progressivament aquesta empresa d'autobusos va expandir el servei; primer fins a Perbes, l'any 1929; després a Pont de Suert, l'any 1934, i finalment a Vilaller i Vielha, després d'inaugurar el túnel; però sobretot quan l'any 1952 el ferrocarril de Lleida a la Poble de Segur va ser una realitat. Durant un quart de segle la manera més fàcil d'arribar des de la plana fins a l'Aran era el combinat tren-autobús, amb la Primera del Falmisell i passant pel túnel de Vielha. Mentre que aquells que venien de les terres més orientals era fer-ho per Artesa de Segre, pel port de Comiols i per la Bonaigua veure la capçalera de la Garona. Recordem que el darrer tram en obrir-se al tràfic rodat fou Escales, ja que quan es construí l'embassament l'any 1955 la pista que el vorejava va permetre transitar sense haver de pujar als passos tradicionals. Per tant, tot i que l'obertura del túnel de Vielha fou fonamental per a

La província de Lleida té una unitat geogràfica marcada pels tres rius que la solquen de nord a sud: el Segre i els seus afluents, la Noguera Pallaresa i la Noguera Ribagorçana, aquest fent frontera amb la d'Osca. De totes maneres hi ha dues unitats bàsiques: la plana i la muntanya (altiplans sud-orientals, Prepirineu i Pirineu)

la bona comunicació de la Val d'Aran, cal tenir en compte que la construcció dels accessos va anar una mica més tard i esdevingué la Pobra de Segur l'indret clau per pujar per la Bonaigua o per arribar al Pont de Suert. De fet, la salvaguarda del pas de Montrebei com a element natural destacat està determinada pel retard en la construcció de la carretera que segueix la Ribagorçana i que a la zona del Montsec va apostar més per fer la volta fins a Benavarrí i estalviar una obra difícil, solament practicable per als vianants mitjançant un espectacular camí. De fet, aquest és el panorama que avui encara existeix i, tot i ser la via més ràpida, no baixa de dues hores la pujada, o baixada, de Lleida a Vielha. Tenint també en compte el fort trànsit, sobretot de camions, que suporta la carretera N-230. Tot i el sinuós recorregut que fa la ruta, és una via recta entre Tolosa i Lleida, per la qual cosa molts transportistes la fan com a camí habitual de pas, amb els inconvenients que el trànsit pesant suposa per a les poblacions per on passa i als usuaris de la ruta.

Darrerament, l'ambiciós projecte del 2004, de l'autovia A-14, va veient que no arriben els diners en els pressupostos anuals per anar fent quilòmetres. A dia d'avui solament n'hi ha 16 de fets, entre Alpicat i Almenar. Però el més greu és la progressiva retallada del mateix projecte: primer s'aturava a Sopeira, ara a Benavarrí. L'aposta per dotar d'una via moderna i ràpida entre la plana i l'Aran sembla que va per a llarg.

I això que l'existència de l'aeroport Lleida-Alguaire, a tocar de l'autovia, faria aquesta opció encara més atractiva per animar els turistes a anar a les més llunyanes pistes de Baqueira, abans que les més properes d'Andorra, que és on els vols xàrter solen portar-los principalment avui. Aquesta vocació de Lleida per servir de llançadora des de la plana al Pirineu es posa de manifest en la denominació formal com a Lleida-Pirineus de la remodelada estació de ferrocarril, amb l'arribada de trens d'alta velocitat, cosa que no deixa de ser una mica sorprenent, ja que la muntanya segueix estant on sempre i les carreteres continuen sent vies no precisament ràpides i segures.

Per tant, el desig de l'himne aranès en els versos que segueixen està una mica lluny que sigui una realitat major que l'actual: "Nautes se son nautes / ja s'abaisharàn / es mies amoretes / que s'aproparàn."

Una primera conclusió

Tot i la dificultat geogràfica de comunicar l'Aran amb la plana meridional, tant per la llarga distància com per la complicada orografia que hi ha, cal reconèixer que l'existència de les dues valls de les Nogueres ha facilitat molt i ha convidat sempre a poder desplaçar-se amb relativa facilitat, sense menystenir els complicats congostos i els ports enlairats. El fet de la pertinença política de les capçaleres d'aquells rius a l'Aran posa de manifest una tendència natural a sobrepassar límits estrictes de la serralada i assegurar el lligam a través d'aquelles valls amb les terres del sud; voluntat ben evidenciada amb les modernes vies que per les dues valls permeten l'accés més permeable a través de l'impressionant Pirineu. De totes maneres el pes específic de la capital barcelonina va fer que els primers serveis d'autobusos foren més mirant cap als usuaris de l'est català, ja que la menor potència demogràfica feia menys atractiu el servei d'autobús des de Lleida, tot i que tampoc no va tardar massa a imposar-se, sobretot amb el magnífic complement que va ser el ferrocarril

de la Pobla. La zona de la Ribagorçana s'ha anat incorporant darrerament com a vial bàsic, però el projecte d'esdevenir un ràpid accés mitjançant autovia haurà d'esperar temps millors.

Lligams històrics

Els aranesos, com tots els pobles que viuen en altes muntanyes, tenen una cultura semblant als veïns, tot i que cada vall pot tenir alguns trets diferencials. Això passa amb les gents que tenen el Pirineu com a país, amb coses força comunes d'un extrem a l'altre de la serralada, especialment per compartir un mateix model econòmic basat en la ramaderia, el bosc i una agricultura de subsistència. Les relacions comercials també són importants, no sols per completar l'accés a d'altres productes o la venda dels propis, sinó a intercanvis de coneixença amb altres.

Dit això, l'Aran en època prehistòrica tenia una cultura força semblant a la de la resta del Pirineu, especialment de la part més central, on està situat. Lògicament els contactes amb la gent de la plana, tant del nord com del sud, seria un fet; tot i que és un tema poc estudiat, hi ha indicis per comprovar que tot i viure ben arrelats en la seva vall muntanyenca ja hi havia una relació amb els homes i dones de les terres planeres. Probablement la més fàcil relació amb la gent del nord va motivar que les semblances culturals fossin més marcades. Cal dir que aquesta relació no ha estat massa estudiada encara, però en aquest sentit vull recordar que des de la secció d'Arqueologia de la Diputació de Lleida han estat dues les línies de treball, *De l'edat del Bronze a l'època ibèrica: la dicotomia entre la muntanya i el pla i La coexistència de dos mons diferents: la cultura islàmica i la cristiana. El cas de les fortificacions de l'alta edat mitjana*, en les quals s'han encabint la majoria del projectes de recerca portats a terme.

Al mig del Pirineu

El caràcter totalment central i vinculat a la part més alta del Pirineu va fer que a partir de la modernitat que portaren els romans amb les seves vies, l'Aran restés en una posició més marginal i per tant el lligam directe amb les terres meridionals no fos tant freqüentat com ho podien ser els passos pels extrems est i oest de la serralada. Tanmateix la relació ancestral entre una banda i l'altra seguiria com sempre havia estat. Probablement cal esperar a ben entrada l'edat mitjana, i quan la frontera andalusina ja no és a la ciutat de Larida, conquerida l'any 1149 per Ramon Berenguer IV de Barcelona i Ermengol VII d'Urgell, per trobar un potenciament dels lligams entre el nord i el sud tot passant per la terra d'Aran. L'aposta per fer de la nova Lleida una ciutat destacada en el confí entre l'Aragó i Catalunya va contribuir a afavorir els lligams entre el país occità, amb la seva Tolosa, i el català amb la capital de la Terra Ferma.

El 12 de setembre de 1213 es produeix la batalla de Muret, on el somni d'un estat occitanocatalà queda estroncat amb la victòria francesa sobre els comtats septentrionals. L'Aran, no obstant, mantindrà la pertinença a la corona aragonesa, tot i que al llarg del segle XIII hi ha diversos intents de passar-la a la corona francesa. Finalment el rei Jaume II concedeix el privilegi de la Querimònia a la gent de la Val; el document és un reconeixement

formal a les seves peculiaritats i *de facto* esdevé una mena d'independència aranesa, ja que manté la dependència directa amb la corona i de tots era sabut que el pas per les muntanyes cap a les terres del sud era gairebé impossible durant els mesos d'hivern i difícil durant la resta de l'any amb l'excepció de la bonança estiuenca. Fou precisament el mes d'agost de 1313 quan una delegació de síndics aranesos baixa fins al castell del rei de Lleida a recollir, el dia 23, el preuat document. Evidentment les coses no foren fàcils els segles següents, però ja per sempre més la Querimònia seria per tothom acceptada i de fet ha estat la base de la Llei d'Aran actual que aprovà el Parlament de Catalunya l'any 2015. Penso que el fet que la Carta Magna aranesa fóra lliurada a Lleida simbolitza d'alguna manera el lligam més directe que sempre hi ha hagut entre els dos territoris menys llunyans que, per exemple, Barcelona.

L'eix Tolosa-Lleida

De fet, el lligam entre les terres occitanes de Lengadòc i Gasconha amb les catalanes de Lleida ha estat bastant constant. Probablement abans de la batalla de Muret el lligam entre l'Occitània i Catalunya era una realitat, però tot i que la derrota aragonesa provocà canvis importants, les relacions humanes i culturals no solament no es perderen, sinó que fins i tot augmentaren per la marxa d'aquells a qui no agradava la nova situació política. En aquesta línia tenim ni més ni menys que l'arribada del futur Jaume I al castell reial de Lleida per tal de rebre jurament de la noblesa, el 24 d'abril de 1214. Fou de camí cap al castell de Montsó de la mà del mestre de l'orde del Temple, Guillem de Mont-rodon, que havia anat a Carcassona a buscar-lo després que Simó de Montfort cedís a les pressions papals.

Precisament també del Carcassés era un dels trobadors més famosos, Raimon de Miraval, que patí la derrota de Muret i acabà el seus dies a Lleida. D'altres hi vindrien també i per això no va ser casual que després dels jocs florals celebrats a Tolosa l'any 1324 se'n fessin uns altres a Lleida l'any 1338, la primera població catalana a organitzar-los amb el patrocini del rei Pere el Cerimoniós.

Recordem que l'excusa formal de l'atac francès contra els comtats occitans era l'extensió de l'heretgia càtara, i la defensa que Pere el Catòlic en va fer no fou per qüestions religioses, ja que ell precisament no compartia la doctrina dels *bons homes*, sinó polítiques; per això quan fou derrotat i mort el rei aragonès, no solament Occitània va perdre la identitat política i va minvar la personalitat cultural, sinó que bona part de la població que seguia el culte albigès va passar el Pirineu i va trobar una mica de tranquil·litat en les terres catalanes i especialment en les lleidatanes, tot i que és una realitat poc estudiada. De fet la mateixa ciutat de Lleida va rebre població que fugia de la nova realitat esdevinguda al seu país, tot i que és més coneguda l'establerta a l'Alt Urgell, especialment al vescomtat de Castellbó, on a més se situa el *darrer càtar*.

En els últims anys diverses intervencions arqueològiques han posat en evidència l'important barri adober que hi havia a la ciutat de Lleida, entre el carrer del Carme i la muralla que anava paral·lela al riu, i on es conserva encara un carrer de Blanquers i un altre dit la Font de l'Aiguardent, que parla de la important capa freàtica que subministrava aquella

indústria medieval de transformació de les pells. Les primeres restes destacades varen aparèixer entre la Baixada de la Trinitat i la Baixada de l'Audiència, de les quals es pot visitar actualment l'espai del número 9 de la Rambla de Ferran; igual que una part del soterrani de la Diputació de Lleida i el solar adjunt, pendent de museïtzar, així com les noves restes aparegudes en l'adequació del futur museu Morera. Aquesta activitat destacada que tingué vida fins al mateix segle xx està vinculada amb la ramaderia, ja que tant els ovicàprids com els bovins eren els principals animals que proporcionaven les pells per a la transformació en els objectes que la societat del moment necessitava.

No està tan estudiat el sector tèxtil, que també aprofitava la llana per elaborar els vestits d'ús més quotidià, però que va tenir un desenvolupament important i que d'alguna manera està recollit en la bonica llegenda que explica com va arribar a Lleida la sagrada i excepcional relíquia del Sant Bolquer de Jesús, el Sant Drap que es guardava a la Seu fins al tancament l'any 1707.

Aquesta relació agropecuària permet recordar la pràctica de la transhumància, la relació estacional que els pastors tenien entre la plana i la muntanya a través de camins ancestrals, cabaneres molt perdudes per les noves carreteres, però que encara permeten fer el tradicional viatge, si més no de manera testimonial. Si bé la curiosa imatge del pas dels ramats pel túnel de Vielha ja és cada cop més històrica.

Per tant, en aquestes tres activitats podem trobar una relació econòmica més entre les terres planes i la muntanya.

Tot i que no és el camí més freqüentat passar per la vall d'Aran per tal d'anar després cap a Sant Jaume de Compostel·la era una opció que no pot oblidar-se. Evidentment un cop a les valls meridionals l'opció d'arribar a Lleida i buscar el camí català era probablement poc practicada, ja que els pelegrins que empressin aquest pas podien anar-se desviant cap a l'oest, ja a Vilaller o Benavarri, per esmentar dos possibles alternatives a les diverses que es poden practicar.

Si bé pocs pelegrins des del nord s'arribarien fins a Lleida, sí que cal dir que la construcció de la Seu a partir de l'any 1203 comportà l'arribada de bons escultors; els primers segueixen influències italianes, però els segons les tenen ja clarament tolosanes i corresponen als capitells obrats a partir del 1215.

La Seu Vella de Lleida té capitells elaborats per escultors tolosans (foto Eloi Sarraut. Amics de la Seu Vella)

Emigració nord-sud

Un fenomen diferent però destacat és la forta emigració que sobretot durant el segle ^{xvi} viuran les terres del sud francès, i també del Pirineu, on una natalitat notable va dificultar que la gent pogués viure dels recursos de la terra. Per això el buit poblacional que hi havia en les terres catalanes va convidar a compensar-lo amb una marxa notable de persones. Precisament un testimoni d'aquest fet el trobem en el cognom Gascó, amb les seves variants: Gascón i Gastón, que trobem en l'actual població catalana i de manera especial en la de les comarques de Lleida. Un cas semblant podria ser el cognom Aran, gens rar a les terres del Segrià i de les Garrigues, si bé és més habitual a la Catalunya central i de llevant.

Probablement l'exemple més famós d'emigració seria els del Portolà. Originaris d'Arties, on es conserva la torre fortificada vora la capella a l'actual parador de turisme, relacionats amb la ramaderia es desplacen fins a Castelnou de Montsec i després a Àger i Balaguer; prop d'allí, a Os de Balaguer, va néixer Gaspar de Portolà, el més famós de la família, per haver esdevingut oficial de l'exèrcit espanyol i descobridor de les terres de la Baixa Califòrnia, en el que va ser la darrera expansió colonitzadora americana. Va ser governador a Mèxic i l'any 1785 torna a Lleida, on morirà l'any següent i és enterrat al convent de Sant Francesc, actual església de Sant Pere.

Forasters meravellats i excursionistes obligats

No cal dir que els camins de bast que fins al segle ^{xx} s'empraven en els escassos viatges que hi feia la gent, eren els que habitualment empraven els traginers o els professionals del transport mitjançant les rècules de mules. Els passos més habituals eren el Plan de Beret i el Pòrt de Vielha, després el Pòrt de la Bonaigua, el Pòrt de Güelhicrèstada, que dona a la vall de Boí, i el Pòrt dera Picada, emprat per anar a la Maladeta, ja que donava a la capçalera de l'Èsera. Des de França hi havia el Pòrt deth Portilhon i el Pònt de Rei, com a entrada fàcil des de França, seguint la llera de la Garona. Precisament aquestes vies tradicionals seran les emprades pels excursionistes, descobridors de les belleses del país pirinenc, dins de la pràctica de l'excursionisme a partir de les acaballes del segle ^{xix}, llavors tant cultural com esportiva. Personatges com mossèn Cinto Verdager, de camí cap a la Maladeta l'any 1882; membres del Centre Excursionista de Catalunya, com Ceferí Rocafort, que publica el seu pas l'any 1901, però sense cap dubte Juli Soler Santaló, que destaca amb la seva coneguda guia *La Vall d'Aran*, publicada en 1906 i que esdevé una fita, de les moltes que la seguiran. També és emblemàtica la visita que fa l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1907 en la seva famosa missió arqueològica amb Puig i Cadafalch i Mn. Gudiol entre d'altres il·lustres. Resulta curiosa la visita editada l'any 1927 pel Real Automòbil Club un cop oberta la carretera de la Bonaigua. És curiosa la referència que Josep Bertrams dona de la Val d'Aran com la Suïssa catalana en la seva guia publicada l'any 1928.

Val la pena recordar aquí que aquests camins naturals seran emprats pels que fugen de la Guerra Civil espanyola o, potser més encara, pels jueus que els anys quaranta escapen de l'horror nazi. Aquests darrers són objecte d'estudi per Josep Calvet, que ha dirigit el

projecte *Perseguits i salvats* i que la Diputació de Lleida ha divulgat recentment amb una exposició i un llibre amb diverses col·laboracions.

Però, parem atenció! Totes les visites estan pensades des de llevant. Què passa amb la plana? Resulta evident que el gros poblacional és Barcelona i el seu entorn i que la dificultat per traslladar-se a l'Aran és important. Una manera còmoda era fer-ho pel sud de França i entrar-hi pel nord, amb Les com a població duanera. L'obertura de la Bonaigua i del túnel canvià el panorama, però encara i això, ja hem vist que pràcticament fins als seixanta no hi ha accés directe per la Ribagorçana i que és el tren de la Pobla el que atansa els excursionistes meridionals a les muntanyes del Pallars, de la Ribagorça i de l'Aran.

Després de la guerra tenim la descoberta viatgera de l'Aran per literats com Cela o Espinàs, que hi fan un viatge a peu l'any 1956; d'altres menys coneguts com Castiella i el seu *Forastero en el Valle de Arán* ja el 1965 o la meravella gràficoliterària del *Catalunya Visió* d'en Sirera i Vallverdú. O els *Matins de l'Aran* de Teresa Pàmies. O... En els setanta tenim obres com la de Salvador Ginesta o la d'Albert i Jacqueline Puigoriol o la de Ramon de Semir, de la ínclita editorial Alpina. Cada cop trobem més guies d'excursions amb diferents propostes, com les de Carles Gel, Xavier Gregori, Jordi Fernández i Vanesa Salvador, entre d'altres. Senderisme, en bicicleta, amb nens, a cavall, pujant als cims, fent la volta o la corona, o... Són moltíssimes les invitacions per gaudir de la Val d'Aran i això fa que avui sí que la relació tant de la plana com de llevant sigui més freqüent. Obres de divulgació com la de Manolo Maristany o la de Francesc Boya, que en aquest cas té el mèrit de ser del mateix Aran.

De totes maneres si volem ser justos ha estat l'esquí i especialment Baqueira-Beret el que ha fet que molta gent agafi el cotxe i s'atansi a gaudir i conèixer millor la terra aranesa. Tant de la zona barcelonina com de la lleidatana, de Navarra, el País Basc o Madrid, escolten el reclam hivernal que esdevé l'Aran i molts són conscients que també val la pena de descobrir-lo en altres èpoques de l'any. De vegades l'èxit comporta problemes i això fa que els embussos a Naut Aran siguin una realitat o que hagi calgut regular l'accés als Uells deth Joeu, però això evidencia que cada cop hi ha més gent que vol atansar-se al país aranès.

Una segona conclusió

Les relacions entre la plana i la muntanya, tot i que sempre han existit, han estat molt condicionades a la realitat d'una geografia difícil. Precisament aquesta circumstància és la que ha fet que l'Aran esdevingui un estat autònom de fet i que la legislació actual reconegui la seva singularitat. Probablement el segle XIII és un dels que més ha vist relacions entre les dues zones i les conseqüències de la batalla de Muret han tingut molt a veure en que s'han desenvolupat les relacions històriques. Evidentment l'obertura de les noves vies de comunicació, el fenomen del turisme i especialment Baqueira Beret, han canviat totalment la interrelació entre dos indrets tan diferents i tan complementaris, tan separats però cada cop més propers.

Realitat política

El territori aranès està condicionat políticament a tres realitats administratives.

En primer lloc, i com ja hem vist, si bé el privilegi de la Querimònia donava a la Vall d'Aran una quasi independència de fet, no hem d'oblidar que per la seva vinculació directa amb el rei aragonès pertanyia formalment a la Corona d'Aragó, amb alguns períodes curts de domini francès, i també de lluites amb el comtat de Pallars. No cal insistir que la pertinença al regne del sud pirinenc li va permetre mantenir usos i costums, salvaguardar la seva cultura i de manera destacada la seva llengua. Per tant el seu destí polític va estar lligat al dels regnes peninsulars, amb la progressiva formació d'Espanya, sobretot amb el decret de Nova Planta de 1716, tot i que per la seva fidelitat al monarca Borbó no va patir cap repressió especial.

La segona realitat administrativa correspon a la subdivisió del territori espanyol en províncies per part del primer estat liberal espanyol. Després d'algunes propostes diverses, la província de Lleida es va constituir l'any 1833 tal com és ara. A *grosso modo* té una unitat geogràfica que la justifica: vertebrada pel curs del Segre i els seus dos gran afluents, la Noguera Pallaresa i la Noguera Ribagorçana, si bé aquest darrer en bona part del recorregut

fa frontera amb la veïna província d'Osca, ja que una proposta, que lligaria amb una vella divisió medieval, posava el límit en el riu Cinca, però no va ser efectiva. Per l'est el límit correspon en bona mesura a la divisòria d'aigües, sobretot en la part sud-oriental, on els altiplans de la Segarra, amb el referent de la Panadella, inicien un cercle elevat que segueix per les Garrigues i que marquen clarament la diferència amb el clot que esdevé la depressió catalana, amb ciutats com Tàrraga, Mollerussa i, evidentment, Lleida. Cap al nord el límit est no correspon al canvi de vessant, ja que a partir del Prepirineu, per la vall del Llobregós i sobretot pel Solsonès s'endinsa força en territori de la Catalunya Central, mentre que en la part estrictament pirinenca, per la Cerdanya, passa el contrari. Finalment tenim la meitat nord, a partir de Balaguer ja amb orografia ondulada, fins a arribar a l'estricta Pirineu. Allí, a l'angle nord-oest hi ha l'Aran, amb el 90% del territori que desaigua cap a l'Atlàntic, però amb un 10% que ho fa cap al sud, cosa que li dona una singularitat física a afegir a les

Resulta curiós que el partit judicial de Vielha (s. XIX) correspon exactament a la comarca d'Aran (s.xx), l'únic en què passa això

L'escut de Vielha sense els complements heràldics del municipal ha esdevingut el del partit judicial del mateix nom. A la Diputació de Lleida el podem trobar en el vell escut o en la bandera, en la façana (© J.R. González) i en el saló de plens del palau provincial (© E. Sarra)

polítiques i les culturals que ja té. La província de Lleida, tot i que sembla que pot tenir data de caducitat, esdevé una realitat encara i sobretot per l'existència de les diputacions provincials, amb els importants recursos econòmics que gestionen. Com és sabut el territori provincial està subdividit en partits judicials, creats per donar jurisdicció als jutjats de primera instància i que també esdevenen les unitats electorals supramunicipals d'on surten els diputats provincials. Resulta interessant observar que la comarca de la Val d'Aran coincideix plenament amb el partit judicial de Vielha, l'únic que ho fa, ja que els altres no solament aglutinen més comarques, sinó que tampoc no s'ajusten als límits de cadascuna. Tampoc no podem deixar de banda que el primer gran hospital de referència per a la gent d'Aran és l'Arnau de Vilanova; quan el de Vielha no pot atendre convenientment els casos però no cal recórrer als de Barcelona, el de Lleida esdevé el lloc on són atesos amb les màximes garanties i sense haver d'anar a la capital catalana, que sempre està més lluny. Finalment la tercera realitat administrativa. L'actual divisió comarcal de Catalunya inclou el territori d'Aran com a comarca, si bé les lleis específiques li han donat una justa consideració especial, que s'evidencia a mantenir-la independent de les vegueries projectades. De fet aquesta nova divisió territorial catalana que vol substituir la provincial ja s'està aplicant en diverses comissions o delegacions territorials, com per exemple les d'àmbit cultural. Llavors veiem que la dualitat física que té la província lleidatana es consolida amb la formal denominació de la vegueria de Lleida, nom més adequat que el que en algun moment s'havia proposat, com ara vegueria de Ponent, per la part de la plana. Mentre que per la banda de muntanya pren la denominació d'Alt Pirineu, ens xoca sempre aquesta concreció ja que enlloc es parla de Baix Pirineu; millor, això sí, que Pirineu de Lleida, si bé sí que correspon al Pirineu occidental català. Sempre s'hi afegeix llavors la paraula *Aran*, la qual cosa li dona el reconeixement singular que té.

Reconeixements ultraaranesos

La ja esmentada Llei d'Aran reconeix com mai s'havia fet la idiosincràsia peculiar aranesa, si bé aquesta consideració diferencial de Catalunya envers la vall ja està recollida en el mateix estatut. Queda molt per fer, però cal dir ben clar que sempre s'ha estat i se segueix en el bon camí de respecte a una realitat que enriqueix el país. El fet més significatiu, força desconegut per a la majoria de catalans, és la cooficialitat de la llengua aranesa en tot el territori català, juntament amb el català i el castellà.

El Departament de Cultura de la Generalitat realitza diverses activitats, sovint en col·laboració amb les institucions

Les pintures murals del tram inferior de l'escala del palau de la Diputació de Lleida foren fetes per Josep Minguell l'any 2006. En la part dedicada al Pirineu destaca un túnel, molts dels que faciliten la comunicació en la muntanya però el rei dels quals és el de Vielha (© Diputació Lleida)

més implicades del territori, per difondre la cultura aranesa. Des de jornades o conferències fins a exposicions, com *Aranés er occitan de Catalonha* fins a la Mostra de Cinema Occità o el premi Robèrt Lafont, que des del 2010 reconeix i premia persones o entitats que s'hagin distingit per la defensa, la projecció i la promoció de la llengua occitana en qualsevol punt del domini lingüístic.

Els estudis oficials de la variant occitana que es parla a la vall i que el Conselh Generau d'Aran gestiona fan que Barcelona pugui donar, juntament amb Vielha, aquesta normalització en el coneixement de la llengua, sense oblidar que la Universitat de Lleida té una càtedra d'estudis occitans i ofereix una doble titulació en filologia catalana i occitana. Simbòlicament és important que el rei Jaume II, que va crear l'any 1300 l'Estudi General de Lleida, concedís tretze anys després el privilegi de la Querimònia des del castell reial de Lleida.

Fora de la vall garonesa, és en la Diputació de Lleida on l'Aran està més evidenciat. El reconeixement que la institució provincial té respecte als seus partits judicials permet que l'escut del partit judicial de Vielha, coincident amb el de la capital aranesa, llueixi en la bandera actual i en l'escut històric, ocupi el punt tres del cap del blasó. En els vitralls que hi ha al saló de plens de l'edifici, fets el segon terç del segle xx, el trobem en el primer del tercer finestral, sota l'escut de Catalunya i al costat del partit judicial de Sort. I en la façana del palau provincial, datable a final del segle xix, el veiem en el remat del costat esquerre de la façana. Finalment l'escala principal que comunica totes les plantes del palau està decorada amb frescos de la saga dels Minguell. Jaume, el pare, entre 1964 i 1965 va pintar en el tram superior al·lusions a la història de Lleida, començant per la Roca dels Moros de Cogul i acabant amb la figura de Gaspar de Portolà a Califòrnia. Josep, el fill, l'any 2002 ho va fer a la part inferior amb representacions dels paisatges del territori: el pirinenc, el secà, el reg i l'urbà. La part dedicada a la muntanya té dos elements característics: un campanar romànic i un túnel que passa sota d'una serra nevada, clara referència a la vall de Boí i al túnel de Vielha.

Depenent de l'organisme provincial trobem el Patronat de Turisme, que amb la campanya

El privilegi de la Querimònia fou lliurat pel rei Jaume II a la delegació de síndics aranesos en la gran sala del castell del rei de Lleida, el 23 d'agost de 1313. El 17 d'abril de 2011 es recuperà aquest espai del Turó de la Seu Vella per a la visita amb un acte al qual assistiren, d'esquerra a dreta: el Síndic d'Aran, Francesc Boya; el Cap de Govern d'Andorra, Jaume Bartumeu; l'arquebisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra, monsenyor Joan Enric Vives; Ferran Mascarell, Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Àngel Ros, Alcalde de Lleida, i Josep Tort, director del Consorci del Turó de la Seu Vella. La Colha de Santa Maria de Mijaran portaren la música i les danses de l'Aran al punt més alt de la ciutat de Lleida (fotos 1. ©J.R. González/Amics Seu Vella. 2, © R. Bello. 3, 4 i 5, © H. Sirvent/Paeria de Lleida)

Ara Lleida, pren moltes vegades imatges de l'Aran per promocionar la riquesa turística lleidatana, especialment del Pirineu. També la fundació pública Institut d'Estudis Ilerdencs, que entre la seva producció editorial va publicar des del 1998 fins al 2010 la col·lecció *Solei d'Autan* amb dotze volums de temàtica variada.

Les diferents actuacions museogràfiques que s'han realitzat des de la secció d'Arqueologia de la Diputació de Lleida en el patrimoni del territori i que han tingut l'opció de fer plurilingüe el recurs audiovisual o escrit, juntament amb les llengües habituals com el català, el castellà, l'anglès i el francès, sempre s'ha fet també en aranès. Així podem veure en versió aranesa els dos audiovisuals

Tres actes acadèmics fets al castell del Rei i a la Seu Vella de Lleida per commemorar els 700 anys de la Querimònia. J. Busqueta i J. L. Sants, acompanyats del president de l'Associació Amics de la Seu Vella, parlaren respectivament de Jaume I i de la llengua aranesa. Finalment Jèp de Montoya realitza la glossa en el Dia de la Seu Vella 2013 (© J.I. Rodríguez/Amics Seu Vella)

que ajuden a fer entenedora i atractiva la visita al monestir d'Avinganya, al terme de Seròs. També els plafons de la "Ruta Robert Capa a Aitona", que permeten seguir actualment el recorregut que va fer l'il·lustre fotògraf de guerra el 7 de novembre de 1938 seguint la darrera ofensiva de l'exèrcit republicà a Catalunya. El nou espai "La Sínia", que al costat del palau de la Diputació mostra espectaculars restes arqueològiques de la muralla medieval i el barri adober, tindrà també la versió aranesa. Som conscients que els usuaris seran una minoria, i de fet hi ha molta gent que no ho acaba d'entendre, però és l'esforç per demostrar coherència amb la cooficialitat d'una llengua que a més està especialment implicada en el territori lleidatà.

Quan el 17 d'abril de 2011 el Consorci del Turó de la Seu Vella va inaugurar la rehabilitació del castell del Rei, que des de llavors està incorporat a la visita quotidiana, hi assistiren, a més del Conseller de Cultura, Ferran Mascarell, i de l'Alcalde de Lleida, Àngel Ros, el Síndic d'Aran, Francesc Boya, així com el Cap de Govern d'Andorra Jaume Bartumeu i l'Arquebisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra, monsenyor Joan Enric Vives. D'aquesta manera es recordava que a la sala noble que es conserva del vell edifici del segle XIII es va acordar el primer Pariatge andorrà, l'any 1278, per tal d'establir el Copríncipat com a fórmula pactada entre els dos senyors rivals per al domini de les Valls d'Andorra. De la mateixa manera l'any 1313 els Síndics aranesos recollien el document de la Querimònia, base del dret històric de l'Aran. Els Cavallets de Lleida i la Colha de Santa Maria de Mijaran ballaren per fer més lluïda la jornada.

Dos anys després l'Associació Amics de la Seu Vella va voler commemorar els quaranta anys d'existència retent a la vegada homenatge als 700 anys del privilegi de la Querimònia. Per aquest motiu en els actes del Dia de la Seu Vella de 2013 va donar-se, entre d'altres

activitats, una especial atenció a l'Aran, amb les conferències de Joan Busqueta, professor de la UdL, *Jaume II, Lleida i la Val d'Aran: el privilegi de la Querimònia* (a. 1331) i de Jusèp Loís Sans, cap de Política Lingüística del Conselh Generau d'Aran, *Er aranés en Catalonha, aué*, les dues pronunciades al mateix espai on el rei lliurà el document als síndics aranesos feia set segles. El convidat a fer la glossa 2013 fou en Jèp de Montoya, cap de Cultura i Patrimoni del Conselh Generau d'Aran i com a colofó al lliurament de guardons tinguérem una jove Alidé Sants que ja començava a mostrar la seva vàlua artística. Finalment, el mateix 27 d'octubre tinguérem a la mateixa Seu Vella el festival de música i dansa "Sons de l'Aran" amb actuacions d'Es Corbilhuèrs Cantaires de Les i de Sarabat d'Aran.

Des de fa cinc anys, Lleida Televisió fa la retransmissió en directe de la *Crema deth Haro de Les*, un espectacle que representa esplèndidament la màgia de la nit de Sant Joan, la qual té una gran diversitat de manifestacions en molts llocs del Pirineu i de la plana, que amb falles i fogueres mantenen vius rituals ancestrals al voltant del solstici d'estiu.

Finalment tenim una interessant i recent iniciativa empresarial. Plusfresc sempre ha apostat per divulgar aspectes de les terres de Lleida en la seva cadena de supermercats. Al carrer Bisbe Ruano de Lleida té l'establiment Sunka, on a més de fer la compra quotidiana es pot gaudir de diverses activitats culturals i recreatives. La nova remodelació efectuada, a més d'augmentar la superfície, permet veure diferents al·lusions a la cultura i a la natura dels pobles lleidatans. En aquesta línia hi ha la col·locació d'un haro, d'uns quatre metres d'alçada, i que gairebé presideix el cor de la botiga. Justament en aquest espai hi ha l'accés a la primera planta, destinada a finalitats culturals i entre altres coses hi ha espai per exposar-hi obres d'art. Per a l'estrena s'ha col·locat els quadres guanyadors del premi que Plusfresc concedeix cada any al concurs de pintura ràpida "Turó de la Seu Vella". Per tant, en un espai tan quotidià

Sons de l'Aran. Festival de Música i dansa pel Dia de la Seu Vella 2013: Alidé Sans, Es Corbilhuèrs, cantaires i dansaires de Les i Sarabat d'Aran (© J.I. Rodríguez/Amics Seu Vella)

L'Haro plantat al supermercat Sunka de Lleida i l'exposició de quadres del Turó de la Seu Vella, tot una missatge del lligam de l'Aran amb Lleida (© J.R. González/Amics Seu Vella)

com un supermercat podem trobar la icona de Les en ple diàleg amb diverses maneres de veure la Seu Vella.

Una tercera conclusió

Tot i el desconeixement generalitzat que la majoria de la població té sobre la realitat diferencial aranesa, hem de reconèixer que actualment és el territori occità més ben considerat per l'estat al qual pertany. Evidentment el cas espanyol és ben diferent del francès i l'italià, ja que pel fet de formar part de Catalunya la consideració dels trets diferencials han estat reconeguts des del primer moment que l'autonomia catalana ha estat una

realitat i s'han anat implementat progressivament, tot i que sempre amb moltes coses a millorar des de la perspectiva aranesa. Tanmateix cal reconèixer que la relació de Catalunya amb l'Aran és ben diferent de la catalana amb l'estat espanyol.

Tot i que les noves divisions territorials van donant reconeixença a la Val, no hem d'oblidar que l'existència de la província de Lleida, gestionada per la Diputació corresponent, fa que el lligam geogràfic, històric i cultural entre l'Aran i la plana de Lleida sigui una realitat present, amb normalitat, però desapercebuda en general.

Una bonica imatge que sembla apropar Lleida, presidida pel seu emblemàtic Turó de la Seu Vella, al Pirineu, concretament al Cotiella. Lluny, però a prop, i el sol de ponent il·lumina per igual als dos referents. (© E. Sarrat)

Conclusió final

El present treball ha volgut reflexionar sobre les relacions existents entre el singular país del Pirineu que és la Val d'Aran i la ciutat de Lleida, situada a poc més de 160 quilòmetres al sud, però que per ser la capital provincial i tenir una base geogràfica basada en els tres grans rius que baixen des del nord cap a l'Ebre, hi ha una facilitat *a priori* per mantenir uns lligams que després la història demostra que han existit però que a la vegada hi ha hagut moments també que no s'han tingut presents, tant per la gent de la plana com també pels mateixos aranesos, ben gelosos de la seva identitat.

Bibliografia

La majoria de les dades han estat consultades a <https://ca.wikipedia.org/>

GONZÁLEZ, J.-R. "Evolució conceptual i metodològica a través dels darrers 17 anys d'intervencions en arqueologia medieval i moderna de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida. I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Actes. 13, 14 i 15 de novembre de 1998. Barcelona 2000, p. 490-502.

GONZÁLEZ, J.-R.; XANDRI, J. "Museïtzació de l'església de l'antiga casa trinitària d'Avinganya. (Seròs, el Segrià). II Congrés Internacional sobre Museïtzació de Jaciments Arqueològics. Nous conceptes i estratègies de gestió i comunicació. Barcelona, 7, 8 i 9 d'octubre 2002, p.167-173.

NIÑA, M. *L'escultura del segle XIII de la Seu Vella de Lleida*. Tesi doctoral, dipòsit legal L. 1234-1214. Universitat de Lleida. <http://hdl.handle.net/10803/275936>.

SOL, S.; CERVERA, V.; IBARS, T. *El patrimoni cultural de la Diputació de Lleida*. Lleida: Diputació de Lleida, 2002.

La solidaritat entre territoris pirinencs: alguns fets i situacions històrics amb implicació de les Valls d'Andorra

La imatge paisatgística més comuna del Pirineu és la d'un conjunt caòtic i interminable de valls tancades que no es comuniquen entre elles, com si fossin compartiments estancs. Pot fer la impressió que cada vall és un petit món autònom, autàrquic, aïllat i sense relació amb la vall o el territori del costat. La història de les diferents comunitats pirinenques ens mostra que això no ha estat així, que des de sempre han existit i existeixen relacions i comunicacions entre els diferents territoris pirinencs. Les Valls d'Andorra no han estat cap excepció i amb aquesta comunicació es vol posar de manifest les relacions de veïnatge de les Valls d'Andorra amb els territoris circumveïns de la Cerdanya, l'Alt Urgell, el Pallars Sobirà i l'Arieja. Relacions de veïnatge contrastades, a vegades presidides pel conflicte i l'enfrontament i en altres moments per la generositat, la solidaritat, l'ajuda, la col·laboració, el compromís i l'acollida. Em centraré, doncs, en la part positiva d'aquestes relacions, com la temàtica de les trobades ens demana, i posaré de manifest com en diferents situacions del passat i actuals la solidaritat entre els habitants de les Valls d'Andorra i les comunitats que ens envolten han existit i encara es donen i que fan referència al territori, a les comunicacions, a les institucions, a la propietat particular, al comerç, al turisme, a les finances, a la solidaritat social, als moviments migratoris, a la sanitat, a l'educació i a la cultura.

1- Compartir el territori i els seus recursos naturals

El Pirineu és un gran espai amb una gran diversitat i riquesa en recursos naturals: pastures, boscos, minerals i aigües. Un territori per delimitar, explotar i compartir-ne els recursos naturals. Les diferents comunitats del Pirineu han creat mecanismes per poder explotar de forma conjunta els recursos que el medi natural muntanyenc ofereix. La més bàsica fou l'establiment de fronteres, termes, dominis i jurisdiccions per definir els drets propis i exclusius de cada comunitat. Les delimitacions han quedat materialitzades a partir de l'establiment de fites (cussols i creus), que eren revisades

Domènec
Bascompte i Grau,
historiador i arxiver
del Comú de Canillo

i ratificades per les comunitats veïnes mitjançant visures i rodalies. Sovint, però, van aparèixer conflictes i desavinences derivades pel drets d'ús dels recursos naturals per part de comunitats veïnes que es solucionaven per procediments més o menys amistosos.

Els conflictes entre diverses comunitats per raó de l'explotació de béns naturals s'acostumaven a resoldre mitjançant concòrdies, patzeries i sentències arbitrals que establien drets recíprocs, ja sigui a partir de la creació d'emprius entesos com el dret d'ús d'uns béns naturals en el territori d'una altra comunitat. Aquests són un clar exemple de solidaritat entre les comunitats pirinenques diverses, ja que s'acordaven i pactaven drets d'ús de forma comuna quedant molt sovint els drets de propietat en un segon pla. Com a darrera via per solucionar els conflictes trobem les sentències judicials.

Pel que fa als litigis, el més rellevant fou el que enfrontà les comunitats de Merens i de l'Ospitalet amb els Comuns de Canillo i Encamp per la propietat de la Solana d'Andorra o la Devesa de Merens. Andorra guanya un territori de manera pacífica i sense guerres, a partir de sentències judicials promulgades des del Consell Sobirà del Rosselló. Després de la darrera sentència del 1835 els Comuns de Canillo i d'Encamp acceptaren la proposta de les Comunes de Merens i de l'Hospitalet i acorden l'arrendament de les pastures de la Solana per un període de temps de 18 anys, arrendament que encara es manté ara.

La mostra d'entesa de les diverses comunitats del Pirineu, a vegades no pròximes, es posa de manifest en la pràctica de la transhumància. Els bestiar de la muntanya baixaven a la plana a hivernar i els ramats de la plana pujaven a les muntanyes pirinenques a estiuar. Fins al segle XIX la transhumància s'efectuava a les comarques catalanes de l'Urgell, la Segarra o les Garrigues, però a partir del segle XX s'acostumava més a marxar als departaments francesos de l'Arieja, l'Aude i l'Herault. A l'estiu eren les comunitats pirinenques les que rebien bestiar, en especial oví i cabrum, procedents d'aquests territoris de la plana o de vora la mar.¹

El Tractat dels Pirineus del 1659 estableix una primera frontera política entre França, Espanya i Andorra, tot i que imprecisa. La delimitació de la frontera política d'Andorra amb Catalunya i Espanya és de l'any 1858. Tot i l'establiment de fronteres polítiques que incorporen els diferents territoris pirinencs en estats diferents: França, Espanya o Andorra, les relacions transfrontereres fan que aquestes divisions siguin menys efectives, ja que les relacions de veïnatge estan per sobre de les fronteres polítiques.

Alguns exemples documentats:

1300

Sentència arbitral entre les universitats d'Acs-dels-Terms i de Merens, d'una part, i la universitat de Canillo, de l'altra, pels drets d'ús i empriu a la muntanya del Siscar.

ACA/APA, perg. 1

1444/07/30/ 1444/08/10

Sentència arbitral que resol el conflicte entre els homes de la Massana i els del Castell de Tor, al Pallars, per raó dels emprius de la muntanya de Setúria.

AHN/ACM, pergami núm. 15

Port d'Incles o de Fontargent, límit entre les Valls d'Andorra i França, o entre la Parròquia de Canillo i la Comuna d'Aston

Foto: Elsa Bascompte

1487, aprox.

Sentència i establiment de límits dels termes i d'emprius entre Civís i Sant Julià de Lòria.
ANA/ACSJ, doc.62

1659/11/07

Tractat dels Pirineus signat entre França i els regnes hispànics que establia els límits entre aquests territoris, amb especial afectació a la Vall de Querol, que passa a ser territori francès.

1736

Rodalia duta a terme per representants de Merens, la Vall de Querol i les Valls d'Andorra, a fi de delimitar els límits entre els esmentats territoris.
ANA/ADPO, C 2099

1858/11/06

Carta adreçada pel comissionat del Regne d'Espanya a Gil Areny, Síndic general, en què l'informa de la finalització dels treballs de la delimitació de la frontera entre Espanya i Andorra.
ANA/ASC/ doc. 3885

2. Comunicacions

La creació de vies de comunicació al Pirineu ha estat des de sempre difícil per l'orografia del terreny i per les condicions climàtiques adverses durant molts mesos de l'any. A les Valls d'Andorra la principal incomunicació era amb els veïns del nord, amb França. En un privilegi concedit per Lluís XIV l'any 1655 als habitants de les Valls d'Andorra que els eximia d'haver de pagar contribucions de guerra i de l'allotjament de tropes, reconeix que els habitants de les Valls viuen en un país feréstec i salvatge, en un dels indrets més inaccessibles de les muntanyes dels Pirineus.² També eren difícils les comunicacions amb els veïns de les poblacions situades a l'est (la Cerdanya) i a l'oest (Pallars Sobirà) per les mateixes condicions orogràfiques i climàtiques.

La comunicació més accessible la major part de l'any era vers els territoris del sud, cap a la comarca de l'Urgellet, on el terreny ja s'esdevenia més planer i la presència de la neu menys freqüent. La ribera del riu Valira uneix les Valls d'Andorra amb el principal eix de comunicació pirinenc, antigament la Strata Ceretana i per tant, s'ha convertit des de sempre en la sortida més natural del país.

L'expansió de l'activitat ramadera al Pirineu, i en especial la del bestiar oví i cabrum a partir del segle XIV, va provocar que una de les lluites de les autoritats andorranes en segles passats fos la de poder transitar pel territori català sense haver de pagar drets de pas pel trànsit de persones i mercaderies per les viles catalanes (dret de lleuda) o la reducció del preu per l'ús dels ponts (dret de pontatge). A canvi, el Consell de la Terra es comprometia a participar en les despeses pel manteniment i reparació dels ponts.

La necessitat de millorar les comunicacions entre Andorra i l'Alt Urgell, i en concret amb la Seu d'Urgell com a capital d'una gran comarca territorial, esdevé una necessitat

Passatge dels Tres Ponts
d'Organyà

Foto: Josep Claverol

prioritària durant la primera meitat del segle xx. L'any 1913 el Bisbe Benlloch inaugura la primera carretera entre la Seu d'Urgell i Andorra la Vella, amb els consegüents beneficis que aquesta obra va comportar i comportaria més endavant per ambdós territoris.

La concessió a la companyia Forces Hidroelèctriques d'Andorra (Fhasa) del projecte d'electrificació del país va comportar com a benefici l'obligació de la companyia de crear i millorar la xarxa de carreteres d'Andorra, tant a l'interior com a les comunicacions amb l'exterior. El fet més important fou la construcció de la carretera que uneix Soldeu amb el Pas de la Casa, pel port d'Envalira, i del Pas de la Casa a l'Ospitalet, l'any 1934. Aquesta necessitat és veié impulsada pel fet que l'any 1929 s'havia creat l'estació de tren de l'Ospitalet i d'aquesta manera Andorra millorava de forma substancial les comunicacions amb França, i en concret amb París, i de forma indirecta amb la resta d'Europa, i viceversa. La construcció de la via fèrria de la Tor de Querol l'any 1967 va comportar l'aproximació d'Andorra als departaments dels Pirineus Orientals, l'Aude i de l'Herault, i viceversa.

Les comunicacions, però, no només s'han de restringir a la xarxa viària sinó que també cal valorar de manera important l'entrada a Andorra del telègraf i del telèfon. Ja des de final del segle XIX es comença a executar el projecte d'instal·lar una línia telegràfica entre França i Andorra, però aquells temps eren convulsos a Andorra amb motiu de la revolució andorrana i de la Qüestió d'Andorra i els pals foren tirats a terra pels partidaris de la Mitra. L'any 1892 s'introduïa la línia telegràfica a Andorra des de la Seu d'Urgell, finançada per França.³ El telèfon, a través de les centraletes instal·lades en alguna casa dels pobles més importants, va arribar a Andorra l'any 1904⁴ i la implantació del telèfon automàtic data de l'any 1967.

L'arribada del correu postal francès a Andorra data del 1898.⁵ El carter de Soldeu Miquel Farré i Casal, de cal Canaro, fou un dels pioners de l'esquí a Andorra perquè es desplaçava durant els mesos d'hivern de Soldeu a l'Ospitalet per intercanviar la correspondència amb França. El servei de correus espanyols no arribaria a Andorra fins a l'any 1906 amb la creació d'oficines a Andorra la Vella, Llorts i Soldeu.⁶

La implantació i la millora constant de les comunicacions ja siguin viàries, telegràfiques, telefòniques, postals o radiofòniques ha estat i és per a Andorra, com per altres regions del Pirineu, una necessitat de primera magnitud donada la dificultat natural per relacionar-se amb les comunitats veïnes del nord i del sud. Avui la solidaritat entre els territoris pirinencs s'ha de fonamentar en el bon estat de les comunicacions, malgrat que Antoni Fiter i Rossell recomanés el contrari en el Manual Digest, del 1748, però eren altres temps.

Alguns exemples documentats

Acords pel dret de pontatge en benefici dels habitants de les Valls d'Andorra:

1491

Joan Moll, procurador de la universitat de Pons, reconeix rebre dels Síndics d'Andorra 10 lliures com a contribució a la reparació del pont de Gualter que portava a Rialb. A canvi fa francs als andorrans del dret de pontatge i de passatge.

ANA/ASC, 1216

1483

Pas pels Tres Ponts d'Organyà.

ANA/ASC, 3665

1601

Pont de la Seu d'Urgell.
ANA/ASC, 1191

1651

Dret barcatge als Tres Ponts.
ANA/ASC, 3693

1845

Pont d'Arfa.
ANA/ASC, 1227

Exempció del dret de lleuda:

1646

Pel pas de ramats per la Cerdanya.
ANA/ASC, 1195-1197

1882

Carta del Sr. Papinaud, Delegat Permanent francès, al Síndic general en la qual posa de manifest el desig del Govern francès de crear noves vies de comunicació que uneixin Andorra amb França a través dels ports de Rat, de Siguer i d'Envalira, i també d'establir camins que travessin les parròquies i la capital.
ASC 5424

3- Compartir càrrecs institucionals

La història de les institucions d'Andorra dona a conèixer que els càrrecs de moltes institucions jurisdiccionals i judicials d'Andorra no eren exclusius per a les nostres institucions sinó que es compartien amb altres càrrecs a Catalunya i França.

D'entrada les màximes autoritats jurisdiccionals d'Andorra, Consenyors al principi i Coprínceps després, eren i són encara avui el Bisbe d'Urgell, i d'antic els Comtes de Foix, els reis de Navarra i actualment el President de la República Francesa.

Els Veguers, antics representants dels consenyors a les Valls d'Andorra, eren fins al segle XVIII el Batlle de la Seu d'Urgell i el Castellà o Governador del Comtat de Foix. Després foren designats com a Veguers, nobles o lletrats de confiança dels Coprínceps.

L'any 1882 es crea el càrrec de Delegat Permanent. Cada Copríncep designava el seu delegat per tractar els afers d'Andorra. El Delegat Permanent de la Mitra acostumava a ser un jurista de confiança del Bisbe d'Urgell mentre que la figura del Delegat del Copríncep francès en un primer moment va recaure en els Sotsprefecte de Prada de Conflent i després en el Prefecte del Departament dels Pirineus Orientals.

Els Jutges d'Apel·lacions eren nomenats de forma alternativa per cadascun dels Coprínceps. Per ocupar el càrrec s'acostumaven a nomenar alts Magistrats de tribunals francesos o catalans.

Els càrrecs de Veguers, Delegats Permanents i Jutges d'Apel·lacions van desaparèixer a partir de la instauració de la Constitució d'Andorra del 1993.

La visita a notaris o advocats de la Seu d'Urgell o de poblacions del Comtat de Foix o del Departament de l'Arieja també ha estat freqüent en tots els moments històrics.

En l'àmbit de les administracions locals els contactes entre els Cònsols de les parròquies andorranes i els Alcaldes de les poblacions veïnes ha estat constant al llarg de la història, a fi de resoldre qüestions d'interès comú i crear vincles de cooperació interpirinenca.

Durant el segle passat i en l'actual hi ha molt interès a crear institucions o organismes de cooperació interpirinenca. Els Cònsols d'Andorra i una representació del Govern d'Andorra participen en els Congressos de poders locals i regionals del Consell d'Europa, creats a partir del 1949. La creació de la Comunitat de Treball dels Pirineus (CTP) l'any 1983 és un bon fòrum per a la posada en funcionament de projectes comuns amb les institucions dels dos costats del Pirineu. Durant la dècada de final dels anys 80 i principi dels anys 90 del segle xx, les relacions institucionals entre les administracions públiques dels dos costats del Pirineu trobaren en el Congrés Interpirinenc de Poders Locals un marc de comunicació i d'entesa per al desenvolupament de projectes comuns, com la construcció del túnel del Pimorent. Algunes d'aquestes trobades es dugueren a terme al Principat d'Andorra.

Les relacions institucionals han fomentat els desplaçaments d'autoritats andorranes a la Seu d'Urgell, Puigcerdà, Sort, Perpinyà, Prada de Conflent, Foix, Acs-dels-Tèrmes, l'Ospitalet, Merens, Vic-de-Sòs o Siguer. Fins i tot a Pau, com un dels llocs més llunyans. Moltes de les autoritats foranes properes a Andorra també visitaren i visiten encara el nostre país en aquest marc d'intercanvis institucionals. Sense anar més lluny, cada any els Maires de Merens i l'Ospitalet visiten cada any els Cònsols de les Parròquies de Canillo i Encamp per renovar el lloguer de les pastures de la Solana.

Les relacions institucionals han estat i són un marc per fomentar les polítiques de cooperació i solidaritat entre les diferents comunitats del Pirineu.

4. Tractes per la propietat i l'exercici de treballs en infraestructures manufactureres i industrials

L'existència de molins a les Valls d'Andorra ja es troba documentada a l'edat mitjana. En un primer moment algun molí era de domini d'un particular foraster, com era el cas del molí fariner de Fors, situat prop del riu d'Auvinyà, i que a principis del segle xvii fou venut al Comú de Sant Julià.

Un altre tipus de molí, en aquest cas una serradora, també podia ser arrendat a un particular foraster com en el cas de la serradora de la casa de Joan Oliva d'Ordino, acte també documentat durant el segle xvii, com podeu consultar en el quadre d'exemples documentats.

L'activitat manufacturera principal d'Andorra des de la primera meitat del segle xvii fins a la segona meitat del segle xix fou la farga. El procés de transformació de la mena de ferro en lingots de ferro per fabricar després eines, ferradures pels cavalls, arades i altres estructures amb aquest material, exigia el coneixement d'una tècnica a l'abast només de gent especialitzada. La presència de gascons per treballar a les fargues andorranes es troba molt documentada tant a l'arxiu de la casa Areny-Plandolit com de la casa Rossell, ambdues d'Ordino.

Reunió de la Comunitat de Treball dels Pirineus (CTP) a Saragossa l'any 2018, amb l'assistència de la ministra d'Afers Exteriors d'Andorra, Maria Ubach

Foto: CTP

D'altra banda, durant la primera meitat del segle XVII es va concedir una autorització a Antoni Pal, de la parròquia d'Ordino, per poder explotar una mina de ferro a la muntanya del Pimorent. Durant el segle XX alguns habitants d'Andorra foren contractats com a treballadors a la mateixa mina de ferro del Pimorent.⁷ Encara avui es poden veure les barraques on els obrers procedents de França i Andorra treballaven durant la setmana. Es coneix l'existència d'unes vagonetes per traslladar el ferro i als treballadors, des de l'Ospitalet fins a la mina del Pimorent.⁸

Com a situació a la inversa, durant la primera meitat del segle XIX el Comú d'Encamp arrendava el dret d'explotar mines de ferro i plom a una societat formada per un veí d'Encamp i dos de les Cabanes. Alguns habitants procedents de les Valls d'Andorra foren contractats per treballar en indústries franceses o catalanes, com en el cas dels habitants de la parròquia de Canillo que anaren a treballar a la fàbrica de talc de Luzenac, a l'Arieja, coneguda com La Greda, en referència a la pedra d'on s'extreia el talc.

Aquest esperit de solidaritat o cooperació transfronterera també el trobem en l'acta de compravenda d'un magatzem a l'Ospitalet, comprat pel Consell General a un particular de l'Ospitalet perquè els habitants de les Valls poguessin emmagatzemar les mercaderies que s'importaven o exportaven des d'Andorra. Al costat, l'hotel restaurant Chez Rouan també conegut com Cal Tatina, on es paraven els andorrans venint de França o anant a cap França. Bon menjar, i si calia, bon dormir, esperant que obrissin el port d'Envalira.

En tot els casos esmentats la solidaritat entre les comunitats del Pirineu es fonamenta en un benefici recíproc: l'explotació d'una infraestructura a canvi d'un benefici econòmic, sense tenir en compte si una de les parts convenients era andorrana o no. És cert també que al llarg del segle XX la introducció d'estrangers per explotar serveis o negocis a Andorra és restringit molt, però en l'actualitat s'està produint un procés d'obertura econòmica que vol trencar amb aquesta limitació i avui en dia ja és una realitat.

Alguns exemples documentats:

1605

Joan Serall, com a procurador de Joan Fors, mercader a Tarascó, ven al Comú de Sant Julià de Lòria el molí que té en dita parròquia, conegut com a molí fariner de Fors, prop de Sant Julià al riu d'Auvinyà.

ANA/ACSJ, perg.25.

1619

Joan Oliva, d'Ordino, arrenda un molí serrador a Bernat Giraut del Regne de França, des del primer de maig fins a Tots Sants.

ANA/APO, Manual de Protocols Notarials (1619-1622), f.14.

1623

El Procurador general del Rosselló i la Cerdanya concedeix a Antoni Pal, d'Ordino, autorització per poder fer prospeccions minerals i explotar mines a la muntanya del Pimorent.

ANA/ADPO, B 442, f.127v.-128 r.

L'estació de tren, el magatzem dels andorrans i la fonda de Cal Tatina, a l'Ospitalet

Foto: autor desconegut

1838

El Comú d'Encamp fa una concessió de mines de ferro i plom a Antoni Rossell, de la Parròquia d'Encamp, i a Josep Cortés i Policarp Remaury, veïns de les Cabanes.

ANA/ADA, 1Z28, núm.1

1906

Esriptura de compravenda d'una granja a l'Ospitalet feta per Mateu Rouan, a favor d'Antoni Huguet i Lluís Molné, en representació del Consell General.

ANA/ASC, 5018

5. Intercanvis comercials

La Strata Ceretana des de Puigcerdà a Castelllciutat va ser un pas obligat per a un nombre important de comunitats de les valls pirinenques i en conseqüència es va convertir en un lloc d'intercanvis comercials i de relacions socials. Als jaciments del Roc de l'Oral (Encamp) i de l'Artuix (Engordany) s'ha trobat cultura material similar a la trobada al jaciment de Castelllciutat. enclau estratègic prop de la Seu d'Urgell, a la cruïlla de camins entre les Valls de Valira i la Vall del Segre.⁹

Andorra és un petit territori que antigament col·lia poc i no tenia pràcticament manufactura. La seva subsistència depenia de les importacions de queviures i productes manufacturats des de Catalunya o el sud de França. Els reis de la Corona d'Aragó i els comtes de Foix-reis de França varen ser conscients de les necessitats de queviures i productes manufacturats que no es podien produir a Andorra i van autoritzar als habitants de les Valls d'Andorra que poguessin importar mercaderies sense haver de pagar els drets d'exportació (Dret del General o de Forana).

La necessitat més gran era la provisió de blat i alguns pobles de la Cerdanya es van convertir en el graner d'Andorra. Com a contrapartida el Consell General fixava periòdicament el preu del blat a fiar i prohibia de forma expressa la venda de blat a l'exterior d'Andorra a fi d'evitar-ne l'especulació.

Molts productes manufacturats provenien de Tolosa i eren comprats a Foix i a Acs-dels-Termes. La Seu d'Urgell també era un important centre d'aprovisionament per als habitants d'Andorra.

Com contrapartida Andorra era un important referent pel que fa a l'exportació de bestiar, primer oví i cabrum, i a partir del segle XIX mular i equí. Molt d'aquest bestiar s'exportava a França o a Catalunya de forma fraudulenta amb la pràctica del contraban.

Des de final del segle XVII la nova posada en funcionament de les fargues, aturades a conseqüència de la guerra dels 30 anys (1618-1648) i dins d'ella la Guerra dels Segadors (1640-1652), activa un comerç molt potent del ferro produït a les fargues andorranes i venut a Catalunya i al sud de França que donarà un important creixement a l'economia d'Andorra durant el segle XVIII i la primera meitat del segle XIX.¹⁰

Les fires van ser un important centre d'intercanvi en l'economia de l'antic règim. Els habitants de les Valls d'Andorra assistien a les fires més properes per vendre el seu bestiar i comprar productes necessaris. Les fires documentades on assistien eren les de Tarascó, Foix i Acs-dels-Termes a França, i la de la Seu d'Urgell, Organyà, Salàs i Puigcerdà.

Canillo i Andorra la Vella també organitzaven una fira on es realitzaven transaccions

comercials amb la mateixa població del país i amb comerciants transfronterers catalans i francesos.¹¹

Pel que fa als mercats, el de la Seu d'Urgell era al que més assistien els habitants d'Andorra, tal com encara passa avui dia. També es constata la presència d'habitants d'Andorra als mercats setmanals d'Organyà, Puigcerdà, Acs-dels-Termes, Tarascó i Foix, més propi dels nostres temps, per la millora de les comunicacions per carretera en l'àmbit transfronterer. Durant la festa de Meritxell era una tradició que pugessin pageses de la Seu d'Urgell a vendre fruita al llarg del camí que conduïa a la capella.

Els privilegis comercials afavoriren la practica del contraban des d'Andorra cap a regions veïnes. Fenomen que no ha desaparegut com tots sabem. El primer contraban fou de bestiar. Després a partir del segle XVIII, el de tabac i a finals del segle XIX s'hi afegí el de fòsfor, als anteriorment existents. El contraban és un exemple de solidaritat entre les comunitats pirinenques transfrontereres. Aquesta pràctica ajudava a la feble economia de la majoria de cases andorranes i d'altra banda abastia de productes desitjats a les poblacions properes a Andorra a baix preu. Els beneficis eren mutus i recíprocs i per esmentar un exemple d'aquesta comunicació comercial entre territoris era de domini públic que els habitants de les Valls d'Andorra compraven bestiar al sud de França, l'engreixaven a Andorra i el venien a Catalunya. Destaca també la situació que la majoria de contrabandistes no eren andorrans sinó que procedien de poblacions properes a Andorra. La pràctica del contraban o de l'estraperlo s'intensificà durant la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial, Andorra es convertí en una zona d'intercanvi comercial estratègica entre el sud de França i Catalunya. La recuperació de l'economia d'Espanya i Europa després de les desfetes bèl·liques que afectaren Europa durant la primera meitat del segle XX, Andorra veu en el turisme el seu camí cap a la prosperitat econòmica. L'oferta de productes difícils de trobar a Espanya a causa de seu aïllament a conseqüència de la dictadura franquista i l'oferta de productes considerats de luxe per al mercat francès a baix preu, converteixen a Andorra la Vella i Escaldes i el Pas de la Casa en aquells carrers de les botigues plens a vessar. Va ser el boom d'Andorra, acompanyat del desenvolupament del turisme de neu, que tants beneficis ha portat i aporta al nostre país. L'entrada d'Espanya a la CEE (Comunitat Econòmica Europea) amb les consegüents restriccions duaneres per a Andorra va motivar una davallada del comerç específic del comerç propi dels anys 70 i 80 del segle i la recerca d'un nou tipus de comerç. El comerç amb França, però, s'ha mantingut més estable en aquest sentit.

Venedores de fruita de la Seu d'Urgell durant la festa de Meritxell l'any 1949

Foto: ICGC, fons Cuyàs, RF 9699

L'encariment del cost de la vida a Andorra respecte a les regions veïnes provoca que alguns particulars es desplacin a grans superfícies properes a Andorra per dur a terme la compra de queviures i productes de primera necessitat.

Un cop més, la situació privilegiada d'Andorra en el pla comercial ha beneficiat tant l'economia andorrana com a la dels seus territoris veïns i per tant els lligams de solidaritats entre territoris són força evidents.

Alguns exemples documentats:

1606

La Reial Audiència de Barcelona confirma als habitants de les Valls d'Andorra el privilegi de poder treure lliurement del Principat de Catalunya i dels Comtats del Rosselló i de la Cerdanya queviures per al propi consum.

ANA/ASC, 1103

1634

Climent Lliniau i Descallar, senyor de Prullans, acorda amb Andreu Pal, Síndic de les Valls d'Andorra, que els habitants de les Valls "pugan treure blat y altres provisions y monitions de dit lloch i terme de Prullans per sustentar y socórrer dits habitants y singulars andorrans [...], pagant lo just valor de aquelles.

ANA/ASC, 1302

1721-1722

Detenció de contrabandistes andorrans i francesos que practicaven el contraban perquè les relacions comercials entre França, Espanya i Andorra estaven prohibides a causa de la propagació de la pesta de Marsella.

ANA/ASC, 3532

1738/05/11

L'administrador de tabacs de la Seu d'Urgell es queixa al Bisbe d'Urgell de l'entrada de tabac de contraban des d'Andorra a la Seu d'Urgell per part de Joan Marfany, dit Jan Andriu de Siguer, Miquel de Miquel de Calaf i el fill del batlle d'Anserall.

ANA/ASC, llibre de resolucions fol.273.

1763

Rebut en el qual Guillem d'Areny, Síndic de les Valls d'Andorra, reconeix el deute amb Josep Estany i Pauxol, de la Seu d'Urgell, per la compra de blat per al proveïment de les Valls. 1 f.

ASC 219

1767/ Versailles

El Consell d'Estat del rei de França, en resposta a una súplica dels andorrans, els autoritza a introduir a les Valls d'Andorra un determinat nombre de queviures des de les Valls sense pagar drets.

ANA/FCB, 279

1846

Nota dels 27 barrets que deu el Síndic Picart a M. Cassé, mestre barreter a Foix.

ASC 242

6. Relacions turístiques

L'economia tradicional andorrana basada en la ramaderia i el comerç del ferro entra en crisi a partir de la segona meitat del segle XIX. Fins a la dècada dels anys 50 del segle XX Andorra no trobaria un nou recurs econòmic que fes créixer el país. El desenvolupament de l'activitat turística basada en el comerç destinat a l'exterior i la popularització de la pràctica de l'esquí ha convertit Andorra en el que és avui i com tots la coneixem: un referent pel que fa al turisme més proper i pel que ve de tots els continents del món.

El referent turístic d'Andorra beneficia les regions veïnes de l'Alt Urgell, l'Arieja, la Cerdanya i el Pallars, ja que esdevenen lloc de pas i complementen l'oferta turística que ofereix Andorra. Aquestes regions veïnes també esdevenen un atractiu de sortida pels residents al nostre país i qui no ha sortit un dissabte o diumenge a Os de Civís, a la Seu d'Urgell, a Organyà, a Coll de Nargó, a Puigcerdà, a Sort, a Isona, o a Acs-dels-Tèrmes, per esmentar alguns exemples, per passar el dia i fer un bon dinar.

Andorra és un país referent pel que fa al turisme de neu i de muntanya i per aquest motiu ha impulsat la celebració de trobades internacionals al país. El Congrés Mundial de Turisme de Neu i de Muntanya és una iniciativa dels set Comuns, del Govern d'Andorra i de l'Organització Mundial de Turisme, amb la voluntat de constituir un fòrum de debat permanent sobre el desenvolupament i la sostenibilitat del turisme en zones de muntanya. Té una periodicitat bianual i l'organitzen els Comuns de forma rotatòria. El proper congrés es durà a terme durant el mes de març del 2022 a Canillo. Desde el seu inici, l'any 1998, el congrés ha tractat sobre les temàtiques més innovadores de cada moment, fruit de l'anàlisi de les tendències turístiques i socials, de la conjuntura econòmica i del desenvolupament d'eines de comunicació i d'anàlisi.

El Pirineu central, on es situen les Valls d'Andorra i les regions veïnes, han de treballar de forma conjunta per ser un referent encara més potent d'atracció turística, de forma solidària i en benefici de l'economia de totes aquestes regions.

7. Suports financers

Un dels aspectes més sorprenents d'aquestes relacions interterritorials que estem tractant és els suports a l'hora de demanar finançament, és a dir, diners al veí, i a un veí que és estranger. Això vol dir que la proximitat i la confiança entre els habitants d'Andorra i els de la Seu d'Urgell o Foix era més propera que la que en un primer moment es podria pensar. Ja es documenta des de l'edat mitjana el préstec de diners a institucions i habitants de les Valls d'Andorra. Fins a la segona meitat del segle xx eren els andorrans els que molt sovint anaven a buscar recursos financers més enllà de les seves fronteres, donada la feblesa de l'economia i del sistema financer andorrà.

Avui, el creixement de l'economia andorrana, gràcies al comerç i al turisme de lleure, han convertit Andorra en un país estable en el pla financer i amb una sòlida i potent infraestructura bancària que atrau inversions de particulars i d'empreses estrangeres. L'atractiu pel dipòsit de capitals estrangers fomentats a partir d'una pressió fiscal baixa ha comportat el que avui ningú no posa en dubte, la importància d'Andorra en el mercat financer. El resultat és la conseqüència d'haver fet un esforç important cap a la transparència financera

El Pas de la Casa

Foto: lugares de nieve.com

fins a deixar de formar part de la llista de paradisos fiscals l'any 2018. Aleshores els ministres d'Economia i Finances de la Unió Europea (UE), l'Ecofin, van acordar que el Principat d'Andorra deixés definitivament la llista grisa de paradisos fiscals. S'ha de valorar l'aposta del Govern d'Andorra i del sector bancari a favor de la transparència fiscal i l'homologació internacional, així com l'adopció dels estàndards internacionals més exigents.

Alguns exemples documentats:

1414

Aparici de l'Areny, veí de la Seu d'Urgell, reconeix rebre d'un grup d'homes de la parròquia de la Massana vuitanta lliures barceloneses en concepte de la lluiació d'un violari creat i venut l'any 1405.

ANA/ACM, perg. 1

1414

Jaume Torner, veí de Bixessarri, crea i ven a Pere Vidal (a) Tragó, veí de Castellbò, un censal mort per valor d'onze lliures barceloneses.

ANA/ACSJ, pergami núm. 1

1466

Galceran de Castellarnau, senyor de la Bastida de Pons, reconeix haver rebut dels Cònsols i prohoms de les Valls d'Andorra, com a detentors dels béns de Pere Olivesa, del Pui [d'Olivesa]; 14 lliures i 10 sous, en concepte de lluiació d'un censal mort que els dits Olivesa i Guillemona havien creat i venut a favor del difunt Joan d'Aguilar, donzell de la Seu d'Urgell, el qual havia venut el dret a percebre la pensió d'aquest censal, 34 sous anuals, a Clara, difunta mare de Galceran, raó per la qual, ara, els homes d'Andorra procedeixen a la lluiació del censal.

ANA/ASC 135

1469/12/13, Acs dels Termes

Ramon d'Anolles, mercader d'Acs dels Termes, al Sabatès, nomena Guillem Berenguer i Guillem Veciat, de Canillo, per cancel·lar un document de vuit-cents florins d'Or que els Síndics d'Andorra ja havien retornat.

ANA/ASC 136

1930

Es funda el Banc Agrícol i Comercial d'Andorra, el primer banc creat a Andorra, amb el suport de l'empresa Fhasa.

Fundació d'altres bancs: Crèdit Andorrà (1949); Banca Reig (1956); Banca Cassany (1957); Banca Mora (1957); Banca Coma (Banc Internacional) (1958); Sobanca (1958); BPA (1994); Banc Sabadell (2000)

Diccionari Enciclopèdic d'Andorra, pàg. 68-71, 156, 390.

8. Solidaritat en temps de guerra

L'antiguitat ens dona l'exemple d'un territori pirinenc sense fronteres on la unió de les diferents tribus del Pirineu s'uneixen per fer front a un enemic comú durant el període romà. Les tribus dels ilergetes, arenosis, bargunsis i andosins s'enfrontaren a les tropes cartagineses del general Anníbal en un lloc indeterminat de la vall del riu Segre en el seu viatge a Roma durant la segona guerra púnica.

Des del segle xv fins al xx la guerra ha estat molt present en les contrades pirinenques, ja que el Pirineu és el límit natural entre dues potències mundials com van ser els regnes hispànics, després Espanya, i França.

Andorra hagué de patir les conseqüències d'unes guerres que li eren alienes però que a l'afectar les regions veïnes també s'hi va veure involucrada. Els efectes perjudicials foren les pressions a les quals es veié sotmesa per haver d'allotjar tropes, pagar contribucions

o aportar queviures i farratges pel manteniment de les tropes i les cavalleries. També veure interrompuda l'activitat comercial amb Catalunya, l'Arieja o la Cerdanya. Una altra conseqüència fou que com a país neutral afavoria l'entrada de refugiats o servia com a lloc de pas pels soldats fugitius.

Els andorrans també foren els primers a donar suport humanitari a l'hora d'anar a transportar o acollir soldats malalts o ferits: Al segle XVII a Bellver de Cerdanya, al segle XIX a Andorra i al segle XX a la Seu d'Urgell amb motiu de la Guerra Civil.

La situació estratègica d'Andorra entre el país de Foix, la Cerdanya, Catalunya, i el Pallars fa que també en moments no bèl·lics esdevingués un territori de refugi per a malfactors, delinqüents i fugitius de la justícia. Les autoritats andorranes sempre es van mostrar disposades a col·laborar amb les autoritats policials i judicials foranies per lliurar aquelles persones que s'havien refugiat dins del nostre territori, sempre i quan la petició d'extradició fos justa i justificada.

Alguns exemples documentats:

150 aC

L'historiador grec Polibi, esmenta (Hist. 35,1) que les tribus dels ilergetes, arenosis, bargunsis i andosins (ceretans) s'enfrontaren a les tropes cartagineses del general Anníbal en un lloc indeterminat de la vall del riu Segre en el seu viatge a Roma durant la segona guerra Púnica.

1691

L'intendent del Rosselló i la Cerdanya sol·licita a les autoritats andorranes l'aportació diària d'una determinada quantitat de queviures per al manteniment de les tropes franceses.

ANA/ASC 4445

1691

Carta del Veguer de la Cerdanya i Comissari subdelegat de l'intendent Trobat, el Sr. Sicart, als Batlles i Consellers de les Valls d'Andorra, en què ordena que portin a la Seu d'Urgell cavalcadures amb albardes i bastons per transportar els malalts a l'hospital.

ANA/ASC 3615

1705

El Governador del País de Foix mana a les autoritats andorranes que s'uneixin als habitants de Siguer i Vic de Sòs per defensar les seves fronteres en motiu de l'ocupació de la Seu d'Urgell i de Castellciutat per part de les tropes rebels de l'arxiduc. També mana que s'informi el maire de Siguer de qualsevol novetat.

ANA/ASC 4425

1829

El Bisbe d'Urgell autoritza l'entrada a Andorra de tropes espanyoles per perseguir un escamot de constitucionalistes refugiats a Soldeu que havien atacat el rector d'Arcavell.

ANA/AMAE, archives diplomatiques, cpa, vol. 1 núm.164.

1835/07/20

Bartomeu Porredón (a) Ros d'Eroles, cap carlí, amenaça el Síndic de les Valls d'Andorra amb una acció de les seves tropes si es permet l'entrada dels cristins a Andorra i es molesten els refugiats carlins.

ANA/ADA, 1Z23, núm.180

1939

El Consell General dona suport per traslladar els ferits causats per l'ocupació de la Seu d'Urgell per les tropes franquistes.

ANA/ASCG, llibre d'actes (1864-1940)

Grup de soldats carlins

Autor desconegut

9- Solidaritat en catàstrofes naturals i emergències

Com en la majoria d'indrets, les catàstrofes naturals arriben. Les que més han perjudicat el Pirineu són els incendis forestals i sobre tot els aiguats. Tots recordem l'aiguat a Andorra de l'any 1982 i els incendis que va afectar el Solsonès l'any 1998.

En la primera situació les comarques veïnes, tant franceses com espanyoles, van donar suport i l'ajuda que fes falta perquè tot tornés a la normalitat al més aviat possible. L'aeroport de la Seu d'Urgell va esdevenir l'enllaç de la ciutat, de la comarca i d'Andorra amb l'exterior. L'aeroport va registrar fins a 146 vols entre avions i helicòpters.¹² També es va comptar amb l'ajuda d'helicòpters francesos. L'Albert Villaró i el Joan Gispert expliquen en un article sobre els aiguats del 1982 que cinc persones es trobaven el diumenge 7 de novembre aïllades en una granja de Montferrer, van haver de pujar a la teulada, ja que el riu anava rosegant la casa. L'helicòpter de la guàrdia civil que havia de venir des de Saragossa no va arribar, però finalment van ser rescatats, juntament amb una persona al Salit, per un segon helicòpter francès mobilitzat per gestions de la Mitra a Andorra. Una llanxa dels bombers va rescatar una noia enfilada a un arbre a Ponts i l'helicòpter francès va anar a la Massana per l'avís d'explosions de gas.¹³

En l'incendi del Solsonès de l'any 1998, els bombers d'Andorra foren dels primers a donar suport per l'extinció d'aquell important incendi.

El Cos d'Incendis i Salvament d'Andorra també va participar en l'extinció de l'incendi d'Avinyonet de Puigventós, a l'Empordà, l'any 2012.

Finalment també es recorda la decisiva intervenció de les màquines llevaneus procedents d'Andorra en l'important nevada de l'any 1962 a Barcelona, coordinades pel refugiat a les Valls d'Andorra Andreu Claret, l'home de les neus, impulsor de l'obertura de la carretera del port d'Envalira i de la fi de la immemorial comunicació amb França durant l'hivern. Una part del Pirineu donava auxili a la capital de Catalunya.

10. Llocs d'acollida: migracions

Les migracions són el fenomen que més posen en relació els habitants de comunitats diferents. Les migracions solen ser motivades bàsicament per dues raons: 1- Com a resultat d'una guerra, i en aquest cas em refereixo als refugiats. 2- Per necessitats econòmiques i de supervivència, i estem parlant dels residents.

Molts dels refugiats a Andorra a causa de la Guerra Civil espanyola (1936-1939) que aconseguiren, no sense dificultats, entrar i establir-se al nostre país van resultar moltes vegades ser persones que ens han aportat molt. Alguns venien d'una situació econòmica i social molt benestant i van contribuir amb un esperit emprenedor al creixement del país en el sector privat. Altres eren persones amb una formació acadèmica que els va permetre desenvolupar la seva activitat professional liberal al nostre país. Altres, senzillament, van venir a treballar al servei d'algunes cases del país com a masovers o mossos.

Avió militar a l'aeroport de la Seu d'Urgell durant els aiguats de l'any 1982
Foto: Trànsit Aeri de Catalunya

Andorra ha estat terra d'emigracions; des de final de mitjans del segle XIX fins a la segona meitat del segle XX. La crisi econòmica i social també derivarà en una crisi política i institucional, provoca que molts fadrins i fadrines d'Andorra es vegin obligats a emigrar. Les destinacions d'aquestes andorranes i andorrans seran grans ciutats com Barcelona, Lleida, Tolosa o Perpinyà, però també altres poblacions més petites però més properes com la Seu d'Urgell o Foix, o poblacions dels departaments francesos de l'Arieja, l'Aude, com Besiers,¹⁴ o de l'Herault. Els i les més grans expliquen que havien anat al sud de França per a la collita de la poma, generalment Golden, especialment al departament del Tarn et Garonne, a Moissac, o a Castelsarrazin. Altres anaven a la verema a l'Aude i a l'Herault. Noies, de casa bona, o no, anaven a servir, especialment a Besiers. Guanyaven uns diners i tornaven preparades. Havien millorat la llengua i sobretot, sabien portar una casa. Era com un màster de l'època. Enlluernaven les amigues que s'havien quedat aquí amb els seus modelets francesos, especialment jerseis, jaquetes, faldilles...¹⁵

La transformació econòmica d'Andorra a partir del desenvolupament de l'activitat comercial i del turisme de neu i de muntanya a final de la dècada dels anys 50 del segle XX comporta la necessitat d'una forta de mà d'obra per poder atendre els turistes. Aquest boom també comporta la construcció d'hotels, apartaments i edificis amb pisos destinats a segones residències i de lloguer per als nouvinguts. Andorra s'esdevé una terra d'immigrants procedents de llocs més o menys propers per treballar en el sector turístic i de la construcció. Aquest creixement també comporta un procés de canvi i modernització en el tradicional model institucional andorrà i la creació i el desenvolupament d'empreses parapúbliques que comporta la contractació de personal competent, tant per l'administració pública com per les empreses parapúbliques, les escoles o sector bancari. A causa de la manca de personal qualificat al nostre país sovint s'ha hagut de recórrer a la contractació de personal amb residència en poblacions properes. És el que es coneix com a transfronterers.

L'augment del preu dels habitatges i del preu dels pisos de lloguer a Andorra com a conseqüència de la consolidació d'Andorra com a destinació turística ha condicionat que alguns habitants de les Valls s'hagin vist obligats a traslladar els seus domicilis a localitats properes a Andorra, on el cost dels habitatges són menys elevats.

També Andorra té la necessitat de professionals liberals a causa del seu ràpid creixement demogràfic, com ara advocats, metges, fisioterapeutes, psicòlegs, gestors administratius, promotors immobiliaris...

Tant els residents nouvinguts com els transfronterers han estat i són un element clau per al creixement d'Andorra. Els processos migratoris creen vincles d'unió entre poblacions, ja que aquesta convivència és molt rica quant als intercanvis culturals. Els pobles i regions del Pirineu destaquen per la seva solidaritat i acollida envers els nouvinguts, malgrat que sovint hagin de passar uns anys per veure els resultats positius dels processos d'integració.

11.Cooperació sanitària

Ja des de l'edat mitjana els habitants d'Andorra acostumaven a fer visites mèdiques a la Seu d'Urgell. La presència de metges i cirurgians o barbers contractats a Andorra data del segle XVII.

També hi hagut relacions sanitàries amb hospitals i clíniques francesos. Fins fa no gaires anys, i potser encara, algunes dones del Pas de la Casa anaven a donar a llum als seus infants a l'hospital de Foix.

Malauradament els accidents de trànsit també són una mostra més d'aquesta cooperació sanitària. Els bombers i serveis sanitaris de l'Alt Urgell, de la Cerdanya, de l'Arieja, dels Pirineus Orientals, de l'Aude i de l'Herault molt sovint han de prestar el seu auxili en els encara excessius accidents de trànsit que es donen en carreteres properes a Andorra, a Catalunya i al sud de França, amb víctimes o ferits procedents d'Andorra.

Molts encara recordem la importància que va tenir en molts moments la Quinta de Salud La Alianza, amb seu a la Seu d'Urgell, una de les primeres mútues privades sanitàries de la regió, de la qual molts habitants de les Valls van ser socis i que va oferir uns serveis sanitaris molt reconeguts en l'entorn pirinenc.

Avui Andorra té un sistema sanitari molt desenvolupat i acull gent procedent de poblacions properes a Andorra.

Avui la pandèmia de la covid ens afecta a tots, però la solidaritat de les regions pirinenques també es posa de manifest a través dels mitjans de comunicació, ja siguin d'Andorra o de regions properes, ja que es fan ressò de les víctimes i de l'estat de la pandèmia a Andorra, a la Seu d'Urgell o al sud de França. Andorra ha col·laborat de manera incondicional en les mesures acordades pels estats veïns a fi d'evitar la propagació d'aquesta fatídica pandèmia als territoris propers al nostre país i viceversa.

Alguns exemples documentats:

1372

Arnau Isarn de la Cortinada demana a Huguet de l'Areny, Batlle de la Seu i Veguer de les Valls d'Andorra, que faci examinar per metges i cirurgians la seva esposa Ramona per determinar si era leprosa. El diagnòstic dels tres metges jueus de la Seu d'Urgell encarregats del cas determina que la dona estava afectada per un càncer.

ADU, Registre de Cúria, vol.3, fol.39

1720

Informació del cavaller Damàs a les autoritats andorranes per la qual es fa saber que la pesta únicament afecta la ciutat de Marsella i no s'ha estès per la resta de França.

ANA/ASC 4599

1794

Pursals, cirurgià de la Seu d'Urgell, reconeix haver rebut 7 lliures i mitja d'Ignasi Ribot en concepte de les visites mèdiques a la seva esposa i a la seva filla.

ANA/ACB 106

Besiers. Ciutat de referencia per a molts emigrants procedents de les Valls d'Andorra entre final del segle XIX i principis del segle XX

Foto: France-Voyages

12- Cooperació en educació i cultura

Al segle XIV ja trobem documentada la reserva d'una plaça al col·legi de Foix a Tolosa per a estudiants de les Valls d'Andorra que es va mantenir durant tot el període modern.

Des de finals del segle XIX hi ha la voluntat de crear escoles a Andorra. Abans l'ensenyament anava a càrrec d'un eclesiàstic contractat pels Comuns. Primer entren les escoles religioses de la Sagrada Família impulsades pel Copríncep Episcopal des de la Seu d'Urgell. Un dels casos documentats es troba a Canillo.

A finals del segle XIX, l'emigració andorrana a Besiers condiciona la reserva de places per a alumnes procedents de les Valls, fins i tot allotjades en les cases de les mateixes institutius. Fins a principi dels anys 70 els estudiants del sistema francès, amb 11 anys, havien de marxar a Prada de Conflent, a Perpinyà, a Besiers o a Foix per continuar els estudis de secundària i batxillerat. També es matriculaven i es matriculen en universitats franceses properes a Andorra.

Ja entrat el segle XX entrarien les escoles franceses i espanyoles a totes les parròquies.

Finalment cal destacar la matriculació d'estudiants en instituts de la Seu d'Urgell o d'estudiants universitaris que fan els seus estudis a distància des de la UNED de la Seu d'Urgell.

Pel que fa a la cultura, s'està treballant cada cop més en una visió del Pirineu com un espai amb una identitat cultural pròpia, però amb respecte sempre vers les particularitats, ja siguin per la ubicació territorial, la diversitat pel que fa als estats de pertinença, la diversitat pel que fa a les diferents llengües, la diversitat pel que fa a la seva economia, la diversitat pel que fa als costums, festes i tradicions. El tret comú que ens uneix és una serralada muntanyosa que és una mica de tots.

Ja s'han creat activitats fruit de la col·laboració entre diferents entitats interpirinenques, com la Ruta del ferro a Andorra. És un itinerari cultural que forma part de l'itinerari transfronterer la Ruta del ferro als Pirineus, el qual va rebre la menció d'honor del Consell d'Europa el mes de novembre del 2004, i coordina activitats amb instal·lacions de Catalunya, Aquitània, l'Arieja, Guipúscoa i Biscaia.

Els estudis sobre la realitat de les regions pirinenques són fonamentals per consolidar la pròpia identitat del Pirineu. En aquest sentit cal agrair la tasca que es porta a terme des dels congressos internacionals dels Pirineus, tot i les poques edicions (tres) que s'han dut a terme i des del Col·loqui Internacional d'Estudis Transpirinencs, el darrer a Canillo l'any 2015; des del congrés interpirinenc de mitjans de proximitat, organitzat per primera vegada a la Seu d'Urgell l'any 2019, i des de les Trobades Culturals Pirinenques que se celebren cada any i en una població diferent. L'any 2020 es van dur a terme a Andorra la Vella de forma telemàtica a causa de la pandèmia de la covid-19 i el recull de les ponències i comunicacions el teniu a les vostres mans. Les Trobades Culturals Pirinenques no són possibles sense la unió de la Societat Andorrana de Ciències d'Andorra i els centres d'estudis comarcals de l'Alt Urgell, la Cerdanya i el Ripollès. Aquestes trobades posen en relació i comunicació els diferents centres d'estudis de l'àrea del Pirineu, aspecte que és fonamental per al bon desenvolupament de les trobades.

La creació del Centre Transfronterer d'Estudis Pau Casals, a Prada de Conflent, l'any 2015, és un

exemple de la possibilitat d'executar projectes conjunts entre territoris diferents del Pirineu, ja que va tenir el suport de les autoritats del Consell General de Llenguadoc-Rosselló, del Principat d'Andorra i de Catalunya. També hi participaren diverses associacions, entre les quals l'UCE i la SAC. Aquest centre dona suport als estudiants interessats en la història dels diferents territoris de parla catalana. Una mostra més de la solidaritat entre les regions del Pirineu.

s. d. (s. XVI)

Extracte dels estatuts del col·legi de Foix en el qual hi ha fundada una beca per a un estudiant andorrà.
ANA/ASC 4494

1890

Carta del delegat permanent francès, el Sr. Bonhoure, al síndic general referent a la rebuda de l'acord del Consell General segons el qual es designa el col·legi de Besiers per enviar-hi les dos becàries andorranes.
ANA/ASC 5733

1891

Carta del delegat permanent francès al síndic en què informa que, com que el col·legi de Besiers no rep internes, les becàries Pilar Maestre i Concepció Huguet seran rebudes a casa d'una institutriu privada.
ANA/ASC 5738

Liceu Lakanal a Foix, on alguns estudiants de les Valls d'Andorra van estudiar

Foto: postal Frères Labouche

Andorra un país emissor i receptor de la solidaritat pirinenca

Els andorrans molt sovint han estat estereotipats com una gent que va molt a la seva, fins i tots se'ns ha titllat d'egoistes i de ser poc solidaris. És cert que la particularitat d'Andorra com a petit país en el cor del Pirineu i la seva lluita constant per vetllar per la seva independència poden haver fonamentat determinades actuacions tancades i haver donat peu a aquesta visió. Tot i així, s'ha pogut veure al llarg d'aquesta comunicació que els habitants de les Valls en moments difícils per als territoris veïns han estat generosos, receptius i solidaris, en especial en temps de guerra, en la millora de les comunicacions cap a l'exterior, en la cooperació sanitària i en els casos d'emergència provocats per catàstrofes naturals. Andorra és un país d'oportunitats per a molts residents i transfronterers que s'han establert i viuen o treballen al nostre país. També es posa de manifest l'interès d'Andorra a participar en actuacions conjuntes polítiques, econòmiques i socials amb altres comunitats pirinenques i al foment de la recerca i de la investigació sobre la realitat cultural pirinenca. Al llarg de la seva història els andorrans també han rebut moltes mostres de solidaritat, en especial quan el país disposava de pocs recursos per sobreviure. Els territoris veïns han permès que els habitants de les Valls d'Andorra es poguessin beneficiar d'una part dels seus recursos naturals, que poguessin passar pels seus territoris sense haver de pagar drets ni contribucions, o en tot cas de forma menys costosa, que importessin queviures i productes de primera necessitat per a la seva supervivència de regions properes. Quan les

institucions andorranes necessitaven diners, els veïns hi eren. Els andorrans han estat ben acollits en poblacions properes a Andorra quan s'han vist obligats a fixar-hi la residència o a treballar-hi per motius econòmics. Els professionals liberals sempre han estat al costat de les necessitats dels habitants del nostre país i l'han ajudat a créixer. Quan les catàstrofes naturals ens han perjudicat de forma greu sempre s'ha pogut comptar amb l'ajut dels territoris veïns. Hi ha andorrans que han fixat la seva residència en territoris propers a Andorra, sense cap problema. Els estudiants que han realitzat els seus estudis en poblacions properes a Andorra també demostren l'àmbit de cooperació interpirinenca en matèria d'educació. Finalment, la cultura andorrana és reconeguda com una integrant més de la rica cultura pirinenca.

Per acabar, és just donar les gràcies a les autoritats i als habitants de les regions properes a Andorra pel seu ajut i solidaritat quan les diferents situacions ho han requerit.

Agraïments

Sra. Àngels Mach
Sr. Antoni Pol
Sr. Jordi Marquet
Sra. Maria Marquet

Fonts bibliogràfiques

BIAGES, IGNASI J.; FAGES, MARIONA. *Diplomatari de la Vall d'Andorra segle XIV*. Andorra. Govern d'Andorra, 1993.
BARAUT, CEBRIÀ. *Cartulari de la Vall d'Andorra segle IX-XIII*. Govern d'Andorra. Andorra, 1988.
BARAUT, CEBRIÀ. *Cartulari de la Vall d'Andorra segle X-XIII*. Govern d'Andorra. Andorra, 1990.
BASCOMPTE DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d'Andorra segle XVII*. Andorra. Govern d'Andorra, 1997.
BASCOMPTE, DOMÈNEC. "De les muntanyes de Canillo al mar". *Els Pirineus marítims*. Recull d'articles de les 16es Trobades Culturals Pirinenques. SAC. Andorra la Vella, 2020, p.191-206.
BOSCH, JOSEP MARIA; YÁÑEZ DE ALDECOA, CRISTINA. "Andorra entre els segles I-V". *Història d'Andorra*, Ed. 62, p.79-83.
BUYREU, JORDI. *Diplomatari de la Vall d'Andorra segle XVIII*. Andorra. Govern d'Andorra, 2012.
CODINA OLIVIER. *De fer et de laine: les vallées andorranes du XVIème au XIXème siècle*. Perpinyà: Presses Universitaires de Perpignan / Fundació Julià Reig, 2005.
FITER I ROSELL, ANTONI. *Manual Digest*. Andorra. Consell General, 1987.
VALLS, ÀLVAR. *Diccionari enciclopèdic d'Andorra*. Fundació Credit Andorrà. Andorra, 2006.
VELA, SUSANNA. *Diplomatari de la Vall d'Andorra segle XV*. Andorra. Govern d'Andorra, 2002.
VILLARÓ, ALBERT; GISPERT, JOAN. *La Ciutat i el riu: la Seu i el Segre, dels miracles al canal*, Caixa Catalunya, 1992.
AADD. Arxiu Nacional d'Andorra. Catàleg de l'Arxiu Comunal de Canillo. Arxius Comuns, núm. 2. Andorra, Govern d'Andorra, 1999.
AADD. Catàleg de l'Arxiu Comunal de Sant Julià de Lòria. Ministeri d'Afers Socials i Cultura. Andorra, 1997. Arxius comuns, núm. 1. Monografies de l'Arxiu Històric Nacional.
AADD. Arxiu Nacional d'Andorra. Catàleg de Arxiu parroquial de la Massana. Ministeri d'Educació, Cultura i Joventut. Andorra la Vella, 1993.
AADD. Arxiu Nacional d'Andorra. Catàleg de la subserie 6R/1Z. Fons d'Andorra dipositat als Arxius Departamentals de l'Arieja. Arxius Nacionals. Conselleria d'Educació Nacional i Cultura. Andorra, 1983.
AADD. Els documents d'Andorra als Arxius departamentals dels Pirineus Orientals. Arxius estrangers, núm. 1. Monografies de l'Arxiu Històric Nacional. Ministeri d'Afers Socials i Cultura. Andorra, 1994.

Fonts documentals

A causa de la pandèmia i de la dificultat de poder-se desplaçar a l'Arxiu Nacional d'Andorra una bona part dels exemples documentals s'han incorporat a partir dels diferents inventaris que es troben a la pàgina web de l'Arxiu Nacional d'Andorra.

Inventaris de l'Arxiu Nacional d'Andorra

Arxiu de les Set Claus

Arxiu Comunal d'Ordino

Arxiu Comunal de la Massana

Arxiu Parroquial d'Andorra

Arxiu del ministeri d'Afers Estrangers Francès: Archives diplomatiques, cpa, vol. 1 núm.164.

Notes

1- D. Bascompte. De les muntanyes de Canillo al mar, p.195

2- ANA/ASC, 1128-1130

3- ANA/ASC, 5561

4- ANA/ASC, 5579

5- ANA/ASC, doc. 5530

6- ANA/ASC, doc. 5532

7- Aportació oral de Jordi i de Maria Marquet de cal Ton de Borró de Canillo.

8- *Ídem*.

9- Josep Maria Bosch i Casadevall, i Cristina Yáñez de Aldecoa. "Andorra entre els segles I-V". *Història d'Andorra*, Ed. 62, p.79-83.

10- Olivier Codina, *De fer et de laine*.

11- Informació oral de Jordi i Maria Marquet de cal Ton de Borró.

12- Albert Villaró i Joan Gispert *La Ciutat i el riu: la Seu i el Segre, dels miracles al canal*, p.68.

13- Albert Villaró i Joan Gispert *La Ciutat i el riu: la Seu i el Segre, dels miracles al canal*, p.62.

14- D. Bascompte. "De les muntanyes de Canillo al mar". *Els Pirineus marítims*, p.200.

15- Informació oral de Jordi i Maria Marquet de cal Ton de Borró.

Com veien el Berguedà alguns dels primers excursionistes

Moltes nacions com Catalunya i els Països Catalans, algunes de les seves muntanyes o arbres¹ esdevenen símbols o mites que serveixen per reafirmar la pròpia identitat nacional com a poble, la voluntat de seguir malgrat les adversitats. Les muntanyes són paratges que refermen la idea de país, són un referent de la identitat cultural i nacional. El catalanisme cultural i polític, el nacionalisme català, tal com ara l'entendem, té en bona part en l'excursionisme i la descoberta del país –bàsicament el Pirineu–, una de les seves arrels i orígens. Dues fites importants, per als esports de muntanya, són que les primeres esquíades de Catalunya i l'estat es feren als plans de Corbera dels Rasos de Peguera i les escalades del Pedraforca de la seva paret nord, amb les noves tècniques...

I. Introducció

Al tombant del segle XIX i XX va haver-hi a tot Catalunya un ampli moviment de reafirmació de la identitat nacional catalana, són els anys de la redescoberta del Pirineu, o de la recuperació de les velles esglésies romàniques amb les seves antigues pintures amb tot el que va comportar la salvaguarda per a moltes. Els ciutadans de Barcelona i d'altres grans ciutats catalanes com Manresa, Terrassa, Vic, Tarragona, Lleida, Reus, Sabadell, Girona, o Perpinyà, que tenien la seva població formada en bona part per fadrins externs o cabalers que procedien molts del Pirineu, volien tornar a la terra dels seus avantpassats; miren enrere, s'emmirallen en la muntanya catalana i de mica en mica es va fent la redescoberta de tot el país. Es puja a totes les muntanyes de forma sistemàtica, se cerquen coves i avencs, es fan les excavacions d'importants runes gregues com les d'Empúries, tot el que es pot del país és estudiat o inventariat. Àngel Guimerà escriuria la seva *Terra Baixa* en què contraposa la gent del pla a la de muntanya. D'aquests temps són les primeres recollides de dades sistemàtiques de la llengua catalana com les fetes per mossèn Alcover o Jacint Verdaguer, com també els inventaris planificats de tota la flora, la fauna o de les de

Ramon Felipó i Oriol, advocat i dinamitzador del Berguedà

les dades geològiques... Molts dels homes i les dones impulsors del catalanisme polític van encoratjar aquestes tasques de la mateixa manera que tota aquesta feina serviria per anar donant un cos nacional d'unitat de país. Calia saber com era tot el país per reivindicar-ne els drets nacionals. Són els temps de la redescoberta de la catalanitat de l'Alguer, a Sardenya, de mirar el passat i de glorificar l'edat mitjana –els temps de la independència nacional i la conquesta per Jaume I de València i Mallorca, de les gestes dels Almogàvers– són els anys de la conversió de la sardana en la dansa nacional de Catalunya...

Tota la muntanya catalana amb el Pirineu al capdavant varen ser objecte d'estudi o encara millor de conquesta pels *intrèpids* muntanyencs barcelonins i d'altres habitants de les localitats del pla o la *terra baixa*. Llegir, ara, les cròniques de les primeres ascensions al Pedraforca com a qualsevol de les altres muntanyes catalanes és com llegir el que avui escriuen els alpinistes de les ascensions que fan als pics dels set i vuit mils metres d'alçada de les muntanyes d'Amèrica del Sud com l'Aconcagua o a l'Himàlaia.

Al tombant del segle XIX i XX els que escriven sobre el Berguedà quasi sempre l'anomenaven com a Pirineu. No fou fins després de la Guerra Civil espanyola, cap als anys quaranta del segle XX, quan començaren anomenar el Berguedà com a Prepirineu. Com si la serralada de Queralt, Ensija, els Rasos de Peguera o el Pedraforca no fossin ja mai més Pirineu. Ara bé, el Pirineu, com a cadena muntanyenca, és present arreu de la mitologia popular en les llegendes que expliquen la naixença de Catalunya, com la de l'Otger Cataló o els Nou Barons de la Fama. En els darrers anys del franquisme i primers de la transició havien estat molts els grups polítics com els Grups de l'Alt Pirineu (GAP), de la Seu d'Urgell, que, alhora que clamaven per la defensa del Pirineu i la protecció de l'entorn per a la seva gent, deien que si es perdés el Pirineu es perdria bona part de la identitat catalana, que té en les valls pirinenques l'origen de molts dels llinatges que després poblarien la resta de Catalunya. Llegir els butlletins dels centres excursionistes, les societats civils catalanes de difusió del coneixement de la natura i de defensa del país és com llegir les notes d'una expedició a l'Everest d'ara. Una menció especial es mereix la feina de l'editorial Alpina: som pioners en l'elaboració de cartografia i publicacions de caràcter excursionista i de muntanya des de fa més de setanta anys.

II. Descobriment dels romàntics i les primeres excursions

1. Baró de Maldà

Rafael d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà,² (Barcelona 1746-1818), va residir a Berga durant els anys de la guerra contra Napoleó. Vivia al palau dels Peguera de l'actual plaça de Sant Joan. Per saber qualsevol cosa de Berga d'aquells anys cal acudir sempre a aquest dietari. De la seva excursió del 10 de juny de 1809 a Queralt explica: *"Dissabte, destinat est dia per pujar nosaltres al cim*

Palau Peguera, residència del Baró de Maldà a Berga

de la muntanya de Queralt, per visitar a aquelles sagrades imatges de Maria Santíssima de son Divino Ninyo Jesús, baix lo títol de Queralt (protectora i defensora que és d'esta real vila de Berga i son territori)... des de la porta falsa de l'hort d'esta casa, ja l'hem començat pujant, tot seguit pel penós empedrat a la vora de la església i convent de sant Francesc i amunt sempre, trepitjant pedres, i des d'un portal. Així també, deixant a la dreta lo castell d'esta vial i deleitava lo camí, fora de lo molt pedregós, tants sortidors d'aigua en canals de fusta, que corria per sobre i per sota. Hem entrat a reposar un poc en la primera capelleta de Sant Jacint, com a primera estació. Hem fet un segon descans a la capelleta de Sant Jaume i després a l'altra de Nostra Senyora dels Dolors. Encara teníem molt que pujar fins dalt a Queralt. Per últim, després de suar un poc en pujada tan difícil (a Déu gràcies), hi som arribats, cerca de nou hores. Hem entrats aquella hospederia, d'una entrada d'allò ben capaç, amb dos amples escales de pujada a la sala i, des d'esta, als aposentos, provistos de llits i demés necessari de conveniència, amb bones xemeneies o escalfapanxes solent fer-hi, en casi tot l'any, fred. Nos hem tingut que escalfar, com si ens trobéssim en lo mes de febrer”.

El dia 26 de novembre de 1810, descriu al seu dietari l'excursió dels seus fills al Pi: “... sent memorable, a dos hores i mitja de Berga, l'arbre del Pi de les Tres Branques, per tenir una mateixa soca, segons un dels exemples de la doctrina cristiana en l'explicació del misteri de la Santíssima Trinitat; mitja hora o tres quarts distant de l'ermita, o santuari de Nostra Senyora de Corbera, havent-hi altre pi així mateix, mes no tan gros, un poc distant d'est, sent meravella en terreno prou aspre com de muntanya; han anat en est matí tots i totes, mos fills ab companyia del Sr. rector d'Avià, lo monjo jèronim pare Josep Soler i lo Sr. militar suís don Lorenzo Smith, a veurer-la, i després a dinar a Corbera, per fer-hi petar bones botifarres, costelles i truites d'ou ab bon pa i vi, a més d'algun capó barrejat en espessa escudella d'arròs, havent-nos quedat la marquesa i jo en casa (...) Com així'nos ho han explicat, tornats a cinc hores d'esta tarda d'aquella santa ermita de Nostra Senyora de Corbera, i antes de veure lo gros Pi de les Tres Branques”.

2. Jaume Monràs i Mas

El fotògraf Jaume Monràs³ va editar el 26 de setembre de 1876 la primera postal del pi. Aquest any havia acabat la tercera guerra Carlina. Al darrere de la postal de Monràs hi ha imprès tot un manifest i definició del vell arbre: “En el Pla de Camp-Llonc, (...) se halla el árbol representado por esta fotografia que por vivir solitario en el centro del valle, por sus dimensiones, antigüedad y simetría de sus ramas, llama no sólo la atención de los viajeros, sino que constituye un objeto de visita casi obligado para los forasteros que van a Berga y una venerada representación simbólica para los habitantes del país. Dicho árbol que debe de contar muchos siglos de existencia ofrece la particularidad de ser el único individuo que se encuentra en aquellas alturas o zona fría en que viven el pino negro, el rojo, el abeto y el haya, de la variedad Pinassa⁴ especie Pinus silvestres, de lo cual por ser dicha variedad propia de la zona donde pueden crecer la vid y el romero puede deducirse que nuestros climas han sufrido un descenso de temperatura bastante notable en el transcurso de algunos siglos”.

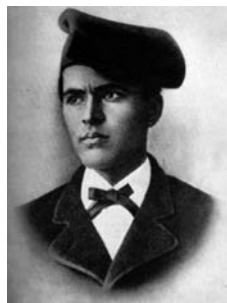
3. Francesc Muns

A la portada de la revista barcelonina *La Il·lustració Catalana*, el número 173, de 30 de setembre, hi apareix una fotografia del pi, probablement la més antiga publicada en una revista. L'article que l'acompanya no fa cap referència al concepte del pi com a símbol d'unitat de les terres de parla catalana i és la traducció catalana de l'article aparegut poc abans a la revista també de Barcelona *La Hormiga de Oro*. En ell Francesc Muns diu: "*Tots els habitants de l'alta muntanya de Catalunya o el coneixen de nom o l'han visitat alguna vegada, perquè es objecte de sa curiositat i de la veneració de molts (...) d'arran de terra fins a deu pams d'alçada es una sola soca que té 33 pams de circumferència, dividint-se després en tres branques perfectament iguals fins a una altura total de l'arbre de 150 pams, essent de 18 pams la circumferència de cada branca*".

L'any 1890, seguint pràcticament els articles de Muns, Josep Reig⁵ va escriure: " ... al mig del Pla de Campllong, s'eleva el famós pi dit de les tres branques, (...) és un arbre magnífic, pertanyent a la mena denominada pinasses i forma contrast amb els altres que embosquen el país, pertanyent tots a la dels anomenats pins negres, semi-avets, mentres que el que ens ocupa es únic exemplar de sa classe..."

4. Jacint Verdaguer

Jacint Verdaguer (Folgueroles, 1845 – Vallvidrera, Barcelona, 1902), el creador del català modern, va hostatjar-se a Queralt l'any 1887. Des del santuari el 2 de setembre va escriure una carta al seu, aleshores encara amic, el canonge vigatà Jaume Collel: "*He seguit tos passos per Borredà i la Nou, més he tirat endavant fins a Queralt, a on passaria de bona gana una quinzenada, tan encisat n'estic! Més ja que vols anar a Banyuls, baixaré a Berga dilluns matí, i lo mateix dia arribaré a Barcelona, si Déu plau, a on t'esperaré. Ja et parlaré d'aquest santuari Perla dels santuaris marians de Catalunya*". Escriurà durant aquesta curta estada uns versos queraltins inacabats i recollits per Osvald Cardona⁶ que diuen: "*De Berga pastora, Verge de Queralt, d'eix cel que us corona guiau-nos a dalt*". I també el seu poema del Pi de les Tres Branques. Verdaguer tornaria a Berga per presidir el Certamen literari de Sant Joan al 1901, que en el seu discurs presidencial va tornar a fer referència a Queralt i al Pi. A la plaça del santuari va beneir les banderes de les societats corals *La Unió Berguedana* (el coro actual) i *La Lira Gironellenca*. De ben segur que les fotografies fetes en aquest acte constitueixen un dels darrers testimonis gràfics de Verdaguer.

Jacint Verdaguer

5. L. Garcia del Real

L. Garcia del Real a *La Il·lustració Catalana*, número 301 de 31 de gener 1893, deia: "*Arribàrem a Queralt i declaro que val ben be un viatge lo panorama que s'hi ovira per tots quatre cantons. Jo no em sabia moure de la torre mirador, per més que, sent ja*

avançada la tarda, lo fred se deixava sentir. Després de resar davant de la poètica imatge que inspira tanta devoció, i d'admirar ses joies i altes penyores de fe i agraïment, anàrem a prendre l'esmentada xocolata amb lo simpàtic senyor rector qui, entre altres coses, nos digué que havia tingut dies per hoste a mossèn Cinto Verdager. –Arribà sol –afegí– no em deia son nom; semblava el més humil dels sacerdots i sols vaig saber qui era, per que casualment aquells dies pujà un que el coneixia i m'ho digué”. Esmenta que en aquest viatge per Berga el va acompanyar l'historiador berguedà Jacint Vilardaga, també que va tastar “nèctar berguedà”, beguda gasosa, d'elaboració del farmacèutic Josep Cardona del carrer Sallagossa de Berga o l'empresa La Salsichonera Bergadana de Josep Bosch i Monegal, de qui afirma que eren proveïdors d'embotits de la Casa Reial espanyola de Madrid.

6. Cels Gomis

Cels Gomis i Mestre (Reus, 1841-Barcelona, 1915) va escriure a l'*Itinerari de Manresa a Berga*, de l'any 1884: *“La ermita de Queralt mes que’ ermita es una gran església amb un bon cambril, grans altars i moltes imatges, mes cap d’elles m’ha cridat la atenció. Al costat mateix de l’ermita y formant cos amb ella hi ha l’hostalera, hont lo foraster, mitjançant lo que de son pler vulga donar, troba una cambra i una part de cuina, tres fogons y un armariet, per a passar-hi el temps que vulga. Aconsello á qui vulga anar-hi á passar un dia, que se n’hi porti lo necessari para menjar, puig la ermitana es molt mal agradosa y sembla que li raqui cuidar-se de fer la més petita feina, per més que se li pagui”*.

Cels Gomis

7. Artur Osona

Artur Osona i Formentí (Barcelona, 1840-1901)⁷ fou un excursionista, comerciant i escriptor català. Col·laborà en diverses publicacions com *La Renaixença*, *Diario de Cataluña*, *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, etc.. Publicà catorze guies excursionistes reeditades diverses vegades. A la seva guia de 1899 explica que seria millor canviar el nom al Pedraforca i anomenar-lo Forca de Pedra, afirma que des de Gósol per pujar al Pedraforca es tarda dues hores i mitja, i recomana com a millor guia de la contrada per fer l'ascensió en Ramon Sabrià, de malnom en Planola. L'any 1800, Artur Osona va dir a una de les seves guies: *“De Castellar del Riu en vint-i-cinc minuts es puja a la casa de Rabeu, d'on en vint més es puja al Pla de Campllong, on enfront la casa del mateix nom s'admira el colossal, celebrat i preciós Pi de les Tres Branques, prop del qual hi ha una fresca i rica font. Altura aproximada 1200 metres”*. Osona, a la seva Guia-itineraria del Llusanés, de las concas del Llobregat y del Segre de 1899 diu: *“Berga es lo centre ó*

Artur Osona

punt de partida més indicat per a varies excursions, entre elles lo Santuari de Queralt, lo Pi de las Tres Branques, el celebrat Santuari de la Mare de Déu de Queralt, sobre la ciutat al O., s'hi puja en 45 minuts (altitud del Serrat de Queralt, 1.606 metres); los guies més pràctics de Berga son: en Ramon Presumit, que, es lo que recomanem, viu al carrer del Roser, i En Antón Taulé. Fondes: Posada de Sant Antoni, Del Centre, carrer Major 24; de Queralt o d'Espanya, can Fidel i Posada del Arissó. La millor es la Fonda de Queralt (...) magnífic panorama a l'ermita de Nostra Senyora de Queralt, la patrona de Berga, sentada sobre un enlairat cingle i vista general del deliciós i ric pla de Berga".

8. Cèsar August Torras

Cèsar August Torras i Ferrer (Barcelona, 1851-1923) a la seva guia editada de l'any 1905, explica de Queralt: "L'església actual es del segle XVIII i fou beneïda en 1741. Son exterior es senzill i de pobre gust. L'interior està ornat amb força riquesa. L'estil de l'obra es de renaixement. L'altar major es de molta presència y el cambril és sumptuós. La primera església, de la qual no en queda rastre, existia ja en 1266. El santuari sofrí una restauració en 1844, a despeses de l'ajuntament de Berga" Referent a la Mare de Déu diu: "Sa fesomia es severa i expressiva".

Torras va ser un muntanyenc de renom; de jove féu sortides amb Jacint Verdaguer i d'altres personalitats relacionades amb la muntanya. Va presidir l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, el 1885, i el Centre Excursionista de Catalunya en dues etapes, que van del 1902 al 1915 i del 1921 al 1923. Va ser l'impulsor del primer refugi a Catalunya, el 1907 —el refugi d'Ulldeter—, i també va promoure els Congressos Excursionistes del 1910 al 1913. Va presidir la Lliga Excursionista (1920). El 1921 va promoure i va demanar la declaració de parc nacional per al bosc del Gresolet, molt a prop del Pedraforca (1921). Tot i que professionalment fou agent de canvi i borsa, la seva passió per la muntanya el va dur a editar les guies del Pirineu català (1902-1924), que marquen una fita important en la bibliografia excursionista de començament de segle.

Pere Pagès, explica als butlletins del Centre Excursionista de Catalunya, CEC, números 116, 117 i 118 de setembre, octubre i novembre, la seva excursió del 22 a 26 de juliol de 1903, per l'Alt Berguedà i Cardener acompanyat pels també socis del CEC Juli Vintró, Cèsar August Torres i els seus dos fills Cèsar i Josep Maria, Bartomeu Mitjans, Joaquim Casas-Carbó, Josep Armengué, Pere Pagès i Bombach. L'excursió va començar a Campdevàrol, Gombren i el santuari de Montgrony. Després anaren cap a la Pobla de Lillet, on el soci del CEC i delegat els tenia a punt els matxos per seguir l'excursió, per anar cap a Bagà, on s'hostatjaren a l'hotel Amills; l'endemà feren una visita a Bagà i diuen: "el poble conserva també tot l'aspecte medieval... la plaça voltada de porxos d'arc de mig punt a un costat i carrats a l'altre... té tot un encisador aspecte arqueològic... l'església es força notable una portalada es gòtica i l'altre romànica... la gent de Bagà es força amable

Cèsar August Torras

i amiga dels forasters... Després de Bagà anaren cap a Gisclareny, on pogueren observar la majestuositat del Pedraforca i diuen... hi viu un senyor rector, com bon muntanyès, molt simpàtic i entusiasta catalanista...va rebre afectuosament, preguntant-nos moltes coses de les quals llegia en els diaris catalanistes i que llavors se li presentava ocasió d'ampliar i saber més íntimament... Seguim cap al Santuari de Gresolet... Els pins i son a centenars, a milers, enlairant llurs troncs lleugers, esvelts, a 10, 15 o 20 metres sense un rama, i allí dalt s'expandeixen en ufanosa brancada que entrellacen els uns amb els altres, formant un atapeït sostre de verdor... la terra arreu coberta de boixos exuberants i tota mena d'herbei escampant les flor els flaires més embriagadors... a l'obrir-nos pas entre les darreres branques de la fageda apagaré als nostres peus, allà al fons, la petiteta i joliva vall de Gresolet, amb son humil Santuari ajaçat com cadell al peu fantàstic del gegant Pedraforca...aquella mare de Déu inspira gran devoció a tots els habitants d'aquella rodalia... vàrem dinar a la cuina del la casa dels ermitans... la marxa cap a Gósol començà a les tres de la tarda... Entrem a l'hostal de Can Tamapanada... Els gosolencs són nets i espavilats. Tots ells homes dones i criatures, no son retrets i esquerps com a muntanyesos, sinó que tenen un caràcter franc i expansiu. Son treballadors i aprofiten tots els recursos que els dona la Naturalesa. Exploten els boscos... cuiden de la ramaderia i amb la les de les ovelles fabriquen els tant gustosos com anomenats formatges de Gósol." L'endemà empengueren l'ascensió al Pedraforca acompanyats per l'Esteve Campmajor per les Set Fons i la collada del Verdet.

9. Prudenci Bertrana

En Bertrana (Tordera, 1867-Barcelona, 1941) va estiuejar a Berga l'any 1931, a la fonda Sant Antoni de la plaça de les Fonts, feia cròniques per *La Veu de Catalunya* amb el títol "Impressions estivals." El 16 de setembre de 1931 deia: "El Santuari de Queralt en Perill.... un toc de campana persisten.... Què voldrà el rector de Queralt?... Una flameta apareixent talment com un grimpador victoriós al cim d'un penyalar. Les flames, a l'ombra d'una crestartella del penyalar, brillegen sinistrament. Han pegat un salt prodigiós. A la tarda hem pujat a Queralt... El santuari és ple de gent. Colles d'homes i de joves espitregats, negres de fum, alguns amb la camisa socarrimada, parlen, beuen i comenten les peripècies de l'incendi ... Els bergadans no n'han planyut res per tal d'aturar el foc que amenaçava el santuari de llur Verge de Queralt. Han estat amatents i heroics; s'han esbatussat com a feres contra l'element destructor i s'han cobert de glòria".

10. Aurora Bertrana

L'escriptora Aurora Bertrana (Girona, 1899- Berga, 1974), filla de Prudenci Bertrana, hi va residir uns dies de l'estiu de 1931. Va publicar al número 167, el novembre de 1931, de la revista barcelonina *D'ací i D'allà*: "Els matins, em plaïa muntar per un carreró estret, desnivellat (de mal nom "el trenca comes") que mena a la carretera de Queralt. M'enfilava al castell de sant Ferran, pobre d'arquitectura, però ric de perspectives. A l'esquerra, s'aixeca la serralada de Queraíssims,

Aurora Bertrana

fins l'encisera ermita romànica de Sant Pere de Madrona. El món sembla curull de repòs i pau. Sovint muntàvem a Queralt. Un paisatge grandios ens meravella! Tornàvem unes hores després, sota els altíssims pins negres, que formen un bosc atapeït i fresc. El caminet giragonsa entre troncs esvelts, polits com pilastres. I ara ací, ara allà, ens aturàvem a les fonts". L'article va acompanyat de diverses fotografies de Queralt i una del cementiri de Berga amb aquest peu de foto: "Amb el seu arbrat té una graciosa melangia". Les despulles d'Aurora Bertrana reposen al cementiri de Berga.

11. Josep Pla

L'empordanès Josep Pla (1897-1981), en la seva Guia de Catalunya⁸ explica: "Per veure aquest País, Berga sembla que té preparat per al turista el santuari de Santa Maria de Queralt. Quan arribem a Berga, la primera cosa que hem de fer és pujar al santuari. El camí és apassionant. Com que transcorre part per la obaga de la muntanya, travessa un bosc de pinedes silvestres que la gent del pla troba ple d'encants. Quan arribem al peu del santuari, l'aire s'aprima i el panorama esdevé intens i dilatat en el llunyedar. Mirant cap a l'amfiteatre del nord, apareix el Berguedà amb tot el muntanyam geològic, amb el seu oceà orogràfic. Cap al sud tenim, a primer terme, tot el Berguedà agrari i industrial, amb la seva bellesa normalitzada, i, més enllà Puig-Reig, la comarca del Bages, el tapís llunyà de les muntanyes de Montserrat, cobertes d'un vel de boira voleiadís, amb el seu perfil únic i singularíssim; un perfil que sembla somiat. A la dreta i esquerra d'aquest escenari immens, la vista es perd en una dilatació de terres: cap al Solsonès a ponent; a llevant devers Vic i el Lluçanès. La Balconada és prodigiosa. La presència de terra és tan abassegadora que us sentiu com abrigat dins les mateixes entranyes del país –d'aquest país tan petit - i d'una presència tan enorme i densa, tan saturada d'ancianitat i de vida potent".

Guia de Catalunya de Josep Pla

12. Joan Perucho

Joan Perucho (Barcelona, 1920-2003) parla del Berguedà en la novel·la *Històries naturals*⁹ i en un dels seus darrers llibres *Història d'un Retrat*¹⁰, on escriu: "El Berguedà ha constituït sempre per a mi un paisatge d'elecció. A una banda, des dels cims, el santuari de la Mare de Déu de Queralt, avui de difícil accés per causa de les deficiències del funicular. La Mare de Déu esguarda les comes i pujols de l'altura amb el somriure als llavis i la corona ben posada. L'església és magnífica. A l'altra banda ens trobem amb Sant Quirze de Pedret, amb el cèlebre mural reproduït a tot arreu. Berga és ciutat costeruda i bella".

Joan Perucho

13. Josep Maria Guilera

Josep Maria Guilera i Albiñana (Barcelona, 1899-1970) fou un alpinista, esquiador, dirigent esportiu i assagista català. Entre els anys 1941 i 1946 presidí la Federació Catalana d'Esquí, precedent de la Federació Catalana d'Esports d'Hivern. Fou delegat d'excursionisme de la Lliga d'Entitats Esportives de Catalunya, delegat d'esquí del Comitè Olímpic Espanyol i formà part de la comissió de publicacions del Centre Excursionista de Catalunya, del qual era soci, membre de diverses juntes directives i president de la secció d'esports de muntanya. Compartí moltes primeres ascensions amb Lluís Estasen, sobretot hivernals. Fou promotor dels esports d'hivern als Pirineus i guanyador de nombroses proves d'esquí a Catalunya i a la resta de l'estat espanyol.

Col·laborà habitualment amb la revista *Muntanya* del CEC, *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *Sport*, *La Gaceta Deportiva*, *El Matí*, etc. Té diversos llibres amb referències berguedanes *Excursions pels Pirineus i pels Alps* (1927), *Carnet d'un esquiador* (1930), *El Pirineu a trossos* (1958), *Excursions pels Pirineus* (1958), o *Unitat històrica del Pirineu* (1965).

14. Lluís Estasen

Lluís Estasen i Pla (Barcelona, 1890-1947) fou escalador, alpinista i esquiador de muntanya, pioner d'aquests esports en molts indrets. Va introduir la tècnica del piolet i grampons a l'Estat espanyol. L'any 1910 ingressà al Centre Excursionista de Catalunya.

Als seus inicis es dedica a l'esquí de competició amb bons resultats en diferents proves: campió d'esquí de fons el 1925 i tres vegades guanyador de la copa Ribes, el 1921-1924. Apassionat de l'esquí de muntanya recorre gran part dels Pirineus. L'any 1919 la Mancomunitat de Catalunya li encarrega de donar lliçons d'esquí als habitants del Pallars i Aran per tal de pal·liar els problemes d'aïllament que patien els pobles de muntanya.

El 30 de juny de 1928, Estasen, Josep Punes, Josep Rovira i Jofre Vila aconseguixen per primera vegada escalar la totalitat de la paret nord i seguí conquerint la muntanya fins al 9 de juny de 1946, en què, amb Agustí Faus, Estanislau Pellicer i Agustí Jolis, faria la darrera escalada pujant per les costes d'en Dou al Pollegó Inferior. Ara el nom d'Estasen, el primer escalador del Pedraforca, hi restarà vinculat, ja que el refugi porta el seu nom. En Lluís Estasen patiria un greu atac l'estiu del 1947 quan era prop del Pedraforca, per a la benedicció i primera pedra del refugi. El 22 de juny, des de Saldes, als 57 anys era conduït greument malalt cap a Barcelona, on morí a mig camí.

15. Josep Maria Espinàs

Josep Maria Espinàs (1927)¹¹ escriu: "*Quan finalment passo per les primeres cases (d'Avià) veig vuit o deu homes asseguts davant d'una porta, aprofitant dos graons. A l'ombra que fa paret. És l'observatori estratègic, en aquesta cantonada coincideixen el carrer pel qual s'entra a Avià i aquesta carretera que continua cap a Berga. A cada poble hi ha aquest banc que fa compatibles l'oci i la curiositat. Parlem una mica de tot. Sí, allò que es veu al fons, allà dalt, es Queralt, el santuari que domina Berga*".

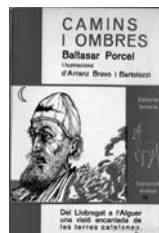

Josep Maria Espinàs

16. Baltasar Porcel

L'escriptor mallorquí Baltasar Porcel (Andratx, 1937-Barcelona, 2009), al seu llibre *Camins i Ombres*¹², diu: "La darrera bèstia muntanyenca del Prepirineu, la cúspide de Queralt amb el seu miler de metres, és un esplèndid mirador damunt la plana. És una plàcida presa d'alè, de repòs, deixar caure la vista des de Queralt sobre el pla que es dilata en un arc de vint quilòmetres, cap al sud, formant un suau pendent en successius i breus esglaonaments... El Santuari de Queralt és un niu d'àliga, aferrat al cim rocallós. Consta d'una edificació immensa i mig esbalandrada, l'altra mitja renovada, on es proveeix de menjar i llit el visitant. La talla de la Mare de Déu que guarda és, sembla, del XIII. Vaig entrar dins el temple, de factura neoclassicitzant. Entro una estona a la cambra del capellà de Queralt (mossèn Ballarín) atapeïda de llibres. És un home de mitjana edat, alt, magre, un xic desmanyocat. Amb el temps, ens férem amics. Creu en Déu, en l'anarquisme, en l'església, en la llibertat de l'amor. I somriu molt. El domini del paisatge que s'obté a Queralt és, sí, un autèntic prodigi".

Baltasar Porcel:¹³ "Estoy cenando en un hostel a la vera de Berga, entre rocas descomunales y un riachuelo que salta, rumuroso, hacia el curso del Llobregat. En la pared, una foto de tamaño crecido: un llano nevado, en medio del cual se alza un pino gigantesco, un pino de tres ramas, poderosos troncos, aunque con una sin ramaje, cortada a la mitad. Empiezo unas chuletas de cordero, tiernas. Sigo mirando: fantástico árbol... De pronto, creo adivinar. –Oiga, oiga, ¿este pino será...? –Sí, señor, el 'Pi de les Tres Branques', pese a que un rayo se cargó una, hace tiempo. Cae a unos siete kilómetros de aquí..." Explica també que hi ha el poema de Verdaguer, en reproduïx unes estrofes en català "Verdaguer, que veia en el gran pino de las tres ramas –el Principado de Cataluña, Mallorca y Valencia– un símbolo del país. Sigo con las costillas y un vino negro, seco junto al fuego. Mañana será otro día".

Baltasar Porcel

17. Agustí Mariné

Agustí Mariné,¹⁴ al seu llibre *Les muntanyes ens parlen de Vós Senyor...*, dedica moltes pàgines al Berguedà i un capítol al pi: "A raser dels Rasos de Peguera s'estén la plana de Campllong. Temps enrere havia estat un gran prat, un immens prat de dos quilòmetres de llarg per cinc-cents metres d'ample. Al mig, ben posat s'aixecava un pi veritablement immens: tenia tres branques que arrencaven d'una soca comuna. Totes tres eren igual d'altres i confonien allà a dalt llurs capçades. L'any 45, que és el primer que vaig pujar a Campllong segons recordo, el prat es conservava en tota la seva magnificència. Però el Pi era ben sec". Al llibre de mossèn Josep Armengou sobre Queralt¹⁵ l'apèndix d'excursions és d'Agustí Mariné.

Agustí Mariné

18. Agustí Jolis i Maria Antònia Simó

Agustí Jolis (Barcelona, 1914-2003) i Maria Antònia Simó¹⁶ (Barcelona 1915-2007), del Centre Excursionista de Catalunya a la seva guia. La seva guia del Berguedà i els dos llibres sobre el Pedraforca durant anys han estat l'únic referent per a milers de joves excursionistes que volíem anar per la comarca. Hi ha capítols dedicats a la geologia, el clima, la fauna, la història, la població, l'art, el folklore... Qui subscriu aquesta comunicació en dona fe. Tant la guia amb els seus recorreguts com els mapes que l'acompanyen van fer un servei a diverses generacions de muntanyencs catalans.

Jolis-Simó

III. Conclusió

El Berguedà havia estat, de sempre, molt aïllat, potser per això va jugar un important paper a les diferents guerres del segle XIX com la de Napoleó, o les tres carlinades. Però amb l'arribada del carrilet –el tren en què des del Berguedà es podia anar i tornar de Barcelona en un sol dia– la comarca es va obrir. El Berguedà seguia sent un cul-de-sac, però es va convertir en un focus d'atracció per als barcelonins i els manresans, que hi pujaven en tren a fruit de la comarca; els Rasos de Peguera serien un important focus d'atracció per a les esquiables i fins i tot el Centre Excursionista de Montserrat de Manresa va construir-hi un refugi per als seus membres.

Diversos foren els guies locals de la comarca que ajudaren a fugir d'Espanya centenars de joves que no volien anar a fer el servei militar al Marroc espanyol (hi havia una guerra amb milers de víctimes de joves soldats); durant els anys de la Guerra Civil, 1936-39, varen ajudar a passar la frontera centenars de capellans, gent d'ordre o de missa, que si no, haguessin estat assassinats pels membres dels comitès locals. Acabada la guerra feren un doble recorregut, de l'estat francès cap al sud, aviadors britànics, jueus perseguits pels nazis, francesos del maquis o emboscats; i del sud cap a França, fugitius del franquisme perseguits per militants o simpatitzants de partits d'esquerra o sindicalistes... I evidentment, també hi havia molts contrabandistes, però això ja són figures d'un altre paner.

No seria fins anys després, amb l'obertura del túnel del Cadí, que el Berguedà va estar comunicat directament amb la Cerdanya i la Catalunya Nord (estat francès) i aleshores la comarca del Berguedà va deixar de ser un atzucac per convertir-se, només, en terra de pas.

Notes

1. FELIPÓ, R. *Verdaguer i el Pi de les Tres Branques*. Llibres de l'Índex, Barcelona, 2014.
2. *Calaix de Sastre*. Curial, Barcelona, 1995, 1999 i 2003.
3. NOGUERA, J. *Jaume Monràs i Mas, promotor fotogràfic*. Berga, *L'Erol*, núm. 32.
4. De fet el Pi de les Tres Branques és un pi roig o rojalet, però al Berguedà comunament s'anomena *pinassa*.
5. REIG, J. *Col·lecció de monografies de Catalunya*. Barcelona, 1890.

6. CARDONA, O. *Els Goigs i els Càntics de Jacint Verdaguer*. Barcelona, 1986.
7. OSONA, A. *Guia-Itinerària dels Llusanés, Llobregat, del Cardoner i del Segre, de les serres de Busa, Cadí, Bescarà i Pirineus amb la Cerdanya*. Barcelona, 1899.
8. PLA, J. *Guía de Cataluña*. Destino, Barcelona, 1966.
9. PERUCHO, J. *Històries naturals*. Edicions 62, Barcelona. 1960.
10. PERUCHO, J. *El Cep i la Nansa* Edicions, Vilanova i la Geltrú 2001.
11. ESPINÁS, J. M. *A peu pels camins de cendra: viatge al Berguedà*. La Campana, Barcelona, 1994.
12. PORCEL, B. *Camins i obres*. Selecta, Barcelona, 1977.
13. PORCEL, B. *Las sombras chinescas*. Taber, Barcelona, 1968.
14. MARINÉ, A. *Les muntanyes ens parlen de Vós Senyor*. Editorial Arc, Barcelona, 1963.
15. ARMENGOU, J. *El Santuari de la Mare de Déu de Queralt*. Ed. Montblanc. Introducció geogràfica de Jordi Riu i Puigdomènech i apèndix d'excursions d'Agustí Mariné. Granollers, 1971.
16. JOLIS, A.; SIMÓ, M. A. *Alt Berguedà i Cardener, Pedraforca, Moixeró, Cadí, Ensija, Verd, Port de Comte, Turp d'Oliana, Busa, Basets, Rasos de Peguera*. Ed. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1965. *El Pedraforca*. Ed. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1969. *El Massís del Pedraforca*. Llibres de motxilla. P. A. M., Barcelona, 1978.

Adaptació de la plataforma ALBINA per a la traducció automàtica del butlletí d'allaus al Pirineu

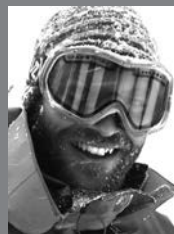
Introducció

L'adaptació de la plataforma ALBINA al Pirineu s'ha fet en un primer moment per als territoris de la Vall d'Aran i el Principat d'Andorra. Aquesta cooperació és una mostra del que pot ser la col·laboració entre països fronterers en ple segle XXI. La plataforma ALBINA va ser creada al Tirol amb un projecte transfronterer entre Itàlia i Àustria. Aquest projecte de cooperació alpi té com a objectiu publicar una informació conjunta i multilingüe del butlletí d'allaus. Aquesta metodologia ha sigut pensada per comunicar diàriament els perills associats amb les allaus, per tant, està pensada perquè cada dia es pugui oferir la informació més precisa i detallada possible. Aquesta feina, la de traducció, s'ha dut a terme l'estiu del 2020 i l'han pilotat els tècnics de la Vall d'Aran. Posteriorment, des del Servei Meteorològic d'Andorra s'ha adaptat a la toponímia i especificitats del Principat.

Fins ara els predictors redactàvem cada dia el butlletí en català i després el traduïem al castellà, francès i aranès en el cas de la Vall d'Aran. Però, amb la implementació de la plataforma ALBINA la redacció del butlletí d'allaus passarà a estar feta a través d'un catàleg de frases. Aquest catàleg de frases permetrà traduir automàticament o, més ben dit, elaborar el butlletí directament en totes les llengües en què està traduït aquest catàleg de frases (català, castellà, francès, anglès, aranès, alemany i italià).

Procés d'elaboració i adaptació del catàleg de frases

El butlletí d'allaus tracta qüestions de seguretat i per tant la informació ha de ser clara, precisa i arribar al major nombre de persones possibles. A més de publicar la informació en diferents llengües, la metodologia de l'ALBINA també permetrà proveir una informació ben estructurada amb un llenguatge precís i constant adaptat als estàndards de l'EAWS (European Avalanche Warning Services) que no dependrà dels predictors, ja que passarem de redactar a escollir les frases o parts de les frases per construir el butlletí.

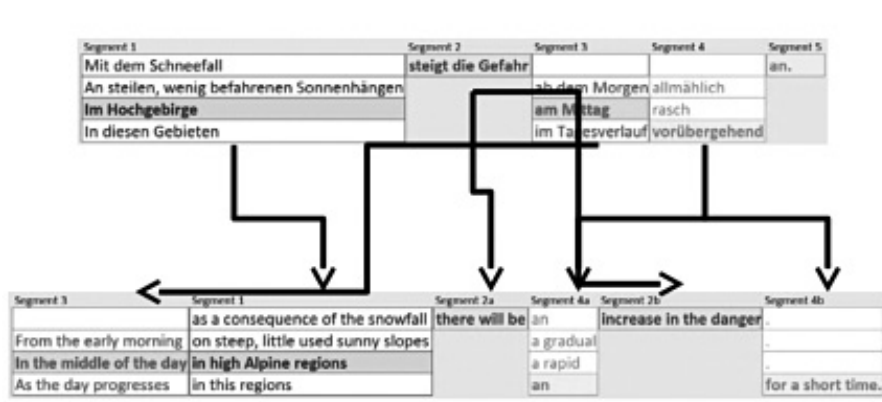

Ivan Moner i Siera,
Montse Bacardit i
Penyaroya, Jordi
Gavaldà i Bordes,
Consell General
d'Aran

Guillem Martín i Bellido,
Servei Meteorològic
d'Andorra

Fins ara ens trobàvem que la traducció manual per part d'especialistes era inviable per qüestions econòmiques i de temps, ja que els butlletins han de sortir publicats al més aviat possible. D'altra part, els mitjans de traducció automàtica (traductors automàtics) són imprecisos per traduir el vocabulari relacionat amb la seguretat. Aquests problemes no només afecten les regions pirinenques, també altres serralades, països i regions europees com és Suïssa i el Tirol, als Alps.

El 2012, des del Servei de Predicció d'Allaus de Suïssa (SLF) van desenvolupar un catàleg de frases inicialment format per 110 frases. A través de l'anàlisi de les frases utilitzades durant els darrers vint anys van identificar que els butlletins estaven formats per frases que s'anaven repetint al llarg dels episodis meteorològics i d'activitats d'allaus. Després d'analitzar i recollir aquestes frases, van poder-les agrupar per tipus i segmentar-les per poder especificar cada situació. Finalment, aquestes combinacions van donar lloc a 860 segments, amb 70.000 termes i que podien donar lloc a 3 bilions de commutacions possibles. A continuació, especialistes en traducció van traduir els segments a l'italià, el francès i l'anglès i es va haver de revisar que aquests segments formessin frases gramaticalment correctes, amb les concordances de gènere i nombre corresponents i les peculiaritats de cada idioma com la doble negació del francès, els apòstrofs, etc., entre altres.

Il·lustració. Equivalència del catàleg de frases entre l'alemany i l'anglès

A partir d'aquí, des del 2013 a Suïssa es va passar a publicar els butlletins fent servir aquest catàleg de frases. Posteriorment, des del Tirol, a través d'un programa Interreg del 2016 al 2018 van desenvolupar un portal web anomenat ALBINA (*avalanche.report*) que unifica tota la informació d'allaus del l'euroregió (Tirol nord, Tirol sud i Trentino). Van partir del catàleg de frases suís i el van fer una mica més gran, fins a arribar a les 132 frases. Aquesta feina resolva els problemes en matèria de comunicació i de traducció, i eliminava fronteres polítiques al perill d'allaus, que al cap i a la fi està determinat per la meteorologia, el terreny o les conques hidrològiques, entre d'altres.

Aquest estiu del 2020, traductors professionals contractats pels Serveis de Predicció d'Allaus de l'Aran i el Principat d'Andorra han traduït el catàleg de frases al català, el castellà i l'aranès. Les semblances entre l'Aran i el Principat d'Andorra, en termes d'àmbits lingüístics, el turisme, característiques nivoclimàtiques han facilitat la cooperació entre aquests dos serveis de predicció d'allaus, que també han hagut d'adaptar les eines informàtiques per produir els butlletins. A més, històricament, l'Aran també ha tingut relació professional i tècnica amb el Tirol, que ha permès realitzar amb èxit aquesta adaptació, ja que la seva experiència prèvia ha servit per poder aplicar el catàleg de frases en només un any al Pirineu.

El catàleg de frases traduït i tota l'adaptació informàtica està disponible en programari lliure, és a dir, està dipositat en un repositori GIT i qualsevol servei de predicció d'allaus ho pot implementar com hem fet al Pirineu amb un projecte iniciat als Alps.

Toponímia i zones específiques d'Andorra al del catàleg de frases

Dins d'aquesta adaptació de la plataforma ALBINA per a la traducció automàtica dels butlletins d'allaus, hem hagut d'incloure les característiques geogràfiques i toponímiques de cada territori. En el cas d'Andorra, com també a l'Aran, no s'entenen sense tenir en compte els territoris veïns. A Andorra, tot i que dividim el país en tres zones, les característiques geogràfiques s'exemplen més enllà de les fronteres. El mateix passa amb les condicions d'instabilitat del mantell nival i, per tant, podríem arribar a parlar de zones més grans i, fins i tot altres àrees de predicció d'allaus si no es tinguessin en compte les fronteres administratives. Hem preparat el catàleg de frases per expressar les característiques comunes amb les comarques veïnes. Per exemple, l'extrem nord del país comparteix condicions morfològiques, i evidentment també d'instabilitat de la neu, perquè recordem que el desencadenament d'allaus va estretament lligat a l'orografia del terreny, amb el sud de França, la vall de Soulcem, Siguer, Aston, Joucla o el Siscar. Per altra part tenim l'extrem est del país, amb el gir característic i les obertures de la vall del Valira d'Orient com a protagonista, amb una morfologia molt similar a les de la capçalera de l'Arieja, la vall de Campcardós, evidentment el Madriu, Vallcivera i la Llosa. O bé a l'oest del país, on tenim valls més lineals, amb menys influència glacial als fons de vall i vessants més pendents, més rocosos, similars a les muntanyes del Pallars, com podem trobar a Setúria, els fons de vall d'Arinsal, Pal o les valls d'Ordino. També podem parlar de massissos centrals, més herbosos, com el conjunt format per Padern, el Bony de les Neres i el Casamanya, o el massís de la Llosada. Si parlem del sud del país, trobem les característiques més mediterrànies d'Andorra, amb muntanyes més baixes, prats de pastura d'alta muntanya i solars rocosos on dominen les alzines, característiques també pròpies de les valls del Valira i fins i tot Santa Magdalena i el Prepirineu.

Cada zona té unes característiques de la instabilitat de la neu influenciades per l'orografia, les quals tenim en compte a l'hora de realitzar mesures sobre el terreny i estudiar l'afectació dels episodis meteorològics segons els models conceptuals meteorològics. Quan passem a fer la previsió del perill d'allaus i a emetre el butlletí, agrupem les zones amb característiques similars perquè la nostra tasca és fer previsió d'allaus d'àmbit regional, i no local.

	Vessants Nord (km²)	Vessants sud (km²)
Zona Nord	108	136
Zona Centre	54	51
Zona Sud	66	53

Taula 1. Superfície (km²) de cada zona meteorològica d'Andorra diferenciat per vessants

Així, com ja coneixeu, arribem a diferenciar el país en tres zones: nord, centre i sud. Cadascuna d'aquestes zones té característiques ben diferenciades, com es veu amb la superfície de vessants nord i sud per a cada zona (la zona nord és l'única que té més superfície de vessants sud que les zones centre i sud del Principat).

Seguint el caràcter regional de la nostra previsió, quant al grau de perill i característiques previstes del mantell nival, al butlletí la zona centre acaba compartint condicions amb la zona nord o sud, però si algun dia es realitzés una zonificació sense tenir en compte les fronteres administratives, aquestes zones podrien modificar-se i recuperar les connexions i relacions pirinenques que caracteritzen la cultura de les nostres valls.

Comunitat de territoris transfronterers: Sextània

La crisi sanitària actual ens obliga a inventar (en el sentit de fabricar mentalment) nous projectes territorials per poder desenvolupar nous projectes econòmics i socials. En aquest sentit hem inventat una comunitat de territoris transfronterers compost de sis territoris: 1- Andorra (468 km², 76.177 habitants) i els cinc territoris que tenen una frontera amb Andorra.

A França s'ha escollit el concepte territorial anomenat *Pays*, inventat per la llei Pasqua (LOADT) del 4 de febrer de 1995. Però és la llei Voynet "d'orientation pour l'aménagement et le développement durable du territoire" del 25 de juny de 1999, i la "Loi urbanisme et habitat" (titre V de la loi du 2 juillet 2003: Urbanisme et Habitat" que estructura jurídicament el concepte de *Pays*, que tenen autonomia per subscriure contractes i per elaborar projectes. S'han escollit dos dels catorze *Pays* que tenen els Pirineus.

2- Pays de Foix Haute Ariège. Té com a capital Foix, una superfície de 1.818 km² i 43.332 habitants.

3- Pays Terres Romanes en Pays Catalan. Té com a capital Prades, una superfície de 1.823 km² i 50.082 habitants.

Abans de l'existència del Lycée Comte de Foix, els andorrans i andorranes anaven al Lycée de Foix i sobretot al Lycée de Prada.

A Catalunya s'ha escollit el concepte territorial de *comarca*; les tres comarques catalanes que tenen frontera amb Andorra són:

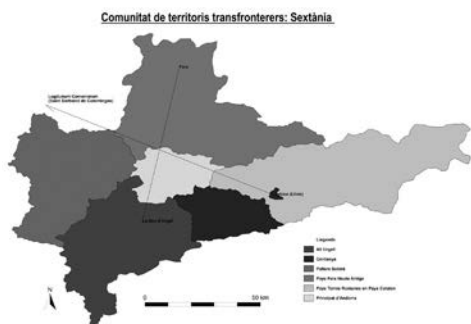
4- L'Alt Urgell, que té com a capital la Seu d'Urgell, una superfície de 1.447,5 km² i 20.127 habitants.

5- La Cerdanya, que té com a capital Puigcerdà, una superfície de 546,7 km² i 18.1952 habitants.

6- El Pallars Sobirà, que té com a capital Sort, una superfície de 1.577,9 km² i 6.932 habitants.

Antoni Ubach i Mortés, exconseller del Govern d'Andorra d'Educació i Cultura, de Treball i Benestar Social (1982-1984)

Aquesta comunitat de territoris transfronterers té una superfície de 7.481,1 km² i una població de 214.892 habitants.

Té homogeneïtat geogràfica, es troba tota al massís del Pirineu i es poden considerar el Pallars Sobirà i el Cousserans com el centre del massís.

Té homogeneïtat històrica, des dels caçadors-recol·lectors, l'antropització i la revolució neolítica, l'edat dels metalls, els ibers del Pirineu, els romans, els visigots, els musulmans, els carolingis, els comtes; el tractat dels Pirineus del 1659 i el tractat de Basilea (1795) reparteix els territoris entre França i Espanya, i deixa Andorra amb els seus Cosenyors entre les dos grans nacions.

Té homogeneïtat social, com és per moviments migratoris importants cap a les grans metròpolis veïnes (per a Andorra, només fins als anys 1950).

Té homogeneïtat econòmica; ha passat d'una economia pastoral a una societat de serveis turístics i de comerç fronterer. Una menció especial al nivell de la producció d'energia hidroelèctrica.

Hauriem de trobar un nom a aquesta comunitat, per donar-li una identitat. He trobat el nom de *Sextània*, una analogia (nous mots són creats prenent per model determinats grups de mot) a *Septimània*, nom visigòtic donat a la comunitat dels territoris de set ciutats episcopals de la regió de Narbona.

Desitjaria que aquest nom de *Sextània* fos propietat de la comunitat i que fos gestionat per ella en forma de Commons.

Com hauria de funcionar aquesta comunitat? Sense estructures pròpies, el president de *Sextània*, elegit per un any, seria rotatori entre els sis territoris. El Govern seria compost per sis membres, cada territori hi nomenaria un representant, amb un mandat màxim de cinc anys. L'únic funcionari del Govern seria el secretari del Govern, nomenat cada tres anys per a un sol mandat.

Quina seria la missió de la comunitat *Sextània*? Fomentar les relacions entre les persones, les empreses, les institucions públiques i privades dels sis territoris, per mitjà de projectes que haurien d'implicar almenys dos territoris, però empènyer projectes amb el màxim de territoris possibles.

El camí d'aquests projectes transfronterers ja està obert amb els dos projectes cerdans: l'hospital de Puigcerdà i l'escorxador d'Ur.

Els sectors que s'haurien de prioritzar són aquells on els sis territoris tenen coses en comú, és a dir, els punts forts de l'economia de muntanya d'avui o d'ahir,

En aquest món global hem de buscar on podem tenir models. N'he trobat dos: Suïssa i la prefectura d'Hokkaido, al Japó. Com que Suïssa és més coneguda, intentaré d'explicar el model de l'illa d'Hokkaido. La superfície és 11 vegades la de *Sextània* (83.456,64 km²) i la població 25 vegades la de *Sextània* (més de 5 milions d'habitants), però fins al segle XIX la població era de 50.000 habitants.

És molt curiós la semblança de la història d'Hokkaido i de *Sextània*, el període prehistòric (anomenat al Japó període Jomon) és molt similar al nostre, amb una població autòctona (els Aïnous) que té una història similar a la nostra fins a l'edat mitjana. Però els nous punts més interessants per als projectes de *Sextània* són:

- El Japó té segurament amb França la millor gastronomia del món, i el 70% dels productes de la gastronomia japonesa venen d'Hokkaido (terra i mar).
- La Universitat d'Hokkaido, universitat nacional del Japó, fou fundada el 1876 amb el Col·legi d'Agricultura de Sapporo. Aquest col·legi és ara la Universitat d'Agricultura i de Medicina Veterinària d'Obihiro i és una de les 29 facultats de la Universitat d'Hokkaido.
- Hokkaido té el 25% de les terres cultivades del Japó i les activitats principals de l'illa són l'agricultura, la pesca i el turisme.

Em limitaré a proposar per a Sextània projectes en el camp de:

- 1- la salut
- 2- l'agricultura, ramaderia i silvicultura
- 3- l'energia neta

1. La salut

Andorra i el Pays de Foix Haute Ariège ja han començat les negociacions per coordinar els hospitals de Foix i Andorra; hi afegiria l'hospital transfronterer de Puigcerdà i el Sant Hospital de la Seu d'Urgell, i si existeix, l'hospital de Prada. Posaria aquest consorci sota la tutela del CHU de Tolosa i de l'hospital Clínic de Barcelona perquè no pot haver-hi projectes a Sextània en què no hi hagi recerca i investigació.

2. L'agricultura, ramaderia i silvicultura

Per l'agricultura, la ramaderia i la silvicultura crearia primer un centre d'investigació amb l'ajuda de les universitats, d'empreses, per saber què tenim i què podem fer. Però esperant això ja podem desenvolupar diversos projectes.

Ramaderia

- Ovelles. La tradició ancestral dels sis territoris de Sextània són els ramats d'ovelles; la Cooperativa de Guissona compra els xais a l'Aragó. Estic segur que Sextània podria ser competitiva i fer els xais per a Guissona. D'altra banda, del costat francès importen corders de Nova Zelanda, seria més racional comprar els ramats de Sextània.
- Porc. La xarcuteria de les comarques catalanes és diferent de la dels *pays*. Això és un avantatge perquè la gamma que podria produir Sextània és més gran i, com es fa ara, es podrien inventar productes de fusió entre les dos maneres de transformar el porc. Quin porc? Es podria recuperar el porc de Corsa (*porcu nostrate*) que segons l'Erik Orsemer és el porc original de Mesopotàmia, esperar que paleozoòlegs recuperin a partir dels ossos de l'equip de l'Oriol Olesti, el porc de Cerdanya que feia la perna ceretana, que segons Martial Strabon era el millor pernil de Roma, o simplement agafar el porc negre de Bigorre.
- Productes lactis. Tenim la sort que quasi tots els territoris de Sextània produeixen llet i productes lactis (formatges, iogurts, mató, etc.) de qualitat. Millorar la situació i coordinar el conjunt dels productors.
- L'aviram, els conills, la caça són elements menors, però són importants per donar identitat.
- Els bovins i els equins són els animals de la ramaderia tradicional que no podem oblidar.

Agricultura

Aquest estiu de pandèmia, el Japo Micas ha fet un hort solidari per proveir les associacions caritatives d'Andorra. Ha plantat centenars d'enciams, porros, cols, apis, bledes, cebes en un camp on hi havia herba per a les vaques. Només plantar i deixar créixer, la collita ha estat espectacular.

Crec que els pagesos de Sextània podrien, en acord amb les empreses de distribució alimentària, crear un circuit curt que seria profitós per al pagès, per al comerciant i sobretot per al consumidor, que menjaria un producte sa i saborós.

Les noves maneres de conrear la terra com la permacultura o l'arboricultura permetrien recuperar la fruita de muntanya: pomes, peres, cireres, nabius, nous, gerds, mores, avellanes, pinyons, etc.

Silvicultura

No sóc especialista del tema, però estic segur que almenys el 60% del territori de Sextània són boscos. Els francesos tenen un concepte que es diu *filière bois*; només caldria instituir la *filière bois* de Sextània i retrobar aquelles serradores actualment desaparegudes. Recordo que a l'inici dels anys 1970 hi va haver un informe del Sr. Messines i el llibre de Ramon Folch i el seu equip sobre el patrimoni natural que podria ser útil de tornar a llegir.

3. L'energia neta

Energia hidroelèctrica

La finalitat del projecte seria que Sextània fos autònom en energia elèctrica neta. Tenim la sort que Sextània produeix més hidroelectricitat que la que consumeix. Només caldria mutualitzar la producció d'unes quantes centrals de FEDA, d'EDF (l'Ospitalet, Aston) i Sextània tindria independència energètica. Al mateix temps s'hauria de crear un centre internacional d'estudis sobre l'electricitat amb els especialistes (actius o jubilats) de l'Arieja, el Pallars Sobirà, Andorra i altres (Alps, la Xina, el Japó, etc.).

Energia solar

Tenim la sort que Sextània tingui en el seu territori el cap i casal de l'energia solar, Odeillo i Mont-Lluís a la Cerdanya. Aquests centres, que són de l'empresa francesa EDF, estan actualment infrautilitzats. Com anteriorment, s'hauria de crear un centre d'estudis per desenvolupar un pla per fer de Sextània un model de producció d'energia solar tant en el pla col·lectiu com individual. Aquest pla hauria de ser transportable a altres llocs.

Deixo a altres més experts desenvolupar altres projectes, sobretot en el camp del turisme que vindrà després d'aquest episodi de covid, amb uns canvis importants.

Tot el que acabo d'explicar serà un no-res si els habitants d'aquests sis territoris no decideixen implementar aquest concepte, que necessita molta generositat de la part de tots.

Sóc conscient que els egoismes locals i els entrebancs administratius poden ser un obstacle infranquejable per fer un projecte com el que hem de compartir.

D'Andorra a Tolosa. Com s'hi anava a la segona meitat del segle XIX

A l'arxiu privat de la Casa Molines, un dels fons documentals més importants del país, s'hi conserva la documentació de l'apotecari Antoni Dallarés i Armengol. És una documentació, la de l'apotecari, molt rica i molt variada que permet un coneixement molt detallat de la vida quotidiana d'Andorra a la segona meitat del segle XIX. Ens ha semblat oportú posar a la llum algunes informacions d'aquest fons i que fan referència als desplaçaments entre Andorra i Tolosa.

Els fragments que comentem tot seguit formen part dels manuscrits M6083 i M6084, ambdós de contingut molt variat. El primer manuscrit, de 433 pàgines, totes numerades, conté molta informació de tota mena relativa a l'ofici d'apotecari i, com diem, a formes de vida quotidiana a Andorra. Les dates de la informació continguda en aquest manuscrit van de l'any 1840 a l'any 1889. L'apotecari descriu amb precisió a la pàgina 293 el trajecte d'Andorra (Soldeu concretament) a Tolosa.

De Soldeu a Foix

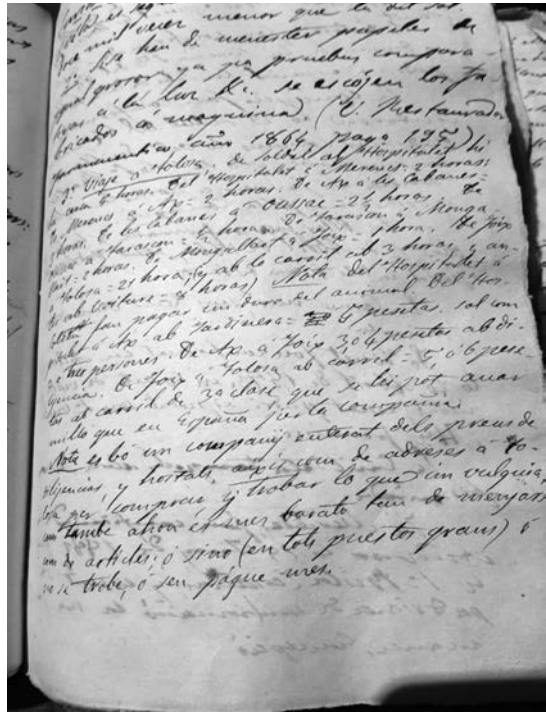
De Soldeu a l'Hospitalet-près-l'Andorre, el viatge es fa amb animal, un matxo probablement, i té una durada de cinc hores. El recorregut devia passar pel port d'Envalira, el Pas de la Casa i l'Hospitalet. El preu era d'un duro per animal.

Seguint el curs del riu Arieja, el trajecte continua per Mérens-les-Vals, dues hores, i fins a Ax-les-Thermes, dues hores més. Aquest trajecte, de l'Hospitalet fins a Ax, que dura 4 hores, té un cost de cinc pessetes per persona. El viatge es fa amb jardinera de tracció animal, que és un carruatge lleuger, de quatre rodes i quatre seients, que sol ser fet de vímets, segons la descripció que en fa el diccionari Alcover-Moll.

L'etapa d'Ax a Foix, seguint més o menys el curs del riu, es fa amb diligència, de tracció animal i dura unes 9 hores. La diligència és un cotxe gran, de quatre rodes, dividit en dos o tres departaments i destinat al transport periòdic de passatgers. El cost és de 3 o 4

Jordi Guillaumet i
Anton, historiador

Manuscrit M6083

pesettes. El recorregut des d'Ax passa per les Cabanes i té una durada de tres hores; de les Cabanes a Usat, 2 hores i mitja; d'Usat a Tarascon, mitja hora; d'aquí a Montgaillard, dues hores més i finalment d'aquesta darrera població fins a Foix, una hora més.

Per tant, i seguint les indicacions que ens diu el manuscrit, de Soldeu a Foix el viatge durava 18 hores, primer amb matxo, després amb jardinera i finalment amb diligència i costava entre 13 i 14 pesettes.

De Foix a Tolosa

L'apotecari ens explica tres maneres d'anar de Foix a Tolosa: amb el carril, el tren, 3 hores i amb cotxe 8 hores. El tren costa 5 o 6 pesettes i recomana anar en tercera classe, que és millor que la tercera classe dels trens espanyols. Cal recordar que el tren va arribar a Foix l'any 1862, el 1877 a Tarascó i finalment el 1888 a Ax.

És a dir, per anar de Soldeu a Tolosa cal invertir-hi unes 21 hores i el preu del viatge són unes 20 pesettes, més o menys el cost d'un bot de vi de 60 litres.

Finalment, també recomana anar a Tolosa amb un company que conegui els preus de les diligències i dels hostals. També és important conèixer adreces a Tolosa per anar a comprar i menjar, ja que a les ciutats grans o no es troba el que busques o és més car.

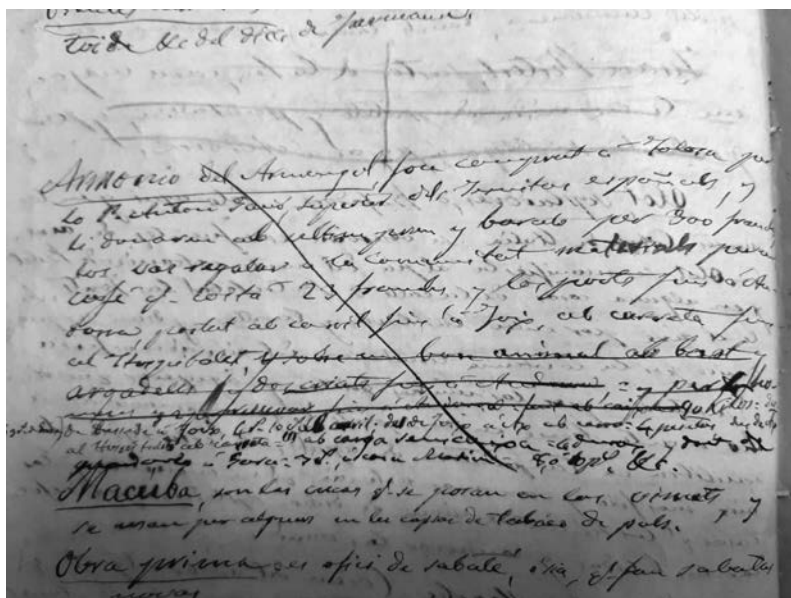
El manuscrit M6084 consta de set llibretes relligades i numerades, amb un total de 289 pàgines manuscrites i numerades. El text que ens interessa el trobem a la pàgina 124. El manuscrit té dates que van del 1866 al 1881.

Aquest text ens il·lustra també del viatge de Tolosa a Andorra. En aquest cas es tracta del transport d'un armari des de la capital del Llenguadoc fins Andorra. El viatge cal situar-lo entre els anys 1870 i 1873.

En aquest període es van instal·lar a Andorra els novicis jesuïtes d'Aragó expulsats d'Espanya. Es van instal·lar a la casa que Don Guillem Plandolit tenia a l'actual plaça Príncep Benlloch. Aquí hi van estar uns tres anys. Comentem de passada que entre els jesuïtes hi havia Lluís Fité, advocat, autor de la *Història y Novena de Nostra Senyora de Meritxell*.

El superior dels jesuïtes, el pare Antoni Gació, va comprar un armari que pesava 90 quilos a Tolosa que li va costar 300 francs, preu que l'apotecari considera barat. L'apotecari va pagar el transport fins a Andorra. El carril fins a Foix li va costar 4 rals i 10 cèntims. De Foix a Ax amb carro, 4 pessetes; d'Ax a l'Hospitalet no consta el preu, però sí que va pagar 3 rals de gara (estació) per guardar-lo i fins a casa 8 o 10 pessetes.

L'armari va arribar fins a Foix amb carril (tren). De Foix a l'Hospitalet amb carreta. El transport des de l'Hospitalet fins Andorra amb un animal amb bast i argadells i dos criats i finalment, fent-se relleus per dos criats i quatre homes.

Manuscrit M6084

Eren freqüents aquesta mena de viatges entre Andorra i França, ja que és en aquest període de final del segle XIX que hi ha una forta emigració andorrana cap a França, especialment a la ciutat de Besiers. Igualment, el trànsit de bestiar era notori i els desplaçaments de colles de segadors i dallaires cap a les zones del sud de França era molt important. Les mines de talc de Luzenac també eren un lloc on treballaven molts andorrans.

"Ni parent de lluny ni veí de prop". Aliances territorials al País Basc del segle XXI

Paraules clau: *Comunitat d'Agglomeració del País Basc, eurociutat, euroregió, transfronterer, transnavarrès*

Introducció: ni el parentesc ni el veïnat garanteixen una bona relació, però...

Un refrany basc diu: "urrunko senidea baino auzo ona hoba da", que té el mateix sentit que el refrany català "més val un veí a la porta que un parent a Mallorca". La versió basca contraresta *parent llunyà amb bon veïnat*. Perquè el mal veïnat comporta molts problemes, reflectits tant a la tradició oral com en la documentació escrita.

Ara és moment del contrari, de parlar d'aliances territorials, tot i que el cert és que aquestes aliances només tenen sentit si prèviament s'ha decidit fins a on arriba un territori i on comença l'altre. En el cas basc, la gran *muga* (frontera) és la francoespanyola i, per tant, les aliances més rellevants són, o haurien de ser, les transfrontereres. Abans, però, unes consideracions prèvies sobre l'especificitat basca des de la història i l'etnografia. Al capdavant, existeix un terme de difícil traducció, *mugalari*. Es tracta d'un ofici o una activitat clandestina de pas de gent o informació a ambdues bandes de la frontera, al segle XIX durant les guerres carlines i al segle XX sobretot durant la Guerra Civil, la Segona Guerra Mundial i el franquisme, i al XXI amb immigració *extracomunitària*. Si bé al sud del Pirineu s'ha mitificat en certa manera (a Irun mateix, aquest terme dona nom a una cervesa artesanal), al vessant nord la percepció del *mugalari* és més negativa, a diferència del que passa amb contrabandista, una figura, aquesta sí, positiva.

En tot cas, les relacions venen de molt lluny i han estat estretes. En paraules de l'historiador Gorosabel, "com que tenen un mateix origen, parlen la llengua pròpia, i conserven costums semblants (...) Els seus interessos recíprocs de subsistència, indústria i comerç no podien sinó moure'ls (...) a mantenir-se en aquest estat de bona correspondència".

Xabier Kerexeta Erro,
tècnic d'etnografia de
la Diputació Foral de
Guipúscoa

L'etnografia, en canvi, ens fa ser més cauts: compartir origen, llengua, costums i interessos no garanteix de per si una bona relació de veïnat, no ja entre territoris històrics, sinó entre cases veïnes. De les diferents versions del relat següent, en recullo una de *transfronterera* (tot i que en aquest cas això no té més importància, atès que d'altres s'exemplifiquen en una mateixa localitat) per anar centrant el tema: en un temps ahistòric, a Bera (Navarra) només hi havia una casa. Quan a set quilòmetres una altra família hi va construir la casa Ibarsoro, a Sara (Lapurdi), diuen que el veí de Bera va comentar: "aldexko aldexko, auzoan ongi izateko" ("massa a prop per a un bon veïnat").

Diuen que la fricció desperta passió, però la fricció territorial és conflictiva per naturalesa, ja que implica compartir/competir. Malgrat tot, en la mentalitat tradicional, l'ajut mutu era una obligació fins i tot religiosa. De fet, el concepte *lehen auzoa* estava institucionalitzat: era la primera casa que hi havia a l'*hilibide* (l'*iter ad sepulchrum* o camí de difunts entre el domicili i el cementiri). A més de

ser la primera a socórrer en cas de malaltia i altres urgències, s'encarregava dels rituals mortuoris. L'*etxejojaun* o senyor de la casa avisava l'església i informava la resta del barri o del poble, i presidia amb la creu parroquial el seguici fúnebre, mentre que l'*etxejoandre* o senyora de la casa encapçalava el seguici femení portant l'ofrena de pa i cera als oficis divins. Els parents, de lluny o de prop, només assistien al funeral.

Per això, i evidentment per la sacralització de la propietat privada, moure les fites de lloc per apropiat-se una part del terreny veí era considerat motiu d'excomunió. Ha estat molt estès el mite de l'ànima en pena, errabunda amb el molló a l'espalla fins que algú li indicava que el tornés a posar al lloc d'on l'havia tret.

Així s'ha d'entendre l'expressió "Amen: zu hor eta ni hemen" ("Amén: vós allà i jo aquí"), en el sentit de "mantenir les distàncies". La perfecta escenificació d'aquesta expressió la trobem justament a la fita entre Bera i Sara: una taula i bancs de pedra a totes dues bandes de la fita transfronterera per tractar-hi qüestions referents a les pastures i els boscos d'ús compartit. Les patzeries i altres acords són el millor exemple d'aliances territorials en tot el Pirineu i es mereixerien unes jornades pròpies. Aquí queda la proposta.

Reconstrucció d'Ibarsoro, una de les sis cases nobles medievals de Sara

Taula per a reunions en què cada representant roman a la seva localitat

Breu repàs a les relacions territorials basques transfrontereres

Més enllà del que diguin la història i l'etnografia, la incorporació d'Espanya a la Unió Europea va obrir l'oportunitat a noves aliances territorials transfrontereres i a una mobilitat més gran dels seus habitants. Vaig parlar-ne en la meva primera comunicació als Col·loquis Transpirinencs de 2005, *Ja no hi ha Pirineus*, en què en mostrava dos exemples:

- el Consorci Bidasoa-Txingudi, format per Irun i Hondarribia a Guipúscoa i Hendaia a Lapurdi (Labort en gascó, Labourd en francès: nom del territori històric desaparegut amb la Revolució, ara part del departament Pirineus Atlàntics)
- el territori Xareta, format per dos municipis navarresos i dos de labortans.

Als Col·loquis de 2007, el títol de la meva comunicació ja presentava una d'aquestes noves aliances, alhora que dubtava de la seva implantació: *L'eurociutat basca Donostia-Baiona: realitat o ficció institucional?* Ara només comentaré que les darreres notícies del web presenten dos programes per al curs 2017/2018. Per què no està operativa aquesta agència transfronterera? He fet una consulta al registre de la Diputació Foral de Guipúscoa, nucli del pol sud, davant la impossibilitat de trobar un contacte a l'organigrama. La resposta oficial, sense signar, ratifica el que preguntava: que el web no s'actualitza perquè des del 2018 ja no hi ha activitat, en una etapa que es va iniciar el 2015, un cop aprovada la Llei NOTRe de remodelació territorial i institucional de França. Confien que es reprenguin aviat les iniciatives transfrontereres. Deixant de banda interpretacions de (des)interès polític també des del costat sud des de fa ja una dècada, ningú no espera que revifi l'eurociutat fins que qualli la nova realitat institucional de la banda nord "que s'explicarà més endavant" i fins que no acabi la pandèmia.

El Consorci Bidasoa-Txingudi continua força més actiu, tot i que tampoc no ha desenvolupat tot el seu hipotètic potencial, entre altres motius perquè també aquí els continus canvis institucionals al nord del Bidasoa dificulten una tasca continuada. Per exemple, abans el consorci col·laborava amb una aglomeració de 22 municipis del sud de Lapurdi: tot i ser molts més, hi havia un cert equilibri geogràfic i demogràfic. La inclusió d'aquesta aglomeració en una altra de més gran ha trencat aquest equilibri, que s'està recomponent gràcies a un projecte de mobilitat sostenible. A més de fomentar la bicicleta, el vehicle elèctric i els senyals digitals intel·ligents, la intenció és racionalitzar les comunicacions. És el cas d'un mapa digital i en paper de transports col·lectius de totes dues bandes, fins ara inexistents. També es fomenta la mobilitat laboral i empresarial a partir d'un estudi sobre l'ocupació transfronterera; per exemple, analitzant les possibilitats de compartir transport per a la gent que treballa en un costat o en l'altre.

El Txingudi Eguna (el Dia de Txingudi, el nom de la badia marítimofluvial que comparteixen les tres localitats) es va deixar de celebrar; d'alguna manera, l'ha substituït el Bidasoa Folk, amb molt més èxit però no exactament conjunt, sinó repartit en diverses jornades i escenaris. La pandèmia ha reduït dràsticament l'agenda comuna, però alhora els tancaments i els controls policials han evidenciat que el tracte transfronterer és molt més estès del que es pensaven els habitants de la zona: per a compres, feina, lleure, residència, visita a familiars... Un estudi recent indica que fins a un 80% de la població s'identifica amb el caràcter transfronterer de les tres localitats.

Hi ha aspectes que el Consorci ja no treballa, perquè ja dona per assolit el primer objectiu: la col·laboració associativa, sobretot empresarial, cultural (dansa, teatre, estudis...) i esportiva. En aquesta darrera s'ha aconseguit la participació transfronterera en esports no competitiu i de pràctica individual, com el descens internacional del Bidasoa amb aletes, la pesca o el submarinisme. Tanmateix, en els esports competitiu, que a més s'organitzen en federacions territorials, reconeixen que amb prou feines s'ha avançat, i que és difícil fer-ho.

Fora d'això, el Consorci facilita la gestió de subvencions en les dues convocatòries de l'euroregió, especialment les culturals, que solen ser d'un import més petit i més factibles. Amb tot, garantir-ne la continuïtat és un repte no assolit. Els canvis constants d'organigrama institucional que s'han produït aquesta darrera dècada tampoc no hi han ajudat.

Xareta, un territori molt més homogeni des del punt de vista demogràfic i sociolingüístic, és una realitat viva. El seu Xareta Eguna de 2020 ha inclòs la presentació del web renovat: sembla que els projectes petits i arrelats al terreny són més viables.

Hi ha una altra aliança territorial transfronterera sorgida a recer de la Unió Europea: l'euroregió Nova Aquitània-Euskadi-Navarra. Des de la dècada de 1990, Aquitània, Navarra i Euskadi ja impulsaven projectes comuns, però l'any 2000, per voluntat del govern de Navarra de trencar relacions amb Euskadi, l'aliança va passar a tenir dos eixos bilaterals amb Aquitània. L'any 2011 es va formalitzar l'euroregió Aquitània-Euskadi sota la figura d'agrupació europea de cooperació territorial. El 2016, quan es va reagrupar amb el Llemosí i Poitou-Charentes, Aquitània va passar a ser Nova Aquitània, i el 2017 la Comunitat Foral de Navarra es va incorporar a l'euroregió. Malgrat que les col·laboracions transfrontereres funcionen des de ja fa tres dècades, tots aquests canvis territorials són massa recents per avaluar-ne les conseqüències. Ara que el Regne Unit ha deixat de ser part de la Unió Europea, pot ser que es torni a reforçar l'eix atlàntic terrestre. El desequilibri territorial i demogràfic és gran, sobretot des que la frontera s'ha «desplaçat» molt més al sud. Sembla poc probable que la població se senti inclinada a identificar-se amb una estructura institucional com aquesta, encara que ubicar-ne la seu a Hendaia és tota una declaració d'intencions. En tot cas, sense ànim d'abastar tots els territoris, algunes iniciatives culturals i de comunicació han aprofitat les convocatòries de subvenció per a projectes transfronterers amb la llengua basca com a eix. N'és un exemple el programa radiofònic de France Bleu i Euskadi Irratia Zubiak (Ponts), títol que és tota una declaració d'intencions.

11 de setembre de 2011, primera emissió de Zubiak, al pont «Internacional» sobre el Bidasoa

Euskal Herria: poques aliances i molts territoris

La Revolució Francesa ho va canviar tot, territorialment també. El nou ordre sociopolític va suposar una reordenació territorial: la divisió de la República en departaments. El criteri fou, en gran mesura, dissoldre estructures polítiques –i fins i tot geogràfiques– anteriors, i per descomptat obviar les realitats lingüístiques. El departament dels Baixos Pirineus, denominats Pirineus Atlàntics a partir de 1969, va englobar els territoris històrics de Bearn, Zuberoa (Sola en gascó, Soule en francès), Baixa Navarra

i Lapurdi, així com la ciutat de Baiona. Aquests territoris van perdre les seves institucions, no pas sense protestes. Evidentment, hi tenien poca cabuda les corts estamentals del Regne de (Baixa) Navarra, ja més nominals que reals a partir de la seva incorporació a la Corona francesa el 1620. Però també fou abolit el Biltzar de Lapurdi, una assemblea de municipis en què no podien participar ni el clergat ni la noblesa. És interessant la reacció de la burgesia basca: no s'oposava al nou ordre, però va sol·licitar un departament propi, sense Bearn. I és molt interessant perquè prioritza una visió d'unitat basada en la llengua i la cultura, superant d'aquesta manera la divisió territorial de l'Antic Règim un segle abans que sorgís el nacionalisme basc. La capital, que va quedar en subprefectura, hauria estat Baiona, geogràficament arraconada i de llengua gascona, però seu episcopal de gran part d'aquests territoris bascos i única ciutat digna d'aquesta qualificació. Aquesta reivindicació de departament propi ha durat fins al segle XXI.

Criden més l'atenció, en el sentit que aplicaven un criteri ètnic a l'organització politicoterritorial sense qüestionar el nacionalisme francès, les propostes del revolucionari Dominique Joseph Garat a Napoleó entre 1803 i 1811. Pretenia la creació d'un estat coixí entre França i Espanya, "Nova Fenícia", format per dos departaments: Nova Tir i Nova Sidó. Un agruparia els tres territoris bascofrancesos i Baiona, i l'altre els quatre bascoespanyols. Una proposta revolucionària, d'una banda, perquè fins aleshores mai no s'havia plantejat la unió de tots els territoris bascos en una sola unitat política, però alhora respectuós amb una frontera francoespanyola que naturalitzava, entre altres coses, la divisió de Navarra en dues entitats feta realitat tres segles abans. Per descomptat, aquest estat coixí no seria independent, sinó que estaria sotmès a l'emperador. A més, justificava un topònim tan xocant pel fet que el poble basc suposadament tenia el seu origen en el fenici, poble comerciant i mariner. I és que el principal objectiu era crear una minipotència marítima que ajudés Napoleó contra la puixança anglesa. Sense valorar el nul valor històric i lingüístic de l'argumentari, la proposta evidencia la percepció d'un país basc més bolcat cap al mar que cap a la terra, fet que contradiu tota la construcció

Mapa departamental que assenyalava els tres territoris bascos i les tres comarques bearneses. Musée Basque et de l'histoire de Bayonne / Baionako Euskal Museoa

Mapa dedicat a "Philippe V. Roy d'Espagne" a l'entrada al seu nou regne. Els territoris bascos nord-pirinenics s'assenyalen amb un genèric "confins de France". Euskal Itsas Museoa, Diputació Foral de Guipúscoa

ètnica posterior, tel·lúrica, basada en el *baserri* (masia) i el pasturatge, i en el menyspreu del món urbà, industrial, navegant, mercader... món que la historiografia amb prou feines està rescatant. No se sap si Napoleó va arribar a plantejar-se la proposta, i només es pot especular sobre l'acceptació que hauria tingut entre la població implicada.

A l'altra banda de la frontera, el panorama era molt diferent. L'*hirurak bat* del lema de la Bascongada de 1765 –que vaig presentar a les Transpirinenques d'Andorra el 2015– feia referència a Àlaba, Biscaia i Guipúscoa, però no representava els territoris, sinó les seves elits. Fomentava la promoció econòmica *del país*, no pas la seva unificació en una sola entitat política.

Un segle més tard es comença a gestar el *laurak bat*, que inclou Navarra, però que tampoc no pretenia aconseguir una unitat territorial, sinó la coordinació dels quatre territoris forals davant del centralisme espanyol. D'aquesta manera, el *lauburu* (literalment, "quatre caps": creu gammada amb els extrems arrodonits) va adquirir un nou simbolisme polític, foralista i més endavant nacionalista. Fins aleshores havia estat un motiu, com molts altres, tant de l'artesania basca com de la no basca.

De l'*hirurak* i el *laurak* al *zazpiak bat*, perquè els territoris són set. La invenció del nou terme s'atribueix a Antoine d'Abbadie, científic i bascòfil, promotor dels Lore Jokoak o jocs florals transfronterers a partir de 1851. Abbadie, conservador catòlic, era defensor d'una unitat

basca només cultural, mai política, i sempre prioritzant el protagonisme de cadascun dels set territoris històrics. És més, en considerar-los set en lloc de sis, reforçava la idea que no hi havia una sola Navarra, sinó dues, per la seva respectiva pertinença a França i Espanya. Així mateix, tot i que tampoc no era nou, reforçava també el concepte d'igualtat entre territoris, equiparant Navarra (antic regne independent, més gran que tota la resta de territoris junts) i Zuberoa (una vall nord-pirinenca amb poca autonomia institucional). El nacionalisme basc no va trigar a fer-se seu el lema, ja que va néixer com a bizkaitarrisme i des dels seus inicis va tenir un component territorialista molt marcat. Al segle xx, fins i tot l'esquerra *abertzale* ratifica de facto que l'Alta i la Baixa Navarra són dues realitats diferents. El Nafarroaren Eguna (dia de Navarra), que se celebra des de 1978, en la pràctica reivindica més un passat comú i la identitat basca que un projecte de futur.

Xapa de llar de foc "basquista" del segle xx. Gordailua, Diputació Foral de Guipúscoa

País Basc: un, dos o tres?

No només Navarra està dividida en dos: la generalització dels termes Iparralde (part nord) i Hegoalde (part sud), o dels més acadèmics Bascònia continental i Bascònia peninsular, com a eufemismes de País Basc francès i País Basc espanyol no amaguen l'enorme pes polític, econòmic, geogràfic, lingüístic, social, cultural i fins i tot demogràfic que marquen la pertinença a un estat o a l'altre. Aquesta divisió és la base que permet entendre la realitat basca, encara que sigui per combatre-la. Això és així, per més que dins de cada vessant hi hagi enormes diferències, que hi són.

Des del punt de vista polític, la suma de territoris sempre ha seguit les dues vessants. A la sud, després del fracàs dels projectes d'estatut dels quatre territoris abans de la guerra, la Constitució espanyola reconeix dues comunitats autònomes i una disposició transitòria de possible incorporació a una de sola si la majoria de la població navarresa així ho decideix. Però fins i tot dins d'Euskadi (Comunitat Autònoma Basca o del País Basc), cada diputació foral té una gran autonomia, sobretot fiscal. De fet, durant el franquisme, Navarra i Àlaba van mantenir un cert règim propi davant de les *províncies traïdores* de Guipúscoa i Biscaia. A Ipar Euskal Herria, com ja s'ha dit anteriorment, l'especificitat navarresa mai no ha qüestionat el seu basquisme. És cert que la Baixa Navarra es troba geogràficament entre Zuberoa i Lapurdi, i que, a diferència de la seva germana del sud, és un territori bascófon a excepció d'unes quantes localitats limítrofes *xarnegues* (bilingües bascogascones). Perquè el component identitari dels territoris històrics, sense caràcter oficial des de la Revolució, continua viu. "Iparralde ez da herrialdea" (El País Basc nord no és un sol territori) es reivindica davant la percepció del sud. I és cert, però cada cop més esdevé un sol territori. Després de constants reivindicacions per constituir-se en departament propi, aquest segle xxi s'ha acollit a una altra figura jurídica francesa, més ajustada a la seva pròpia

percepció territorial, *pays*; concretament és la Communauté d'agglomération Pays Basque. La denominació basca és Euskal Hirigune Elkargoa; és a dir, (euskal) *herri*, traduïble com a *país* o *poble* (en el sentit de localitat o gent) s'ha substituït per *hiri* (ciutat), amb la qual cosa se'n reforça el caràcter urbà d'aglomeració, malgrat que només la costa és urbana. A més, en éuscar, Euskal Herria englobaria tot el territori de parla basca.

Oficialment, es va crear el gener de 2017 com a fusió de deu *comunitats de comunes* i *comunitats d'aglomeració*. Poc més de 300.000 habitants en gairebé 3.000 km² i 158 municipis, una bona part rurals i molt despoblats. El desequilibri demogràfic, econòmic i lingüístic entre la costa i l'interior és notable. Políticament també, tot i que no és tan clar: el nacionalisme basc és sempre minoritari, però l'adhesió a una identitat basca –molt unida a l'especificitat territorial i dialectal, sobretot a Zuberoa– és molt alta, excepte a la costa, molt turística i amb un important pes demogràfic de jubilats francesos i famílies bascoespanyoles. En tot cas, el 70% de la població va votar a favor de la nova entitat. Així, per primer cop a la història, s'institucionalitza la gestió integral del territori basc (francès), i només d'aquest territori.

Pel que fa a polítiques públiques, les competències d'aquesta comunitat són vint-i-una i se centren en la promoció socioeconòmica: turisme, infraestructures industrials i de transport, consecució de terres per a la ramaderia i l'agricultura, ocupació, gestió d'aigua i escombraries, habitatge –en algunes localitats costaneres fins al 40% del parc d'habitatge està format per segones residències i els preus es disparen–, foment de la llengua basca i

Baiona, port marítim i fluvial, seu episcopal i subprefectura. Tot i estar institucionalment separada de Lapurdi des del segle XII, se'n considera la capital, atès que és el principal nucli de població. Euskal Itsas Museoa, Diputació Foral de Guipúscoa

A Donapaleu (Saint-Palais), aquest edifici havia acollit les corts baixnavarreses, un temple protestant i el palau de justícia; actualment és la seu comarcal de la nova institució

l'occità gascò (parlat per més de 6.000 persones), etc. També gestiona els ajuts de fons europeus i fa seu el caràcter transfronterer: el desembre de 2019 va aprovar un pla molt ambiciós per passar de la col·laboració a la "integració en un sol àmbit de vida", tot i que reconeix el poc dinamisme de l'eurociutat basca i el desequilibri interior/costa. Només quan acabin els confinaments podrem valorar si el reordenament socioeconòmic postpandèmia representarà una oportunitat o un nou impediment a aquestes aliances transfrontereres que no acaben de quallar després d'un quart de segle i que, com a mínim en teoria, la nova institució vol fomentar.

Una microaliança transnavarresa

L'any 1530, el rei Carles va renunciar a la part nord-pirinenca del regne de Navarra conquerit el 1512. El motiu era la dificultat de conservar-lo envoltat de territoris hostils, tant dels legítims monarques navarresos com del seu aliat francès. Des que s'havia generalitzat l'artilleria, el Pirineu havia començat a ser percebut com una barrera militar i, per tant, com una frontera política. El regne, doncs, va quedar dividit en l'Alta (tot i que aquet terme s'ha fet servir poc històricament) i la Baixa Navarra o d'"Ultra-Puertos". Luzaide/Valcarlos, poble geogràficament baixnavarrès, va quedar adscrit institucionalment a l'Alta Navarra, com un primer obstacle a qualsevol possible invasió del nord, ja que, si es creuava el port d'Ibañeta, baixar fins a Pamplona era relativament fàcil. El cas és que les relacions veïnals sempre han estat molt més fluides que les interestatals, i les friccions, que també n'hi ha, van lligades al fet de compartir/disputar qüestions tan quotidianes com ara drets de pastures, aigües, llenya, etc.

Des del curs 2016/2017, l'alumnat d'Arnegi i el de Luzaide comparteixen classes. S'acullen a la figura jurídica de *regroupements pédagogiques intercommunaux*. No ha estat fàcil ajustar horaris, calendaris, menjador, protocols de salut, ni confrontar currículums o repartir idiomes per assignatura... Per facilitar els tràmits, el Govern de Navarra ha permès la matriculació dels infants d'Arnegi, que d'aquesta manera estan inscrits en dues escoles.

En tot cas, els avantatges són evidents per a ambdós pobles. Aquest model trilingüe èuscar/castellà/francès afavoreix que es mantinguin obertes dues escoles, molt petites totes dues (37 infants en total). A banda d'estalviar quilòmetres, mantenir-les obertes en pobles tan envellits reforça en la generació més jove el sentit de pertinença a una mateixa comunitat unida/separada per un rierol.

Els infants van començar anant al matí a un centre i a la tarda a l'altre. El curs 2020/2021,

El barri d'Ondarrola continua essent administrativament d'Arnegi, "francès", mentre que la seva parròquia continua essent Luzaide, a l'altra banda del rierol: excepció d'excepció o testimoni viu d'una època en què les aliances es configuraven segons adscripcions no tan rígides?

en funció de si són alumnes d'infantil o de segons quin curs de primària, ja van tot el dia a Arnegi o a Luzaide. A cinquè i sisè, cursos pioners, continuen canviant de centre a les tardes. Aquest projecte encara no afecta secundària. En principi, els instituts de referència, a Donibane Garazi (Saint-Jean-Pied-de-Port, a 8 km) i Garralda (a 27 km, amb port de muntanya), s'hi mostren favorables, com també ho fan les institucions superiors, però caldrà fer ajustaments per a aquest model trilingüe.

Aquest projecte "innovador, capdavanter i exportable" evidencia l'enorme potencial de les eines institucionals que fomenten les relacions transfrontereres, però també palesa que aquestes eines no funcionen per si soles. És imprescindible la voluntat dels agents directament implicats: cada claustre manté les seves reunions i, a més a més, el professorat de tots dos centres es reuneix fora de l'horari escolar per a les qüestions comunes. Aquest sobreesforç, a banda de coordinació, exigeix grans dosis de voluntarisme i conscienciació. Tant de bo esdevingui, a més d'un exemple a seguir, una metàfora de tot el que es pot fer conjuntament.

Fonts documentals

Moltes gràcies a:

Anabel Elizondo, directora de l'escola pública de Luzaide/Valcarlos

Vicky Alquézar, Pilar Fuertes i Javier González, de Bidasoa-Txingudi

<https://www.communaute-paysbasque.fr/eu/euskal-hirigune-elkargoa>

<https://www.eurohiria.org/>

<https://www.irunhondarribiahendaye.com/eu/>

<https://www.xareta.eus/eu/>

La cooperació entre territoris a partir de la xarxa europea PATRIM

L'octubre de 2008 va néixer la xarxa de cooperació transfronterera PATRIM. El seu objectiu era crear un entorn permanent de col·laboració, suport, intercanvi d'experiències i bones pràctiques entre museus, ecomuseus i centres d'interpretació pirinencs. Des d'aleshores fins a l'actualitat, i després de més de dotze anys de feina, el que es va iniciar com un primer projecte carregat d'il·lusió però també amb moltes incerteses ha esdevingut una realitat estable i sòlida.

La xarxa va anar creixent incorporant nous museus que creien fermament en la cooperació com una de les millors estratègies per preparar el futur. Un futur que es planteja complex i difícil de preveure. Per tant, en tots aquests anys s'han desenvolupat interessants accions i productes conjunts.

Cal esmentar, entre d'altres, l'organització d'exposicions itinerants; l'elaboració d'estudis i planificacions en l'àmbit del turisme; accions en la millora de l'accessibilitat física, cognitiva, econòmica, cultural i social als centres; l'edició de publicacions i promocions conjuntes; accions d'intercanvi entre tècniques i tècnics dels centres o entre aquests/es i la població de proximitat (com escolars o associacions); la creació d'instruments de gestió compartits, o, per finalitzar, l'organització d'espais de debat, reflexió i discussió per adaptar aquests equipaments a les noves realitats i demandes socials. Totes aquestes accions han estat necessàries perquè els centres patrimonials segueixin sent útils per a la població i el desenvolupament territorial pirinenc.

La consolidació d'aquesta xarxa ha estat possible gràcies a les ajudes del programa operatiu de cooperació territorial Espanya-França-Andorra (Interreg - Poctefa). Així, es va obtenir una ajuda d'aquest programa per al període 2010-2012. Posteriorment, el 2014, es va aconseguir un altre projecte Interreg - Poctefa, aquest cop anomenat Patrim II, que va permetre fer un pas important en l'evolució d'aquesta xarxa transfronterera. En aquest cas, l'objectiu principal va ser la consolidació i la creació d'una plataforma

Jordi Abella i Pons,
antropòleg, director
de l'Ecomuseu de les
Valls d'Àneu

Pauline Chaboussou,
directrice du
Patrimoine à la
Communauté
de Communes
Couserans-Pyrénées

estable de treball, totalment articulada i que anés més enllà d'una simple cooperació puntual. Es va aconseguir més grau de compromís i de cohesió entre els membres. Es van realitzar viatges conjuntament per conèixer exemples de bones pràctiques i es van dur a terme estudis de públic que ens van ajudar a focalitzar millor les estratègies per ser més accessibles a tot tipus de col·lectius, i vam començar a explorar l'àmbit del patrimoni cultural com un bon instrument de desenvolupament local i econòmic per als Pirineus.

Finalment, el 2018 aconseguim fer el pas definitiu per a la consolidació de la xarxa amb un nou projecte Interreg - Poctefa, en aquest cas anomenat PATRIM+ (xarxa pirinenca de centres de patrimoni i innovació rural). Això ha suposat la incorporació de nous socis a la xarxa i que aquesta s'hagi estès a altres territoris del Pirineu en els quals anteriorment no era present.

La xarxa està integrada per la Communauté de Communes Couserans-Pyrénées, el Consorci Ecomuseu de les Valls d'Àneu; l'Ajuntament d'Ayerbe, la Commune de Beaudéan, la Comarca del Somontano de Barbastre, el Syndicat Mixte du Musée de l'Aurignacien, l'Ajuntament de Graus, K6 Gestió Cultural / Caserío-Museo Igartubeiti, el Centre d'Estudis del Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria - Universitat Autònoma de Barcelona, la Comarca Foia d'Osca / Plana d'Osca, i la Universitat del País Basc / Euskal Herriko Unibertsitatea.

Aquest tercer projecte aporta una novetat important. A més d'ecomuseus, museus i centres patrimonials, com a membres de la xarxa s'hi han incorporat noves institucions científiques i socials que també tenen com un dels seus eixos de treball principal la conservació, la gestió i la dinamització del patrimoni local del Pirineu.

És el cas de les universitats, que per primera vegada s'integren plenament a la xarxa PATRIM, no com a assessors puntuals, com havia succeït en fases anteriors, sinó com a socis i membres actius i de ple dret. Aquesta incorporació ens ha permès obrir nous escenaris de col·laboració estratègica molt potent i de llarg recorregut. Per primera vegada en la gestió patrimonial dels Pirineus, es creen connexions entre el món de la gestió local i tècnica, moltes vegades de base municipal o comarcal, amb el món del coneixement, de la teorització i de la conceptualització, de la universitat. Aquesta combinació obre un nou marc estructural que permet un interessant apropament entre dos sectors que, per desgràcia, tradicionalment havien tingut poc contacte i diàleg.

En aquest sentit, i aprofitant aquesta aliança estratègica entre museus i universitats, PATRIM+ planteja l'elaboració d'un instrument de gestió, en forma de manual i de fàcil accés, com una de les accions més visibles del projecte. Elaborat per diferents especialistes en la gestió patrimonial i en museus, aquesta publicació cerca ajudar i acompanyar els/les tècnics/tècniques i gestors/gestores que treballen, moltes vegades de forma aïllada i sense marcs de referència, a la primera línia de la conservació, la posada en valor, la gestió i la dinamització del patrimoni material o immaterial, cultural o natural. Aquesta publicació té, doncs, com a objectiu principal ajudar-nos a afrontar els actuals i futurs reptes culturals, socials i econòmics de la gestió patrimonial dels Pirineus, però és perfectament aplicable també a altres zones rurals i de muntanya d'Europa.

Des de PATRIM+ també s'ha produït l'exposició itinerant *Quan el món va començar...*

Mites i llegendes del Pirineu, que es pot veure en quatre llengües (català, euskera, castellà i francès) i que mostra la riquesa i la diversitat del patrimoni oral conservat a les valls dels dos vessants del Pirineu, però reflex també de la unitat cultural pirinenca. Aquesta exposició és itinerant pels diferents centres i museus que integrem la xarxa PATRIM.

També s'han desenvolupat altres productes conjunts, com un vídeo promocional (<https://www.youtube.com/channel/UCwHvEfQc4QNBefTYPCmuHSw>) o s'han organitzat diverses jornades de debat i formacions sobre patrimoni i Pirineus. En aquest sentit cal destacar la jornada d'estudi *Dones pirinenques que han mogut muntanyes*, dedicada a les dones del Pirineu que han jugat un paper fonamental en la història i la cultura del Pirineu i que malauradament acostumen a passar desapercebudes o supeditades al poder masculí. S'han organitzat altres jornades, com el seminari *Gestionar museus en els Pirineus. Fortaleses i debilitats*, celebrades a la Universitat del País Basc, a Donosti, el 13 de desembre de 2019, o les jornades *Museus locals. Reptes i perspectives de futur*, que van tenir lloc a l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, a Esterri d'Àneu, del 6 al 9 de juny.

La xarxa PATRIM ha estat també una eina important per millorar la comunicació en l'àmbit local i arribar a un públic més ampli, un instrument per reivindicar el paper social dels museus i una base de treball cooperatiu per tal de posar al mapa els museus pirinencs com una estratègia de futur important. Sens dubte, la creació d'estructures estables i el treball en xarxa, en tots els àmbits possibles (local, nacional i internacional), és un dels camins més evidents i sòlids que tenim al davant i al qual tenim accés des de l'àmbit del patrimoni cultural. I aquest darrer any, amb la terrible pandèmia global que hem patit, n'és un bon exemple. Gràcies a les xarxes i al treball conjunt hem pogut aguantar molt millor la situació i el fet de compartir estratègies ens ajuda a plantejar un futur més optimista, que no si hem de treballar des de la solitud de la individualitat.

Del Quart al Comú d'Escaldes-Engordany

Montserrat Bota i
Pararol, historiadora
i arxivera d'Escaldes-
Engordany

La història d'Escaldes-Engordany ve marcada per un fet històric rellevant que va succeir l'any 1978: la creació de la Parròquia, la setena de les Valls d'Andorra.

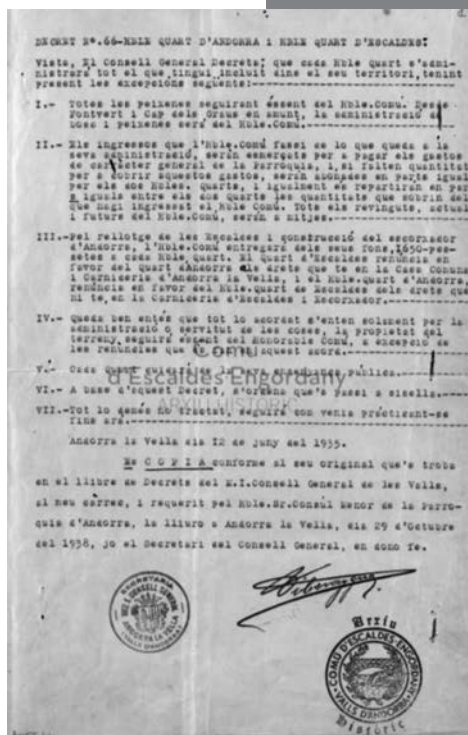
A partir de la documentació custodiada a l'Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany es pot estudiar l'evolució històrica del poble—del Quart¹ al Comú²— i centrar l'estudi en aspectes territorials com els acords i desaccords entre els diferents pobles i institucions.

El primer document d'interès data del 12 de juny de 1935.

És un decret en què s'especifica que el Quart d'Escaldes-Engordany, que ja rebia una sèrie de tributs, pretenia assolir cert grau d'autonomia. L'hi fou atorgada en el pla administratiu pel Consell General, la qual cosa permetria a la corporació més independència en la regulació del desenvolupament urbanístic del territori i la recaptació de tributs, alhora que li possibilitaria crear més serveis públics.

Entre els anys 1950 i 1978, el Quart d'Escaldes-Engordany canvia l'objectiu d'aconseguir l'autonomia de la gestió de la vila i el territori i se centra principalment en l'àmbit de la representativitat política, com es pot veure en aquests documents.

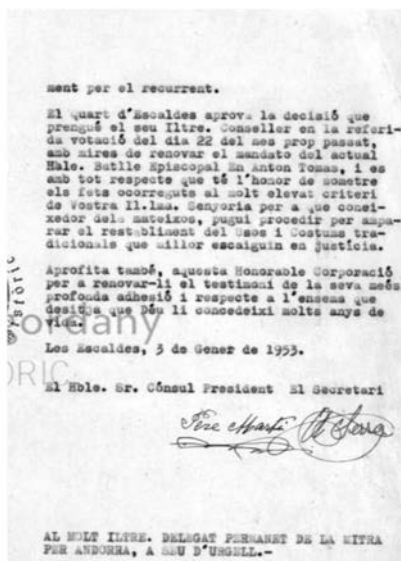
AHEE 44
Còpia del decret del Consell
General núm. 66, de data 12
de juny de 1935

L'any 1953 el Quart d'Escaldes-Engordany expressa oficialment la disconformitat en la representativitat política: només té al Consell General un conseller, per tres d'Andorra la Vella.

A més, hi ha una manca d'entesa que provoca que les decisions conjuntes en realitat no ho siguin.

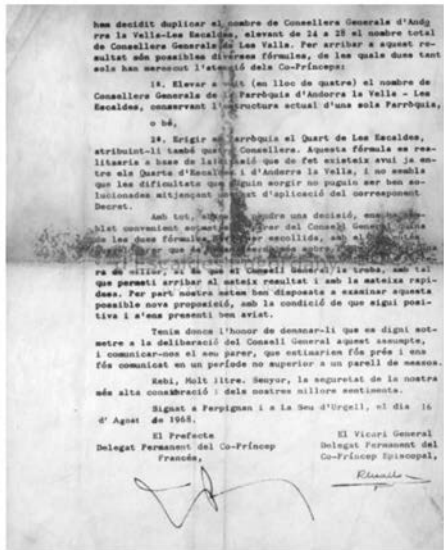
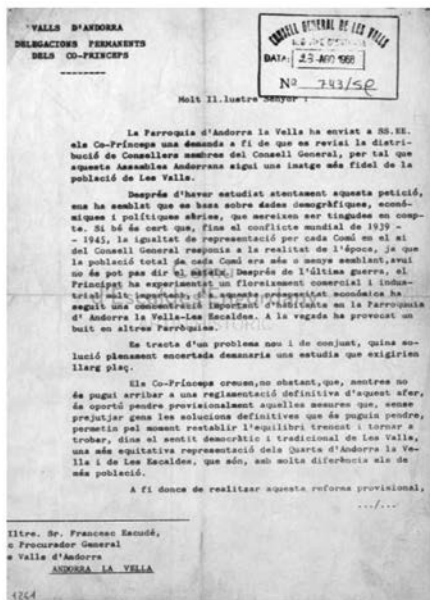
Amb aquesta protesta s'inicia la via o l'argument de la representativitat.

AHEE 51

Carta del Quart d'Escaldes-Engordany a la delegació permanent de la Mitra d'Urgell

Posteriorment, l'any 1968 les Delegacions Permanents decretaren que els Consellers de la Parròquia d'Andorra³ passarien de ser quatre a vuit, i es convertia el Consell General en un òrgan de 28 membres. Aquest decret fou rebutjat per la resta de Consellers i provocà la convocatòria de l'Assemblea Magna, la institució formada pels Consellers generals, els Cònsols parroquials i quatre *grans contribuents* (persones notables en la vida política i econòmica). L'Assemblea no considerà vàlid el decret de les Delegacions.

AHEE 1261

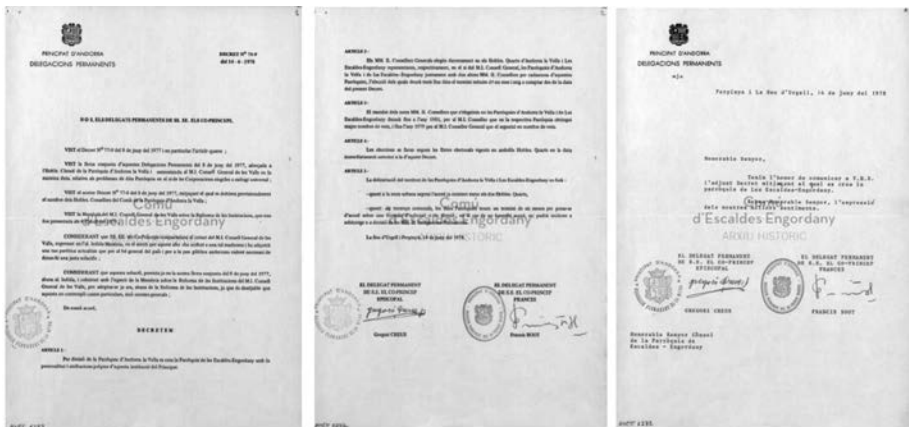
Carta de les Delegacions Permanents al Consell General relativa a la demanda de la Parròquia d'Andorra d'ampliar la representació d'aquesta en el si del Consell

L'any 1977 es va produir l'absència voluntària i reiterada dels Consellers de la Parròquia d'Andorra al Consell General, motivada per la paralització del decret de 1968, com a mesura de pressió. Això forçà que per primera vegada se celebrés una sessió de Consell sense una part dels Consellers.

La tensió es va rebaixar quan els coprínceps, a través de les seves delegacions, iniciaren el procés de Reforma de les institucions.

El Consell General havia de presentar un pla que inclogués obligatòriament una fórmula per resoldre el problema plantejat per la Parròquia d'Andorra, la seva representativitat. Es van realitzar dues consultes públiques, l'any 1977 i 1978, respectivament. Arran d'aquestes consultes el Quart d'Escaldes-Engordany elaborà una proposta *ad hoc* que preveia la creació d'una setena Parròquia.

I no fou fins al 14 de juny de 1978 que es féu un primer pas resolutiu en la reforma quan les Delegacions Permanents promulguen el Decret 78-9, que creà jurídicament la Parròquia d'Escaldes-Engordany.

AHEE 1272

Decret 78-9 dels Delegats Permanents de la creació de la Parròquia de les Escaldes-Engordany 14/06/1978

En l'article cinquè d'aquest decret s'especifica la delimitació del territori de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany:

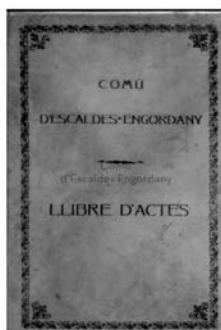
- "en quant a la zona urbana segons l'acord ja existent entre el dos Honorables Quarts";
- "en quant als terrenys comunals, les dues Parròquies tenen un termini de sis mesos per posar-se d'acord sobre una fórmula d'indivisió o divisió; en el cas de no haver-hi acord, es podrà recórrer a l'arbitratge o decisió de les MM. II. Delegacions Permanents".

La delimitació dels terrenys comunals serà una de les qüestions de preocupació de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany, que suposarà deu anys de negociacions, incloses les intervencions de les MM. II. Delegacions per mediar en el conflicte.

Les primeres sessions del Comú d'Escaldes-Engordany, tal com queda constància en el llibre d'actes (ref. AHEE 1432), van tractar sovint sobre el tema de la delimitació dels terrenys comunals entre Andorra la Vella i Escaldes-Engordany i la bona predisposició d'arribar a un acord d'ambdues parts.

L'acta del 9 d'octubre de 1978 presenta una sèrie d'intercanvis d'opinions entre els Consellers sobre el tema de la divisió o indivisió dels territoris de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany. Planteja quina serà la posició que prendrà el Comú escaldenc sobre les negociacions.

Es reprèn el tema en la reunió del 9 de novembre, en què es comenta que s'ha lliurat un projecte de proposta de divisió perquè sigui estudiat en sessions posteriors.

Finalment, s'obra un ampli canvi d'opinions sobre el tema de la divisió o indivisió dels territoris de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany, i sobre la futura que podrà el nostre Comú a l'hora de dur-se a terme les negociacions.

I, no havent-se tractat més assumptes, s'acaba la sessió.

Hi ha un ampli canvi d'opinions sobre la qüestió de la divisió territorial de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany, estigant-se els membres del Comú un projecte de proposta de divisió per a que sigui estudiat personalment i discutit en sessions posteriors; també es parla de diverses problemes actuals de la nostra població en relació amb els aparells de rebuda.

Es faullet a la Junta d'Administració per a que reestructuri la composició de les Juntes i després repugues del n.º 99/78 fins al n.º 116/78.

I, després d'un canvi de l'hora, s'acaba la sessió, deixant l'informe de la Junta d'Actes per a l'informe de la Junta d'Escaldes-Engordany.

R. G. de l'Alba Comú

Escaldes-Engordany

ARXIU HISTÒRIC

AHEE 1432

Actes data octubre i novembre 1978

El 20 de novembre es confirma que entre els Comuns s'han iniciat una sèrie de contactes però que encara no s'ha arribat a un acord. Aquest es veu dificultat pel litigi sobre els terrenys d'alta muntanya entre l'antiga Parròquia d'Andorra i la de Sant Julià de Lòria, i s'acorda demanar al M. I Consell General que activi la resolució d'aquest conflicte històric, amb més de quatre-cents anys de discòrdia.

Es notifica en el llibre d'actes (ref. AHEE 1432) en data de l'11 de desembre del 1978.

Avui dia 11 de desembre de l'any 1978, s'ha reunit el Consell de Comú, en sessió ordinària, amb l'assistència dels membres que al marge s'anoten.

Se llegeix la carta del M. I. Sr. Sindic General en la que es comunica a aquesta Corporació l'existència, en el llibre d'Actes del M. I. Consell General, de la carta que els varem adreçar amb motiu de la primera sessió del Consell de Comú de la nostra Parròquia. A la vista de que, malgrat haver-se iniciat ja els contactes, no s'ha arribat encara a un acord en l'afar de la divisió o indivisió dels territoris de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany, acord que es veu dificultat per la pendència del litigi sobre terrenys d'alta muntanya entre l'antiga Parròquia d'Andorra i la de Sant Julià de Lòria, s'acorda demanar al M. I. Consell

General que activi la resolució d'aquest litigi, així com demanar als M. I. 2.7. Delegats Permanents que concacibiran una promesa de ser mossos al termini que hauran fixat per arribar a un acord entre les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany.

AHEE 1432

Acta data 11/12/78

En data de 12 desembre de 1978 "l'Honorable" corporació de la Parròquia d'Escaldes-Engordany sol·licita a les MM. II. Delegacions Permanents "la concessió d'una pròrroga de sis mesos al termini que havien fixat per arribar a un acord entre les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany", tal com s'esmenta en el decret de la creació de la Parròquia.

Se lliça la carta del M.I. Sr. Sindic General en la que es comunica a aquesta Corporació l'interior, en el llibre d'Actes del M.I. Consell General, de la carta que els varem adreçar amb motiu de la primera sessió del Consell de Llei de la nostra Parròquia. A la vista de que, malgrat haver-se iniciat ja els tractats, no s'ha arribat encara a un acord en l'afar de la divisió o independència del Territori de la Parròquia d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany, acord que en ven de finalitzar per la pendència del litigi sobre Tenença d'alta muntanya entre l'antiga Parròquia d'Andorra i la de Sant Julià de Lòria, s'acorda demanar al M.I. Consell General que actuï la resolució d'aquest litigi, així com demanar als MM. II. Delegats Permanents que considerin una pròrroga de sis mesos al termini que havien fixat per arribar a un acord entre les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany.

COMÚ DE LA PARRÒQUIA D'ESCALDES-ENGORDANY

Molt Il·lustre Senyor:

El proper dia 14 Faré el títol de sis mesos que les MM. II. Delegacions Permanents varen establir en el seu Decret de data 14 de Juny de 1978, relacionat amb la divisió o independència dels Territoris de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany.

Així efectes d'aquesta resolució s'han mantingut ja els últims tractaments i, sense cap dubte, s'arribarà al nivell de finalitat sobre el qual s'ha establert el litigi de Tenença d'alta muntanya entre les Parròquies d'Andorra i la de Sant Julià de Lòria i aquesta qüestió litigiosa està en tractat de resolució davant del M.I. Consell General.

Així mateix s'acorda, així com s'acorda d'adreçar a V.M.I. el present Decret, a l'efecte de que, malgrat el litigi que s'ha establert amb motiu de la divisió o independència dels Territoris de les Parròquies d'Andorra i la de Sant Julià de Lòria, no s'acorda demanar al M.I. Consell General que actuï la resolució d'aquest litigi, així com demanar als MM. II. Delegats Permanents que considerin una pròrroga de sis mesos al termini que havien fixat per arribar a un acord entre les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany.

El COMÚ, V.M. II.

J. Dr. Delegat Permanent de l'Exec. (Carlesmany) Escudé

AHEE 1432

Acta data 11/12/78

AHEE correspondència any 1978

Sol·licitud als MM. II. Delegacions Permanents per a una pròrroga de sis mesos del termini establert

El gener del 1979, els MM.II. Srs. Delegats Permanents responen favorablement a la petició de l'Honorable Comú d'Escaldes-Engordany i també del d'Andorra la Vella. S'expressa al mateix temps la confiança "què a l'expiració del mateix es podran dur a terme les previsions de l'article 5 de l'esmentat Decret".

Se lliça tot seguit la carta rebuda dels MM. II. Srs. Delegats Permanents, en la que es comunica a aquesta Corporació la concessió de la pròrroga sol·licitada de sis mesos, al termini fixat per arribar a un acord respecte a la divisió o independència dels Territoris de les Parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany. En el mateix sentit, la M.I. Sindicatura acaba rebut de la carta que aquest Comú li adreça comunicant la sol·licitud, als MM. II. Delegats Permanents, de la pròrroga esmentada, i demanant al M.I. Consell General l'actuació de la resolució del litigi territorial pendient entre l'antiga Parròquia d'Andorra i la de Sant Julià de Lòria.

AHEE 1432

Acta data 26/01/79

Es continua amb una lenta i laboriosa negociació entre els Comuns que progressivament desemboca en desavinences entre les dues parts. Es demana novament la intervenció de les MM. II. Delegacions Permanents, tal com preveu i explicita l'esmentat decret en l'article 5, segon paràgraf.

Es decideix que cadascun dels Honorables Comuns afectats presentin a les MM. II. Delegacions Permanents la seva proposta concreta i determinada.

L'any 1980, el Comú d'Escaldes-Engordany elabora la proposició després de nombroses reunions d'estudi i de treball participatiu amb el poble. Es consulta especialment la gent gran del poble, conexidora de les muntanyes i de l'ordenació territorial antiga, i també els més joves per incorporar noves propostes d'ordenació territorial més progressistes.

Es determina una línia de partició que marcava la trenca amb Sant Julià de Lòria sortint del port Negre fins al Prat de la Tresa. Per la part baixa del territori es respectaria la línia que dividia els antics Quarts d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany, des del límit amb la Parròquia de la Massana fins a sobre de la carretera de la Comella (partida de la Plana). Aquesta línia es continuaria de manera que anés cap al coll de la Finestra, coll de l'Astrell, coll Pla, collada de Prat Primer i fins al pic Negre de Claror.

Aquest traçat definit donaria un territori per a la Parròquia d'Escaldes-Engordany una mica més gran en superfície i quedaria dintre de la mateixa Parròquia la Vall del Madriu-Perafita-Claror.

Pel que fa a la Parròquia d'Andorra la Vella li donaria unes característiques geogràfiques i d'habitabilitat considerables: és més plana i més apta per a l'engrandiment i el creixement de la vila.

Aquesta proposta no s'aprovà i l'any 1982 el Comú d'Escaldes-Engordany decideix crear una comissió encarregada de reunir-se amb els representants del Comú d'Andorra la Vella, el Cap de Govern i els respectius MM. II. Delegats Permanents.

Després d'haver-se tractat llargament el tema de la delimitació definitiva del terreny communal de la Parròquia d'Escaldes-Engordany i Andorra la Vella, i vista el contingut de l'article 52 d'apèndix del Decret de unió, aquesta Hbb. Corporació pren l'acord de sotmetre a la decisió de la MM. II. Delegacions Permanents, la qüestió de divisió del terreny communal.

Per a fer efectiva l'acord precedent, es facultà a l'Hbb. Sr. Cap de Govern i a nomenar una comissió de membres de l'Hbb. i d'informar que ha estat elaborat per aquesta Hbb. Assemblea.

Terrenys comunals.- El vinent dia 27 d'Abril una comissió de membres de l'Hbb. Comú, s'entrevistà amb el H. Dto. Sr. Delegat Permanent de la Parròquia d'Urgell, per a presentar l'informe elaborat per a la delimitació definitiva dels terrenys comunals de la Parròquia.

Ara seguit, s'informa de la entrevista mantinguda amb el H. Dto. Sr. Delegat Permanent de S. E. el Sr. Príncep Francesc.

AHEE 1433
Acta data abril 1982

Malgrat aquest nou intent de solucionar la situació i tot i reunir-se amb els diferents representants polítics el procés no avançava.

Després de vuit anys de negociacions encara no s'havia assolit cap acord que satisfés els dos Comuns i el punt de discòrdia principal era el conflicte territorial amb Sant Julià de Lòria. El Comú d'Escaldes-Engordany s'adreçà al Comú d'Andorra la Vella perquè solucionés en el termini d'un mes la delimitació territorial comunal amb la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

En aquest sentit, l'Hble. Sr. Consol Major proposa al Ple de l'Hble. Comú, de reprendre les gestions necessàries, tant de tots els sectors que estiguin a l'abast de l'Hble. Comú, per a lograr la partides del terreny comunal, que actualment està en situació d'inclusió amb la Parròquia d'Andorra la Vella.

Tant a primer pas, proposa, l'Hble. Comú, iniciar d'adreçar-se a l'Hble. Comú d'Andorra la Vella, demanant-li que dins d'un termini específic de temps, aquest Hble. Comú, manifesti la seva opinió i les seves intencions sobre la partició. Aquest període es proposa que sigui d'un mes.

Puix de la paraula el Molt Il·lre. Sr. Estanislau Sansó per part, deixant al Ple de la Corporació, quina és la situació del litigi entre les Parròquies d'Andorra la Vella i de Sant Julià de Lòria, pel que fa a la delimitació descriptiva de llurs respectius terrenys comunals, atès que creu que no s'ha resolt encara tal litigi, i que això dificulta qualsevella acció que es vulgui emprendre.

AHEE 1434
Acta data 06/02/86

Les negociacions eren lentes entre les Parròquies de Sant Julià de Lòria i Andorra la Vella però el 4 de maig del 1987 s'obrí un bri d'esperança amb un preacord que determinava l'explotació conjunta i paritària entre les tres Parròquies per habilitar un camp de neu i una administració⁴ separada de la resta del terreny que correspondria a cada Parròquia. S'acordà aprovar un conveni que permetés que les tres Parròquies implicades poguessin extreure un rendiment important del camp de neu i administrar el seu propi terreny comunal restant.

trons en litigi, és altament beneficiosa per la
part i desmuntar el terreny actualment indivís so-
ta l'administració única de cadascun dels
Municipis. Començem la seva major part.

Conclou l'Alcalde Sr. Conso Mayor dient que
la situació que genera l'aprovació d'aquest
conveni és equivalent a una partició dels terrenys
comunals indivisos i que aquesta solució haurà
resultat inviable per qualsevol altre procediment.

Intervé a continuació el Molt Il·lre. Sr. Està-
nislau SANSERÀ i FONT, tot dient que després d'una
primera lectura del document no pot donar la seua
opinió, a qual qüestió l'Alcalde Sr. Conso Mayor
respon dient que el document és un llegat d'història
tècnica i que únicament, en síntesi, l'acord a
prendre és la participació de l'Alcalde Comú en
l'aportació del 33% de terreny per a la creació del
Camp de Neu, i la resta del terreny comunal, és
dividida en "Parcel·les d'administració única" de
cada Comú.

Intervé el Molt Il·lre. Sr. Francesc ROSA i PLA-
NES, tot dient que s'adhereix a l'exposició
del Molt Il·lre. Sr. Estanislau SANSERÀ i FONT
i després hi ha hagut consens per votar
el terreny comunal amb la Parròquia d'Andorra
la Vella.

Intervé l'Alcalde Sr. Conso Mayor tot dient que
abans i després de l'any 1984, hi han hagut con-
sells i gestions diverses per dividir el terreny
comunal, i tots han resultat infructuosos.

Segueix dient, que a l'Alcalde Comú d'Andor-
ra la Vella, le serà útil la situació actual
que l'aprovació d'aquest conveni és la única
possible per a que cada Comú tingui la
responsabilitat sobre la pròpia parcel·la de ter-
reny comunal que li correspongui.

AHEE 1436
Acta data 18/12/87

Finalment, en data 14 de juny de 1988, deu anys després de la signatura de la creació de la Parròquia d'Escaldes-Engordany, s'arribà a un acord, derivat del conveni del 22 de desembre de 1987 sobre el camp de neu d'explotació conjunta.

Segons es recull en l'acta de la reunió del Comú escaldenc (ref. AHEE 1437), se signà a la Casa de la Vall un conveni elaborat conjuntament entre els Comuns d'Andorra la Vella i Escaldes-Engordany sobre els límits i les condicions de la creació de les zones o terrenys d'administració única (especificats en el plànol).

En el plànol es mostra també quin és el terreny indivís i d'administració conjunta –part de la Vall del Madriu; entre el límit superior del terreny d'administració única d'Escaldes-Engordany, la trenca amb la Parròquia d'Encamp, la frontera d'Espanya i el perímetre oriental del camp de neu.

Interne i Mre. Sr. Consol Major tot aixet que
sout el bati el canton sobre un o altre equip
de Persones que en un moment determinat se-
rien conegudes al seu càrrec l'Administració la-
dual. Tots els Comuns anteriors, així, han ten-
gut una qüestió que és la designació dels límits lo-
cals, sobre aquest tema he hagut el
resultat de moltes persones i així el he venut de
dedicar un homenatge, i seria convenient que
esdevingués, sobre la data del 14 de Juny amb la
Festa de la Parròquia.

L'Alc. Comú aconsegueix estudiar la celebració
d'un acte d'homenatge als anteriors Consols.

Finalment, l'Alc. Sr. Consol Major comença a
botar els despeses de l'Alc. Comú i als Mre. Ss.
Sr. Consols d'Escaldes-Engordany, a assistir a l'acte de
signatura d'aquest acord que tindrà lloc a la
llibre a casa de la Parròquia.

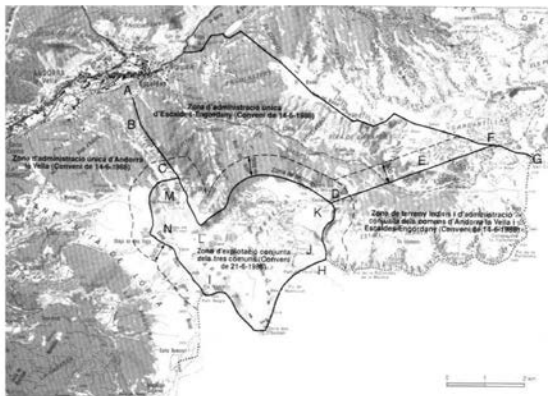
I, finalment, hi cap altre tema a tractar,
a la si i 20m, l'Alc. Sr. Consol Major així
he unit.

Vist i plau
El Consol Major
El Consol Menor

A més: A la plana Mre. Ss. s'hi donat queda redactat
així: que l'Alc. Comú d'Escaldes-Engordany, en la
seua data 14 de Juny d'enguany, ha aprovat ha-
re l'estructura del present contracte, tot signant
als seus Consols Major i Menor a signar-lo, així com
al plebani i a la Parròquia que l'ha aprovat.

Vist i plau
El Consol Major
El Consol Menor

20. de l'Alc. Comú
de Escaldes-Engordany

Fonts: Atles geogràfic d'Andorra
Govern d'Andorra

AHEE 1437
Acta data 14/06/88

Amb aquest acord i després de deu anys de negociacions, es finalitzà la problemàtica del cinquè article, segon paràgraf, del Decret de la creació de la Parròquia d'Escaldes-Engordany sobre la divisió o indivisió dels terrenys comunals entre les dues Parròquies. Part de la documentació es custodia a l'Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany i està a disposició del públic.

Notes

- 1- Quart. És la subdivisió administrativa tradicional de les Parròquies del Principat d'Andorra. La Parròquia d'Andorra estava dividida en dos Quarts: Andorra la Vella i Escaldes-Engordany.
- 2- Comú. Organisme polític, encarregat de l'administració i representació de la Parròquia. La presidència és ocupada pel Cònsol major i el Cònsol menor, els Consellers major i menor i la Junta de govern.
- 3- Parròquia d'Andorra, formada pels Quarts d'Andorra la Vella i Escaldes-Engordany.
- 4- Les zones d'administració única són aquelles part dels terrenys comunals indivisos exteriors al perímetre del camp de neu.

La criminalitat a les Valls d'Andorra durant l'Antic Règim. Balanç historiogràfic i perspectives de futur

RESUM: La societat andorrana de l'Antic Règim continua sent, en gran mesura, un misteri avui dia. El coneixement de la quotidianitat del conjunt de la societat i els seus individus marcada per la violència derivada dels factors endògens i exògens característics de l'època, són aspectes que es mantenen ocults malgrat la realització d'incipients estudis sobre la criminalitat andorrana durant l'època moderna. L'objectiu d'aquest article és demostrar la importància de l'estudi de la criminalitat com a indicador de mesura social per a l'anàlisi de societats d'èpoques passades, així com els principals estudis sobre la criminalitat andorrana esdevinguda en els segles moderns que s'han dut a terme fins a l'actualitat, les seves aportacions a la història social del país i les línies futures de recerca.

Paraules clau: *criminalitat, Andorra, edat moderna, història social, historiografia.*

ABSTRACT: The Andorran society of the Old Regime remains, to a great extent, a mystery today. The knowledge of the daily life of society as a whole and of its individuals, marked by violence caused by endogenous and exogenous factors characteristic of the time, are aspects that remain hidden even though incipient studies on Andorran criminality were carried out during the Modern Era. The objective of this article is to demonstrate the importance of the study of criminality as an indicator of social measure for the analysis of societies of past times, as well as the main studies on Andorran crime in the modern centuries that have been carried out to date, their contributions to the social history of the country and future lines of research.

Keywords: *criminality, Andorra, Modern Age, social history, historiography.*

Introducció

La idea de neutralitat introduïda per Antoni Fiter i Rossell en el *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*,¹ ha impregnat l'imaginari col·lectiu d'una percepció de pau social duradora dins del país al llarg dels segles completament errònia. Els conflictes transfronterers que van tenir lloc durant els segles moderns en la zona dels Pirineus, com les guerres hispanofranceses, el bandolerisme o la introducció de la Inquisició, van ser elements desestabilitzadors per a aquestes societats de muntanya que s'emparaven en els seus privilegis per a mantenir un *modus vivendi* dependent del comerç transfronterer, el qual es veia afectat amb l'augment de la pressió militar a la frontera i el tancament de la mateixa davant aquests esdeveniments.

Jorge Rodríguez i
Pérez, historiador i
arxiver

Factors exògens que, d'alguna manera, van tenir una repercussió en el si d'aquestes comunitats i van pertorbar la seva quotidianitat fins a empitjorar la situació interna inherent a la precarietat socioeconòmica del territori. Una influència que pot ser analitzada a partir de la criminalitat existent, presa aquesta com a indicador de mesura social per a l'anàlisi de la seva evolució en el període d'estudi en qüestió a través de la documentació judicial generada pels tribunals ordinaris i eclesiàstics. En el cas d'Andorra, entre els segles xv i xviii aquests eren el Tribunal de Corts i el Tribunal del Sant Ofici. Documentació que es troba custodiada a l'Arxiu Nacional d'Andorra, concretament en els fons del Tribunal de Corts i en l'Arxiu de les Set Claus; i en els fons de la Inquisició conservats a l'Arxiu Històric Nacional d'Espanya i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Un objecte d'estudi que, a partir de la segona meitat del segle xx, ha il·luminat una nova disciplina històrica: la història de la criminalitat. Tot seguit es mostra la importància de l'estudi de la criminalitat per a l'anàlisi de societats d'èpoques passades i es repassen les principals recerques sobre la criminalitat andorrana que s'han dut a terme fins a l'actualitat, les seves aportacions a la història social del país i les línies futures de recerca.

1. La importància de la documentació judicial

Les fonts judicials constitueixen la base en la qual se sustenten les recerques sobre el crim.² La documentació penal s'erigeix com un element fonamental per al coneixement de les causes judicials i el seu entorn que, directament o indirectament, estava implicat. Les demandes, els processos, les declaracions de les parts implicades, els testimonis aportats, les proves presentades, les sentències emeses i els càstigs que imposaven permeten a l'historiador comprendre el fenomen del crim en tota la seva complexitat.³ Factors socials, econòmics, jurídics i culturals s'entrellacen per retratar una societat en particular davant les motivacions de diferent índole que van acabar per escenificar la pertorbació del seu ordre social.

Un relat dels esdeveniments que pot ser resseguit al llarg de les diferents fases del procés judicial on queden reflectides les característiques personals de les parts litigants, la relació entre totes dues i la mentalitat que envoltava el conflicte en el seu conjunt, des dels implicats fins a les autoritats i de la comunitat en general. Els protagonistes, les seves intencionalitats, la rellevància de l'acte comès i els valors culturals en els quals s'emparaven per a acusar o defensar-se poden ser observats i interpretats gràcies a aquesta tipologia documental que, al seu torn, és l'únic mitjà que gaudeix l'historiador per a analitzar aquest fenomen en èpoques preestadístiques.

2. Aportacions de l'estudi de la criminalitat

La documentació processal, gràcies a la seva riquesa informativa, ressalten una sèrie d'aportacions de gran valor per al seu estudi històric. Les al·legacions emprades davant les instàncies judicials permeten conèixer els valors socials i morals dels individus i de la comunitat. Les penes imposades en les sentències mostren les fonts jurídiques en què les sustentaven els jutges, l'impacte social del crim i l'eficàcia de les institucions judicials en el restabliment de la pau social.^{4, 5}

A més, aquesta tipologia documental també permet aprofundir en la comprensió de les picabaralles existents entre veïns, l'establiment de xarxes clientelars, així com en els *tempos* en què es van produir els disturbis socials, els seus protagonistes, les motivacions i els mecanismes de consecució.⁶

Igualment, quantificant les dades extretes és possible realitzar estudis sobre l'evolució de la delinqüència i dels factors recurrents que la van motivar.

Amb tot, cal no oblidar que malgrat l'ampli ventall d'aportacions que la documentació judicial ens brinda, aquesta també pateix d'una sèrie de limitacions. Pretendre conèixer amb exactitud la realitat criminal a través d'aquestes fonts és un error perquè al llarg dels segles s'ha produït una eliminació dels fons d'arxiu en qüestió a causa de la selecció natural o intencionada, per la qual cosa la informació que ens ha arribat és simplement una porció del que realment va succeir. Cal tenir en compte que, sobre la base d'aquesta premissa, el que podem afirmar és que en aquesta tipologia documental es troba la història de la justícia penal, ja que reflecteix l'activitat de la institució judicial en la seva funció de perseguir el crim. Per tant, la documentació processal no comptabilitza la totalitat dels delictes, sinó únicament aquells que han estat registrats i jutjats. És per això que només podem aspirar a conèixer un fragment de la conflictivitat real.⁷

3. La criminalitat andorrana

La criminalitat andorrana que va tenir lloc entre els segles *xv* i *xviii* ha estat analitzada per tres autors: R. Pastor, L. M. Phole i P. Castell.^{8, 9, 10}

En el cas de R. Pastor, ens trobem davant una recerca centrada en l'anàlisi dels delictes de bruixeria a Andorra entre 1471 i 1661, a fi de comprendre l'imaginari col·lectiu que, tant les autoritats repressores de l'època com la pròpia comunitat, tenien sobre aquest fenomen. Un estudi que detalla els trets culturals de la societat andorrana sobre aquest tema i que posa en relleu les semblances i les diferències en comparació amb la mentalitat imperant sobre la bruixeria en la zona dels Pirineus.

Per consegüent, l'obra mostra les diferents formes de manifestació de la bruixeria, els seus protagonistes, que principalment eren dones, els instruments, el seu rerefons mitològic i el procés repressiu emprat per les autoritats al llarg del període seleccionat.

En el seu conjunt, R. Pastor, a través de l'anàlisi de la documentació processal procedent de l'Arxiu Històric Nacional, concretament del fons del Tribunal del Sant Ofici de Barcelona, i de l'Arxiu Nacional d'Andorra i l'Arxiu de les Set Claus, corresponents al fons del Tribunal de Corts, ens aproxima a les circumstàncies, costums i esdeveniments per a la reconstrucció de la societat de l'època.

Seguint aquesta mateixa línia, P. Castell va presentar la seva tesi doctoral a la Universitat de Barcelona, la qual tenia com a objecte d'estudi l'anàlisi de la cacera de bruixes a Catalunya i, per tant, els Pirineus catalans i les seves comunitats de muntanya, entre elles la de les Valls d'Andorra, entre els segles *xv* i *xvi*. Un estudi centrat en la documentació inèdita dels processos judicials procedents dels tribunals ordinaris i eclesiàstics a fi d'establir l'origen i l'articulació del susdit fenomen històric al llarg d'aquests dos-cents anys.

Finalment, cal destacar l'obra de L. M. Pohle. Una recerca centrada en delinqüència

andorrana jutjada per les Corts entre 1600 i 1640. A diferència del treball de R. Pastor, aquest estudi únicament sustenta els resultats en l'anàlisi quantitativa-qualitativa dels documents judicials del fons del Tribunal de Corts. Aquesta circumstància és conseqüència del fet que, durant aquest període de la història d'Andorra, el Tribunal de Corts era la institució que s'ocupava de jutjar i sentenciar qualsevol causa civil o criminal que es produís dins del territori,¹¹ mentre que el Tribunal del Sant Ofici només va actuar durant el breu lapse comprès entre 1581 i 1601.¹²

Aquests tres treballs de recerca configuren la bibliografia existent sobre l'estudi de la criminalitat andorrana durant l'Antic Règim. En definitiva, podem trobar semblances i diferències en l'objecte d'estudi i l'anàlisi qualitativa dels documents judicials emprats.

Dins de les semblances trobem que, geogràficament, el lloc determinat és Andorra per les enormes possibilitats que presentava un país en formació. Aquesta elecció va inseparablement unida a la del període cronològic de l'edat moderna com a moment en el qual es fa evident el canvi de conjuntura per a la vida dels seus habitants, canvi socioeconòmic produït pel sorgiment dels sectors manufacturers de la llana i el ferro,¹³ que comporta també una modificació en les formes de pensar i d'actuar.

En relació amb la justícia, aquesta es presenta com a garant d'aquest estatus jurídic que actuarà sobre els contraventors de la llei i descobrirà no sols els hàbits delictius, sinó també les seves prioritats i algunes de les seves pròpies febleses. En elles s'ha fixat un marc institucional, de principis i formes d'actuació àmplia en què s'inclou el cas particular del Tribunal del Sant Ofici a Andorra (1581-1601).

Les obres s'endinsen en el món de la delinqüència andorrana i estableixen primer una anàlisi de la tipologia dels delictes, però no des del punt de vista jurídic, des del qual no s'han fet cap estudi sobre aquest tema, sinó des dels delinqüents. Fet que no vol dir que sigui una classificació de transgressors, sinó més aviat des dels delinqüents andorrans i la seva manera d'actuar.

Les recerques comparteixen inquietuds de moltes de les tendències de la historiografia contemporània i obliguen a una diversitat de mètodes i de fonts per acostar-nos a la història social de les mentalitats i de les institucions.

Entre les fonts emprades, pel tema dels treballs, pel seu àmbit geogràfic, per la cronologia i per l'orientació que s'ha pretès, destaquen com a documentació privilegiada els fons de l'Arxiu Nacional d'Andorra i els de l'Arxiu Nacional d'Espanya.

Un paper destacat en les tres obres és reservat per a la figura de la dona i el seu paper en la societat de l'època; com era considerada, en la família, en les seves possibilitats de vida individual i en els marges pretesos per la moralitat, alhora que mostren els tòpics i prejudicis que les dones arrossegaven respecte d'aquest tema.

Per conèixer millor l'actitud de la resta de la societat, siguin jutges, moralistes o homes del comú, cap a la dona en abstracte, com a identitat teòrica i la seva confrontació amb les realitats més palpables, amb l'acció concreta d'aquestes dones, enfront del delicte, aquestes recerques poden suposar un primer pas per intentar distingir què hi ha de mentalitat ideològica i què hi ha d'experiència, qui encarna la justícia, o almenys la llei, i qui protagonitza la transgressió.

Aquestes recerques permeten aprofundir en altres nivells de la delinqüència de l'Andorra preindustrial. Més enllà de l'interès mostrat pels autors per la història social i institucional del Principat d'Andorra i la zona geogràfica annexa, entre els segles xv i xvii, ressalta l'escassetat d'estudis sobre el fenomen delictiu, fet que alimenta el seu torn, l'interès per conèixer un aspecte social atractiu per a la curiositat humana que impregna totes les capes socials i que comporta, alhora, la demostració de l'actuació del poder per a mantenir l'ordre i prevenir la delinqüència.

S'aborden tots els aspectes de la relació entre el delinqüent i les autoritats. S'explica com es duia a terme un procés judicial en el Tribunal de Corts i en el Tribunal de la Inquisició, és a dir, com actuaven aquestes institucions des que es detenia una persona acusada d'un delictes fins que la hi enviaven a complir el seu càstig.

En definitiva, aquests estudis s'han intentat aproximar a la realitat interna de la comunitat i al seu ordre social mitjançant una estimació quantitativa i qualitativa dels delictes a l'Andorra de l'Antic Règim, amb la condició de presentar una imatge de la societat andorrana de l'època a través de l'estudi de la criminalitat perseguida pels diferents organismes relacionats amb l'ordre públic.

4. Línies de recerques futures

L'escassetat historiogràfica sobre l'objecte d'estudi de la criminalitat andorrana mostra la necessitat d'abordar les recerques d'aquest caire de manera ambiciosa i abasta les diferents línies de recerca que la mateixa disciplina de la història de la criminalitat ha anat desgranant en les últimes dècades.¹⁴

Els estudis quantitius de la criminalitat, basats en l'elaboració de sèries estadístiques a partir de la totalitat dels processos judicials conservats o centrats en un delictes concret, permeten realitzar percentatges de la tipologia delictiva en un marc cronològic i un espai geogràfic concret, així com d'elements sociològics de les parts implicades, tant del delinqüent com de la víctima. Així és possible conèixer els factors que van propiciar el delictes en relació amb el context en què es va produir.

A partir d'aquestes dades estadístiques es poden analitzar les característiques pròpies del delinqüent com el gènere, l'edat, la professió, la procedència geogràfica i social o la relació amb la víctima, permetent l'anàlisi de l'evolució sociològica del crim.

En canvi, l'estudi de les penes imposades establertes en les sentències judicials constitueix una font documental imprescindible per a entendre l'evolució del que era considerat delictes en cada època, el dret aplicat i el funcionament de les institucions judicials com a mecanisme de repressió. En aquest sentit, cal destacar especialment les recerques referents al paper de les institucions carceràries com a elements de disciplina social.

Una altra possible línia de recerca es troba en l'anàlisi del funcionament de les institucions judicials en referència a l'eficàcia de l'aparell judicial en la persecució de la delinqüència i l'existència de mecanismes judicials privats coneguts com a infrajustícia; l'estudi d'aquells mecanismes judicials no formals continua sent una assignatura pendent, en gran part per la dificultat que comporta la seva extraoficialitat, que es produïa entre privats sense deixar empremta documental.

Finalment, els estudis microhistòrics permeten conèixer la quotidianitat de la vida de cada individu i, concretament dins del procés judicial, podem observar el sorgiment d'incidències, les diligències dutes a terme pels oficials de la justícia, l'actitud de les parts implicades, de les autoritats, dels testimonis o de la comunitat, aprofundint així en els aspectes culturals.

5. Conclusions

La recerca de la criminalitat d'Andorra durant l'Antic Règim des del punt de vista històric està en una fase inicial, per la qual cosa encara hi ha un ampli camí a recórrer.

Si bé és cert que l'estudi de L. M. Pohle és el més complet quant a l'anàlisi delictiva de manera general, no deixa d'abastar els primers quaranta anys del segle XVIII i deixa al marge un període cronològic de l'edat moderna molt superior. Aquest fet ens impedeix obtenir resultats concloents sobre l'evolució delictiva a llarg termini o la impossibilitat de determinar si existia una delinqüència específica d'Antic Règim o no.

Mentre que les altres dues recerques, la de R. Pastor i P. Castell, encara que comprenen aproximadament dos-cents anys d'evolució del crim, els seus estudis estan centrats en la tipologia delictiva concreta de la bruixeria.

Per tant, les delimitacions d'aquestes recerques sobre el crim en si no permeten tenir una visió en conjunt del fenomen delictiu ni de les característiques de la societat andorrana en els segles moderns, de conèixer la seva mentalitat, les fonts de dret emprades o el funcionament de les institucions judicials.

És per això que resulta necessari aprofundir sobre aquest objecte d'estudi, independentment de la línia de recerca seleccionada, amb la finalitat d'aproximar-se a la realitat social i al funcionament institucional dels organismes judicials d'Andorra, no sols de l'Antic Règim sinó, en general, al llarg dels més de set segles d'història com a territori independent i comprendre la seva evolució social i institucional.

Notes

- 1- VILLARÓ, A. (ed.), FITER I ROSSELL, A. *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra. Edició, estudis complementaris i notes a cura d'Albert Villaró sobre el manuscrit original de Casa Rossell (ANA, CR 40572)*. Andorra: Aloma, 2018.
- 2- BILLACOIS, F. "Pour une enquête sur la criminalité dans la France d'Ancien Régime". *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*, XXII, 1, 1967, p. 340-349.
- 3- BAZÁN, I. "La historia social de las mentalidades y la criminalidad". BARROS, C. (ed.): *Historia a debate. Actas del Congreso Internacional*, vol. II. Santiago de Compostela, 1995, p. 85-102.
- 4- IGLESIAS, R. "Moral Popular y tribunales de justicia en la Edad Moderna". MANTECÓN, T.A. (ed.): *Bajtín y la Historia de la Cultura Popular*. Santander: Universidad de Cantabria, 2008, p. 305-332.
- 5- KAGAN, R. *Pleitos y pleiteantes en Castilla, 1500-1700*. Valladolid: Junta de Castilla y León. Consejería de Cultura y Turismo, 1991, p. 160.
- 6- MANTECÓN, T.A. *Conflictividad y disciplinamiento social en la Cantabria rural del Antiguo Régimen*. Santander: Universidad de Santander. Fundación Marcelino Botín, 1997, p. 24.
- 7- SBRICCOLI, M. "Fonti giudiziarie e fonti giuridiche. Riflessioni sulla fase attuale degli studi di storia del crimine e della giustizia criminale", *Studi Storici*, 29, núm. 2, 1988, p. 491-501.
- 8- PASTOR, R. *Aquí les penjaven*. Andorra: Consell General d'Andorra, 2004.
- 9- POHLE, L. M. *Perquè ara –gràcies a Déu– hi ha justícia. Un Estudi sobre la delinqüència a Andorra als Anys 1600-1640*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- 10- CASTELL, P. *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014.
- 11- BARAUT, C. "Andorra i les seves institucions a la fi de l'edat mitjana". *Annals de la 2a Universitat d'Estiu. Andorra 83*. Andorra: Conselleria d'Educació i Cultura, 1984, p. 126-133.
- 12- PALAU I MARTÍ, M. *Protestantisme i Inquisició a Andorra al segle XVI. Problemes de competències i conflictes jurisdiccionals*. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri de Cultura, 1996, p. 75-81.
- 13- CODINA, O. *De fer et de laine. Les vallées d'Andorre du XVIe au XIXe siècle*. Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan.
- 14- PÉREZ GARCÍA, P. "Una reflexión en torno a la historia de la criminalidad". *Revista d'història medieval*, núm. 1, 1990, p. 11-37.

Els segrestos dels ramats com a metàfora de la lluita per la possessió de la terra: Arcavell, Sant Julià de Lòria i els Coprínceps el 1896

Definir límits ens fa sentir segurs d'allò que som. Ens fa saber fins on podem arribar i el que és més important, fins on els altres se'ns poden apropar. Els límits ens protegeixen. A la vegada, els límits poden representar un topall per a les nostres aspiracions quan volem engrandir-nos, sentir-nos més poderosos o adquirir béns o qualitats que no posseïm encara. Des de l'albir de la humanitat els grups organitzats han lluitat per protegir els seus límits o al contrari atacar els límits dels veïns i ocupar la seva terra, ampliar les pròpies possessions. Més terres, més riquesa, més poder. És el cas de les onades consecutives d'invasions històriques a la conca mediterrània que van desembocar en l'Imperi Romà i en les posteriors seqüències d'invasions bàrbares.

Quan parlem d'un territori de les mides i les característiques d'Andorra la situació es tradueix en discussions, delimitacions no resoltes i balls de fites. I això al llarg dels segles.

En el cas que ens ocupa, que es desenvolupa entre els anys 1896 i 1897, trobem tots aquests elements més 246 caps de bestiar cabrum i oví, 11 vaques i 33 intercanvis epistolars.

30 de juny de 1896 a la solana de Caborreu. Dos ramats d'ovelles i cabres hi peixen tranquil·lament sota la mirada d'Antoni Pol (propietari i pastor) i Miquel Obach (pastor de casa Genret), quan arriben uns carabiners del destacament d'Arcavell. Aquests requisen un total de 246 caps de bestiar i decideixen imposar una sanció als propietaris dels ramats equivalent al preu de mercat dels caps de bestiar. Els ramaders demanen l'ajuda i la intercessió de les autoritats andorranes per recuperar els ramats. Davant l'acte d'aprehensió del bestiar, el representant per aquest cas del Consell de les Valls, Antoni Huguet, elabora un primer esborrany d'una carta¹ d'apel·lació on descriu la situació de la forma següent: "... en la mañana del 4 del corriente... los carabineros del punto de Arcavell, o mal informados o maliciosamente influidos procedieron a la detención de 246 cabezas de ganado lanar y cabrío propias

Teresa Rodrigo i Monsonís, cap de redacció documental del Comú de Sant Julià de Lòria

de los recurrentes vecinos de San Julian que pastaban en la solana de Caborreu... Del acta de aprensión se desprende otra cosa sino que el ganado pastaba en la solana de Caborreu, a no ser que se haya faltado a la verdad intencionadamente... que la comarca de Caborreu no es territorio español por estar comprendida en el termino jurisdiccional de San Julià de Andorra segun la division de límites que se hizo en el año 1856". En aquest esborrany i a mode de conclusió, Antoni Huguet afegeix les paraules següents: *"Esto puede provocar represalias que mortifiquen indebidamente a la vez a los vecinos de Arcabell en España ya que precisamente son estos los que disfrutan aprovechamientos dentro el territorio andorrano"*. Pel que sembla, l'actuació dels carrabiners va tenir lloc en els emprius situats en territori andorrà. L'actuació dels carrabiners es va saldar a més, com hem dit més amunt, amb una sanció basada en la taxació del valor de mercat del bestiar més els drets d'arancel. El total era de 4.280,80 pessetes. Va seguir un acord de la Junta Administrativa d'Hisenda de Lleida que confirmava la sanció el dia 7 de juliol.

El dia 14 de juliol següent Antoni Huguet s'adreça al Delegat d'Hisenda en nom dels ramaders amb l'objecte d'eleva un recurs d'alçada al ministre d'Hisenda per la suspensió del pagament previ de la multa així com l'entrega immediata dels caps de bestiar retinguts pel carrabiners. El dia 16 de juliol la delegació d'Hisenda respon amb l'admissió a tràmit del recurs, el seu compromís de trametre'l al ministre quedant, però, tot pendent de l'informe que l'advocat de l'Estat emeti respecte els poders atorgats al Sr. Huguet per la tramitació de tot plegat.

Mentre tots aquests tràmits administratius tenien lloc, els propietaris dels ramats retinguts pels carrabiners d'Arcavell no les tenien totes i sospitaven que els seus caps de bestiar podien haver estat venuts. Això justificaria la presència entre els documents de l'arxiu de Sant Julià de Lòria d'un certificat expedit el dia 22 de juliol d'aquell any pel jutge municipal d'Organyà.² En ell se certifica que no s'ha celebrat en aquell municipi cap subhasta de bestiar oví o cabrum i que no s'ha autoritzat cap venda d'aquest tipus en el decurs del darrer mes.

La intenció de vendre, però, va existir en un primer moment i amb el transcurs del temps efectivament, les autoritats espanyoles van efectuar la venda. El comandant de carrabiners de la Seu d'Urgell va trametre a la delegació d'Hisenda de Lleida un telegrama³ en el qual afirmava haver disposat el retorn dels ramats requisats i l'anul·lació de la venda. En una carta del Delegat d'Hisenda a Antoni Huguet, aquest li fa part d'aquestes novetats. Però també li manifesta que en el telegrama se l'havia informat que els carrabiners havien demanat diverses vegades el dipòsit de la fiança per garantir l'import dels ramats. El Delegat li reclama que expliciti telegràficament si està disposat a fer el pagament del dipòsit, sobretot per què el ramat està perdent valor de mercat i els carrabiners tenen dret, segons ell, a la garantia.

Passats uns dies, concretament el dia 27 de juliol següent, el Delegat d'Hisenda adreça un nou correu a Antoni Huguet. En aquesta nova tramesa l'informa de la resolució de la División General de Aduanas que desestima, per improcedent i contrari a l'ordenança de Duanes, la instància que Huguet havia enviat per tal que s'anul·lés el pagament previ de la sanció per poder continuar amb els tràmits del recurs d'alçada. Aquest recurs continuaria el

seu camí només si es resolvia el tema del pagament. Però aquest no era l'únic problema. Per tal de poder representar els interessos dels dos ramaders davant les autoritats espanyoles, Antoni Huguet havia presentat uns poders que a ulls de l'advocat de l'Estat no reunien els requisits d'autenticitat necessaris. Mancava, entre altres detalls, la legitimació de les signatures dels ramaders, un dels quals a més, resultava ser menor d'edat. El Delegat d'Hisenda l'informa de la possibilitat d'esmenar els defectes dels documents i tornar-los a presentar en l'oficina de la delegació, cosa que quedaria resolta, després d'uns quants intercanvis epistolars, el dia 14 d'agost. A partir d'aquell dia, el recurs d'alçada podia reprendre el camí cap a ministeri d'Hisenda. El dia 5 de setembre el Delegat d'Hisenda de Lleida va informar de la remesa al ministre d'Hisenda del recurs.

Mentre avançaven els tràmits prop del ministeri d'Hisenda, es constituïa una comissió del Consell General per tal de reconèixer la muntanya de la Solana de Caborreu com a territori andorrà.

La comissió estava formada pels consellers Josep Picart, Josep Calva i Joan Perich. Per decidir si la Solana de Caborreu era andorrana o no, la comissió treballava amb diferents documents i testimonis. Segons podem llegir a l'acta del dia 4 d'agost de 1896, es van documentar amb les escriptures de delimitació de 1856 i de 1858 aportades pel Consell del Comú de Sant Julià de Lòria. Es van examinar les fites que delimitaven la Parròquia laurediana de Bescaran i Arcavell. Es va escoltar els testimonis d'Andrés Coll i Simon Canturri, veïns d'Arcavell, així com dels pastors responsables dels ramats confiscats pels carrabiners. La conclusió va ser que l'aprehensió del bestiar s'havia fet en territori andorrà i per tal suposava una *"violación manifiesta del territorio de los presentes valles"*.⁴

Es va recórrer a la Mitra (a Palacio) per obtenir ajuda. Així consta en una carta que envia Bonaventura Maestre, Síndic general, a Antoni Huguet. Diu així: *"Apreciat Huguet, Te envío aqueixos documents porque los envíe lo mas pronto á Palacio. Me semble que es lo suficiente per cuant per formarse una idea respecte de la cuestió es precis lo croquis, ó bé posarse al terreno. Demá te enviaré les escriptures per entregarles al Sr. Consul Majó y al mateix temps la contestació de Palacio per que te n'enterés y quedés encarregat de fer la marchar enseguida á Palacio"*.⁵ El silenci de l'administració de Palacio respecte aquest afer va ocasionar, com veurem més endavant, un fort enuig a la Parròquia laurediana.

Quant a la situació dels ramats retinguts pels carrabiners i els límits del lloc on estaven podem llegir en l'acta d'una comissió constituïda per Francisco Pallerola (Veguer Episcopal), l'agutzil Francisco Mortés, el Delegat del Síndic, Antoni Huguet, els Cònsols Batista Brunat i Ramon Roca i Isidre Gaspà el dia 20 d'agost de 1896 el següent: *"... el sitio en que tuvo lugar la aprehension y punto donde se hallaba el ganado mirando frente desde la roca de Pimes al collado de Caborreu en el terreno que se hallaba a la derecha y punto equidistante igualmente casi de la cima de dicho collado del fondo y el punto donde empieza el riego de Arcabell, puntos únicos notables que hay alrededor"*.

L'explicació es troba en la comunicació que va fer el Delegat del Síndic general per aquest afer, l'Antoni Huguet, als Alcaldes d'Arcavell, Os i Civís el dia 5 de juliol.⁶ En l'esmentada comunicació es feia saber que mentre els carrabiners no permetessin als andorrans fer péixer els seus ramats en emprius espanyols, prohibirien que els ramats espanyols

peixessin en emprius andorrans. En cas de contravenir aquesta prohibició, s'aplicaria la mateixa pena que Espanya havia aplicat als ramaders andorrans. Va haver de passar només un dia. En l'acta de la mateixa comissió es recullen unes declaracions sobre la captura d'unes vaques propietat d'uns veïns d'Arcavell en el decurs del dia 6 de juliol. La tensió anava pujant entre les parts. Andorra havia capturat 11 vaques i les retenia. Una vaca va morir en el decurs del "segrest".

Testimoni d'aquestes represàlies són les actes de les sessions de Comú dels dies 5 i 7 de juliol de 1897. El primer dia el Comú es va constituir per tractar de "*la qüestió dels termes*" i es va decidir esperar que s'aclarís "*la qüestió*" del Tonivila i del Genret, és a dir dels dos ramaders afectats per les requisicions dels carrabiners.

El següent dia 7 de juliol, el Comú es va constituir en sessió extraordinària per parlar de la presa de les 11 vaques arcavellenques que estaven, segons diu l'acta, en territori de Sant Julià de Lòria. Es va establir que romandrien a la Parròquia fins que s'hagués aclarit la situació dels 246 caps de bestiar propietat de casa Tonivila i Genret.

El dia 28 d'agost es torna a constituir una comissió, a la zona de Caborreu, per determinar en quin punt havien estat sostretes, aquest cop, les vaques. Assistia també el vigilant del ramat boví del poble d'Arcavell, Simon Canturri. Aquest va explicar que en el moment de la captura es trobava mirant des de la roca de Pimes al coll de Caborreu en el terreny que es trobava a la dreta de l'esmentada roca i a uns deu metres de la mateixa. Va afegir que se li havien escapat tres o quatre vaques fins al rec d'Arcavell i que mentre va anar a retenir-les, les altres van fugir fins "*al fondo del rio*", punt on van ser "capturades" pels lauredians. El comissionat va preguntar als assistents per la situació de terreny de la comarca de Caborreu i el seu ús. Van respondre "*unánimes*" que prescindint de la qüestió de propietat que disposaven les escriptures de delimitació, des de la roca de Pimes marcant una línia recta a la part més alta del coll de Caborreu, en el terreny que es trobava a la dreta fins al rec d'Arcavell, tant els veïns del poble d'Arcavell com els de Sant Julià havien fet pastar els ramats indistintament.

Laia Creus i Gispert explica que en aquell moment els emprius van ser objecte de malentesos i conflictes com el que ens ocupa. Segons Creus, és possible que els òrgans de gestió espanyols no entenguessin el sistema d'ús de la terra i manessin als carrabiners requisar els ramats que trobessin en territori espanyol.⁷

Els carrabiners havien embolicat la troca i la venjança s'havia executat amb el segrest de les vaques arcavellenques.

El 24 de juliol l'Alcalde d'Arcavell va recórrer al Ministre d'Estat per denunciar la sostracció del ramat de vaques. Declara que el terreny on estaven pastant pertanyia a Sant Julià però era un empriu on els veïns d'Arcavell podien portar el bestiar. En data 10 d'agost el Ministeri d'Estat emet un real ordre en la qual disposa que la instància passi a mans del Cardenal Bisbe de la diòcesi, Salvador Casañas, per tal que ell prengui les disposicions oportunes. L'afer passa a mans de la Delegació Permanent del Copríncep Episcopal.

L'esperit de venjança contra l'acció dels carrabiners era ben clar. En l'expedient de la Delegació Permanent se cita el comunicat que el Comú de Sant Julià adreça a l'Alcalde d'Arcavell el dia 7 de juliol, és a dir, l'endemà de la requisició de les vaques: "*Resultando*

que el Comu de Sant Julian en comunicacion de fecha 7 de julio último dirigida al Alcalde de Arcabell le notifica que se guardan en aquella parroquia once cabezas de ganado vacuno que se creen ser de Arcabell hechas prisioneras en terreno Andorrano, amenazándole que se hará con ellas por parte del pueblo de San Julian lo que se hiciese con el ganado que se guardaba en Seo de Urgel, propio de la parroquia de San Julia". Sabem pel text de la resolució de la Delegació Permanent que les vaques van acabar sent venudes abans de la resolució del conflicte. Tant l'acte del segrest de les vaques com la seva posterior venda van ser qualificats per la Delegació Permanent com d'il·legals. El Delegat, actuant en nom del Copríncep, que en aquest document s'identifica com a "Príncipe Soberano de Andorra" condemnava els lauredians a restituir als arcavellencs el valor de les vaques així com a indemnitzar-los de les despeses i els perjudicis que se'ls hagués causat.

La resolució va caure com un gerro d'aigua freda a la Parròquia laurediana. El Copríncep no havia resolt encara en el tema del segrest de les ovelles i les cabres però en canvi havia dictaminat per les vaques d'Arcavell. I ho havia fet en contra dels interessos lauredians.

La carta que el Comú de Sant Julià de Lòria adreça al Cardenal i Bisbe d'Urgell, Salvador Casañas, el dia 9 de novembre de 1896, no té desperdici. Posa en relleu el conflicte sobre els límits de la zona de Caborreu. No la reproduïrem sencera aquí ja que ocupa cinc pàgines però alguns trams són prou reveladors del problema: "Lo M Hble Comu de Sant Julia ha quedat excessivament sorprés del definitivo acordat per la Delegació Permanent de V. Eminencia Rdma, ab fecha 27 de Octubre sobre aprehensió de 11 vaques feta per individuos de San Juliá en la Comarca de Caborreu... no va ser una venjansa l'acte d'aprehensió sinó que va ser una acte de possessió de un terreno que nos perteneix..."⁸ La carta recull una explicació sobre la captura del dia 30 de juny dels dos ramats lauredians. En realitat l'objectiu no eren els caps de bestiar sinó manifestar que aquell empiu on es trobaven les ovelles i les cabres era en realitat territori andorrà: "En vista de lo parer que debian darlos los dos lletrats (als d'Arcavell) debian instar als carrabiners del seu punt per fer la aprehensió per apoderarse sens dupte de un terreno que sempre ha sigut nostre y respectat com a tal. Lo sobredit demostra palpablemente la culpabilidad dels vehins d'Arcavell."⁹

Tenim també explicació sobre el desviament de les vaques arcavellenques: "Que lo guardia del bestiar d'Arcavell no va dir devant los individuos que se personaren a la Roca de Pimes, Senyors Pallerola, Huguet, Palmitjavila, Mortés, Sansa, Soldevila, Tor y los dos Consuls, que los que van fer la aprehensió de las vacas l'amenassessen de mort, ni que lo ruido dels mateixos fessen escapar las vacas al fondo de Caborreu hon van ser presas; sinó que va dir que "mentras aturaba 3 o 4 vaques que se li van escapar al Rech d'Arcavell les altres se li van escapar hasta l fondo del Riu de Caborreu y lloch hont foren presas" com consta en l'escriptura de informació que va prendre lo Pallerola..."¹⁰ Segueix una explicació sobre el tipus d'informació que arriba al Copríncep: "Que no es estrany que lo Sr. Pallerola fassa devant lo M lltre Delegat Permanent de V. Emcia declaracions inventades, pues está obligat a defender junt ab lo Sr. Tarragona per los de Arcabell aquell tros de terreno que segons se despren dels actes explicats tant desitjan apropiarse estos

y segons deixa veure lo Sr. Pallerola amb sas inventivas tant desitja defensarlos...".¹¹ El Copríncep Episcopal no va donar una resposta satisfactòria als lauredians. El pas següent va ser demanar la intermediació del Consell General. El dia 23 de novembre de 1896 s'hi va adreçar una carta on es posava de manifest que la Parròquia es trobava "amb poca forma moral y material per defensarnos dels grans conflictes que tenim, entre nosaltres, Arcabell y Palacio de la Seu d'Urgell...". S'evidenciava així l'enemistat amb els serveis del Copríncep Episcopal. La carta es limita a demanar la intermediació o la protecció del Consell General davant el que consideren un greuge per part del Bisbat. Val a dir que el desviament de les vaques va ser informat al Govern espanyol des de l'Alcaldia d'Arcavell. La resolució de l'afer va recaure en el Cardenal Bisbe d'Urgell que va decidir a favor d'Arcavell i va exigir a Sant Julià de Lòria el compliment de les sancions imposades en la carta signada el dia 30 de 6 gener de 1897. El Copríncep Episcopal en canvi, no va prendre cap decisió a favor de Sant Julià de Lòria pel segrest dels ramats de vaques i ovelles, cosa que va alimentar encara més l'enuig dels lauredians.

Com a reacció a aquest enuig va seguir una altre carta del Comú de Sant Julià de Lòria al Delegat Permanent del Copríncep Francès, Edmond Robert. En aquest cas el to de la queixa puja i posa de manifest una evident mala relació entre la Parròquia laurediana amb el Cardenal i Bisbe Casañas. No disposem de la data exacta de la comunicació que signa qui era secretari del Comú, Isidre Planes. Semblaria, per la seqüència dels altres documents, posterior al 1896, molt probablement de principis del 1897.

L'exposat de la carta comença així: "La conducta violent d'Espanya relativament a Andorra s'ha accentuat sobre tot des tres anys a esta part en que lo Sr. Bisbe de Urgell ha manifestat la seva pretensió de ser Soberá absolut sobre les Valls d'Andorra (que es equivalent a Sobera unic)".¹² Després d'incidir en el tema de la suposada voluntat del Bisbe d'esdevenir únic sobirà del país, Isidre Planes entra a detallar el nus de la qüestió: l'objecte de la carta és el debat sobre límits territorials encetat arrel de la presa de 246 ovelles i cabres per part d'uns carrabiners en territori andorrà, en l'empriu de la Solana de Caborreu.

Isidre Planes, molt enfadat per com estaven anant les coses, explica al Delegat Permanent del Copríncep Francès el següent: "Los habitantes del poble de Arcabell, influïts erroneament per lo parer o consell de dos avocats, un de ells lo Sr. Pallerola, Veguer Episcopal, consideraban propietat sua lo territori que est'sobre de la linea que va desde Roca de Pimes al Serrat de Caborreu; y en consecuencia se alegraban de la presa del bestia referit que creian confirmatoria de aquell suposat dret; y encoratjats amb aquella idea cuidaban poch del bestia seu que peixia en terreno comu d'emprivia; pero los habitantes de S. Julia justament celosos dels seus drets i ben certs que los cabia mes dret que als de Arcabell per fer alli actes de domini... i fou lo cas que el 6 de juliol encontraren 11 vacas de Arcabell en aquella part del riu de Caborreu que esté debaix de la línea ampriviana, que va de la Roca de Pimes al Serrat de Caborreu y en terme del Bosch de la Rabassa: territori de peixer, y que es exclusivament y sens sombra de dupte de la Parròquia de S. Julia segons la declaració del mateix guardià...".¹³

Un cop aclarit que les vaques es trobaven en territori andorrà, el secretari del Comú avança una explicació per aquest episodi de segrest del ramat. "Empero los dueños de

las vacas de Arcabell no han fet ninguna demanda de dit bestia; lo cual fa suposar un complot misterios, que los ha dirigit en los ataques amb andorrans en una ocasio en que tot sabian que las reclamacions de la Autoritat andorrana al Gubern español era una veu perduda en lo desert.”¹⁴

Per tal de recuperar el control de la situació, en la carta adreçada al Delegat Permanent francès es demana que es procedeixi a una “severa e imparcial inspecció del terreno ab acompanyament de les probas corresponents per fallar rectament lo present, y evitar la repetició de casos semblans en lo porvenir... porque lo Gubern espanyol no nos escolta, si lo reclamant no va apoyat per lo Sr. Bisbe; y lo Sr. Bisbe no vol apoyar res, si previamente tots los andorrans no’l volen regoneixer com a únich Soberá teorich i practich. No tenim, pues, altre medi per terminar aqueixa cuestion de presa de bestiar que suplicar a V.S que se servesquíá informar al Gubern Francés, com a representant de nostre bondados Co-Princep del estat de las cuestiones referidas, y que se dignés per indicacio al Gubern español que los andorrans desitjarian que fossan resoltas, tant prompte com fos possible, ab lo esperit de imparcialitat y justicia sempre acostumat.”¹⁵

Des de la banda francesa no es va rebre la resposta esperada, únicament un comunicat del Consell General on s’explicava que el Govern francès es limitava a autoritzar l’entrada al territori francès a un terç del bestiar que constava en l’estadística de l’any anterior. Del problema dels límits, de les decisions del Bisbe, de les ovelles, de les cabres i de les vaques, ni “mu”.

Ens hagués agradat explicar el final d’aquesta història. Malauradament a l’arxiu del Comú de Sant Julià de Lòria no es conserva cap document que expliqui quin final va tenir aquesta història. Més enllà de la venda de les vaques no sabem què va ser de les 246 ovelles i cabres segrestades.

Notes

1- ACSJ, núm. 547

2- ACSJ, núm. 566

3- ACSJ, núm. 562

4- ACSJ, núm. 38

5- ACSJ núm. 569

6- ACSJ núm. 51

7- Creus, L. (2010): “Arcavell, la magnitud d’una frontera local a l’Alt Urgell (segles XIV-XX)”. Col·loqui d’Estudis Transpirinencs, Núria. Revista IBIX 6, Centre d’Estudis Comarcals del Ripollès i Institut Ramon Muntaner, p. 233-250.

8- ACSJ núm. 555

9- ACSJ núm. 555

10- ACSJ núm. 555

11- ACSJ núm. 555

12- ACSJ núm. 542

13- ACSJ núm. 542

14- ACSJ núm. 542

15- ACSJ núm. 542

Foren les patzeries de l'època moderna símbols de concòrdia? Reflexions entorn de les relacions pirinenques (segles XVI-XIX)

El 1986, Jean-François Le Nail acabava amb aquestes paraules la presentació de l'edició de les actes d'una important trobada sobre les lligues i patzeries: *"Le recueil de ces actes serait ainsi un nouveau moyen d'entretenir le vieil esprit d'accord et d'entente entre les vallées des Pyrénées, sans distinction de frontières, et [d'apporter] notre pierre à l'édifice de ce que le Colonel Druène a si bien appelé la pax pyrenaica"*.¹ Aquesta darrera expressió, paral·lela i copiada de *pax romana*² com ho foren igualment les expressions *Pax Britannica* aplicada al segle XIX i *Pax Americana* pel segle XX, no pot ser equiparada a la que li donà el seu model, ni a les dues altres que la copiaren. En efecte, si *Pax Romana* sol referir-se a una situació tocant l'imperi romà, designa la pau –relativa, a més a més– imposada des de dalt als pobles conquistats per Roma, potència vista com a pacificadora de les tensions entre pobles. Ara bé, ens sembla que la situació pirinenca, a partir del segle XVI, es precisament molt diferent.

Quan, el 1910, Henri Cavaillès conclou d'aquesta manera l'article fundador que dedicà a les lligues i patzeries: *"[les traités de lies et passeries] permirent aux montagnards de se protéger contre les dangers de la guerre [...]. Ils furent même une gêne très sérieuse pour les gouvernants et [...] une véritable limitation de la souveraineté des rois. [...] Les traités de lies et passeries ne pouvaient être et ne furent qu'une suprême protestation du particularisme montagnard contre la centralisation grandissante"*³ no és tot el contrari que descriu? No és una pau imposada des de dalt sinó construïda des de baix per les poblacions elles mateixes que la necessitaven mentre que els dos grans estats veïns de "vocació" centralitzadora, ells, el que necessitaven era la guerra que els permetia existir i demostrar les seves respectives forces, cercant l'hegemonia, tot assegurant-se un millor control del que consideraven ser les seves fronteres.

Patrici Pojada,
catedràtic d'Història
Moderna de la
Universitat de
Perpinyà - Via
Domitia, FRAMESPA,
Universitat de Tolosa,
CNRS

Nogensmenys, no podem negar que l'objectiu de les patzeries era el manteniment de la pau i que, doncs, van intentar d'assegurar durant segles una mena de pau pirinenca. Una vertadera pau o sols una fràgil protecció en temps de guerra entre monarquies? Nascuts de la guerra, els tractats de lligues i patzeries poden ser considerats com un símbol de concòrdia entre les valls? El nostre propòsit és entendre la complexa relació que els convenis entretenien amb la guerra i la pau. Per això, posarem atenció al paper fundador dels conflictes en l'elaboració dels tractats, després a la manera en què foren aplicats durant les guerres i, finalment a l'evolució que se'n desprèn en temps de pau.

1. Les patzeries, fruit de la guerra entre monarquies

Els historiadors consideren generalment que les patzeries tenen el seu origen a l'edat mitjana, en les paus entre valls que depenguin del mateix sobirà o de dues sobirania diferents. Entre valls de dos estats diferents, les més antigues expressament conegudes són els de 1314 que unien Sant Saví de Bigorra i Pantigosa, a l'Aragó.⁴ Segons l'historiador del dret Jacques Poumarède, encara al final de l'època medieval eren convenis sobretot pastorals.⁵ Malgrat tot, si en efecte podem dir que les concòrdies entre valls del mateix vessant, una mica més antigues,⁶ eren vertaderament pastorals, no podem considerar que els acords entre valls de sobirania diferents ja tenien un altre significat, més "polític"? En aquest sentit, la querimònia atorgada a la Vall d'Aran pel rei Jaume II el 1313 mencionava al seu article XIV que els homes de la vall acostumaven signar pau i treva, cada any, amb el comte de Comenge i altres veïns.⁷ Referint-se a aquest privilegi fonamental per als habitants de la vall aranesa, Joan Reglà escrigué que "*Las relaciones pastorales eran, por otra parte, ininterrumpidas, lo que imponía un "modus vivendi" entre ellos. Los araneses firmaban paces o treguas anuales con Comminges i Couseráns, reservándose Jaime II en la "Querimonia" la facultad de revisar los acuerdos y revocarlos en su caso*".⁸

El que explica la querimònia aranesa de 1313 té molt a veure amb les patzeries. També, hi veiem el paper no gens menor que hi jugaria el poder sobirà, que, com precisa el mateix Joan Reglà, podia revocar els acords. Al final de l'edat mitjana, segons Jacques Poumarède, no seria el cas general. Per ell, les "*autorités supérieures*" eren gairebé totalment absents, la confirmació no els era sol·licitada i, afegeix, "*Lorsque les pouvoirs supérieurs cherchent à s'en mêler, leurs ordres ne sont pas respectés. Ainsi, l'annulation de 1417 par le roi de France Charles VI de la passerie de 1390 entre Barèges et Broto est restée apparemment lettre morte*".⁹ Però, aquest exemple de temptativa mancada no ensenyaria, precisament, que les monarquies tenien un paper important? I, de retruc, que els interessos de les poblacions que ocupaven cada banda de la zona fronterera no contrariis als dels estats que exercien llur sobirania política? Més enllà, el que porten aquests tractats medievals és la cultura del pacte i de la negociació en la qual la societat pirinenca s'immergia. Jean-Pierre Barraqué ho explicava molt bé quan escrivia que "*[Les lligues i patzeries] constituent la version communautaire et rurale du pacte qui domine très largement la société béarnaise. [...]*

[La pau] se definit donc comme un acord" i és "un compromis negocié" i no pas un "règlement imposé".¹⁰

A partir del començament de l'època moderna, les coses van canviar de mica en mica però, finalment, radicalment. El caràcter polític dels convenis de paus es va afirmar, en un context de guerres de més en més freqüents entre dues grans monarquies, la hispànica i la francesa, que lluitaven per l'hegemonia europea. I, paral·lelament, aquests estats posaven en dubte els fonaments dels acords i els replantejaven de tal manera que venien de més en més fràgils. L'estudi de les patzeries modernes mostra com pels estats representaven un perill en llur voluntat de controlar els territoris fronterers i erigir una frontera cada vegada més lineal. En aquest camp, els objectius de les monarquies resultaven totalment contraris als de les poblacions pirinenques que necessitaven les patzeries per continuar tenir relacions regulars, fins i tot quotidianes, amb els veïns de l'altre costat de la frontera, que sigui pel comerç o pel pastoralisme. No és gens estrany, per tant, que les dues grans patzeries simbòliques, les de 1513 (del Plan d'Arrem) i de 1514 (de Canfranc), siguin signades precisament al moment d'un dels grans episodis bèl·lics que tocaren els Pirineus. En juliol de 1512, les tropes castellanes envaïren el regne de Navarra i entraren a Pamplona. Al mes d'octubre, l'exèrcit francès vingué a donar suport als navarresos però a la primavera de 1513 els francesos es retiraren. Abandonats, els navarresos veieren confirmada l'annexió a la Castella de la part sud pirinenca del regne a les Corts de Burgos de 1515. A més de posar fi a la temptativa de la família dels comtes de Foix-Albret d'establir una mena d'estat transpirinenc,¹¹ aquests esdeveniments significaren inestabilitat a la frontera i dificultats per mantenir relacions comercials. Així, no sorprèn que trobem referències a les guerres i a la pau als tractats de 1513 i 1514 que tenien com a objectiu garantir el lliure comerç, les comunicacions tant en temps de guerra com de pau i la lliure circulació dins el districte de les lligues i patzeries (article II del tractat de 1513).

Més tard, després de la recuperació de Barcelona pels castellans al final de 1652, en 1653, la vall d'Àneu, el Pallars i el Coserans, i en 1654 l'Aran i el Castillonès, renovaren les seves patzeries en el context dels últims anys de la guerra francoespanyola iniciada el 1635.¹² Aquests pactes foren autoritzats pels sobirans, Lluís XIV i Felip IV, fet que suposa una limitació important de la capacitat d'actuació dels muntanyencs. Hi trobem els articles habituals en aquest tipus de tractat confirmant la voluntat de continuar tenint relacions malgrat la guerra entre les dues monarquies. L'article I ho explicita: "Primerament, convenen y en bona fe prometen la una part a l'altra, *ad invicem et vicissim*, que tindran, guardaran y observaran entre elles una bona pau, tranquil·litat y concòrdia, com deuen y estan obligats a viurer com a bons behins; y en lo que atoque al comers de comprar y vendre, anar y tornar, dins los límits y districtes de dites paseries, sie com fins vui, y se és acostumat en altres temps semblants al present, ço és de guerres en dits regnes de Fransa y lo present de Espanya". De durada il·limitada, per continuar vigents, havien de ser ratificats cada tres anys entre Àneu i Coserans i cada any entre Coserans i Aran.

Fruit de la guerra, com les patzeries visqueren els llargs episodis bèl·lics del segle XVII?

II. De la dificultat per fer respectar els tractats

Com la concòrdia entre poblacions de cada banda dels Pirineus va poder subsistir mentre que les monarquies hispànica i francesa s'afrontaven? Les confirmacions de les patzeries que coneixem per la documentació són un índex de llur aplicació o, al contrari, de les dificultats que patiren a causa de les guerres? Més concretament, el comerç, vital per moltes valls pirinenques, va poder continuar sense entrebanc?

Les valls confirmaren més d'una vegada durant el segle XVII els seus privilegis com ja ho constata al començament del segle XX l'arxiver Felix Pasquier quan s'interessà per les confirmacions dels tractats entre les valls de Vic de Sòs (País de Foix) i Vall Ferrera i Tor (Pallars): explicava que, periòdicament, els catalans acudien a l'altre costat de la frontera política, a renovar les paus.¹³ Per la Vall d'Aran, diversos fons arxivístics conserven les ratificacions de les patzeries entre el terçó de Pujòl (Salardú) i la vila de Seix (Coserans)¹⁴ però aquests rastres documentals plantegen un problema important. En efecte, si ens basem en la renovació quasi general de les patzeries de 1653 i 1654,¹⁵ les confirmacions haurien de celebrar-se cada any, per Sant Joan, amb l'enviament de dos cònsols de Seix a Salardú, com ho hem esmentat més amunt. Ara bé, la documentació, fins i tot els comptes consulars de Seix que enregistren les despeses lligades a aquells "viatges diplomàtics" entre valls i que doncs haurien de ser complets, no deixen entreveure una tal regularitat. Ans al contrari, ja que les confirmacions documentades concerneixen només alguns anys amb una acceleració a partir dels anys 1680. Una cronologia molt semblant es desprèn de les confirmacions entre Aran i Comenge com de les llicències donades als aranesos per anar a la fira fronterera de Sant Beat conservades a l'Arxiu general d'Aran. En tot cas, no sembla que sigui un mer atzar com ho posa de manifest la taula següent que contraposa aquestes confirmacions amb la cronologia de les guerres.

Dates confirmacions lligues i patzeries entre Seix i Salardú	Dates confirmacions lligues i patzeries amb Comenge	Dates confirmacions privilegis per anar a la fira de Sant Beat	Dates dels conflictes bèl·lics
1667	1668		Guerra de Devolució (1667-1668)
1670	1671		
1677			Guerra d'Holanda (1672-1678)
1684	1684	1684	Guerra de Luxemburg (1683-1684)
		1685	
1686, 1687, 1688, 1690, 1691, 1694	1689, 1692, 1694	1689, 1690, 1691	Guerra dels Nou Anys (1686-1697)
		1699	
1703, 1704		1704	Guerra de Successió d'Espanya (1702-1714)

Taula - Confirmacions de les lligues i patzeries entre Aran, Comenge i Coserans, i conflictes entre monarquies al final del segle XVII

En el darrer terç del segle XVII, mentre que les guerres representen 53% del període, el 82% de les confirmacions s'emmarquen en un període de guerres. Sigui han deixat més proves documentals en aquells moments específics, sigui han estat més freqüents en temps de guerra malgrat la normativa de jurar-les cada any. En ambdós casos, el paper de les guerres hi és evident. Per exemple, durant la guerra de Luxemburg (1683-1684), Salardú i Seix intercanviaren diverses cartes informant-se mútuament de la situació tocant la revalidació dels pactes.¹⁶ En una d'elles, els aranesos escriuen: "nosaltros també tenim l'orde de nòstron virrey per a que pugam firmar nostres passeries segons de tot temps abem acostumat". Així, el 25 de juny 1684, Salardú rebé un cònsol de Seix que vingué a prestar el jurament de la pau. Però aquest cas, com els altres, ensenya que la renovació dels pactes no era automàtica i que necessitava els acords dels poders centrals¹⁷ i llargues negociacions. Els conflictes, a l'origen dels tractats de lligues i patzeries, posen de manifest que les monarquies no jugaven un paper menor, en tot cas havien de donar el vist i plau per que els pactes poguessin tenir validesa. És clar que, en temps de guerra, els sobirans no donaven per fetes les confirmacions.

Algunes vegades no hi havia simultaneïtat de les decisions entre les dues bandes de la frontera política, fet que generava una situació complexa ja que una part tenia l'autorització per signar els tractats i l'altra, no, i, per consegüent, el comerç no podia funcionar normalment per falta de vigència dels acords. És el que passà en 1674 quan els aranesos saberen que els habitants de Sant Beat havien obtingut el permís del rei de França per signar les patzeries. Els aranesos, que necessitaven la llibertat comercial amb els comengesos hagueren d'enviar dos diputats a Barcelona i, després, com que l'autorització no arribava, un síndic a Madrid.¹⁸ Sense dubte, a més d'energia i de temps, aquestes gestions ocasionaren despeses però l'aposta era molt important pels fronterers que, en part, vivien gràcies al comerç transfronterer. Malgrat l'existència dels tractats de lligues i patzeries l'antiguitat dels quals les poblacions reivindicaven sempre, les guerres afectaren aquesta activitat essencial: així, entre juny del 1667 i febrer del 1668, durant la Guerra de Devolució,¹⁹ s'interrompé completament el comerç entre l'Aran i Comenge enregistrat pels notaris de Sant Beat.²⁰ Nogensmenys, el visitador reial francès Louis de Froidour, reformador dels boscos, trobant-se al Coserans a l'estiu de 1667, quan començà la guerra, veié com els muntanyencs aplicaven les lligues i patzeries, havent-se informat recíprocament dels perills. En una carta seva, aquest representant del rei Lluís XIV descriu precisament el que passà:

*Je vis descendre de la montagne quantité de bestiaux de toute sorte [qui] appartenait partie aux habitants de Seich [Seix] et partie aux habitants de plusieurs autres lieux du Couserans [que tornaven de Catalunya on passaven l'estiu]. Ils me dirent que c'était la publication qui avait esté faite de la guerre que les Espagnols avaient déclaré aux Français qui en était la cause, et que les frontaliers d'Espagne les avaient avertis de se retirer de crainte qu'on leur courrust sus.*²¹

Hem dit que "nogensmenys" (sic) Froidour fou testimoni de l'aplicació dels convenis al començament de la guerra però nogensmenys o com a prova de les conseqüències

de la guerra sobre les relacions pirinenques? En efecte, si les patzeries s'apliquen quan els fronterers avisen els veïns de l'altra banda que hi ha perills, això significa que la guerra, ella, és ben present malgrat la voluntat declarada per la gent de la frontera de mantenir la pau en temps de guerra. I la guerra, en aquest cas, vol dir presència real i concreta dels estats monàrquics, malgrat que els fronterers, ells, no participin en la guerra directament.

III- Les patzeries i la pau

El començament del segle XVIII és sinònim de canvi radical cap a la decadència de les patzeries. Durant el període precedent, ja no mancaren els episodis en els quals els estats monàrquics, ajornant l'aplicació dels tractats, afirmaren llur sobirania en un domini on les valls haurien hagut de jugar el paper principal. La intromissió dels poders centrals l'hem posada de relleu particularment en el moment de les confirmacions i renovacions dels convenis que havien de garantir la pau entre valls. En aquest moviment, les guerres de final segle XVII i la guerra de Successió d'Espanya foren decisives. En aquest sentit, el cas aranès és molt significatiu. Més d'una vegada durant la guerra, el comerç fou interromput i aquestes ruptures foren armes de guerra destinades a pressionar la població. Amb tot, els aranesos, un temps afectes als Àustria però totalment dependents del regne de França per alimentar-se, passaren al Borbó per evitar l'asfixia econòmica de la vall. Aquest cas ensenya com els interessos locals no tenen pes respecte als de la monarquia fins i tot si són privilegis que havien de ser reconeguts i respectats pels poders centrals. Ho foren quan no posaven en dubte un poder monàrquic cada vegada menys pactista mentre que la *cultura del contracte* caracteritzava les societats pirinenques.

Seria el retorn de la pau un moment més favorable a les patzeries i per què no el seu triomf ja que encarnaven, elles mateixes, les exigències de la pau? Al final de l'any 1711, la guerra s'allunyà dels Pirineus; les lligues i patzeries tornaren a ser vigents esperant els tractats de pau de 1713-1714. Torna, la situació, a *la normal*. Si ens fixem encara un cop en el cas aranès –emblemàtic en molts sentits–, no fa cap dubte que no és ben bé el que passà ja que els esdeveniments posen de manifest que, malgrat la pau i l'existència teòrica dels privilegis, el comerç va conèixer moltes traves en raó de la seva aplicació si més no molt restrictiva,²² i això durà.

En 1740, el rei de França encara no havia confirmat els privilegis comercials aranesos. En 1756, encara, els aranesos es queixaven que no eren respectats els seus privilegis per part de la monarquia francesa. Però no sols això sinó que, també, els cònsols de la vila fronterera de Sant Beat, on els aranesos solien anar a abastar-se als mercats i a les fires, crearen un nou impost de pontatge tot explicant que no era contrari a les lligues i patzeries encara que dificultés molt el comerç.²³ Podem veure en aquest assumpte un canvi de percepció dels privilegis fins i tot a nivell local com si, ara, les relacions privilegiades mantingudes durant segles malgrat la frontera política no interessaven, o interessaven menys. I no és un fet aïllat. Una cosa semblant va afectar els habitants de Sallent de Gállego (vall de Tena, Aragó) que es queixaren en 1736

que els bearnesos de la vall d'Aussau els volguessin fer pagar una nova imposició (dret de porta). Les queixes van perdurar molt de temps ja que la documentació en fa esments periòdics almenys fins a 1786. En aquest cas com en l'aranès, són els súbdits del rei d'Espanya que apareixen perjudicats erigint-se en defensors de les patzeries i denunciant que les mesures que patien dificultaven el comerç entre les valls no fent cas dels antics convenis que ells volen fer aplicar. L'única cosa que van obtenir els aragonesos fou que les autoritats franceses obligaren que el tauler del dret de porta enganxés un cartell portant les tarifes del dret però no el pogueren fer suprimir.²⁴

També entre la Vall Farrera i Vic de Sòs, a partir del segon terç del segle XVIII, les tensions i la violència entre ambdues comunitats augmentaren.²⁵ Entre altres problemes de relacions, la qüestió del manteniment dels camins que permetien de creuar la muntanya s'havia convertit en tema de disputes recurrents entre les dues bandes de la carena. Així, pretextant camins dolents, els catalans van refusar en 1737, encara en 1741, d'anar a Vic de Sòs a jurar els convenis. A més a més, cal dir que la monarquia francesa no semblava gens convençuda que havia d'ajudar els de Vic de Sòs per tal de millorar els camins, preferint privilegiar l'eix del Pimorent, més important pel comerç.

A través aquests exemples plaçats en temps de pau entre monarquies, entenem que, a partir del segle XVIII, el comerç entre valls de cada banda dels Pirineus no tenia la mateixa importància que durant els segles precedents. Així, alguns territoris no posaven tota l'energia en la renovació dels antics pactes. Paral·lelament, les polítiques monàrquiques tenien la voluntat de crear mercats interiors per la construcció de carreteres que havien de vincular més fàcilment les altes valls amb les viles de la plana. Coneixem prou bé, en aquest sentit, la política iniciada a Gascunya per l'intendent d'Etigny a partir de la segona meitat del segle XVIII que va fer construir diverses carreteres.²⁶ No fa cap dubte que aquesta nova xarxa de comunicació tenia com a objectiu d'orientar el comerç cap al mercat francès mentre que de l'altre banda de la frontera política els Borbons d'Espanya promovien una política proteccionista per tal de desenvolupar la producció interior. De tot això, les relacions transpirinenques no foren guanyadores.

A tot arreu, a causa de mesures locals o monàrquiques, observem una degradació de les relacions i del respecte dels acords esdevinguts coses sense gaire importància. A poc a poc, els convenis perderen el seu contingut més *polític*, el d'ajornament de les guerres que havia donat a les valls un paper quasi diplomàtic i merament simbòlic, el de ser neutres en temps de guerra entre monarquies de les quals formaven part. Les relacions entre la comunitat coseranesa de Seix i l'Aran ho exemplifiquen clarament: les patzeries confirmades en 1744 s'han limitat als pactes pastorals i, durant els decennis següents només foren validats en 1767.²⁷ El mateix fenomen s'observa en les relacions entre Broto (Aragó) i Varetja (Bigorra) al mateix moment.²⁸

Del començament dels anys 1720 fins als anys 1790, els Pirineus conegueren la pau, sotmesos a dues monarquies borbòniques aliades. Era un canvi total respecte als dos segles precedents de conflictes gairebé continus. Les patzeries nascudes precisament

per evitar els riscos de les guerres van patir la pau... Una paradoxa aparent. La decadència va continuar al segle XIX emparant-se en el nacionalisme dels estats i el discurs de les notabilitats locals que, com a relleu dels poders estatals i havent integrat l'existència d'una frontera, posaven en dubte la legitimitat de pràctiques considerades d'un altre temps.²⁹ Fins i tot folkloritzades, les patzeries havien viscut.

Símbols de concòrdia, les lligues i patzeries ho són sense dubte. Mena de pau i treva del món agro-pastoral, nascuts de la guerra, per a ajornar-ne els efectes negatius més que per a mantenir la pau,³⁰ aquests convenis posen de manifest la voluntat de les poblacions pirinenques de "viure en bons veïns" com "sempre [han] acostumat" de la manera que ho solien afirmar els signataris dels pactes ells mateixos.³¹ Nogensmenys, aquesta concòrdia era molt fràgil i no sempre s'avenia amb la realitat. En efecte, en els fets, la guerra era ben present entre valls. No sols la guerra que afrontava les dues monarquies sinó també, i primer, la que interessava les valls entre elles. De fet, no mancaven el que podríem anomenar operacions de ràtzia d'una vall a l'altra, aprofitant molt sovint un context de guerra però algunes vegades en període de pau.³² I no cal que insistim en el paper del bandolerisme que, ell mateix, entretenia un context de conflictivitat latent. En aquests casos, no és ben segur que sigui la concòrdia que regulava les relacions entre valls. No obstant, no és cert que aquestes violències siguin específiques a valls pertanyent a monarquies diferents sinó que s'emmarcaven en el que Christian Desplat anomenà "la guerra oblidada"³³ o sigui les violències pastorals i els "conflictes de veïnatges".³⁴

Finalment, quan s'instal·là la vertadera *Pax Pyrenaica*, la que fou imposada pels Borbons al segle XVIII, no fou en detriment de les poblacions locals que, a poc a poc, hagueren d'acceptar la frontera política? O, dit d'una altra manera, no fou la pau entre les dues monarquies, un dels últims episodis del despoderament de les valls per part de poders centrals allunyats?

Notes

- 1- J.-F. LE NAIL "Présentation". *Lies et passerries dans les Pyrénées. Facerías en los Pirineos*, Tarba, BCP, 1986, p. IX. L'expressió "Pax Pyrenaica" l'utilitza Bernard Druène a la seva comunicació "Les lies et passerries spécialement pendant la guerre de Succession d'Espagne" presentada en 1954 al segon Congrés internacional d'estudis pirinencs (Luixó-Pau), reeditada a *Lies et passerries dans les Pyrénées*, op. cit., p. 107.
- 2- B. Druène compara clarament els dos conceptes: "à la Pax Romana [les lies et passerries] ont fait succéder la Pax Pyrenaica" escriu.
- 3- H. CAVAILLÈS "Une fédération pyrénéenne sous l'Ancien Régime. Les traités de lies et passerries". *Revue Historique*, set.-des. de 1910, p. 276.
- 4- H. CAVAILLÈS, art. cit., p. 10.
- 5- J. POUMARÈDE "Les passerries pyrénéennes. Une autonomie à l'épreuve du centralisme monarchique". *Centralismo y autonomismo en los siglos XVI-XVII. Homenatge al professor Jesús Lalinde Abadía*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1989, reeditat dins *Itinéraire(s) d'un historien du droit. Jacques Poumarède, regards croisés sur la naissance de nos institutions*, article reunits i editats per Jean-Pierre Allinne, Tolosa, Méridiennes, 2011, p. 47.
- 6- H. CAVAILLÈS, art. cit., p. 10-11, esmenta les concòrdies Banheras de Bigorra i Lavedan de 1171-1175 o les entre les dues valls bearneses d'Aspa i Aussau de 1187.
- 7- J. REGLÀ CAMPISTOL *Francia, la Corona de Aragón y la frontera pirenaica. La lucha por el Valle de Arán (siglos XIII-XIV)*. Madrid, CSIC, 1951 (reedició, Tremp, Garsineu, 2007, p. 250); M. À. SANLLEHY I SABÍ "La Querimònia (1313): un referent en la història de la Val d'Aran". Barcelona, IEC, 2015, p. 53.
- 8- J. REGLÀ CAMPISTOL, op. cit., p. 250.
- 9- J. POUMARÈDE, art. cit., p. 47.
- 10- J.-P. BARRAQUÉ *Le Martinet d'Orthez. Violence, pactes et pouvoir judiciaire en Béarn à la fin du Moyen Âge*. Biarritz, Atlantica, 1999, pp. 40-41. El mateix autor ha continuat la seva interessant reflexió a l'article "Du bon usage du pacte : les passerries dans les Pyrénées occidentales à la fin du Moyen Âge". *Revue Historique*, abril-juny de 2000, p. 307-334 on escriu: "[La pau] est le fruit d'une négociation directe entre communautés qui envisagent tranquillement de laisser de côté le pouvoir politique. Ce dernier apparaît simplement comme le garant de la paix ainsi conclue".
- 11- Tema estudiat per C. BOURRET *Un royaume "transpyrénéen"? La tentative de la maison de Foix-Béarn-Albret à la fin du Moyen Âge*. Aspèth, Pyrègraph, 1998, p. 98-100.
- 12- E. MOLINÉ "Tractat de pau entre valls pirinenques: unes passerries de 1653 i 1654". *Urgellia*, XI, 1992-1993, p. 185-208 i "Les passerries de 1653 i la vall de Cardós". *Urgellia*, XIII, 1996-1997, p. 553-558.
- 13- F. PASQUIER "Épisodes des relations entre la vallée de Vicdessos et les vallées voisines de la Catalogne aux ^{xv}^e et ^{xvii}^e siècles. Lies et passerries". *Bulletin de la Société Ariègeoise des Sciences, Lettres et Arts*, 1921, p. 193-198.
- 14- Per exemple, Arx. dep. Ariège, 136 E sup. CC 14 i 136 E sup. HH 5.
- 15- Diem "quasi general" ja que és la renovació del tractat de 1513 però limitada al Coserans, Castillonès, Vall d'Àneu i Vall d'Aran, com ho hem vist.
- 16- Arx. dep. Ariège, 136 EDT/EE 2.
- 17- En el cas que acabem d'esmentar, són els representants dels poders centrals com el bisbe de Rius de Bolbestre i el virrei; en altres ocasions, serien el virrei i un governador francès. També, com passà en 1668-1669, són cèdules reials de Lluís XIV i de Carles II que autoritzaren les confirmacions.
- 18- Archiu Generau d'Aran, Arròs, 12/1/1674; Es Bòrdes de Castell-Ileó, 14/1/1674; Arròs, 26/1/1674; Arròs, 4/2/1674.
- 19- Les primeres amenaces franceses a Flandes daten de maig de 1667, la declaració de guerra de juliol de 1667; la pau fou signada el 2 de maig de 1668.
- 20- Vegeu L. BENHAMICHE i Y. KÉPEKLIAN *Cinq notaires de Saint-Béat, témoins de la vie économique et sociale de la haute vallée de la Garonne au temps de Louis XIV (1667-1668)*. Tesina de maîtrise, Tolosa, Universitat de Tolosa II, 1984, p. 101.
- 21- L. de FROIDOUR. *Lettres (1667-1668)*, publicades per Paul de Casteran, Aush, 1899, p. 95.
- 22- No podem entrar en tots aquests aspectes ací; remetem per al cas aranès a P. Poujade *Une vallée frontière dans la Grand Siècle. Le Val d'Aran entre deux monarchies*. Aspèth, Pyrègraph, 1998, p. 349-351.

- 23- C. BOURRET *Les Pyrénées centrales du IXe au XIXe siècle. La formation progressive d'une frontière*. Aspèth, Pyrègraph, 1995, p. 291.
- 24- C. DESPLAT *La guerre oubliée. Guerre paysanne dans les Pyrénées (XIIe-XIXe siècles)*. Biarritz, J. et D. Éditions, 1993, p. 139-142.
- 25- A. RAYNAUD "Lies et passerries entre haut Vicdessos (Ariège) et Valferrer (Pallars), de 1664 à 1830". M.-B Dufourcet-Hakim i J. Pontet (dir.) *Guerre et paix. Les enjeux de la frontière franco-espagnole (XVIe-début XIXe siècle)*. Bordeaux, PUB, 2016, p. 155-163.
- 26- G. REVERDY *Histoire des routes de France*. Paris, PUF, 1995, p. 64-65; C. DESPLAT *Pau et le Béarn au XVIIIe siècle*. Biarritz, J. et D. Editions, 1992, pp. 35-37.
- 27- M. CHEVALIER *La vie humaine dans les Pyrénées ariégeoises*. Tolosa, Milan-Résonances, 1984 (1956), p. 453.
- 28- A. BRIVES *Pyrénées sans frontière. La vallée de Barèges et l'Espagne du XVIIIe siècle à nos jours*. Argelès-Gasòst, Société d'Études des Sept Vallées, 1984, p. 62.
- 29- En aquest sentit, és molt clara la demostració de Michel Papy estudiant les relacions entre la junta de Roncal (Navarra) i la vall de Varetós (Bearn) al final del segle XIX a M. PAPPY "Mutilation d'un rite : la junte de Roncal et de Barétous et la crise du nationalisme français dans les années 1890". *Lies et passerries dans les Pyrénées*, op. cit., p. 197-233.
- 30- Malgrat expressions com "pau per sempre" o "pau perpetuel" utilitzades algunes vegades pels signataris.
- 31- Vegeu P. POJADA *Viure com a bons veïns. Identitats i solidaritats als Pirineus (segles XVI-XIX)*. Catarroja, Afers, 2017.
- 32- En trobarem alguns exemples a P. Poujade, *Le Voisin et le Migrant. Hommes et circulations dans les Pyrénées modernes (XVIe-XIXe siècle)*, Rennes, PUR, p. 78-83 i p. 92-97.
- 33- C. DESPLAT, *La guerre oubliée*, op. cit.
- 34- Vegeu M. BRUNET *Contrebandiers, mutins et fiers-à-bras. Les stratégies de la violence en pays catalan au XVIIIe siècle*. Canet, Trabucaire, 2001, p. 117-156.

Àngels Mach i Buch,
Presidenta de la
Societat Andorrana de
Ciències

Les Trobades Culturals Pirinenques de l'any de la pandèmia han estat una oportunitat per trobar-se almenys de forma telemàtica, malgrat no haver estat presencials, investigadors de centres d'estudis i altres persones interessades dels territoris pirinencs per compartir inquietuds i sumar esforços en un projecte editorial comú, relacionar-nos un any més i conèixer millor els nostres territoris i els nostres veïns.

Tot i les circumstàncies incertes i imprevisibles del moment actual, hem pogut compartir aquesta trobada des del Centre de Congressos d'Andorra la Vella mitjançant la plataforma Zoom. El nostre agraïment més sincer al Comú d'Andorra la Vella i a l'Institut Ramon Muntaner (IRMU), que han ajudat en l'organització. En els moments àlgids durant l'emissió, s'ha arribat fins a 36 connexions simultànies en directe i han estat catorze els panelistes ponents. Han compartit l'acte a les xarxes socials 25 persones i l'han visionat durant el temps en què l'enregistrament de *l'streaming* ha estat accessible: 66 persones el bloc 1, 51 el bloc 2 i 47 el bloc 3. El bloc 4 gairebé no ha donat temps a ser accessible, en ser el darrer. Posteriorment els quatre blocs íntegres estaran disponibles al canal de la SAC a Youtube per poder-hi tenir accés permanent.

Al llarg de tot el dia s'ha tractat sobre diferents relacions entre els territoris pirinencs, com agermanaments entre paisatges culturals, xarxes d'avisos històriques, concòrdies entre pesqueres, relacions ramaderes transfrontereres, relacions cordials i menys cordials entre territoris, cooperació transfronterera, transferència tecnològica, acords en projectes comuns de meteorologia i entre museus, les patzeries i les relacions diverses, tant des del punt de vista històric com de l'actualitat.

Agraïm als ponents haver presentat els resultats de les seves recerques des dels diferents territoris.

Durant la jornada s'ha presentat el llibre de l'edició anterior, com és tradició, que es va dur a terme a Sureda el 26 d'octubre del 2019 a l'entorn dels Pirineus marítics. El terme municipal de la vila

de Sureda té el pic Neulós, de 1.257 m, però tot i ser una vila muntanyenca, està situada a 12 quilòmetres del mar. Enguany les Trobades s'han retrobat al País dels Pirineus, i aquest farà de pont cap a les 18es Trobades en direcció a l'oest de la serralada.

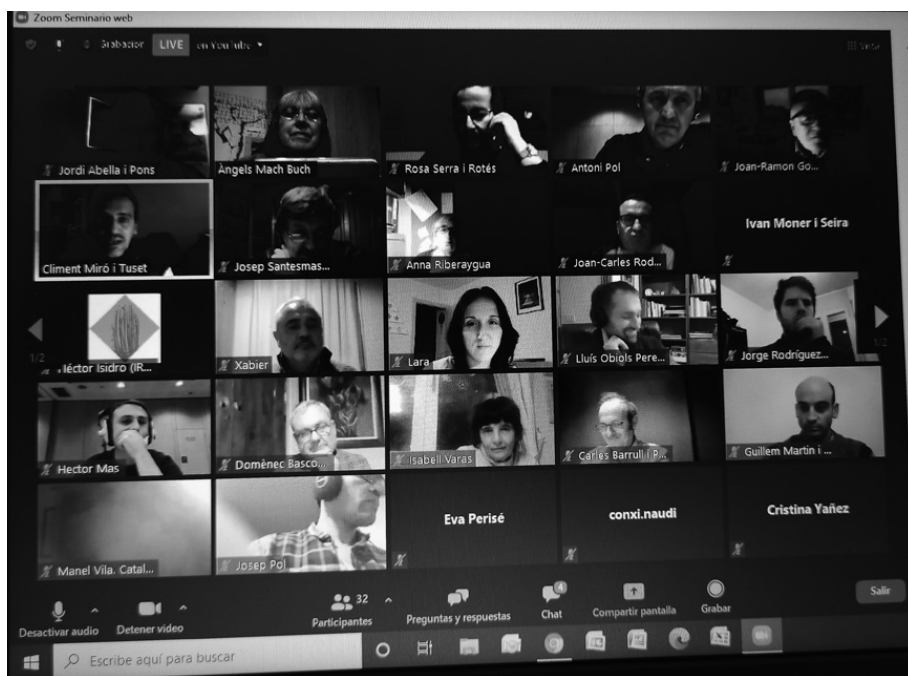
En aquest acte de cloenda de les 17s Trobades Culturals Pirinenques volia ressaltar el fet de poder-les realitzar any rere any amb continuïtat des que es van iniciar, tot i no ser una tasca gens fàcil, i enguany encara més complexa. El projecte ha obtingut uns resultats absolutament positius i mereix tot el nostre esforç compartit.

Per tal que tot aquest coneixement no es perdi després de les Trobades i pugui transcendir en el temps, agraïm al Comú d'Andorra la Vella, a l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran (Idapa), a l'Institut Ramon Muntaner, a la Diputació de Girona, al Departament dels Pirineus Orientals i al Ministeri d'Afers Exteriors d'Andorra el seu suport, que permet l'edició del llibre recull de les ponències de la jornada, tant en versió impresa com digital. L'edició del llibre, per ser presentat en les següents Trobades, és un esforç col·lectiu de bon veïnatge que dona fe de la positiva disposició de les institucions implicades en la col·laboració.

Així doncs, us convidem a participar en les 18s Trobades Culturals Pirinenques, previstes dur a terme al municipi de Montanui, a la Ribagorça, aixoplugats pel Centre d'Estudis Ribagorçans. Us emplacem que us reserveu aquesta data, dissabte 16 d'octubre del 2021, i poder compartir plegats una nova trobada, sobre un tema general a l'entorn de les Accions dinamitzadores al Pirineu.

LLISTA DE PARTICIPANTS EN CONNEXIÓ TELEMÀTICA A LES 17ES TROBADES CULTURALS PIRINENQUES (NO EXHAUSTIVA)

Nom i cognoms	Professió	Lloc de residència
Jordi Abella i Pons	Antropòleg	Esterri d'Àneu (Pallars Sobirà)
Iñaki Arrieta Urtizberea	Antropòleg Universitat País Basc	Donostia (Guipúscoa)
Montse Bacardit i Penyaroya	Biòloga Conselh Generau d'Aran	Vielha (Aran)
Carles Barrull i Perna	Historiador, documentalista IRMU- CERib	Areny de Noguera (Ribagorça)
Domènec Bascompte i Grau	Historiador i arxiver	Canillo (Andorra)
Claude Benet i Mas	Professor	La Massana (Andorra)
Isabel Berruezo i Xifré	Mestra	Esparreguera (Baix Llobregat)
Jean-Louis Blanchon	Historiador	Palau de Cerdanya (Alta Cerdanya)
Montserrat Bota i Pararol	Arxivera	Escaldes-Engordany (Andorra)
Miquel Canturri i Campos	Empresari i conseller de Cultura	Andorra la Vella
Imma Cardona i Masip	Tècnica Centre de Congressos	Andorra la Vella
Pere Caveró i Muñoz	Professor	Escaldes-Engordany (Andorra)
Josep M. Cid i Carrillo	Tècnic Centre de Congressos	Andorra la Vella
Roser Cristóbal i Cabau	Centre de Ciència i Tecnologia Forestal de Catalunya	Solsona
Rosa Duró i Solanelles	Treballadora social	Sant Julià de Lòria (Andorra)
Xavier Farrero		
Ramon Felipó i Oriol	Advocat i dinamitzador cultural, ARB	Berga (Berguedà)
Victorina Font i Riba	Administrativa	La Massana (Andorra)
Joan Ganyet i Solé	Arquitecte i polític	La Seu d'Urgell (Alt Urgell)
Carles Gascon i Chopo	Historiador i tècnic del CCAU	La Seu d'Urgell (Alt Urgell)
Jordi Gavalda i Bordes	Nivòleg, Conselh Generau d'Aran	Vielha / Barcelona
Gemma		
Jordi Guillaumet i Anton	Historiador medievalista	Andorra
Joan		
Joan Ramon González i Pérez	Arqueòleg	Lleida
Hèctor Isidro	Tècnic IRMU	Móra la Nova (Ribera d'Ebre)
Òscar Jané i Checa	Historiador, UAB, CERib	Barcelona/Ribagorça
Maria Carme Jiménez	Historiadora, directora IRMU	Falset (Priorat)
Xabier Kerexeta	Etnògraf	Irun (Guipúscoa)
Benjamin Komac i Mingaud	Cap d'Unitat de Medi Biòtic CENMA	Sant Julià de Lòria (Andorra)
Antoni Llagostera i Fernández	Periodista	Ripoll (Ripollès)
Àngels Mach i Buch	Farmacèutica i presidenta SAC	Canillo (Andorra)
Guillem Martin i Bellido	Físic i meteoròleg	
Hèctor Mas i Garcia	Director de cinema	Sant Julià de Lòria (Andorra)
Climent Miró i Tuset	Historiador	Andorra la Vella (Andorra)
Montserrat Moli i Frigola	II Universita di Roma/Real Academia de la Historia Roma	
Ivan Moner i Seira	Geòleg i nivòleg Conselh Generau d'Aran	Girona (Gironès)
Teresa Morral i Matas		El Pont de Suert (Ribagorça)
		Esparreguera (Baix Llobregat)

Nom i cognoms

Conxita Naudi i Ubach
 Simona Naudi i Ubach
 Ester Noguer i Juncà
 Lluís Obiols i Perearnau
 Clara Pedrosa i Hernández
 Eva Perisé i Farrero
 Patrici Pojada
 Josep Pol i Pedrós
 Antoni Pol i Solé
 Begoña Pons i Seguí
 Emili Prats i Llatse
 Núria Puig
 Enric Quílez i Castro
 Conxita Rabadà i Vives
 Landry Riba i Mandicó

Anna Riberaygua i Montagut
 Jaume Roca i Verdaguer
 Teresa Rodrigo i Monsonís
 Joan-Carles Rodríguez i Miñana
 Jorge Rodríguez i Pérez
 Pere Roquet i Portella
 XRG

Mª José Sahún i Lanau
 Lara Sánchez i Roo
 Josep Santesmases i Ollé
 Ian Sasplugas i Requena
 Maria Serra i Costa
 Rosa Serra i Rotés
 Susanna Simon i Torralba
 Maria Ubach i Font
 Antoni Ubach i Mortès
 Mercè Ubach i Torrent
 Isabel Varas i Catalés
 Manel Vila i Motlló

Cristina Yáñez de Aldecoa

Professió

Economista
 Analista comptable
 Professora UdG, presidenta CECRipollès
 Historiador, president IECAU
 Historiadora i documentalista
 Directora del Museu Hidroelèctric de Capdella
 Catedràtic d'Història Moderna Univ. Perpinyà
 Administració de justícia
 Arquitecte
 Historiadora UB
 Infermer
 Confecció
 Informàtic, president GRC

Veterinari, Secretari d'Estat per
 les relacions amb la UE
 Llibretera
 Metge
 Redactora documental
 Notari
 Historiador i arxiver
 Secretari Org. And. Coop. Transfronterera

Administrativa, Cerib
 Documentalista
 President CCEPC
 Tècnic de so Centre de Congressos
 Filòloga
 Historiadora, ARB
 Directora Vall del Madriu-Perafita-Claror
 Diplomàtica, ministra d'Afers Exteriors
 Exconseller de Govern, exdirector de la CASS
 Jubilada

Director General de Cooperació al
 Desenvolupament de la Generalitat de Catalunya
 Historiadora, professora UdA

Lloc de residència

Soldeu (Andorra)
 Soldeu (Andorra)
 Ripoll (Ripollès)
 Adrall (Alt Urgell)
 Prats de Molló (Rosselló)
 Perpinyà (Pirineus Orientals)
 Andorra
 Canillo (Andorra)
 Barcelona
 Esparreguera (Baix Llobregat)
 Esparreguera (Baix Llobregat)
 Puigcerdà (Cerdanya)
 Vila-Rodona (Baix Camp)

Canillo (Andorra)
 Arsèguel (Alt Urgell)
 El Tarter/ Berga
 Sant Julià de Lòria (Andorra)
 Sispony (Andorra)
 Andorra
 Andorra

Graus (Ribagorça)
 Andorra
 Vila-rodona (Baix Camp)
 Andorra la Vella
 Pacs del Penedès
 Puig-reig (Berguedà)
 Andorra
 La Massana (Andorra)
 La Massana (Andorra)
 Soldeu (Andorra)
 Madrid
 Isòvol (Girona)
 Sant Julià de Lòria (Andorra)

CENTRE
D'ESTUDIS
ARANESIS

APPMC
APPMQ

17es TROBADES CULTURALS PIRINENQUES

ALIANCES TERRITORIALS PIRINENQUES

Dissabte 28 de novembre del 2020, des de la Sala Consòrcia del Centre de Congressos d'Andorra la Vella (Principat d'Andorra) en format telemàtic

PROGRAMA MATÍ (de les 9.00 a les 13.00 hores)

- **Benvinguda** Miquel Canturri i Campos, conseller de Cultura i de Promoció Turística d'Andorra la Vella
- **Presentació** Àngels Mach i Buch, presidenta de la Societat Andorrana de Ciències
- **Agermanament de dos paisatges culturals, les Causses et Cevennes i la Vall del Madriu-Perafita-Claror** Susanna Simon i Torralba, directora del Pla de gestió de la Vall del Madriu-Perafita-Claror
- **Los lochs circumvehins. Xarxes d'avisos a la Seu d'Urgell dels segles XVI i XVII** Lluís Obiols i Perearnau, arxiver i historiador, president de l'IECAU
- **Les concòrdies entre els Arts de Pesca de Cadaqués, la Selva de Mar i Roses al segle XVII** Montserrat Moli i Frigola, II Università degli Studi di Roma "Tor Vergata", Real Acadèmia de la Història
- **Relacions ramaderes transfrontereres al Pirineu oriental** Antoni Llagostera i Fernàndez, periodista, historiador i expresident del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès

10,30-10,45 h Pausa

- **L'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus** Antoni Pol i Solé, arquitecte i urbanista i Joan Ganyet i Solé, arquitecte i polític
- **"I aixequem un mur sobre l'aigua". Les relacions entre Catalunya i l'Aragó a la Ribagorça (fi segle XX- segle XXI)** Carles Barrull i Perna, historiador, i Òscar Jané i Checa, historiador i professor de la UAB
- **Veinatge cordial entre les valls de l'Ariège i del Segre durant les guerres de Religió** Jean Louis Blanchon, historiador
- **La Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra, 38 anys de cooperació transfronterera** Pere Roquet i Portella, secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera
- **Espionatge preindustrial, contraban i transferència tecnològica al Berguedà entre finals del s. XVIII i principis del XIX** Rosa Serra i Rotés, historiadora i presidenta de l'Àmbit de Recerques del Berguedà
- **Solucions transfrontereres per afrontar els reptes dels territoris de muntanya: el rol del futur acord d'associació entre Andorra i la UE** Landry Riba i Mandicó, veterinari i Secretari d'Estat d'Afers Europeus

12,30 h Presentació del llibre *Els Pirineus marítims: 16es Trobades Culturals Pirinenques*, realitzades a Sureda/Sorède, al Rosselló, el 26 d'octubre del 2019

Maria Ubach i Font, ministra d'Afers Exteriors d'Andorra

Ponències directament per al llibre

- **L'Àrea Econòmica Transfronterera (AET): un nou concepte socioeconòmic de frontera** Enric Quilez i Castro, informàtic i president del Grup de Recerca de Cerdanya

Patrocinen:

17es TROBADES CULTURALS PIRINENQUES ALIANCES TERRITORIALS PIRINENQUES

PROGRAMA TARDÀ (de les 14.30 a les 17.30 hores)

- Limits i fronteres: cooperació transfronterera a Europa**
Joan-Carles Rodríguez i Miñana, notari, president de la Cambra de Notaris del Principat d'Andorra
- La relació de l'Aran amb la plana de Lleida al llarg del temps**
Joan-Ramon González i Pérez, arqueòleg, i Maria José Atienza i Averós, Associació Amics de la Seu Vella de Lleida
- La solidaritat entre els territoris pirinencs: alguns fets i situacions històriques amb afectacions a les Valls d'Andorra (s. II aC- s. XXI)**
Domènec Bascompte i Grau, historiador i arxiver del Comú de Canillo
- Com veien el Berguedà algunes de les primeres guies d'excursionistes**
Ramon Felipó i Oriol, advocat i dinamitzador del Berguedà
- Adaptació de la plataforma ALBINA per a la traducció automàtica del butlletí d'allaus al Pirineu**
Ivan Moner i Seira, geòleg i nivellador del Consell General d'Aran i Guillem Martin i Bellido, físic, meteoròleg i nivellador del Servei Meteorològic d'Andorra

16.00 h – 16.05 h Pausa

- Comunitat de territoris transfronterers: Sextània**
Antoni Ubach i Mortés, exconseller del Govern d'Andorra d'Educació i Cultura, de Treball i Benestar Social (1982-1984)
- D'Andorra a Tolosa. Com s'hi anava a la segona meitat del segle XIX**
Jordi Guillaumet i Anton, historiador
- Ni parent de lluny ni veï de prop: les aliances territorials basques al segle XXI**
Xabier Kerejeta Erro, tècnic de etnografia de la Diputació Foral de Guipúscoa
- La cooperació entre territoris catalans, aragonesos, bascos i francesos a partir del programa POCTEFA PATRIM+**
Jordi Abella i Pons, antropòleg i director de l'Ecomuseu de les Valls d'Aneu

Debat final i Cloenda

Ponències directament per al llibre

- A l'entorn dels pactes territorials. L'Edat Contemporània**
Pere Caveró i Muñoz, historiador i cap de la secció d'Història de la SAC
- Acords de cosenyoriu, vulgo dit pariatges: una aproximació al cas del Pirineu català**
Carles Gascon i Chopo, doctor en història i tècnic al Consell Comarcal de l'Alt Urgell
- Del Quart al Comú d'Escaldes-Engordany**
Montserrat Bota i Pararol, historiadora i arxivera d'Escaldes-Engordany
- La criminalitat a les Valls d'Andorra durant l'Antic Règim. Balanç historiogràfic i perspectives de futur**
Jorge Rodríguez i Pérez, historiador i arxiver
- Els segrestos dels ramats com a metàfora de la lluita per la possessió de la terra: Arcavell, Sant Julià de Lòria i els Coprínceps el 1896**
Teresa Rodrigo i Monsonís, cap de redacció documental del Comú de Sant Julià de Lòria
- Foren, les patzeries de l'època moderna, símbols de concòrdia? Reflexions entorn de les relacions pirinenques (segles XVI-XIX)**
Patrici Pojada, catedràtic d'Història Moderna de la Universitat de Perpinyà- Via Domitia

Patrocinen:

28/11/2020

Diari d'Andorra Dissabte, 28 de novembre del 2020

LA TRIBUNA

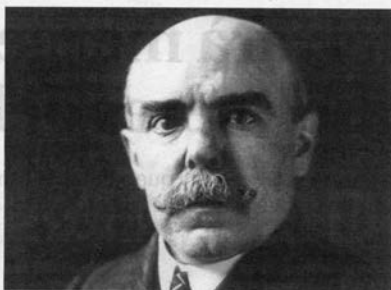
Emmanuel Brousse i Andorra al mig

Una bona colla de veus parlaran d'Aliances territorials pirinenques

JORDI PASQUES

Avui celebrem la dissetena edició de les Trobades Culturals Pirinenques, creades i impulsades per la Societat Andorrana de Ciències, de caràcter itinerant en col·laboració amb altres entitats culturals de banda i banda del Pirineu. Enguany, obligats per la pandèmia, serà una trobada a través de les pantalles, no presencial, emesa des d'Andorra la Vella, durant la qual podem veure les exposicions d'una bona colla de veus parlant del tema: *Aliances territorials pirinenques*. De la part andorrana, la Susanna Simon i Torralba, directora del Pla de gestió de la Vall del Madriu-Perafita-Claror, ens parlarà de l'Agermanament de dos paisatges culturals, les *Causés et Cevennes i la Vall del Madriu-Perafita-Claror*. L'Antoni Pol i Solé, arquitecte i urbanista, i el Joan Ganayet i Solé, arquitecte i polític, de l'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus. El Pere Roquet i Portella, secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera, de la Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra, 38 anys de cooperació transfronterera. El Landry Riba i Mandicó, veterinari i secretari d'Estat d'Afers Europeus del Govern d'Andorra, de Solucions transfrontereres per afrontar els reptes dels territoris de muntanya: el rol del futur acord d'associació entre Andorra i la UE. El Joan-Carles Rodríguez i Miñana, notari, president de la Cambra de Notaris del Principat d'Andorra, de *Limites i fronteres: cooperació transfronterera a Europa*. El Domènec Bascompte i Grau, historiador i arxiver del Comú de Canillo, de *La solidaritat entre els territoris pirinenques: alguns fets i situacions històriques amb afectacions a les Valls d'Andorra (s. II aC - s. XXI)*. L'Uvan Moner i Seira, geòleg i nivòleg

del Consell General d'Àran, i el Guillem Martin i Bellido, físic, meteoròleg i nivòleg del Servei Meteorològic d'Andorra, de l'Adaptació de la plataforma ALBINA per a la traducció automàtica del butlletí d'Alaus al Pirineu. L'Antoni Ubach i Mortés, exconseller del Govern d'Andorra d'Educació i Cultura, de Treball i Benestar Social (1982-1984), de Comunitat de territoris transfronterers: *Sextània* i el Jordi Guillemet i Anton, historiador, *D'Andorra a Tolosa. Com s'hi anava a la segona meitat del segle XIX*.

Fa molt goig veure com en aquesta edició la participació andorrana hi és notable, a diferència d'altres anys en què és més prima. Ja espero amb candeletes l'exposició de l'Antoni Ubach i la seva proposta de relligar territoris anomenada *Sextània*. Visió conjunta d'un espai amb dos eixos de rotació, un entre Foix i la Seu d'Urgell i l'altre entre Llívia i Saint Bertrand de Comminges. I Andorra al mig. Particularitats territorials, base de qualsevol economia domèstica, però consuetud històrica i relacions de veïnatge compartides durant segles malgrat les ratlles frontereres i que potser, i segur que sí, cal tornar a fer rutilar. En la *Sextània* de l'Antoni Ubach intuïm calat històric, ja des d'època antiga i correlacions, amb estira-i-arrosseigs però amb una

eficàcia i pragmatisme reveladors si els estudiem en detall. Res a veure, al meu parer, amb l'Àrea econòmica Especial Andorra-Pirineus, proposada per Pol i Ganayet, proposta de carta als reis de la Unió Europea que no toca vores, mai més ben dit, perquè divaga sobre el mapa capriciosament i sense el sentit nuclear o concèntric necessari quan es tracta de persones, de comunitats. L'economia és senyera en el progrés social, és clar, ha de prevaldre com a motor, però sense les relacions directes, cordials i afectives, l'economia és freda i glaçada, només són números, quan el beneficiari final són les persones. Ho podem veure aquests dies en les negociacions entre Andorra i el Govern de la Generalitat de Catalunya per poder deixar pas franc a la frontera del Runer als residents a Catalunya per la Puríssima. Casar la intel·ligència diplomàtica andorrana i la catalana faria el fet i reviscolaria ànims i calaixos. Esperem que així sigui.

Tornant a les Trobades Culturals Pirinenques no puc deixar de parlar d'Emmanuel Brousse (Perpinyà, 1866- París, 1926), a qui sempre saludem -fent un tomb en honor seu- en passar vora el seu monument erigit a Mont-luís l'any 1930, quan acudim a Ceret com fa dos anys o a Sureda com ara fa un any, i no

cal dir en anar a la Diada Andorrana de l'UCE de Prada de Conflent. Tot fent el tomb de respecte amb el cotxe, en veu alta llegim: "Au bienfaiteur de la Cerdagne, au défenseur de la viticulture, à l'apôtre des économies, au ministre mort pauvre." I ho fem perquè fa cent anys aquell bon home accionava i es lluirava a millores i a empreses possibles, d'abast territorial i profitoses, que d'això es tracta. Cent anys vista, les lliçons de la història ens remetem a números i a estadístiques i en tindríem una visió parcial i fins i tot ofuscada sinó tinguéssim en compte les persones i els personatges inherents a la seva època. Persones comunes, treballant i empenyent en l'anonimat i altres més destacades i visibles. Emmanuel Brousse, de qui el 1926 en celebrem el centenari de la mort, és un d'ells. Com ho fou Miquel Meranges, l'alcalde de Llívia que, vist que la vila no volia atendre a la sentència del Tribunal de Prades del 1878, i pagar la part proporcional de drets de pastura a les Bulloses i ja que es perdien uns drets que venien de l'any 1035 -donats en testament pel comte Guifré II de Cerdanya- l'alcalde ho va pagar de la seva butxaca, empenyorant-se, quedant arruïnat i el que és pitjor, perdent el senderi. El pobre, anava de dia pels carrers de Llívia, amb un fanal encès a la mà, cercant les seves propietats. L'any 2030, per cert, l'Hotel del Pla de Bones Hores, obrat el 1980 a tocar de l'embassament de la Bullosa (presa que fou construïda el 1904 en terrenys de Llívia a canvi d'altres a la Coma de la Grava i al Solà de la Coma), per tenir aigua i per fer electricitat destinada al Tren Groc, inaugurat l'any 1910, passarà a ser propietat de Llívia. Abans, d'aquí dos anys, el 2022, celebrem l'arribada del tren a Puigcerdà. Coses d'aquest país convicent en veïnatge amb Andorra, d'aquesta *Sextània* de l'Antoni Ubach que ens espavila i ens hauria de fer reviscolar.

29/11/2020

ECONOMIA 17A TROBADA CULTURAL PIRINÈNQUES

Andorra aposta per la cooperació al Pirineu

La creació d'una àrea funcional podria servir per articular-ho a llarg termini per al Govern

REBUCS
Antoni de Valls

El Govern d'Andorra estaria amb bons ulls que es creés una àrea funcional de cooperació a la zona del Pirineu. Així ho va manifestar el secretari d'estat d'Afers Europeus, Llandry Riba, durant la seva intervenció en la 17a Trobada Cultural Pirinenques, que es va celebrar ahir de manera telemàtica. Concretament, Riba va apuntar que l'àrea funcional "podria ser una solució a llarg termini per articular la cooperació regional", que ha sigut eficient en situacions de dificultat i "permet incorporar el concepte d'espai econòmic especial" i va afegir que seria possible aconseguir que aquesta àrea funcional fos viable i estable "gràcies a la cohesió temporal", a més de d'un nou jurídic.

Reptes de la zona de muntanya

El secretari d'estat d'Afers Europeus, Llandry Riba, va parlar també de l'acció d'associacions amb la UE i va parlar de mantindre els nostres drets de les zones de muntanya en el context europeu. En aquest sentit, Riba va destacar la realitat de les zones de muntanya en la seva política de desenvolupament rural, a més a més, va destacar la necessitat de la diversificació dels models econòmics existents, també en el turisme i en comerç amb la importància de la mitjana de les comunitats amb les zones de la paraula.

El secretari d'estat d'Afers Europeus, Llandry Riba.

Del costat va defensar la creació d'una àrea funcional a les Trobades Culturals Pirinenques, que va destacar que el territori andorrà passaria de 80.000 a 120.000 habitants, i també en sempre les localitats de l'interior, aquest fet, a nivell econòmic, "és un repte i un projecte de futur". A més a més, Riba va afegir als "visus comunitaris" per tal que després pogués desenvolupar determinades infraestructures, com és el cas de l' aeroport o d'un polígon industrial i d'altres amb "el desenvolupament compartit".

La intervenció també el secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfrontera, Pons Biquet. Ells va fer referència a les 38 àrees de cooperació i va fer especial èmfasi en el sector turístic i històric de la Comunitat de Treball del Pirineu.

05/12/2020

LA TRIBUNA

La proposta vital de Sextània

Una proposta de territori viu i compartit, per reviscolar-nos, per mirar i tirar endavant

JORDI PASQUES

La proposta feta per l'Antoni Ubach en les dissetenes Trobades Culturals Pirinenques la vam escoltar amb atenció oberta, coneixent la pulsó constant de l'Antoni en exposar pensament i idees de desenvolupament social. Es tracta de fer lligam amb els territoris directament veïns d'Andorra: tres comarques catalanes, Alt Urgell, Cerdanya i Pallars Sobirà, i dos països de la banda francesa, el país de Foix Alta Arieja i el país terres romàniques, que formen part del país català. Fols i Prada de Conflent en serien les viles del nord i Sort, la Seu d'Urgell i Puigcerdà les viles del sud. Andorra al bell mig. Aquest àmbit territorial l'Antoni Ubach l'ha batejat com a Sextània, amb referència analògica a la Septimània visigòtica. Posar-hi nom, aportant el signe identitari, és senyal que l'Antoni Ubach no parla per parlar i creu en la seva proposta, que posa sobre la taula i deixa anar als cels pirinencs, com si es tractés d'un globus que enlaint-se des del Prat la Creu anés vertical amunt fins que fos visible des de Tarascó, Llívia, el Pla de Sant Tirs, Esterri d'Àneu i Sant Pere dels Forcats. En lletres ben grans i majúscules, que donessin el tomb al globus: SEXTÀNIA. Ja tenim nom, doncs, i ara cal casar discurs i projecte, coneixement de país i voluntats polítiques determinades per l'impuls social.

La societat pirinenca actual a l'entorn de les Valls d'Andorra comparteix un passat comú,

temporalment parlant. Segles anats a buscar a la prehistòria neolítica i evolucions tecnològiques (bronze primer i ferro després), més les evolucions iberes en les estructures domèstiques i comunitàries (primers poblat de pedra organitzats), base sobre la qual els estratèges romans alçarien posicions i fixarien la realitat agrària i en part ramadera que ha durat gairebé dos mil anys en els fons de vall conreables i en les terres aprofitables dels costers pirinencs. Afaïçats per conreus agrícoles i pasturatge, més l'explotació forestal, ens han arribat els paisatges treballats i modelats per treure'n profit durant segles i segles i només fa una cinquantena d'anys que, degut a la possibilitat de desplaçar-nos en tot tipus de mitjans de locomoció i a la necessitat i desig d'omplir el temps vital, les activitats econòmiques tradicionals han quedat relegades a un segon terme, no apartades, però sí desplaçades. I sort en tenim que allà són, que aquí són, en una etapa d'impasse que

no vol dir en via d'extinció, però sí en delicat estat de supervivència. Els departaments d'Agricultura i Ramaderia haurien de ser puntals i preferents, no pas com una mena d'acompanyament en l'estructura estatal o administrativa. L'agricultura i ramaderia són bàsiques i minorar-les o esmortir-les pel sol fet de ser cosa del passat indica poca visió de futur, que és precisament allò que reivindica la proposta de Sextània.

L'àmbit territorial de Sextània és una proposta vital. Fa un parell de dècades s'empra en llenguatge administratiu la paraula funcional, i s'associen els àmbits funcionals a un territori. Sextània, com a territori, comparteix homogeneïtat geogràfica pirinenca, com ens feia notar l'Antoni Ubach. Veïnatge no prou conegut i per tant, encara obert a conèixer-lo, a conèixer-nos millor. I amb la millor coneixença més estima i sentiment. Ho podem mirar amb el sentiment despert i amb la practicitat, amb la dita funcionalitat, però en

qualsevol cas ho hem de mirar amb una mirada oberta i operativa, amb intel·ligència territorial i amb projecció conjunta. I no pas com si el nom de Sextània es tractés d'un eslògan comercial publicitari per vendre, sinó com a nexa d'unió, com a nucli, com a embolcall concèntric que preservi tant el centre com la perifèria, perquè és un tot.

Sextània, ja ho hem apuntat, ha de ser un impuls nou, un projecte multidisciplinari econòmic i social basat en els recursos naturals i en les activitats que li són pròpies, motiu encara més d'atracció turística. L'Antoni Ubach posa sobre la taula cooperació sanitària, agricultura, ramaderia i els seus derivats lactics i de xarcuteria, fins i tot criant el porc de la Borigore. I també aprofitament forestal, serradores per a fusta de construcció i mobles massissos, que fan més goig a la vista i també energia neta, renovable, hidroelèctrica i solar.

Una proposta vital, de territori viu i compartit, per reviscolar-nos, per mirar i tirar endavant.

LA TRIBUNA

L'àrea especial Andorra-Pirineus (I)

Andorra encetaria el rol territorial com a pal de paller d'una extensa zona

A la vida de les persones, de les empreses i de les societats, arriba un moment en què cal posar les llums llargues, en què cal plantejar-se un salt d'escala.

Tal com evoluciona el món, Andorra no pot viure aïllada del context i ha encetat negociacions per a l'establiment d'un acord amb la UE.

Tres-centes persones d'Andorra, de l'Alt Pirineu català, de l'Arieja i dels Pirineus Orientals s'han adherit a un manifest i posen a consideració dels negociadors d'un costat i l'altre de la taula un potent projecte de futur, basat en una clara simbiosi.

És un fet molt notable, gens habitual.

Com és sabut, Andorra és el pol demogràfic, econòmic i de serveis més important del Pirineu, però disposa d'un territori petit que limita les seves possibilitats de desenvolupament.

D'altra part, Andorra està envoltada de valls pirinenques amb les quals ha mantingut al llarg de segles i mil·lennis una estretíssima relació, i que tenen avui una densitat de població més baixa i una menor renda per capita, però que pertanyen a la Unió Europea.

Per això es demana la creació d'un ens singular: una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, en benefici dels 250.000 habitants, els seus residents permanents.

Per què parlem de simbiosi? Perquè totes les parts, encara que diferenciades, amb aquesta associació o unió econòmica en resultarien beneficiades.

Andorra encetaria un ambiciós rol territorial com a pal de paller d'una extensa zona d'alta muntanya, de les més atractives del migdia d'Europa en història, paisatge, cultura i riquesa lin-

güística i mediambiental.

Un autèntic tresor.

Només cal esmentar els parcs naturals, les estacions d'esquí i el patrimoni arquitectònic i monumental que encabeix.

No cal dir que, per la seva extensió, aquesta àrea es veuria al mapa d'Europa i que, a més, tindria les més altes probabilitats de fer-se amb l'aval, a tot el món, de la marca Pirineus.

Els pirinenques veïns hi sortirien guanyant, fruit d'un nou impuls econòmic i social i d'un notabilíssim increment de la seva singularitat.

No es tracta, és clar, de plantejar de cap manera cap canvi en l'estatus polític andorrà, ni de repartir l'actual riquesa, sinó de posar ones sòlides bases per magnificar la prosperitat general futura a curt, mitjà i llarg termini.

La proposta de creació de l'AEAP respon a la necessitat de plantejar-se també el desenvolupament, futur i sostenible, a l'escala pirinenca, a més a més de la pròpia i la mundial.

El 1993 amb el reconeixement internacional d'Andorra com a Estat de dret es produeix una situació nova i excepcional fins llavors als Pirineus, que serà l'aparició d'un tercer Estat, que passa de tenir la simple consideració de fet a la de dret.

Les possibilitats que aquest canvi ofereixen per al desenvolupament futur d'Andorra i el seu

entorn són noves i extraordinàries, en comparació amb la situació precedent en què Andorra no era considerada com a subjecte polític amb sobirania pròpia reconeguda.

Aquest esdeveniment, que ha obert Andorra políticament al món, l'ha tancat o separat, contradictòriament més, en relació amb els seus veïns immediats, per l'adquisició plena de la seva condició d'Estat.

L'efecte frontera s'ha accentuat esdevenint barrera.

Aquesta anomalia, que es contradiu amb la tradició històrica mil·lenària andorrana, de profund i actiu bon veïnatge amb el seu entorn, o de complementarietat amb els territoris veïns, mereix ser corregida i recuperar aquest intens i peculiar veïnatge. L'AEAP és un projecte col·lectiu, del qual els adherents al manifest en són uns impulsors més.

Un projecte col·lectiu en el qual tot està per fer i tot és possible.

I en el qual el Govern d'Andorra està treballant.

Cal, però, la implicació de tots, perquè cadascú de nosaltres, des del nostre àmbit d'interès i coneixement, professional o personal, individual o col·lectiu, podem enriquir i concretar el projecte.

L'evolució del món va en la direcció d'una continuada i major relació entre totes les seves parts,

entre els territoris veïns, entre els estats, entre les empreses i entre les persones i alhora entre tots ells, barrejats.

Els avenços tecnològics, la mobilitat, les comunicacions, la disponibilitat d'energia, les aliances polítiques, l'economia global desenvolupada en els darrers cent anys estan conduint al fenomen de la mundialització generalitzada.

Una globalització en la qual el tot és present a les parts més petites i on les parts bateguen i se sincronitzen amb el tot o, altrament, decauen.

És a dir, on el local adquireix un nou enfocament passant del tancament o aïllament total en si mateix a una obertura total vers l'enfora més allunyada.

Però la globalització, ben entesa, comença amb els veïns.

Cal cobrir totes les escales territorials, si es vol tenir la capacitat i la força de resistir, dins la nova dimensió global en la qual el món avui s'articula, que interpenetra i afecta continuament, des de la globalitat fins a la particularitat més remota.

Aquest canvi i nou aprofitament dimensional es posa de manifest clarament amb Andorra.

Fins al 1993 el seu nivell màxim de relació internacional era amb els seus estats veïns, França i Espanya.

A partir del 1993 el nou topall de relacions esdevé la Unió Europea i la resta del món.

Si bé els lligams que se solen establir en l'àmbit internacional són essencials per a la supervivència política internacional, els vincles que cal teixir amb els territoris veïns són clau per al desenvolupament i viabilitat econòmica i social.

Per tant, els veïns, França i Espanya, han estat i són fonamentals.

I dins d'aquests, l'entorn territorial a 50 quilòmetres al voltant d'Andorra, esdevé crucial.

Ho ha estat històricament per la via de la complementarietat territorial.

LA TRIBUNA

L'àrea especial Andorra-Pirineus (II)

En la globalització esdevé clau assolir una massa crítica en territori i població

Però en la globalització esdevé clau assolir una massa crítica en territori i població que pugui fer front als canvis globals que ja s'estan plantejant. Es tracta de superar l'estatus de veïns i fronterers i crear una condició diferent fruit d'una nova realitat econòmica regional establerta sobre el desenvolupament i l'equilibri regionals amb uns objectius de cohesió i prosperitat compartits, per a encarar el futur amb més garanties. La divisa nacional andorrana *Virtus, Unita, Fortior* és clara. Davant la petitesa i marginalitat, al medi muntanyenc i perifèric, al despoblament i les males comunicacions, no hi ha cap altre millor recurs que la unió. En són mostres des del "fer veïnat", que cada casa del poble feia amb dues o tres més, per ajudar-se sense condicions en totes les activitats i esdeveniments de la vida, fins a la Constitució de 1993.

Els avantatges econòmics que poden obtenir Andorra i el seu entorn, en passar d'una població de 80.000 a 250.000 habitants i d'un territori de 500 a 7.500 quilòmetres quadrats, són molts més que el simple resultat quantitatiu de multiplicar per 3 o per 15. El nivell de complexitat al qual caldrà accedir per a gestionar l'Àrea Econòmica Especial obrirà una sèrie de portes que avui no som capaços d'imaginar. Permetrà, entre altres, retenir molts dels joves que avui no troben aquí el seu futur. La millora de la cohesió dels territoris pirinencs a partir del projecte de l'AEAP, permetrà alhora la irradiació al seu entorn d'una influència de desenvolupament positiu que, per efecte mirall, retornarà amb nou dinamisme altres impactes sobre l'Àrea.

Per un costat, el desenvolupament andorrà dels darrers gaire-

bé cent anys, s'ha basat sobre la idea d'un creixement continu, sense límits i fonamentalment quantitatiu, ja que l'oferta i la demanda es satisfien mútuament. Per un altre costat, el decreixement sofert en l'entorn pirinenc d'Andorra en els darrers cent anys ha provocat l'abandonament dels pobles fora de les carreteres generals, el despoblament de bona part del territori i una marginalitat creixent.

Els reptes globals, com el canvi climàtic, la contaminació de l'aire i de l'aigua (per emissions de CO₂ o altres), la petjada ecològica, la no sostenibilitat del creixement de l'economia de mercat, lineal i no circular, la pandèmia... demanen canvis estructurals i d'escala, en definitiva noves unións per a poder-hi fer front. El model de desenvolupament per creixement aïllat i en taca d'oli ja no és viable.

Cal emprar la via de la complementarietat, és a dir gestionar millor els recursos de què disposem amb el conjunt dels territoris veïns, de proximitat, per tal de repartir el desenvolupament pel sistema de vasos comunicants cedint uns l'excedent i assumint els altres l'excedent, però no de manera indiscriminada sinó concertada i complementària tenint en compte voluntats, recursos i potencialitats de cadascú i participant tots dels beneficis de la concertació del nou conjunt. Avui, Andorra, com

a estat, té moltes més necessitats i pocs recursos, i no té sentit haver-les de satisfer incorporant al seu territori estricte tot el que necessita, podent comptar amb un entorn amb el qual s'ha complementat des de sempre. El desenvolupament i transformació d'Andorra ha generat en el seu entorn una positiva i incipient influència de dinamització econòmica que, concertada i ampliada, pot donar encara millors resultats de desenvolupament econòmic i conseqüentment socials. Amb un creixement poblacional estabilitzat, els equipaments i serveis necessaris també s'estabilitzen i permeten preveure les inversions necessàries i optimitzar els recursos aportant benestar al conjunt i disposar de recursos per a canviar estructures i diversificar l'economia.

Ser presents al món, a nivell econòmic, implica unes capacitats que a nivell global l'economia del país encara no ha desenvolupat, tot i que algunes poques empreses fa anys que han assolit una implantació internacional. La participació de l'espai econòmic europeu, que ha de permetre l'acord d'Associació d'Andorra amb la Unió Europea, exigirà del teixit econòmic andorrà canvis i adequació a regles noves. Per a fer-ho i poder adquirir la musculatura necessària és convenient un període d'adaptació i d'adquisició d'experiència. La creació d'una Àrea Econòmica

Especial Andorra-Pirineus dins la qual, progressivament, es permeti unes condicions especials d'activitat econòmica similars a les d'una plena integració que han d'ajudar a assolir en el futur unes relacions de lliure intercanvi amb la UE òptimes. Andorra participa avui de quatre nivells de relació europea:

a) El continental, de relació directa amb la Unió Europea i amb la qual s'està negociant l'acord d'Associació, després d'haver signat uns pocs acords, els més importants el Duaner de 1990 i el de Cooperació el 2005. L'efecte sobre les persones i la societat andorrana d'aquests es pot dir que és indirecte i cau lluny dels ciutadans.

b) L'estatal. De relació directa amb cadascun dels seus 27 estats membres. Els més representatius dels quals són França i Espanya en primer terme i després Portugal. L'evolució d'Andorra i el seu reconeixement internacional com a estat, però, han fet que es necessitin més inversions pirinènques que interessin a Andorra, esdevenint cada cop més complexes i difícils d'aconseguir per la insuficient disponibilitat de recursos.

c) El regional. La relació amb la Comunitat de Treball dels Pirineus. Andorra encara només pot aportar recursos i no rebre'n, tot i poder participar en tots els programes del seu interès i participar en diversos.

d) El local. És el més antic i de proximitat. Aquest és de tots els quatre el que major repercussió té sobre la vida de les persones i el seu dia a dia. Fins avui no es troba jurídicament emmarcat de manera general en cap figura, sinó tot el contrari, les relacions en aquest nivell s'han vist complicades per l'efecte frontera entre estats membres de la UE i un país tercer. L'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus permetrà corregir aquesta contradicció i aportar moltes palpables i a l'abast de tots els seus residents.

LA TRIBUNA

L'Àrea Especial Andorra-Pirineus (III)

El concepte de sobirania, en general, també està condemnat a variar en el temps

Si bé existeix col·laboració entre Andorra i el seu entorn, de manera aïllada, en diferents aspectes administratius (transfronters, residus, tractaments mèdics...), econòmics i socials, aquesta no es troba considerada globalment com una possibilitat degut als condicionants jurídics existents, per la condició d'Andorra com a país tercer entre França i Espanya, generant una anomalia de relació amb la Unió Europea, com la que representen els altres microestats europeus.

Precisament l'AEAP és una bona solució per a la reconciliació d'aquesta, en el marc d'associació amb la UE, per la voluntat d'aplicació dels objectius de compartir i posar en comú recursos i projecte, i poder anar avançant plegats cap a noves realitats.

Si el desenvolupament andorrà del segle XX i principi del XXI ha tingut dues característiques bàsiques: produir-se des d'un creixement expansiu en taca d'oli i quantitatiu i limitar-se a l'interior d'Andorra, la història sembla donar una segona oportunitat i oferir-nos la possibilitat de canviar aquesta primera etapa en una segona, de creixement qualitatiu, sostenible i equilibrat, d'un costat, i en complementarietat amb l'entorn o de desenvolupament compartit, d'un altre.

Si Andorra disposa d'una segona oportunitat serà, sens dubte, gràcies a la seva condició d'Estat, reconegut internacionalment, fet que li permet una relació directa no només amb els dos estats veïns, sinó i també amb la Unió Europea, cosa que li suposa poder singularitzar el seu posicionament territorial.

La constitució i desenvolupament de l'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus ha de permetre dur a terme aquest nou model d'ordenació territorial ba-

sat en la complementarietat territorial, per la qual i de manera holística podríem dir cada part del territori a una escala diferent, es complementa amb el seu entorn immediat, assolint junts uns millors resultats i eficiència.

Tenir una interdependència econòmica volguda i conscient, emmarcada jurídicament, és una oportunitat per ser més eficients i forts, més equilibrats i independents, més solidaris.

Tot evoluciona amb el temps, és una llei natural, cap concepte, ni idea, ni fet és perenne; pensar o creure que l'estatus andorrà, per tenir mil anys a sobre, té garantit el proper mil·lenni és ingenu; res esdevé més incert sinó quan es fonamenta sobre certes. El concepte de sobirania, en general, està condemnat també a variar en el temps. El tancament d'Andorra en si mateixa té aquest gran perill. Les condicions d'independència i reconeixement internacional acceptades avui no ho han de ser pas demà, en un marc evolutiu i globalitzador, a més a més accelerat. I la condició d'intangibilitat del concepte, en no poder ser sostingut per la força o la grandària, ens fa doblement vulnerables. Però si que podem i hem de recolzar-nos en uns dels punts forts que tenim i és la nostra implantació en els límits entre dos grans estats. Aquesta especificitat, que ens diferencia clarament dels altres microestats, és la que cal enfortir. I el millor per fer-ho és lligant-nos més i al mateix

temps amb part dels dos territoris veïns, al nord i al sud, és a dir, construir un nou intangible, l'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus, a cavall dels tres estats, en l'àmbit econòmic, que reforci, connecti, interacció, cohesió i equilibri les tres poblacions i territoris implicats alhora. La situació geopolítica de la major part dels microestats, després del seu reconeixement internacional, els ha permès de destacar clarament respecte dels territoris del seu entorn que han quedat sovint, per dinàmiques pròpies dels estats en els quals es troben, en posició de marginalitat geogràfica i econòmica. I han incorporat problemes en el seu desenvolupament com ara despoblació, abandonament de pobles, crisi econòmica, pèrdua de serveis i manca d'infraestructures, que han arribat a esdevenir crònics.

Però, en el passat, per la via de la complementarietat econòmica, aquests territoris han estat suport de molts dels microestats actuals, que per raons de la seva petitesse i posicionament, passaven per una situació de dependència econòmica dels veïns, que en alguns casos ha durat segles. En un món cada vegada més globalitzat, els microestats europeus, tot respectant la seva identitat nacional i per interès regional i de supervivència pròpia futura i un millor encaix en el continent europeu i la Unió Europea, han de comprometre's amb el desenvolupament del seu

entorn i han de convertir-se en motors de reequilibri territorial. Han de coresponsabilitzar-se, amb els estats veïns, de l'equilibri i la sostenibilitat econòmica regional i la petjada ecològica del conjunt.

Cal preveure doncs, tenint en compte les diferents realitats, però de comú acord, els mecanismes politicoadministratius que ho facin possible en benefici de totes les parts.

En el cas d'Andorra la creació de l'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus és la via que ha de permetre assolir aquests objectius.

El model econòmic andorrà, desenvolupat des del 1929, es troba en crisi estructural pròpia, per esgotament del model, i conjuntural per necessitat d'adaptació a una nova realitat mundial en els sectors que han estat fins fa poc els pilars, comerç, finances i turisme.

Andorra es troba en un *impasse* i moment de canvi obligat i indefugible.

Ha d'accedir a un graó, llindar o nivell superior de desenvolupament que li permeti diversificar la seva economia i ser menys dependent de l'exterior i alhora un nou model d'ordenació del territori que li permeti desenvolupar-se sense consumir-lo.

L'entorn pirinenc es troba igualment en un moment clau en què ha de trobar l'aturador al despoblament del territori i l'abandonament dels pobles i un model d'ordenació del seu territori que li garanteixi un dinamisme propi més enllà de la seva terciarització i dependència de les zones urbanes de la plana.

Tothom és conscient que per fer aquests canvis calen uns recursos econòmics i un marc jurídic nous, en el cas andorrà, que les estructures actuals i la posició aïllada no permeten.

Si Andorra vol poder assolir graus de desenvolupament més alts (de més complexitat i altura qualitativa) li cal una base més àmplia (territorial, poblacional i també intangible).

LA TRIBUNA

L'àrea especial Andorra-Pirineus (i IV)

Està concebuda com un gran paraigua per facilitar acords en diferents àmbits

La creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus, dins del marc de l'acord d'Associació amb la Unió Europea comportarà beneficis per a totes les parts compromeses.

A nivell general i del conjunt:

1-Millora i dinamització de l'economia andorrana vers la del seu entorn pirinenc i viceversa per l'ordenació, racionalització, optimització i estalvi de recursos que comportarà l'AEAP i l'assoliment d'una real i legal complementarietat.

2-Obtenció de recursos econòmics dels tres estats i de la Unió Europea.

3-Participació d'un mercat econòmic interior, immediat i en condicions especials, de 250.000 habitants i 7.500 km².

4-Lliure circulació a efectes laborals, per a tots els residents dins de l'Àrea acomplint uns determinats requisits.

5-Lliure actuació d'empreses dins l'Àrea.

6-Lliure accés a tots els serveis, infraestructures i equipaments de l'Àrea per als residents

7-Nou model d'ordenació territorial basat en la complementarietat, sostenibilitat i equilibri.

8-Participar en un ens supraterritorial de planejament territorial i econòmic.

9-Poder fer front conjunt als reptes de la globalització, del canvi climàtic, de les pandèmies, dels riscos naturals, etc.

10-Participar en el desenvolupament conjunt d'un territori d'alta muntanya europea.

11-Fer compatible l'afirmació i preservació de les identitats territorials respectives.

12-Accés a una nova escala territorial, local i de proximitat.

13-Disposar de més força per liderar la marca Pirineus al món.

14-Oferir a les societats respec-

tives més oportunitats de treball i desenvolupament professional i empresarial.

15-Altres oportunitats a imaginar.

L'any 1981 en una reunió a Suïssa de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines, entre les conclusions s'hi havia inclòs la següent: "Cal estendre l'experiència de cooperació transfrontera de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines a altres àrees muntanyenques d'Europa, en especial als Pirineus".

En aquell moment no existia cap instància institucional que relacionés les regions pirinenques franceses (Aquitània, Migdia-Pirineus, Llenguadoc-Rosselló) amb les seves homòlogues espanyoles (Catalunya, Aragó, Navarra, Euskadi).

A vegades una frase d'un Acord pot desencadenar un rosari de conseqüències. Aquell punt de les conclusions de la reunió de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines va cristal·litzar en la creació de la Comunitat de Treball dels Pirineus, creada a la Seu d'Urgell, de la qual Andorra va formar-ne part des del primer moment per invitació dels seus veïns del sud. Estem convençuts que una referència, al més àmplia i explícita possible, en el futur Acord d'Associació Andorra-Unió Europea, de l'establiment d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus, serà clau i decisiva.

L'acord Duaner amb la Unió Europea, signat el 1990, es va saber plantejar, negociar i desenvolupar de tal manera que els seus bons resultats han arribat fins avui i van permetre assolir la Constitució. L'acord de Cooperació amb la unió Europea, signat el 2005, no s'ha desenvolupat. L'acord d'Associació amb la Unió Europea, en vies de negociació, ofereix una oportunitat històrica per enfocar el futur amb unes noves bases de relació econòmica amb el nostre entorn.

Avantatges per a Andorra que també han de comportar avantatges per a la Unió Europea, si el marc de noves relacions que s'estableix es fa cercant, a part del ja positiu encaix del microestat andorrà dins la Unió Europea, una prosperitat compartida per a ambdues parts.

Esdevé essencial, però, enfocar l'acord, en aquesta ocasió, no només a nivell general sinó també a nivell regional i local i poder encaixar bé Andorra en la Unió Europea a nivell econòmic i a nivell territorial d'un costat i preparar-la per a la nova escala dimensional que suposa la globalització d'un altre costat.

Podem imaginar dos escenaris per a la negociació de l'Acord d'Associació Andorra-Unió Europea.

En l'escenari a) la part andorrana legitimament, i com és la

seva obligació, defensa la preservació d'algunes peculiaritats de l'economia del petit país pirinenc enfront del gegant comunitari (l'exemple més evident és el tabac); en l'escenari b), a més de la defensa de les peculiaritats andorranes, els negociadors andorranos posen sobre la taula la ferma voluntat de contribuir, des de les seves possibilitats, a la construcció d'Europa i per fer-ho, ofereixen un projecte imaginatiu de cooperació avançada amb els seus més propers veïns comunitaris: la creació de l'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus.

De forma immediata, l'atmosfera de la taula negociadora canviaria, ja que les dues parts veurien un horitzó entre iguals a curt i mitjà termini: Andorra i la UE hi sortirien guanyant.

Andorra assumiria un rol actiu participant en el desenvolupament socioeconòmic d'una zona d'alta muntanya comunitària, alhora que amb el salt d'escala poblacional i geogràfic podria fer front amb una dimensió adequada als grans reptes de futur (sanitaris, econòmics, urbanístics, mediambientals...) que té plantejats.

La Covid-19 ha mostrat com som de vulnerables, els uns i els altres, n'hem patit i en patim les greus conseqüències, especialment en haver-nos hagut d'enfrontar sols a un dels més grans reptes de les darreres dècades i de l'important que és disposar del suport, col·laboració i ajut dels veïns. L'Àrea Econòmica Especial Andorra Pirineus està concebuda com un gran paraigua per facilitar els acords entre Andorra i els seus veïns immediats en els camps sanitaris, laboral, urbanístic, d'infraestructures de transport, mediambientals, educatives, socials i altres. Es tracta de superar amb mirada estratègica l'estret marc de cooperació actual, que se circumscriu a alguns acords puntuals però que dol d'una visió de conjunt i a mitjà i llarg termini. Una visió del món contemporani abocat a una accelerada globalització.

Emmanuel Brousse i Andorra al mig

Una bona colla de veus parlaran d'“Aliances territorials pirinenques”
Actualitzada 27/11/2020 a les 21:59

• [Jordi Pasquès](#)

Avui celebrem la dissetena edició de les Trobades Culturals Pirinenques, creades i impulsades per la Societat Andorrana de Ciències, de caràcter itinerant en col·laboració amb altres entitats culturals de banda i banda del Pirineu. Enguany, obligats per la pandèmia, serà una trobada a través de les pantalles, no presencial, emesa des d'Andorra la Vella, durant la qual podrem veure les exposicions d'una bona colla de veus parlant del tema: Aliances territorials pirinenques. De la part andorrana, la Susanna Simon i Torralba, directora del Pla de gestió de la Vall del Madriu-Perafita-Claror, ens parlarà de l'Agermanament de dos paisatges culturals, les Caussees et Cevennes i la Vall del Madriu-Perafita-Claror. L'Antoni Pol i Solé, arquitecte i urbanista, i el Joan Ganxyet i Solé, arquitecte i polític, de l'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus. El Pere Roquet i Portella, secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera, de La Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra, 38 anys de cooperació transfronterera. El Landry Riba i Mandicó, veterinari i secretari d'Estat d'Afers Europeus del Govern d'Andorra, de Solucions transfrontereres per afrontar els reptes dels territoris de muntanya: el rol del futur acord d'associació entre Andorra i la UE. El Joan-Carles Rodríguez i Miñana, notari, president de la Cambra de Notaris del Principat d'Andorra, de Límits i fronteres: cooperació transfronterera a Europa. El Domènec Bascompte i Grau, historiador i arxiver del Comú de Canillo, de La solidaritat entre els territoris pirinenques: alguns fets i situacions històriques amb afectacions a les Valls d'Andorra (s. II aC - s. XXI). L'Ivan Moner i Seira, geòleg i nivellador del Consell General d'Aran, i el Guillem Martin i Bellidó, físic, meteoròleg i nivellador del Servei Meteorològic d'Andorra, de l'Adaptació de la plataforma ALBINA per a la traducció automàtica del butlletí d'allaus al Pirineu. L'Antoni Ubach i Morés, exconseller del Govern d'Andorra d'Educació i Cultura, de Treball i Benestar Social (1982-1984), de Comunitat de territoris transfronterers: Sextània i el Jordi Guillemet i Anton, historiador, d'Andorra a Tolosa. Com s'hi anava a la segona meitat del segle XIX.

Fa molt goig veure com en aquesta edició la participació andorrana hi és notable, a diferència d'altres anys en què és més prima. Ja espero amb candeletes l'exposició de l'Antoni Ubach i la seva proposta de relligar territoris anomenada Sextània. Visió conjunta d'un espai amb dos eixos de rotació, un entre Foix i la Seu d'Urgell i l'altre entre Llívia i Saint Bertrand de Comminges. I Andorra al mig. Particularitats territorials, base de qualsevol economia domèstica, però consuetud històrica i relacions de veïnatge compartides durant segles malgrat les ratlles frontereres i que potser, i segur que sí, cal tornar a fer rutilar. En la Sextània de l'Antoni Ubach intuint calat històric, ja des d'època antiga i correlacions, amb estira-i-arrosseigs però amb una eficàcia i pragmatisme reveladors si els estudiem en detall. Res a veure, al meu parer, amb l'Àrea econòmica Especial Andorra-Pirineus, proposada per Pol i Ganxyet, proposta de curta als reis de la Unió Europea que no toca vores, mai més ben dit, perquè divaga sobre el mapa capriciosament i sense el sentit nuclear o concèntric necessari quan es tracta de persones, de comunitats. L'economia és senyera en el progrés social, és clar, ha de prevaldre com a motor, però sense les relacions directes, cordials i afectives, l'economia és freda i glaçada, només són números, quan el beneficiari final són les persones. Ho podem veure aquests dies en les negociacions entre Andorra i el Govern de la Generalitat de Catalunya per poder deixar pas franc a la frontera del Runer als residents a Catalunya per la Puríssima. Casar la intel·ligència diplomàtica andorrana i la catalana faria el fet i reviscolaria ànims i calaixos. Esperem que així sigui.

Tornant a les Trobades Culturals Pirinenques no puc deixar de parlar d'Emmanuel Brousse (Perpinyà, 1866- París, 1926), a qui sempre saludem -fent un tomb en honor seu- en passar vora el seu monument erigit a Mont-lluís l'any 1930, quan acudim a Ceret com fa dos anys o a Sureda com ara fa un any, i no cal dir en anar a la Diada Andorrana de l'UCE de Prada de Conflent. Tot fent el tomb de respecte amb el cotxe, en veu alta llegim: “Au bienfaiteur de la Cerdagne, au défenseur de la viticulture, à l'apôtre des économies, au ministre mort pauvre.” I ho fem perquè fa cent anys aquell bon home accionava i es llaurava a millores i a empreses possibles, d'abast territorial i profitoses, que d'això es tracta. A cent anys vista, les lliçons de la història ens remetien a números i a estadístiques i en tindríem una visió parcial i fins i tot ofuscada sinó tinguéssim en compte les persones i els personatges inherents a la seva època. Persones comunes, treballant i empenyent en l'anonimat i altres més destacades i visibles. Emmanuel Brousse, de qui el 1926 en celebrarem el centenari de la mort, és un d'ells. Com ho fou Miquel Meranges, l'alcalde de Llívia que, vist que la vila no volia atendre's a la sentència del Tribunal de Prades del 1878, i pagar la part proporcional de drets de pastura a les Bulloses i ja que es perdrien uns drets que venien de l'any 1035 -donats en testament pel comte Guifré II de Cerdanya- l'alcalde ho va pagar de la seva butxaca, empenyorant-se, quedant arruïnat i el que és pitjor, perdent el senderi. El pobre, anava de dia pels carrers de Llívia, amb un fanal encès a la mà, cercant les seves propietats. L'any 2030, per cert, l'hotel del Pla de Bones Hores, obrat el 1980 a tocar de l'embassament de la Bullosa (presa que fou construïda el 1904 en terrenys de Llívia a canvi d'altres a la Coma de la Grava i al Solà de la Coma), per tenir aigua i per fer electricitat destinada al Tren Groc, inaugurat l'any 1910, passarà a ser propietat de Llívia. Abans, d'aquí dos anys, el 2022, celebrarem l'arribada del tren a Puigcerdà. Coses d'aquest país conviscut en veïnatge amb Andorra, d'aquesta Sextània de l'Antoni Ubach que ens espavila i ens hauria de fer reviscolar.

Etiquetes

• [Jordi Pasquès](#)
• [La tribuna](#)

26/11/2020

17es Trobades Culturals Pirinenques

SAC • La Societat Andorrana de Ciències (SAC) ha donat a conèixer el programa de les 17es Trobades Culturals Pirinenques, que tractaran sobre les aliances territorials pirinenques i tindran lloc dissabte a la sala Consòrcia del Centre de Congressos d'Andorra la Vella en format telemàtic. La jornada serà oberta per la presidenta de la SAC, Àngels Mach, i el conseller de Cultura i Promoció Turística d'Andorra la Vella, Miquel Canturri.

30/11/2020

17ES TROBADES CULTURALS PIRINENQUES

Pol defensa la creació de l'Àrea Econòmica Andorra-Pirineus

També es va tractar l'acord d'associació i el suport transfronterer

EL PERIÒDIC
ESCALES ENORDINARY
@PERIODICAND

La necessitat d'establir una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus, els 38 anys de cooperació transfronterera entre ambdós territoris i el rol del futur acord d'associació entre el Principat i la Unió Europea (UE) van centrar la major part de la participació andorrana a les 17es Trobades Culturals Pirinenques, celebrades el dissabte telemàticament. L'arquitecte i urbanista Antoni Pol va defensar la creació d'aquesta Àrea Econòmica Especial, explicant que la complementarietat territorial és bàsica en els àmbits comercial, econòmic i social, i les relacions d'avió en dia només deixen veure una part de la realitat territorial.

Davant d'un element important com és la globalització, «és clar que hi hagi una nova massa crítica en tot el territori i també és necessari un nou equilibri territorial i uns nous lligams de cohesió en tot l'entorn». Així, amb la creació d'aquesta Àrea Econòmica Especial, el territori andorrà passaria de 80.000 a 250.000 habitants, tenint en compte les localitats de l'entorn. Per assolir aquest repte, Pol va explicar que s'ha de fer mitjançant el principi dels vasos comunicants, així com dotar el Principat de més emissió econòmica per tal de fer front a la globalització, i poder triomfar més enllà de les seves fronteres. En aquest sentit, el nou model territorial podria

► L'arquitecte i urbanista Antoni Pol, durant la seva intervenció a les Trobades Culturals Pirinenques.

El nou model territorial dotaria Andorra d'elements com l'aeroport o indústria sense encabir-los

afavorir el fet que Andorra no hagués d'encabir tot el que necessita com a Estat dins del seu territori, com és el cas de polígons industrials o l'aeroport.

De cara a Europa, s'ha de posar de manifest que els microestats «assumim fer-se responsables de l'ordenació territorial del seu voltant. Amb això, seria una raó suficient perquè la sobirania es preservi i es respectin les identitats» per tal que d'afavorir la cohesió del territori i fer-lo més pròsper. D'aquesta manera, «Andorra també necessita un nou llindar econòmic que només pot assumir en aquest context», va indicar Pol, manifestant que cal més recursos perquè l'entorn pirinenc estigui en una fase de desenvolupament i es necessiti un nou replantejament per encarar el futur.

Al seu torn, el secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera, Pere Roquet, va parlar dels 38 anys de cooperació transfronterera, i dins del recorregut, va destacar el programa Pòctefa 2014-2020, que ha esdevingut «la consolidació d'Andorra per participar en projectes de cooperació. En l'actualitat s'està confeccionant el nou programa Pòctefa 2021-2027, que haurà de ser «la consolidació definitiva en els programes de cooperació transfronterera europea» i ha de ser un objectiu fonamental per Andorra els anys futurs. «La cooperació cada vegada tindrà més importància i la classe política s'està adonant», va afegir. Aquest nou programa «té un element interessant», ja que permet contemplar àrees o zones funcionals, i així, pot representar un alt grau d'interaccions en les quals és necessari actuar simultàniament en diferents sectors per afrontar els reptes de futur.

Per últim, el secretari d'Estat d'Afers Europeus, Landry Riba, va presentar les solucions de cooperació transfronterera relacionades amb l'acord d'associació que es negocia amb la UE juntament amb Mònaco i San Marino. Riba va posar en relleu els reptes de les zones de muntanya, com són avançar cap a models més resilient i actuant en la lluita contra el canvi climàtic; garantir la salut de les poblacions residents i dels visitants, i la diversificació econòmica, reduint la dependència dels sectors tradicionals com el turisme i el comerç; promoure la innovació específica, i connectar àrees de muntanya amb àrees de plana. A més, entre els aprenentatges extrets de la Covid-19, el secretari d'Estat va apuntar que s'han detectat fortaleces com la col·laboració àgil i efectiva a escala regional en matèria de salut i administrativa; i debilitats com la restricció de la mobilitat amb els països veïns sense precedents, l'impacte econòmic negatiu, les conseqüències socials i els límits del marc jurídic actual pel que fa a la cooperació amb la UE. ■

La tribuna

Aliances territorials pirinenques

No cal ni dir la importància de les aliances enfront les desaliances entre la gent de territoris veïns

ANTONI POL

Una al·liança és el compromís, la unió, el lligam o l'acord establert, entre parts, a fi d'assolir allò acordat, per un pacte, conveni o tractat si, però també és la visió d'uns objectius a assolir a llarg termini. És un acte de projecció a futur d'una nova realitat en relació a la viscuda en el passat.

Una al·liança així, suposa el trencament i la superació d'una etapa passada i conflictiva o d'una situació de desavinences, d'un costat. D'un altre, d'acord de present expressant la voluntat de tancar una etapa i encetar-ne una altra. I, finalment, suposa assumir un projecte de futur.

El desempolament que fa la història del passat ens posa al descobert les aliances passades i oblidades i la seva importància i repercussió en la vida dels territoris. Hem de ser-ne conscients i sobretot fer el treball de recerca per redescobrir quines han estat per a poder entendre perquè han estat i perquè cal que continuïn sent.

El geògraf **Vicent Boira** ha recordat que els territoris tenen memòria i és ben cert. Cal aprofitar la seva història, especialment quan hi ha en joc la mateixa sostenibilitat d'aquests territoris i per tant la seva viabilitat futura.

No cal ni dir la importància de les aliances enfront a les desaliances o desavinences ancestrals entre la gent de territoris veïns, fruit de rivalitats, enfrontaments, enganys o diferències mal assumides i esdevingut cròniques tristament en les maneres de ser de les col·lectivitats, dites abans universitats o comunitats territorials tradicionals.

Les disseten Trobades Culturals Pirinenques celebrades a Andorra la Vella, telemàticament per la Covid-19, el passat dissabte 28 de novembre, organitzades per la Societat Andorrana de Ciències i altres 13 en-

titats i associacions culturals del Pirineu, s'han centrat precisament en les Aliances Territorials Pirinenques.

El programa de la jornada ha estat positivament acompanyat, amb les següents intervencions: **Benignosa, Miquel Canut i Campos**; Presentació, **Àngels Mach i Buch**; Agermanament de dos paisatges culturals, les Causse i Cevennes i la Vall del Madriu-Ferrià-Claror, **Susanna Simon i Torralba**; Los lochs circumvehins.

Xarxes d'avisos a la Seu d'Urgell dels segles XVII-XVIII, **Lluís Olibols i Perea**; Les concòrdies entre els Arts de Pesca de Cadagües, la Selva de Mar i Roses al segle XVII, **Montserrat Moll i Prigola**; Relacions transfrontereres al Pirineu oriental, **Antoni Llaças i Ferrández**; Els segrestos dels ramats com a metàfora de la lluita per la possessió de la terra: Arcavell, Sant Julià de Lòria i els Goprinceps el 1896, **Teresa Rodrigo i Monsenís**; L'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus, **Antoni Pol i Solé**, **Joan Ganivet i Solé**; Alcequem un mur sobre l'aigua. Les relacions entre Catalunya i Aragó a la Ribagorça (II segle XX-segle XXI), **Carles Barrell i Perna**; **Óscar Jané i Checa**; Veintatze concòrdies entre les valls de l'Arribge i del Segre durant les guerres de Religió.

Jean Louis Blanchon; La Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra. 38 anys de cooperació transfronterera. **Pere Roquet i Portella**; L'origen preindustrial, contribuïen a la transició tecnològica al Berguedà entre finals del XVIII i principis del XIX, **Rosa Serra i Rotés**; Solucions transfrontereres per afrontar els reptes dels territoris de muntanya: el rol del futur acord d'associació entre Andorra i la UE, **Lansy Ribai i Mandic**; Presentació del llibre *Els Pirineus marítims*, **Maria Ubach i Font**; Límits i fronteres: cooperació transfronterera a Europa, **Joan Carles Rodríguez i Milana**; La relació de l'Aran amb la plana de Lleida al llarg del temps, **Joan Ramon González i Pérez**; **Maria-José Alenza i Averde**; La solidaritat entre els territoris pirinenques: alguns fets i situacions històriques amb afectacions a les Valls d'Andorra i la UE, **Domènec Bascompte i Grau**; Adaptació de la

La creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus és més que mai a l'abast si s'incorpora dins de la negociació amb la UE

plataforma ALBINA per la traducció automàtica del butlletí d'altius al Pirineu, **Ivan Moner i Selira**, **Guillem Martín i Bellido**; Comunitat de territoris transfrontereres: Saxònia, **Antoni Ubach i Morlàs**; D'Andorra a Tolosa. Com s'hi anava a la segona meitat del segle XIX, **Jordi Guillaumet i Antón**; Ni parent de lluny, ni vel de prop, **Xabier Kereuxa Erro**; La cooperació entre territoris catalans, aragonesos, bascos i francesos a partir del programa *Poetia Patrim*, **Jordi Abella i Pons**.

A aquestes s'hi afegiran al llibre, que s'editarà l'any vinent, en paper i digitalment: l'Àrea Econòmica Transfronterera (AET); un nou concepte socioeconòmic de frontera, **Enric Quilès i Castro**; Com veien el Berguedà algunes de les primeres guies d'excursionistes, **Ramon Felió i Oriol**; Al entorn dels pactes territorials. L'Estat Contemporani, **Pere Cervera i Muñoz**; Acords de coseny-

riu, vulgats dit pariatges; una aproximació al cas del Pirineu català, **Carles Gascon i Chopo**; Del Quart al Comú d'Escaldes-Engordany, **Montserrat Bota i Pararol**; La criminalitat a les valls d'Andorra durant l'Antic Règim. Balanc historiogràfic i perspectives de futur, **Jorge Rodríguez i Pérez**; Joren, les patzeries de l'època moderna, símbols de concòrdia? Reflexions entorn de les relacions pirinenques (segles XVI-XIX), **Patrik Pojeda**.

Les Trobades, de fet i encara que hagin estat en format telemàtic circumstancialment, constitueixen per elles mateixes una al·liança que s'exerceix de manera continuada des de fa disset anys i per tercera vegada ja a Andorra.

En aquestes s'ha parlat i escrit a l'entorn dels temes següents:

El 2004, La globalització al Pirineu (Sant Julià de Lòria).

El 2005, El Pirineu en sarna (Ester-

ri d'Àneu).

El 2006, Models de Pirineu (Organyà).

El 2007, El Pirineu i la creació cultural (El Pont de Suert).

El 2008, La comunicació al Pirineu (Ripoll).

El 2009, Les crisis al Pirineu (Berga).

El 2010, El Pirineu 1.000 anys després: visions de futur (La Seu d'Urgell).

El 2011, La marca Pirineu (Escaldes-Engordany).

El 2012, La frontera al Pirineu (Puigcerdà).

El 2013, El patrimoni fet al Pirineu (Ripoll).

El 2014, Patrimoni i Turisme al Pirineu (Esterri d'Àneu).

El 2015, Natura i cultura al Pirineu (Prada).

El 2016, Art i Història al Pirineu (Ceret).

El 2017, L'economia muntanyesa al Pirineu (Santa Llocaia).

El 2018, Els usos del patrimoni al Pirineu (Sant Corneli-Cercs).

El 2019, Els Pirineus marítims (Sureda).

El 2020, Aliances territorials pirinenques (Andorra la Vella).

Disset anys de Trobades, és a dir d'al·liances per voler deixar d'estar aïllats i mostrar una clara voluntat cultural de conèixer-se, compartir experiències i conèixer-se.

Disset anys de Trobades territorials, de reunir-se cada any per renovar l'al·liança de fer realitat aquesta voluntat de repensar-nos conjuntament.

Disset anys de Trobades, finalment, per tal de projectar-nos al futur, estirant el fil de la complementarietat territorial pirinenques.

L'existència d'àrees funcionals de cooperació al Pirineu és un nou marc previst pel Poetia Patrim per als anys 2021-2027, dins de la Comunitat de Treball dels Pirineus.

L'oportunitat històrica de creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus és més que mai a l'abast, si s'incorpora el nou marc jurídic que l'ha de regular, com a àrea funcional de cooperació permanent, dins la negociació del futur acord d'Associació Andorra-Unió Europea. ■

Antoni Pol

La creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus va ser un dels eixos de les 17 Trobades Culturals Pirinenques, que organitza la SAC i que van tenir lloc de forma telemàtica.

5
4
3
2
1

30/11/2020

BONDIA | DILLUNS, 30 DE NOVEMBRE DEL 2020

ANDORRA | 9

Trobades Culturals Pirinenques

Aposta per la creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus

La jornada aborda també la cooperació transfronterera i l'acord d'associació amb la UE

Agències
ANDORRA LA VELLA

La necessitat d'establir una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus, els 38 anys de cooperació transfronterera entre ambdós territoris i el rol del futur acord d'associació entre el Principat i la Unió Europea han centrat aquest cap de setmana la major part de la participació andorranesa a les 17es Trobades Culturals Pirinenques, que s'han celebrat de manera telemàtica.

L'arquitecte i urbanista Antoni Pol ha defensat la creació d'aquesta àrea econòmica especial, reconeixent que ja són més de 300 les persones que han signat un manifest expressant aquesta voluntat. Després de fer un recorregut per la història, Pol ha explicat que la complementarietat territorial és bàsica en els àmbits comercial, econòmic i social, i "les relacions d'arrel en dia només deixen veure una part de la realitat territorial".

Davant d'un element important com és la globalització, "és clau que hi hagi una nova massa crítica" en tot el territori i també és necessari "un nou equilibri territorial i uns nous lligams de cohesió en tot l'entorn". Així, amb la creació d'aquesta àrea econòmica especial, el territori andorrà passaria de 80.000 a 250.000 habitants, tenint en compte les localitats de l'entorn i, aquest fet, a nivell econòmic, "és un repte i un projecte de futur". Per assolir-ho, Pol ha explicat que s'ha de fer mitjançant "el principi dels vasos comunicants", així com dotar el Principat de més "múscul eco-

L'arquitecte i urbanista Antoni Pol durant la seva intervenció a les 17es Trobades Culturals Pirinenques.

nòmic" per tal de fer front a la globalització, i poder triomfar més enllà de les seves fronteres. En aquest sentit, el nou model territorial podria afavorir el fet que Andorra no hagués d'encaixar tot el que necessita com a Estat dins del seu territori, com és el cas de polígons industrials o l'aeroport, podent-ho externalitzar i afavorint el "desenvolupament compartit".

De cara a Europa, s'ha de posar de manifest que els microestats "assumeixin fer-se responsables de l'ordenació territorial" del seu voltant. Amb això, "seria una raó suficient perquè la sobirania es preservi i es respectin les identitats" per tal que d'afavorir la cohesió del territori i fer-lo més prósper. D'aquesta manera, "Andorra

també necessita un nou llindar econòmic que només pot assumir en aquest context", ha indicat Pol, manifestant que cal més recursos perquè "l'entorn pirinenc està en una fase de despolament i es necessita un nou replantejament per encarar el futur". Amb tot, la finalitat és, entre altres, millorar i dinamitzar l'economia, assolir la lliure circulació a efectes laborals, el lliure accés a serveis, preservar les identitats territorials i liderar la marca Pirineus per tenir més oportunitats. En aquest sentit, doncs, és clau la negociació de l'acord d'associació.

38 ANYS DE COOPERACIÓ
Al seu torn, el secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera, Pere

Roquet, ha parlat al voltant dels 38 anys de cooperació transfronterera. En la seva ponència, ha explicat el recorregut històric de la Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra (CTP), que en un primer moment va esdevenir un mecanisme sense "personalitat jurídica". L'any 2005, Espanya i França van signar un tractat bilateral que va donar la cobertura jurídica necessària per signar convenis de cooperació transfronterera entre administracions, però Andorra no estava inclosa. En un nou període de reprogramació de la CTP, entre el 2007 i el 2013, es va dotar aquest organisme de seguretat jurídica i va optar a "ser una autoritat de gestió d'un programa de la UE", un dels grans objectius.

En paral·lel, aquest nou programa també contemplava per primera vegada el Principat com a territori elegible per a programes de cooperació, però amb limitacions com és no rebre finançament. Així, en tot el recorregut, destaca el programa Pòctefa 2014-2020, que ha esdevingut "la consolidació d'Andorra per participar en projectes" de cooperació.

ACORD D'ASSOCIACIÓ

Per últim, el secretari d'Estat d'Afers Europeus, Landry Riba, ha presentat les solucions de cooperació transfronterera relacionades amb l'acord d'associació que es negocia amb la UE juntament amb Mònaco i San Marino. Riba ha posat en relleu els reptes de les zones de muntanya, com són avançar cap a models més resilient i actuant en la lluita contra el canvi climàtic; garantir la salut de les poblacions residents i dels visitants; i la diversificació econòmica, rebaltant la dependència dels sectors tradicionals com el turisme i el comerç, promoure la innovació específica, i connectar l'àrea de muntanya amb àrees de plana. També ha parlat sobre la situació particular d'Andorra, que depèn de la frontera en totes les seves dimensions i esdevé un Estat tercer entre dos Estats membres de la UE, sense accés a la participació en programes de cooperació excepte el Pòctefa.

Riba considera que la creació d'una àrea funcional "podria ser una solució a llarg termini per articular la cooperació regional", que ha sigut eficient en situacions de dificultat i "permet recuperar el concepte d'espai econòmic especial". També seria positiu aconseguir que aquesta àrea funcional fos sòlida i estable "gràcies a la continuïtat temporal", la suma d'accions i l'establiment d'un marc jurídic segur.

Avui és notícia

Relacions exteriors

L'àrea econòmica del Pirineu, l'eina per crear infraestructures comunes

Ros defensa la formació d'una zona especial i proposa incloure-la dins de l'acord d'associació amb la UE

Meritxell Prat
ANDORRA LA VELLA

La proposta de creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus té en l'ambaixador espanyol al Principat, Àngel Ros, un ferm defensor. "En soc un absolut convençut i ho he intentat explicar a tot arreu on m'han deixat. A Madrid per descomptat", assegura. I és que Ros veu en aquesta idea una via de creació d'oportunitats econòmiques, d'ocupació i fins i tot l'eina per tirar endavant infraestructures i serveis comuns. "Crear una àrea econòmica pirinenca, amb el Pirineu espanyol, el francès i l'andorrà, crec que és una oportunitat que genera sinèrgies, i al final generaria activitat econòmica i ocupació, que és el bàsic per evitar el despoblament i la desertització", exposa, i remarca que la proposta té el precedent de la Comunitat de Treball dels Pirineus, però que el nou projecte "va més enllà, i jo crec que és molt important per a Andorra".

Tant, que fins i tot defensa que es pugui incloure en l'acord d'associació amb la Unió Europea (UE). "No em toca dir-ho a mi, en tot cas ho han de proposar els negociadors, però seria bo que aquesta realitat econòmica transpirenca estigués recollida, esmentada, d'alguna manera, en l'acord d'associació", indica. Ros destaca que actualment existeix una realitat de facto d'intercanvis comercials, de treballadors espanyols i francesos que venen a Andorra a treballar, i per tant, "si aquesta realitat de facto es recollís institucionalment, donaria oportunitats de desenvolupament al Pirineu". I és que assenyalava que si Andorra és poc coneguda a l'exterior, "el Pirineu és poquíssim conegut. Per tant, crear sistemes econòmics propis ajudaria el conjunt del Pirineu, independentment d'en quin Estat estàs".

L'ambaixador espanyol con-

L'ambaixador espanyol, Àngel Ros, en el seu despatx.

El conveni perquè l'hospital sigui de referència a l'Alt Urgell, en espera de la fi de la pandèmia

Mesos abans que esclotés la pandèmia de coronavirus, Andorra i Espanya havien engegat les negociacions per tal que l'hospital Nostra Senyora de Meritxell també es pogués convertir en centre de referència per als pacients de l'Alt Urgell. Una proposta que es veia amb bons ulls tant des d'una banda com l'altra de la frontera, però que la Covid va deixar aturada. "Estic segur que això acabarà bé", confessa Ros, que recorda que a finals de febrer hi va haver una reunió a Madrid entre el ministre espanyol de Sanitat, Salvador Illa, i el seu homòleg andorrà, Joan Martínez Benazot, i en

la qual va prendre part, també i entre altres persones, l'ambaixador espanyol. Una trobada que va servir per confirmar la bona voluntat de tothom. "Es va plantejar, però es va decidir, com no podia ser d'una altra manera, fer front a la pandèmia com a primera prioritat abans que parlar de nous convenis en l'àmbit de la sanitat que tothom veia bé". Ros remarca que és una qüestió que "s'ha de fer bé, amb relació entre estats, i això ho hem de fer una vegada superat el tema de la pandèmia". Tot i així recorda que actualment ja hi ha col·laboració entre els dos territoris.

sidera que el projecte no ha de tenir com a finalitat resoldre problemes fronterers, "que no cal", sinó que "generaria oportunitats de creació d'infraestructures comunes o serveis comuns", on cita com a exemple clàssic de servei comú la sanitat. En el cas de les infraestructures, "clarament estem parlant de temes aeroportuaris en els quals crec que l'aeroport d'Andorra-La Seu d'Urgell, que

en definitiva estaria dins de la regió, n'és un exemple". També apunta "eventuals projectes ferroviaris".

AEROPORT

Justament sobre l'aeroport de la Seu, un cop aconseguida l'autorització per als vols instrumentals, l'ambaixador deixa clar que el que toca és "acció comercial", una tasca de la qual l'ambaixada n'està totalment

desvinculada. "No ens toca a nosaltres treballar comercialment per buscar acords amb companyies aèries. Això toca al propietari de l'aeroport, que és la Generalitat de Catalunya, i a qui li dona nom i li donarà els usuaris, que és Andorra". Ros assegura que aquesta infraestructura "té sentit perquè existeix Andorra, si no, estrictament l'Alt Urgell, difícilment justifica un aeroport",

per tant, "cal fer acció comercial pura i dura, les aprovacions legals ja hi són totes". De la mateixa manera recorda que cal buscar la rendibilitat "econòmica i social". Ros, però, no es va voler manifestar sobre la possibilitat que finalment acabés tirant endavant el projecte d'aeroport dins de territori andorrà. "No em toca entrar en un tema estrictament intern andorrà", va apuntar.

TREN

Sobre les connexions ferroviàries, en plantejar-li si Espanya estaria disposada a invertir-hi, exposa que "no s'ha plantejat cap projecte. Si un dia hi ha un projecte s'haurà d'estudiar". En tot cas puntualitza que "Espanya pot invertir dins d'Espanya, no en un altre lloc, per això deia que aquí podria ajudar una comunitat econòmica del Pirineu". Segons detalla, "un dels elements positius és el desenvolupament d'infraestructures comunes en els tres països, i el cas del ferrocarril podria ser-ne una". L'ambaixador admet que ara mateix entre les prioritats d'Espanya a nivell ferroviari hi ha el corredor del mediterrani. "És bàsic i prioritari", assegura, i va insistir que la possible connexió amb Andorra "no té projecte ni avantprojecte, només alguns estudis".

Ros, que també es va reunir fa uns dies amb el president de Fermed, Joan Amorós, explica que "va plantejar que es pogués fer un estudi per veure la viabilitat de fer un projecte". Per tant, conclou que és un debat que tot i que està "als mitjans" de comunicació, "està molt poc treballat encara".

De la mateixa manera, també veu amb bons ulls que siguin temes que es plantegin dins la negociació de l'acord d'associació. Concretament, aclarir "quin possible accés hi pot haver a instruments de finançament d'infraestructures de la UE".

JAUME BARTUMEU CASSANY
President de Progressistes SDP

PLAÇA DEL POBLE

Europa i Andorra

La proposta d'una àrea especial pirinenca en el context dels problemes fronterers

En les eleccions generals del 2019, els progressistes vam defensar obertament una Andorra europea. Per a nosaltres més Europa és més Andorra.

També vam constatar i lamentar que en els vuit anys de govern de Toni Martí (2011-2019) Andorra no havia definit prou clarament el context internacional en el qual es vol moure, i que el govern Martí havia abandonat la voluntat de compartir les línies polítiques i les opcions de negociació amb la Unió Europea i les havia substituït pel secretisme i l'opacitat.

Entre les sis propostes que configuraven al programa 2019, la nostra visió de l'embarcament amb Europa penso que és de màxima actualitat la següent:

"Demana a la Unió Europea, en annex a la negociació de l'acord d'associació, l'establiment d'una àrea especial pirinenca que permeti reforçar la col·laboració econòmica de l'Estat andorrà amb les regions franceses i espanyoles veïnes d'Andorra a la seralada pirinenca."

Per això ens va agradar força llegir fa ben poc (BonDia, 14 de desembre del 2020, pàg. 3) unes declaracions de l'ambaixador espanyol Àngel Ros, que la periodista introduïa tot dient que "(...) la proposta de creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus té en l'ambaixador espanyol al Principat, Àngel Ros, un ferm defensor."

L'ambaixador ho deia ben clar: "En soc un absolut convençut i ho he intentat explicar a tot arreu on m'han deixat. A

Madrid, per descomptat."

Tant que l'ambaixador, segueix el fil de les seves declaracions, fins i tot defensa que es pugui incloure en l'acord d'associació amb la Unió Europea.

Celebrem que l'ambaixador espanyol comparteixi ara la nostra proposta de fa gairebé dos anys. Però l'actualitat més recent ens porta a posar aquesta adhesió, que, insisteixo, aplaudim i agraïm, en el context dels problemes fronterers hispano-andorrans als quals em referia la setmana passada en aquesta Plaça del Poble.

La posició expressada per l'ambaixador d'Espanya arriba quan el govern de Xavier Espot ha fet submissió, no trobo cap

moment actual hauria d'haver fet abandonar el taticisme que caracteritza el Govern.

La molt dolorosa crisi econòmica que ha comportat la pandèmia els ha deixat en evidència. Cauen les màscares abans que arribi Carnaval. Es veu la imperícia i la improvisació.

L'estiu passat Antoni Gutiérrez-Rubi va escriure a *La Vanguardia* que alguns "(...) havien reduït la política al seu propi mirall" però ara "(...) estan exposats en un aparador públic." La reflexió no es referia pas a Andorra, però sembla de plena aplicació a la nostra actual situació.

La posada en marxa d'una àrea especial pirinenca no es pot dur a terme amb uns acords bilaterals inadequats entre el govern d'Andorra i la Generalitat de Catalunya sota el patrocini de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell. Tristament totes les nostres institucions constitucionals (Coprinceps, Consell General i Govern) s'han endut una bona plantofada pel poc sentit d'Estat que ha demostrat el govern Espot en aquest afer. Un govern que ha fet cas omís dels articles 66 i 67 de la Constitució en aquesta crisi, ja que tot apunta que no han informat els coprinceps dels tractes i pactes amb l'Alt Urgell i la Generalitat de Catalunya.

No som en temps de desprestigiar les institucions, sinó de generar calma i estabilitat política, començant per la del mateix Govern. En el fons i en la forma.

No som en temps de desprestigiar les institucions, sinó de generar calma

altra paraula, al govern autònom de Catalunya i a l'administració de la capital de l'Alt Urgell oblidant que el Principat d'Andorra i el Regne d'Espanya tenen subscrit, junt amb França, un Tractat de bon veïnatge, d'amistat i cooperació que en l'article 4 estableix el compromís de "(...) vetllar pel respecte mutu dels seus interessos fonamentals respectius i a cooperar per resoldre les dificultats que podrien sorgir en aquestes qüestions(...)".

El xoc econòmic i social del

28/11/2020

El Pirineu viu la 17a Trobades Culturals des de la plataforma virtual Zoom

REDACCIÓ. LA SEU D'URGELL

■ L'Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell i els seus ens homòlegs d'Andorra, la Cerdanya i la resta del Pirineu celebren aquest dissabte, en format telemàtic, la 17a edició de les Trobades Culturals Pirinenques, amb el títol «Aliances territorials pirinenques». Segons han explicat des de l'IECAU, ateses les limitacions imposades per la situació sanitària, la Societat Andorrana de Ciències, que és l'entitat coordinadora de les Trobades en aquesta edició, ha optat per celebrar-la en format digital a la plataforma Zoom. S'hi podrà accedir públicament, a partir de les nou del matí i en qualsevol moment mentre durin les intervencions, que estan previstes de les nou del matí a la una del migdia i de dos quarts de tres a dos quarts de sis de la tarda. A dos quarts d'una es farà la presentació del llibre *Els Pirineus marítims*, que recull les ponències presentades a la 16a edició de les Trobades celebrada l'any passat.

altaveu

SOCIETAT

Les Trobades Culturals Pirinenques avalen la creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus

La cooperació transfronterera i l'Acord d'associació amb la Unió Europea són altres aspectes destacats de la trobada que enguany s'ha fet de forma telemàtica

ALTAVEU 28/11/2020 (16:04 CET) 0 COMENTARIS

LA TROBADA S'HA FET DE MANERA TELEMÀTICA.

BAC

Les Trobades Culturals Pirinenques han avalat, aquest dissabte, la creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus. L'arquitecte i urbanista canillenc, Antoni Pol ha recordat que hi ha més de 300 persones que han signat un manifest amb aquest desig. La cooperació transfronterera i el futur Acord d'associació amb la Unió Europea (UE) han estat altres dels temes exposats durant la trobada que aquest any, a causa de la pandèmia del coronavirus, s'ha fet de manera telemàtica.

La creació d'aquesta Àrea Econòmica Especial, s'ha considerat com un autèntic repte de futur. Per aconseguir-ho, Antoni Pol considera que cal dotar al país de més "múscul econòmic". Andorra necessita, segons el ponent, un nou llindar econòmic i aquest només es pot aconseguir amb l'àrea que seria el motor per evitar, per exemple, el despoblament que estan patint algunes zones properes al Principat.

La proposta es basa en la idea que Andorra, que té uns 80.000 habitants i una extensió que no arriba als 500 quilòmetres quadrats, col·labori activament amb una àrea que multiplica per deu la seva superfície i per tres la seva població, sense que això impliqui una pèrdua d'autonomia per part de les institucions que administren cada part d'aquest territori pirinenc.

Entre els ponents hi ha hagut el secretari d'Estat d'Afers Europeus, Landry Riba i el secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera, Pere Roquet que han exposat models de cooperació transfronterera destacant el destaca el programa Poctefa 2014-2020. La ministra d'Exteriors, Maria Ubach ha presentat de forma telemàtica la publicació 'Els Pirineus marítims' de la setzena edició de les Trobades Culturals Pirinenques que va tenir lloc a Sureda al 2019.

La cooperació transfronterera, aspecte clau de les 17es Trobades Culturals Pirinenques

La jornada també posa de manifest la creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus i el futur acord d'associació

OO 6min. ANDORRA LA VELLA 28/11/2020 13:25

ANA

0 Comparteix Guarda

L'arquitecte i urbanista Antoni Pol, durant la seva intervenció. / ANA

La necessitat d'establir una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus, els 38 anys de cooperació transfronterera entre ambdós territoris i el rol del futur acord d'associació entre el Principat i la Unió Europea (UE) han estat aquest diàleg la major part de la participació andorranca a les 17es Trobades Culturals Pirinenques, que s'han celebrat de manera telemàtica. L'arquitecte i urbanista Antoni Pol ha defensat la creació d'aquesta Àrea Econòmica Especial, reconeixent que ja són més de 300 les persones que han signat un manifest amb aquesta voluntat. Després de fer un recorregut per la història, Pol ha explicat que la complementaritat territorial és bàsica en els àmbits comercial, econòmic i social, i les relacions d'aquí en dia només eleven veure una part de la realitat territorial.

Davant d'un element important com és la globalització. "És clau que hi hagi una nova massa crítica" en tot el territori i també és necessari "un nou equilibri territorial i uns nous lligams de cohesió en tot territori". Així, amb la creació d'aquesta Àrea Econòmica Especial, el territori andorrà passaria de 80.000 a 250.000 habitants, tenint en compte les localitats de l'entorn i, aquest fet, a nivell econòmic, "és un repte i un projecte de futur". Per assolir-ho, Pol ha explicat que s'ha de fer mitjançant "el principi dels vasos comunicants", així com dotar el Principat de més "múscul econòmic" per tal de fer front a la globalització i poder triomfar més enllà de les seves fronteres. En aquest sentit, **el nou model territorial podria afavorir el fet que Andorra no hagués d'encabir tot el que necessita com a Estat dins del seu territori**, com és el cas de polígons industrials o l'aeroport, podent-ho externalitzar i afavorint el "desenvolupament compartit".

De cara a Europa, s'ha de posar de manifest que els microestats "assumim fer-se corresponsables de l'ordenació territorial" del seu voltant. Amb això, "seria una raó suficient perquè la sobirania es presenti i es respecti les identitats" per tal que d'afavorir la cohesió del territori i fer-lo més pròsper. D'aquesta manera, Andorra també necessita un nou líndex econòmic, que només pot assumir en aquest context; ha indicat Pol, manifestant que cal més recursos perquè "l'entorn pirinenc està en una fase de desenvolupament i es necessita un nou replantejament per encarar el futur". Amb tot, **la finalitat és, entre altres, millorar i dinamitzar l'economia, assolir la lliure circulació a efectes laborals, el lliure accés a serveis, preservar les identitats territorials i liderar la marca Pirineus per tenir més oportunitats. En aquest sentit, doncs, és clau la negociació de l'acord d'associació**.

Al seu torn, el secretari general de l'Organisme Andorrà de Cooperació Transfronterera, Pere Roquet, ha parlat al voltant dels 38 anys de cooperació transfronterera. En la seva ponència, ha explicat el recorregut històric de la Comunitat de Treball dels Pirineus i Andorra (CTP), que en un primer moment va esdevenir un mecanisme sense "personalitat jurídica". L'any 2005, Espanya i França van signar un tractat bilateral que va donar la cobertura jurídica necessària per signar convenis de cooperació transfronterera entre administracions, però Andorra no estava inclosa. En un nou

període de reprogramació de la CTP entre el 2007 i el 2013, **es va dotar aquest organisme de seguretat jurídica i va optar a "ser una autoritat de gestió d'un programa de la UE, un dels grans objectius**. En paral·lel, aquest nou programa també contemplava per primera vegada el Principat com a territori elegible per a programes de cooperació, però amb limitacions com és no rebre finançament.

En tot el recorregut, **destaca el programa Pochefa 2014-2020**, que ha esdevingut "la consolidació d'Andorra per participar en projectes" de cooperació. En l'actiu, aquest programa ha donat origen al nou programa Pochefa 2021-2027, que haurà de ser "la consolidació definitiva en els programes de cooperació transfronterera a Europa" i ha de ser "un objectiu fonamental per Andorra els anys futurs". "La cooperació cada vegada té més importància i la classe política està adonant", ha afegit. Aquest nou programa "és un element interessant", ja que permet contemplar àrees o zones funcionals. Això pot representar un alt grau d'interaccions en les quals és necessari actuar simultàniament en diferents sectors per afrontar els reptes de futur gràcies a estratègies integrades. Com a conclusió d'aquest punt, Roquet ha destacat que la CTP ha estat "un instrument que al llarg de 38 anys ha estat útil per Andorra per entrar en el joc de la cooperació institucional".

Per últim, el secretari d'Estat d'Afers Europeus, Landry Ribá, ha presentat les solucions de cooperació transfronterera relacionades amb l'acord d'associació que es negocia amb la UE juntament amb Mònaco i San Marino. Ribá ha posat en relleu els reptes de les zones de muntanya, com són avançar cap a models més resilient i actuant en la lluita contra el canvi climàtic; garantir la salut de les poblacions residents i dels visitants, i la diversificació econòmica, reduint la dependència dels sectors tradicionals com el turisme i el comerç; promoure la innovació específica, i connectar l'àrea de muntanya amb àrees de plana. També ha parlat sobre la situació particular d'Andorra, que depèn de la frontera en totes les seves dimensions i esdevé un Estat tercer entre dos Estats membres de la UE, sense accés a la participació en programes de cooperació excepte el Pochefa.

Així, entre els aprenentatges extrets de la Covid-19, el secretari d'Estat ha apuntat que s'han detectat fortaleses i debilitats. Aquestes darreres corresponen a una restricció de la mobilitat amb els països veïns sense precedents, l'impacte econòmic, negatiu, les conseqüències socials i els límits del marc jurídic actual pel que fa a la cooperació amb la UE. Entre les principals fortaleses ha assenyalat la col·laboració àgil i efectiva a nivell regional en matèria de salut i una cooperació administrativa sense disposar d'un marc jurídic específic.

D'aquesta manera, des del Govern es considera que la creació d'una àrea funcional "podria ser una solució a llarg termini per articular la cooperació regional", que ha sigut eficient en situacions de dificultat i "permet recuperar el concepte d'espai econòmic especial". També seria possible aconseguir que aquesta àrea funcional fos sòlida i estable "gràcies a la continuïtat temporal, la suma d'acció i l'establiment d'un marc jurídic segur.

Comparteix a Facebook (<https://www.facebook.com/shanerihares.girl/>)
o <http://tara.ad/> 5943c25f-1f

Comparteix a Twitter (<https://twitter.com/araandorra?ref=share>)
o <https://twitter.com/araandorra?ref=share> 5943c25f-1f

Les Trobades Culturals Pirinenques se celebraran a Andorra al novembre si la Covid-19 ho permet

PER: REDACCIÓ / EL 07/09/20 9:00 / A: CULTURA I OCI

Panoràmica d'Escaldes i Andorra la Vella (Foto ANA Economia)

La **Societat Andorrana de Ciències, coordinadora de les Trobades Culturals Pirinenques**, ha anunciat un canvi en l'organització de la seva 17a edició. En cas que la situació sanitària ho permeti, se celebraran a Andorra el dissabte 28 de novembre, sota la temàtica "**Aliances territorials pirinenques**". En cas que no es poguessin celebrar presencialment, les Trobades es farien en format digital per garantir la continuïtat de la publicació que en recull els continguts.

obert. Des de l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell s'anima a participar-hi per oferir una visió diversa i representativa des del punt de vista territorial sobre el tema tractat.

D'altra banda, l'IECAU està preparant diverses activitats per aquesta tardor, entre les que destaquen uns cicles de xerrades sobre història i patrimoni de l'Alt Urgell; la 16a edició del Recercat, jornada de cultura i recerca local dels territoris de parla catalana, al Vendrell; la celebració del XII Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, "Associacionisme cultural: entre el mosaic i les xarxes", a Tarragona i Reus; les IV Jornades d'Estudis Comarcals de la Cerdanya, a Bellver, organitzades pel Grup de Recerca de Cerdanya, l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya i el Consell Comarcal de la Cerdanya.

Inici > Societat

Proposta per a una Àrea Econòmica Especial i passar de 80.000 a 250.000 habitants

El projecte, defensat per Antoni Pol i que compta amb 300 signatures, vol incloure un espai econòmic comú amb les zones de l'entorn

— 26/11/2020 In Societat 1

Share on Facebook

Share on Twitter

in

+

+

La necessitat d'establir una Àrea Econòmica Especial Andorra-Prineus, els 38 anys de cooperació transfronterera entre ambdós territoris i el rol del futur acord d'associació entre el Principat i la Unió Europea (UE) han centrat aquest dissabte la major part de la participació andorrana a les 17es Trobades Culturals Pirinenques, que s'han celebrat de manera telemàtica. L'arquitecte i urbanista Antoni Pol ha defensat la creació d'aquesta Àrea Econòmica Especial, reconeixent que ja són més de 300 les persones que han signat un manifest amb aquesta voluntat. Després de fer un recorregut per la història, Pol ha explicat que la complementarietat territorial és bàsica en els àmbits comercial, econòmic i social, i les relacions d'avui en dia només deixen veure una part de la realitat territorial.

Davant d'un element important com és la globalització, "és clau que hi hagi una nova massa crítica" en tot el territori i també és necessari "un nou equilibri territorial i uns nous lligams de cohesió en tot l'entorn". Així, amb la creació d'aquesta Àrea Econòmica Especial, el territori andorrà passaria de 80.000 a 250.000 habitants, tenint en compte les localitats de l'entorn i, aquest fet, a nivell econòmic, "és un repte i un projecte de futur". Per assolir-ho, Pol ha explicat que s'ha de fer mitjançant "el principi dels vasos comunicants", així com dotar el Principat de més "míscul econòmic" per tal de fer front a la globalització, i poder triomfar més enllà de les seves fronteres. En aquest sentit, el nou model territorial podria afavorir el fet que Andorra no hagués d'encabir tot el que necessita com a Estat dins del seu territori, com és el cas de polígons industrials o l'aeroport, podent-ho externalitzar i afavorint el "desenvolupament compartit".

La proposta es basa en la idea que Andorra, que té uns 80.000 habitants i una extensió que no arriba als 500 quilòmetres quadrats, col·labori activament amb una àrea que multiplica per deu la seva superfície i per tres la seva població sense que això impliqui una pèrdua d'autonomia per part de les institucions que administren cada part d'aquest territori pirinenc. Segons un dels impulsors del manifest, Joan Ganay, d'aquesta manera s'aconseguiria establir unes bases per un creixement equilibrat d'aquesta zona en els propers decenniis.

De cara a Europa, s'ha de posar de manifest que els microestats "assumeixin fer-se corresponsables de l'ordenació territorial" del seu voltant. Amb això, "seria una raó suficient perquè la sobirania es preservi i es respectin les identitats" per tal que d'afavorir la cohesió del territori i fer-lo més prósper. D'aquesta manera, "Andorra també necessita un nou llindar econòmic que només pot assumir en aquest context", ha indicat Pol, manifestant que cal més recursos perquè "l'entorn pirinenc està en una fase de despoblament i es necessita un nou replantejament per encarar el futur". Amb tot, la finalitat és, entre altres, millorar i dinamitzar l'economia, assolir la lliure circulació a efectes laborals, el lliure accés a serveis, preservar les identitats territorials i liderar la marca Pirineus per tenir més oportunitats. En aquest sentit, doncs, és clau la negociació de l'acord d'associació.

Crida a la participació a les 17es Trobades Culturals Pirinenques a Andorra la Vella 27/10/2020

El dissabte 28 de novembre es portaran a terme les 17es Trobades Culturals Pirinenques que es realitzaran a Andorra la Vella sobre el tema: "Aliances territorials pirinenques".

la Memòria Col·lectiva de la vall de Querol (APPM/C/APPMQ), Casal del Conflent (CC), Centre Cultural Català del Vallespir (CCCV), Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès (CECR), Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib), Ecomuseu Valls d'Àneu (EVA), Centre d'Estudis Aranesi (CEA), Institut d'Estudis Ceretans (IEC), Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell (IECAU) i Grup de Teatre Ultrera / Patrimoine Association Sorédoenne Travaux Organisation Restauration (PASTOR).

Les trobades es portaran a terme de forma presencial, tot i que amb aforament reduït a 50 persones en total. Per mesures de seguretat, caldrà comunicar l'assistència amb anterioritat al correu: sac@andorra.ad.

Podeu participar-hi amb una ponència de 15 minuts. Per fer-ho cal que envieu el títol de la vostra ponència **abans del 15 novembre de 2020**, mitjançant un correu electrònic a sac@andorra.ad. La ponència pot ser presencial, o bé no presencial enviant posteriorment l'article fins a principis de l'any vinent.

També hi ha la possibilitat de crear una gravació audiovisual de 5 minuts i enviar-la a sac@andorra.ad, ja que l'organització ha previst també la presentació en càpsules enregistrades de 5 minuts.

Les trobades quedaran enregistrades en la seva totalitat i posteriorment es compartirà el material per les xarxes de comunicació.

Durant la jornada es presentarà el llibre *Els Pirineus marítims* amb el contingut de les 16es Trobades Culturals Pirinenques. En aquest context, al següent enllaç podeu veure el reportatge de les 16es Trobades fetes al Rosselló a la Sala de Festes de Sureda el 26 d'octubre del 2019: <https://www.youtube.com/watch?v=rWUjEXt73Kc&t=271s>

Adjunt a la notícia trobareu el cartell de les 17es Trobades Culturals Pirinenques.

[Descarrega document](#)

17es TROBADES CULTURALS PIRINENQUES

ALIANCES TERRITORIALS PIRINENQUES

Dissabte 28 de novembre del 2020 a Andorra la Vella (Principat d'Andorra)
a la Sala Consòrcia al Centre de Congressos, plaça del Poble, Andorra la Vella

El **dissabte 28 de novembre** es durà a terme la **dissetena edició de les Trobades Culturals Pirinenques**, organitzades per una vintena de centres d'estudis i entitats culturals dels Pirineus, a la **Sala Consòrcia del Centre de Congressos d'Andorra la Vella** (Plaça del Poble, s/n), en el Principat d'Andorra.

Aquesta edició també es podrà seguir **via telemàtica** per zoom, youtube i les xarxes socials de l'Institut Ramon Muntaner i de la Societat Andorrana de Ciències.

En aquesta ocasió, la Trobada es dedicarà a les **aliances territorials pirinenques**. En aquest context, s'hi presentaran un total de dinou comunicacions dedicades a diferents temàtiques, les quals fan referència a les aliances territorials, com ara les relacions, agermanaments, acords entre diferents territoris i molt especialment el tema de diferents projectes de cooperació transfronterera, entre d'altres.

La benvinguda de la jornada anirà a càrrec de **Miquel Canturri i Campos**, conseller de Cultura i de Promoció Turística d'Andorra la Vella. Mentre que la presentació de la jornada, així com la moderació de totes les conferències i presentacions anirà a càrrec d'**Àngels Mach i Buch**, presidenta de la Societat Andorrana de Ciències.

A darrera hora del matí es presentaran les actes de l'edició anterior que es va dedicar als Pirineus marítims.

Per assistir a la trobada mitjançant la plataforma Zoom cal inscriure's enviant un correu electrònic a: sac@andorra.ad

Al document adjunt a aquesta notícia trobareu el programa de les trobades.

[Descarrega document](#)

- M'agrada 0
-
-
- Compartir

No hi ha comentaris

Autor	Nom de l'autor del comentari Contacte	L'adreça electrònica no es farà pública en cap moment. Contingut
-------	---------------------------------------	--

Sol·licitem el seu permís per obtenir dades estadístiques de la seva navegació en aquesta web, en compliment del Reial decret-lei 13/2012. Si continua navegant considerem que accepta l'ús de cookies. [Acceptar](#) | [Cancel·lar](#) |

17ES TROBADES CULTURALS PIRINENQUES: ALIANCES TERRITORIALS PIRINENQUES

Dissabte 28 de novembre del 2020 tindran lloc les 17es Trobades Culturals Pirinenques, organitzades per la Societat Andorrana de Ciències i dedicades enguany a les Aliances territorials pirinenques. Aquest any seran en format telemàtic, però això no frenarà aquestes trobades que ja van per la seva 17a edició.

La vall del madriu-Perafita-Claror serà present a la trobada amb la ponència "Agermanament de dos paisatges culturals, les Causses et Cevennes i la Vall del Madriu-Perafita-Claror", que impartirà la seva directora, Susanna Simon.

Us convidem a unir-vos a la sessió via Zoom:

Quan: 28 nov 2020 09:00 AM Madrid

Tema: 17es Trobades Culturals Pirinenques: Aliances Territorials Pirinenques

Feu clic a l'enllaç següent per unir-vos a la presentació: [https://zoom.us/j/92489316026?](https://zoom.us/j/92489316026?pwd=VjBzRkdZa1BtRHVMUmtTY0hDS3RwUT09)

pwd=VjBzRkdZa1BtRHVMUmtTY0hDS3RwUT09

Codi d'accés: 268432

Més informació a l'adreça electrònica sac@andorra.ad

2017 Santa Llocaia
L'economia muntanyenca al Pirineu (14es)

2018 Sant Corneli - Cercs
Els usos del patrimoni al Pirineu (15es)

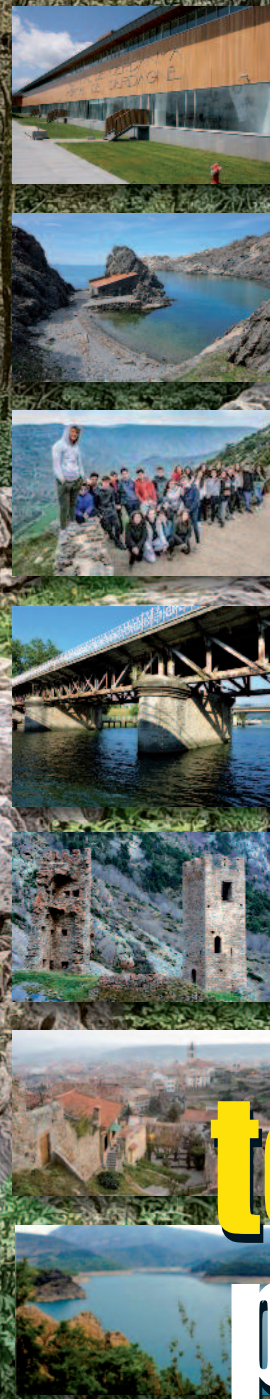
2019 Sureda
Els Pirineus marítims (16es)

2020 Andorra la Vella
Aliances territorials pirinenques (17es)

Aliances territorials pirinenques

dissetenes Trobades Culturals Pirinenques

dissetenes

Aliance territorial pirinenque

Publicacions
Trobades Culturals Pirinenques

2004 Sant Julià de Lòria
La globalització al Pirineu (1es)

2005 Esterrí d'Àneu
El Pirineu en xarxa (2es)

2006 Organyà
Models de Pirineu (3es)

2007 El Pont de Suert
El Pirineu i la creació cultural (4es)

2008 Ripoll
La comunicació al Pirineu (5es)

2009 Berga
Les crisis al Pirineu (6es)

2010 La Seu d'Urgell
El Pirineu 1.000 anys després:
visions de futur (7es)

2011 Escaldes-Engordany
La marca Pirineus (8es)

2012 Puigcerdà
La frontera al Pirineu (9es)

2013 Ripoll
El Patrimoni festiu del Pirineu (10es)

2014 Esterrí d'Àneu
Patrimoni i turisme al Pirineu (11es)

2015 Prada
Natura i cultura al Pirineu (12es)

2016 Ceret
Art i història al Pirineu (13es)